

UNIVERZITNÁ KNIŽNICA V BRATISLAVE

Studia 2011
Bibliographica
Posoniensia

S
B

S
B

Studia
Bibliographica
Posoniensia
2011

Univerzitná knižnica v Bratislave
2011

© Univerzitná knižnica v Bratislave, 2011

Zostavovateľka

Mgr. Miriam PORIEZOVÁ, PhD.

Lektori

PhDr. Viliam ČIČAJ

Doc. Ivona Kollárová, PhD.

Redakčná rada

Mgr. Petronela BULKOVÁ, PhDr. Zuzana HUDECOVÁ,
PhDr. Klára MĚSZÁROSOVÁ, Mgr. Miriam PORIEZOVÁ, PhD.,
PhDr. Lýdia SEDLÁČKOVÁ, Mgr. Michaela SYBILOVÁ, PhD.

Obálka a grafický návrh

Akad. maliar Ladislav VANČO

CIP – katalogizácia v knihe – Univerzitná knižnica v Bratislave

Studia Bibliographica Posoniensia 2011 / zost. Miriam Poriezová. –
Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave, 2011. – s. 160

ISBN 978-80-89303-30-4

ISSN 1337-0723

MDT

01(082)

* bibliografia

* štúdie

* zborníky

Obsah

Contents

- 9 Miriam PORIEZOVÁ
Úvod / *Introduction*
- 11 Petronela BULKOVÁ
Kníhkupecká profesia očami súdobých svedectiev a legislatívy:
Nariadenie pre kníhkupcov v Uhorsku (1772)
*/ Bookseller's profession from the point of view of period testimonies
and the Regulation for booksellers in Hungary (1772)*
- 24 Ilona PAVERCSIK
Bratislavskí kníhkupci na knižných trhoch vo Viedni, Lipsku a Pešti
/ The booksellers from Bratislava on the book fairs in Vienna, Leipzig und Pest
- 39 Miriam PORIEZOVÁ
Knižný obchod a distribúcia na stránkach Annales evangelicorum...
(1793 – 1803) / *The book trade and distribution on the pages of Annales
evangelicorum... (1793 –1803)*
- 49 MÁRIA BÔBOVÁ
Banskobystrický kníhkupec Samuel Eisert
/ Samuel Eisert, a bookseller in Banská Bystrica
- 55 Luboš KAČÍREK
Slovenské noviny (1868 – 1875)
/ Slovenské noviny – The Slovak News (1868 – 1875)
- 73 Andrea KOREČKOVÁ – Agáta KLIMEKOVÁ
Vydania Biblie zo 16. storočia a ich majitelia: výskum posesorských vzťahov
*/ The editions of the Holy Bible from the 16th century and their owners:
The possessors' relations research*
- 86 Michaela SIBYLOVÁ
Mechanizmus získavania kníh do šľachtických knižníc v 2. polovici
18. storočia / *The mechanism of book acquisition in aristocratic libraries
in the second half of the 18th century*

- 99 Peter SABOV
Podiel cirkevných osobností v procese šírenia knihy a vzdelávania v 18. a 19. storočí na Slovensku / *The participation of the clerics in the process of spreading book and education during the 18th and 19th century in Slovakia*
- 107 Barbora SKUBACHOVÁ
Budovanie knižničnej zbierky prvej slovenskej knižnice v Revúcej / *A collection development of the first Slovak library in Revúca*
- 121 Vlasta OKOLIČÁNYOVÁ
Jozefína Marečková – Puella Classica (1880 – 1953), spisovateľka, vydavateľka a kolportérka / *Jozefína Marečková – Puella Classica (1880 – 1953), a writer, editress and colporteur*

Správy / Reports

- 141 Erika JURÍKOVÁ – Daniel ŠKOVIERA
Projekt vydávania monumentálneho diela Mateja Bela
Notitia Hungariae novae historico-geographica

Recenzie / Reviews

- 145 Miriam PORIEZOVÁ
Sondy do Belových *Vedomostí* o súvekom Uhorsku.
Sambucus Supplementum II. Škoviera, D., Juríková, E. (Ed.). – Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2010. – 256 s. – ISBN 978-80-8082-421-1
- 147 Bronislava SVOBODOVÁ
Problematika historických a vzácných knižných fondů 2010.
Sborník z 19. odborné konference. Ed. Rostislav Krušínský.
Olomouc : Vědecká knihovna v Olomouci; Brno : Sdružení knihoven České republiky, 2011. 244 s. ISBN 978-80-7053-292-8
- 150 Petronela BULKOVÁ
Pränumerationen im 18. Jahrhundert als Geschäftsprinzip und Marktalternative : Akten der interdisziplinären Arbeitstagung vom 20./21. Februar 2009 in Mainz / Franz Stephan Pelgen. – Ruhpolding und Mainz : Verlag Franz Philipp Rutzen, 2009. – 148 s. – ISBN 978-3-938646-45-8

- 156 Lívía KURUCOVÁ
Orbis Helveticorum : Das Schweizer Buch und seine mitteleuropäische Welt / Viliam Čičaj, Jan-Andrea Bernhard. – Bratislava : Historický ústav Slovenskej akadémie vied, 2011. – 339 s. – ISBN 978-80-970648-2-2
- 158 Zoznam autorov

Úvod

Miriam Poriezoová

Knižný obchod predstavuje neoddeliteľnú súčasť výskumov dejín knižnej kultúry. Táto oblasť v sebe integruje množstvo čiastkových tém, a tak vytvára inšpiratívny priestor k jej bádaniam z viacerých hľadísk na pozadí dobového kultúrneho i ekonomického kontextu. Problematika knižného obchodu a distribúcie prirodzene nadväzuje na výskumy vydavateľsko-propagačných aktivít, ktorým boli venované dva predchádzajúce ročníky.

Stanovená téma, na prvý pohľad úzko špecifikovaná, podnietila vznik súboru štúdií, spojených ústredným mottom „Na ceste k čitateľovi“. V rámci nej sa sformovali dva hlavné tematické bloky usporiadané v chronologickom slede od 16. do začiatku 20. storočia. Ako prvý sa vyprofiloval okruh so zameraním na vývoj kníhkupeckej profesie v kontexte 18. a 19. storočia. Dokumentuje dosiaľ neodhalené aktivity kníhkupcov na zahraničných a domácich trhoch, približuje formovanie distribučných sietí a procesy propagácie tlačných médií. V druhom bloku autori rekonštruujú budovanie a akvizíciu osobných a inštitucionálnych knižničných zbierok. Upriamujú pozornosť na participáciu príslušníkov duchovného i svetského stavu na ich vzniku a zvelaďovaní, ako aj osobnú angažovanosť pri vydávaní a rozširovaní výsledkov vlastnej tvorivej činnosti.

Súčasťou tohtoročného zborníka je informácia o výstupe z grantovej úlohy Monumentálne dielo uhorského polyhistora Mateja Bela *Notitia Hungariae novae historico-geographica I – IV* (Viedeň, 1735 – 1742) a jeho význam, riešenej na pôde Trnavskej univerzity.

Na záver sme zaradili štyri recenzie aktuálnych knižných novínok z oblasti výskumu histórie a dejín knižnej kultúry domácej i zahraničnej proveniencie. Umožňujú nahliadnúť do výsledkov rôzne orientovaných výskumov a zároveň informujú o uskutočnených odborných podujatiach.

Kníhkupecká profesia očami súdobých svedectiev a legislatívy: Nariadenie pre kníhkupcov v Uhorsku (1772)

Petronela Bulková

Charakter knižného obchodu v procese svojho vývoja reflektoval rozmanité politické, kultúrne, náboženské i ekonomické premeny spoločnosti. Vzhľadom na značný nárast tlačenej produkcie na európskych knižných trhoch sa v priebehu 18. storočia postupne pretransformoval výmenný knižný obchod (Tauschhandel), ktorý nevyžadoval dispozíciu priameho finančného kapitálu, na predaj za peňažnú hotovosť (Bargeschäft, Konditionshandel¹). Rozvíjali sa rôzne formy obchodu – veľkoobchodný (Zwischenbuchhandel) a maloobchodný predaj (Sortimentsbuchhandel), ako aj knižný obchod spojený s vydavateľskou činnosťou (Verlagsbuchhandel)².

Na knižnom obchode sa v rôznej miere zúčastňovali predstavitelia viacerých živností – najmä kníhkupci, kníhtlačiarci a kníhviazači. Ich pôsobenie prebiehalo v úzkej súčinnosti, ich funkcie sa neraz vzájomne kumulovali do tzv. „personálnej únie“³ – t. j. boli reprezentované jednou osobou. Na začiatku 70. rokov 18. storočia sa v našich podmienkach uskutočnili východiskové legislatívne snahy o ich profesionalizáciu a odčlenenie. Okrem predstaviteľov oprávnených živností predaj vykonávali aj podomoví predajcovia, ktorých pohyb v krajine bolo však pomerne náročné sledovať.

„Na počiatku 18. storočia stál boj obchodníkov vydavateľov proti hanebným nactiutfháčom, nehodným babrákom, narušiteľom, ničomným starinárom a podomovým obchodníkom...“ v centre pozornosti. V nemeckom jazykovom prostredí „narastal v 30. rokoch 18. storočia počet kontroverzných spisov o úctyhodnom a neúctyhodnom knižnom obchode, často plných šľavnatých nadávok, spolu s pamfletovou literatúrou.“ Autorka Hazel Rosentrauch konštatuje, že „boj o moderný, efektívny a nadregionálny knižný obchod tak sprevádzala obrana tých, ktorí v knižnom obchode za prísľub väčšieho blahobytu hľadali svoje živobytie. V týchto stretoch sa formulovalo vlastné chápanie nových typov vydavateľov, obchodných zvykov, nových foriem dopravy medzi kníhkupcami i autormi a vytvoril sa pojem tzv. „kníhkupec-

¹ RIEHM, U. Buchhandel, s. 525.

² RIEHM, ref.1, s. 525.

³ WITTMANN, R. Der Deutsche Buchmarkt in Osteuropa im 18. Jahrhundert, s. 94.

kej cti.“⁴ Mnohí súčasníci z radov kníhkupcov citlivo vnímali okolnosti fungovania knižného obchodu a dopady rôznych foriem konkurenčného súperenia. Výmena názorov prebiehala najmä na margo „pirátskej“ nelegálnej dotlače, udeľovania a porušovania vydavateľských a impresorských privilégií, predplatiteľskej praxe atď. V tlači prebiehali aj diskusie o vlastníckych právach autora a vydavateľa na publikovateľné dielo, problematike importu a exportu, polemizovalo sa o cenzúre a slobode tlače.

Vlastné chápanie profesie zachytávali nielen v súkromnej korešpondencii, ale so svojimi názormi na ňu sa delili aj s verejnosťou. Vnímali ju najčastejšie v dvoch koncepciach. Prvý by sme mohli súhrnne nazvať ako *ekonomický a komerčný význam profesie*. Komplex knižného obchodu bol vnímaný ako výrobný sektor tzv. „*Buchhandelsmanufaktur*“⁵ alebo „*Bücherfabrique*“⁶. V tejto koncepcii fungoval knižný obchod predovšetkým ako „obchodné odvetvie a zdroj obživy.“⁷ Túto funkciu napĺňal nielen pre samotného kníhkupca, ale pre všetky viac či menej pridružené povolania – od obchodníkov s textilným tovarom určeným na výrobu papiera, samotných producentov papiera, písmolejárov alebo rytcov po kníhviazačov, kníhtlačiarov, komisionárov, agentov atď. Kníhkupectvu bol priznávaný významný podiel na celkovom ekonomickom rozkvele krajiny.⁸

Kniha ako výsledok duševnej aktivity bola „*rovnako dobrým tovarom, ako každý iný hmotný ručne vyrobený výrobok*“.⁹ Ak na jednej strane kniha reprezentovala obchodný artikel, ktorého údajne nikdy nie je dosť, súčasníci vnímali aj druhú stranu mince. Kvantitatívny nárast typografickej produkcie sprevádzal aj prílev množstva nekvalitného tovaru, „fušerstva, či mazaníc.“¹⁰ Súčasníci síce pociťovali potrebu vyzdvihnúť aj kvalitatívny aspekt knihy, avšak tento rozmer nemusel byť vôbec východiskovým kritériom jej zaradenia do predaja. Ako zdroj príjmov bola v očiach kníhkupca dobrá najmä tá kniha, „ktorá si nájde silný odbyt, aj keď jej skutočná vnútorná kvalita je priemerná alebo podradná.“ Kníhkupec sa vyprofiloval ako obchodník, ktorému nemalo byť zazlievané ak sa orientoval viac na zisk, ako na kvalitu predávaného tovaru.¹¹ Pri posudzovaní atraktivity diela záležalo „na vkuse ve-

⁴ ROSENSTRAUCH, H. *Buchhandelsmanufaktur und Aufklärung*, s. 46.

⁵ ROSENSTRAUCH, ref. 4, s. 54.

⁶ BREITKOPF, G. I. *Ueber Buchdruckerey und Buchhandel in Leipzig*, s. 22 – 23. Z príbuzných odvetví sa aj kníhtlačiarstvo tešilo všeobecnej úcte ako „továreň kníh“ (Fabrik).

⁷ KRUEINITZ, J. G. *Oeconomische Encyclopädie*, Heslo Buchhandel, s. 203.

⁸ KRUEINITZ, J. G. *Oeconomische Encyclopädie*, Heslo Buch, s. 151.

⁹ ROSENSTRAUCH, ref. 4, s. 78. *Bücher Verlag in allen Absichten genauer bestimmt. An den Verfasser des Bücher-Verlag in Betrachtung der Schriftsteller, der Buchhändler und des Publikums erwogen.* o. O. 1773.

¹⁰ Tento aspekt zdôrazňuje aj heslo *Bücher* v publikácii vydanej bratislavským kníhkupcom Philipom Ulrichom Mahlerom pod názvom *Historisch = kritische Encyclopädie über verschiedene Gegenstände, Begebenheiten und Charaktere berühmter Menschen*, s. 362-365.

¹¹ BREITKOPF, ref. 6, s. 4.

rejnosti, na obsahu knihy, a tiež na jazyku v ktorom je napísaná“.¹² Knihám v menšinových jazykoch sa prisudzoval atribút nižšieho odbytu kvôli predpokladanému menšiemu recipientskému okruhu. Atraktivitu knihy posilňoval punc *ilegality*, ktorý jej dodával umiestnenie na indexe zakázaných kníh. Ako vyhľadávaný tovar boli „takéto knihy lepšie zaplatené, a teda častejšie vydávané, hoci dôsledkom zákazu bol jej lepší odbyt, čoskoro upadla v zabudnutie.“¹³ Významným faktorom predaja bola *cena* knihy, ktorá mala byť podľa možnosti primerane nízka, aby „privábila kupujúceho“.¹⁴ V praxi kníhkupci lákali zákazníkov na cenovo výhodný nákup a v kníhkupeckých katalógoch nezabúdali tento aspekt patrične zdôrazniť. Rôzne odstupňované hladiny cien za totožné vydanie vo variantných vyhotoveniach väzieb, na odlišne kvalitnom papieri, alebo obohatené o ilustrácie reprezentovali jednu z obchodných stratégií dobového kníhkupca. Nárok na nižšiu cenu nadobudol zákazník spravidla pri hromadnejšom odbere, prípadne ako prenumerant či subskribent. Podľa Hazel Rosentrauchovej „ponímanie knihy ako kultúrneho statku, ktoré protirečilo jej charakteru ako tovaru, nebolo pre obchodníka 70. a 80. rokov ešte dôležité, v tejto generácii prevládalo merkantilné chápanie profesie“.¹⁵

V centrách nemeckého knižného obchodu – vo Frankfurte nad Mohanom a približne od 70. rokov 18. storočia intenzívne najmä v Lipsku – prebiehal čulý obchod s účasťou kníhkupcov z celej Európy. Zúčastniť sa na lipskom veľtrhu znamenalo len príležitosť predať vlastný tovar, nadviazať dôležité obchodné kontakty, ale aj začleniť svoje vydania do rozsiahlej distribučnej siete nemeckého knižného trhu. Podľa súčasníkov „sa kniha, ktorá sa ocitla na lipskom veľtrhu len raz, v priebehu niekoľkých týždňov rozšíri do celého Nemecka a bude ponúkaná na predaj azda v stovkách tlačенých knižných zoznamov, nehovoriac o množstve mesačníkov alebo týždenníkov, v ktorých sa recenzujú nové knihy“.¹⁶ Vďaka knižnému obchodu sa tu realizoval rozsiahly obeh peňazí.¹⁷ Na lipské veľtrhy prichádzali aj kníhkupci z Uhorska.¹⁸ Osobne, v zastúpení alebo aj prostredníctvom korešpondencie zabezpečovali objednávky zákazníkov z domova, realizovali predaj svojho tovaru a dopĺňali sortiment vlastných domovských kníhkupectiev. Detaily tejto spolupráce odkrýva najmä ich korešpondencia. Jej informačný potenciál sa javí ako veľmi perspektívny pri odhaľovaní obchodných (či osobných) kontaktov, výskume transferov tlačенého

¹² KRUEINITZ, ref. 7, s. 193.

¹³ ROSENSTRAUCH, ref. 4, s. 76.

¹⁴ KRUEINITZ, ref. 7, s. 191 – 211.

¹⁵ ROSENSTRAUCH, ref. 4, s. 73.

¹⁶ KRUEINITZ, ref. 7, s. 202.

¹⁷ ROSENSTRAUCH, ref. 4, s. 54.

¹⁸ O kontaktoch uhorských kníhkupcov na lipských veľtrhoch pozri napr. WITTMANN, R. Der Deutsche Buchmarkt in Osteuropa im 18. Jahrhundert. In *Buchmarkt und Lektüre im 18. und 19. Jahrhundert*. Tübingen : Niemeyer, 1982, s. 93 – 110.; alebo PAVERCSEK, I. Anfänge norddeutscher Orientierung im ungarischen Buchhandel. In *Contribution a l'histoire intellectuelle de l'Europe: Réseaux du livre, réseaux des lecteurs*. Ed. Frédéric Barbier, István Monok. Budapest, 2008, s. 123 – 148.

média zo zahraničných na domáce trhy, cenovej politiky atď. Svedectvá tejto komunikácie na stránkach obchodnej korešpondencie, ak sa dosiaľ zachovala, však bývajú často torzovité, rozptýlené v archívnych fondoch doma i v zahraničí. Aj súdobí predstavitelia z radov kníhkupcov pripisovali aktívnemu korešpondenčnému styku pri podnikaní veľký význam. Ak mali v konkurencii obstáť, bolo nevyhnutné flexibilne reagovať na svoje okolie. Vytvárali široký okruh kontaktov so svojimi agentmi, klientmi, inými kníhkupcami doma a v zahraničí. Pohotová výmena informácií však mohla byť, v závislosti od rozsahu podnikania, aj časovo a finančne náročná. Obchodný styk, cestovanie, korešpondencia, transporty a informácie si vyžadovali peňažnú hotovosť, pohotovosť, efektivitu a skvelú organizáciu.¹⁹ Pomoc a iniciatíva zainteresovaných osôb v distribučnej sieti bola pre knižný obchod nenahraditeľnou a vítanou. Údajne „neoceniteľný poklad“ získal ten, komu sa podarilo „zadovážiť si mnoho dobrých priateľov mimo krajiny a korešpondovať s nimi“.²⁰ Nadviazané kontakty bolo treba neustále posilňovať „prostredníctvom služieb a informácií prospešných pre poskytovateľa, ako aj pre príjemcu“.²¹

Druhým rozmerom dobového vnímania profesie sa stal *kultúrno-spoločenský benefit*, ktorý spočíval v podiele fungujúceho knižného obchodu na šírení nových poznatkov, rozvoji vied, vzdelanosti a osvety v súlade s ideálmi osvietenstva. Kniha predstavovala aj objekt zberateľstva, hodnotný kultúrny artefakt. Pri jeho získavaní kníhkupec zohrával úlohu „prostredníka medzi autorom a verejnosťou“.²² Významný lipský kníhkupec a vydavateľ Philipp Erasmus Reich (1717 – 1787) v prvom zväzku svojho diela *Úvahy o kníhkupectve* (*Betrachtungen über die Buchhandlung*, 1766) pokladal knižný obchod za jedno „z najdôležitejších obchodných odvetví, podporujúce najprospešnejšie a najnevyhnutnejšie umenia, šíriace obveselenie v spoločnosti aj v súkromí a zdokonaľujúce mravy“.²³

V oboch konceptoch sa črtá úsilie kníhkupcov o zdôraznenie a pozdvihnutie spoločenského statusu vlastnej profesie, na základe ktorého sa následne domáhali ochrany svojich práv zo strany vládnucej moci, ako aj ich vzájomného rešpektovania vo svojich vlastných radoch.

Knižný trh a legislatívne úpravy

Fungovanie knižného trhu ovplyvňovalo široké spektrum legislatívnych opatrení na rôznej úrovni a s odlišnou účinnosťou. Podľa Ernsta Grabovszkeho „nariadenia a zákony neodrážajú skutočnosť priamo, avšak stanovujú, akou mala byť“.²⁴

¹⁹ ROSENSTRAUCH, ref. 4, s. 71 – 72.

²⁰ ROSENSTRAUCH, ref. 4, s. 76 – 77.

²¹ ROSENSTRAUCH, ref. 4, s. 76 – 77.

²² Gedanken über Buchhandel und Nachdruck, s. 189.

²³ ROSENSTRAUCH, ref. 4, s. 75. Úvaha *Betrachtungen über die Buchhandlung* bola publikovaná ako súčasť práce *Vortheile der Völker durch die Handlung*: Aus dem Französischen übersetzt von M. C. F. J., Weidmanns Erben & Reich, Leipzig. 1766.

²⁴ GRABOVSZKI, E. Der Buchhändler als Rechtsobjekt, s. 154.

Ich vydávanie je možné vo väčšej miere sledovať najmä od druhej polovice 18. storočia počas vlády Márie Terézie (1740 – 1780) a Jozefa II. (1780 – 1790). Odzrkadľujú úsilie štátu dohliadať na vydavateľský proces, regulovať transfer a distribúciu tlačenej produkcie, usmerňovať jej predaj, dostupnosť a v konečnom dôsledku eliminovať „nežiaduce“ vplyvy lektúry na potenciálneho recipienta. Vydané nariadenia postupne formulovali aj vzdelanostné, jazykové, majetkové nároky na reprezentantov kníhkupeckej a kníhtlačiarskej profesie. Vzhľadom na merkantilistické vnímanie hospodárstva malo prísť k oddeleniu živnostenských oprávnení. Jednotlivé obchodné živnosti sa mali diferencovať a ich zriadenie malo byť povinne potvrdené úradmi, podriadené dohľadu politických orgánov.²⁵ Merkantilistické chápanie hospodárstva sa spájalo „so silnou účasťou štátu v hospodárskom živote“ a štát sa pokladal „za tvorcu ekonomickej aktivity“.²⁶

Nariadenie *Ordnung für die Buchdruckergesellen und Jungen* vydané vo Viedni 20. júna roku 1771 upravovalo okolnosti prijímania a prepúšťania domácich aj zahraničných kníhtlačiarskych učňov a tovarišov, stanovilo dĺžku ich pracovného času, výšku vyžadovaných poplatkov, priestupkových pokút, napr. za absencie či nevhodné správanie. Zdôrazňovala sa potreba pomoci chudobným alebo chorým učňom a tovarišom, predpísané boli podmienky zaobchádzania s nimi, zaviedla sa denná a úkolová mzda. Predpokladá sa, že na jeho vypracovaní mal podiel aj významný viedenský kníhkupec, tlačiar a vydavateľ J. T. von Trattner (1719 – 1798).²⁷

Jeho meno sa objavuje aj v súvislosti s prípravou ďalšieho predpisu²⁸, ktorý mal kľúčový význam pre profesionalizáciu kníhkupectva. Je ním nariadenie pre kníhkupcov platné v habsburských dedičných krajinách – *Ordnung für die Buchhändler in den kaiserlich-königlichen Erblanden* (Viedeň, 28. 3. 1772). Jeho verzia, upravená pre potreby Uhorska, bola publikovaná takmer o päť mesiacov neskôr, po absolvovaní adekvátneho administratívneho procesu. Nariadenie pre kníhkupcov komplexnejšie upriamilo pozornosť na kníhkupca ako predstaviteľa osobitnej profesie, podnikateľský a právny subjekt. Získanie oprávnenia na výkon kníhkupeckej živnosti determinovali pevne stanovené kritériá.

Nariadenie pre kníhkupcov v Uhorsku (13. 8. 1772)

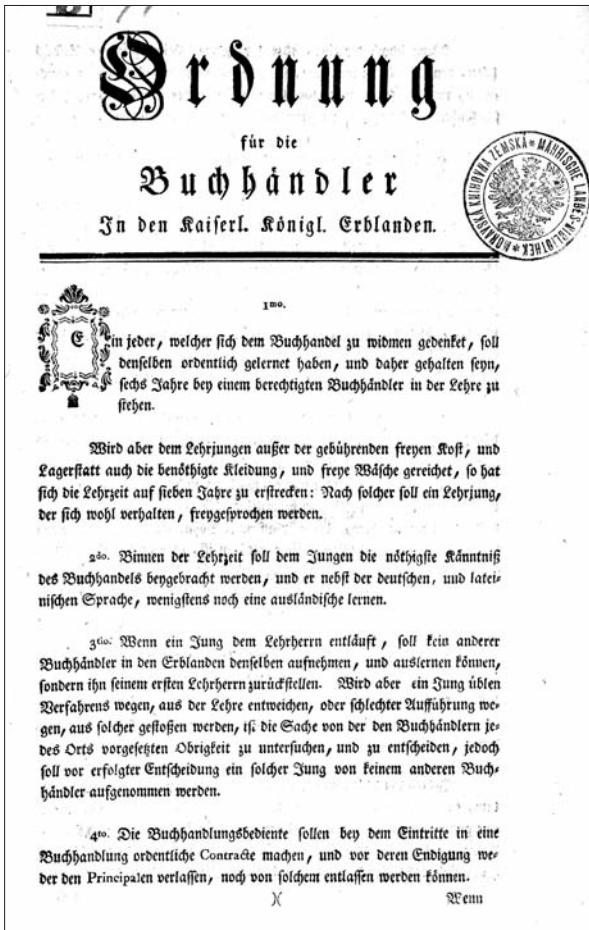
Legislatívna úprava kníhkupeckej profesie pre rakúske dedičné krajiny v nariadení *Ordnung für die Buchhändler in den kaiserlich-königlichen Erblanden* bola pre vypracovanie uhorského nariadenia východisková. Po jej schválení (28. 3. 1772)

²⁵ BACHLEITNER, N., EYBL, F. M., FISCHER E., *Geschichte des Buchhandels in Österreich*. s. 115.

²⁶ GRŮŇ, L. *Dejiny daní, poplatkov a cla*, s. 135.

²⁷ BACHLEITNER, N., EYBL, F. M., FISCHER E., ref. 25, s. 115.

²⁸ BACHLEITNER, N., EYBL, F. M., FISCHER E., ref. 25, s. 115.

Obr. 1 Nariadenie pre kníhkupcov v dedičných krajinách z 28. 3. 1772.

Moravská zemská knihovna, Sign.: ST3-0017.980

a zadaní do tlače (30. 3. 1772) bolo kompetentným úradom prikázané, aby túto legislatívu prispôbili podmienkam Uhorska, Sedmohradska aj Banátu.²⁹ V Magyar Országos Levéltár (MOL) v Budapešti vo fondoch Departamentum revisionis librorum (C60) a Acta Miscellanea (C42) sa zachovalo niekoľko svedectiev o procese adaptácie nariadenia do uhorských pomerov. Uznesenie Kráľovskej uhorskej miestodržiteľskej rady (KMR) z 1. 6. 1772 sa odvoláva na skoršiu komunikáciu vo veci nariadenia (cisársko-kráľovský mandát z 4. 5. 1772, č. 1926). Jej presný obsah nepoznáme, vieme však, že v júnovom uznesení sa prispôbili znenia vybraných paragrafov

²⁹ WÖGERBAUER, M. Die Genese der „Ordnung für die Buchhändler In den Kaiserl. Königl. Erblanden“ von 1772, s. 156.

z východiskového predpisu pre rakúske dedičné krajiny, a to najmä v oblasti jazykových dispozícií uchádzačov, udeľovania skúšky o spôsobilosti a postavení miestodržiteľskej rady ako hlavnej inštancie v záležitostiach kníhkupectva v Uhorsku.³⁰ Panovníčka Mária Terézia v liste z 26. 6. 1772 (č. 3093) vyjadrila svoje pranie, aby nariadenie, ktoré platí pre dedičné krajiny bolo adekvátne prispôsobené Uhorskému kráľovstvu a jemu prináležiacim krajinám. V korešpondencii potvrdila výšku vstupného imania kníhkupca v Bratislave na 5 000 zlatých a kompetencie miestodržiteľskej rady v záležitostiach kníhkupectva. Tieto sa preniesli do publikovanej verzie nariadenia. Panovníčka si želala, aby sa dohliadalo na uplatňovanie jednotlivých paragrafov a taktiež, aby boli s ich obsahom oboznámené stolice a mestá prostredníctvom obežníka. Zápis miestodržiteľskej rady z 9. 7. 1772 (č. 3093) už obsahoval ako prílohu vypracované rukopisné koncepty nariadenia pre Uhorsko v latinskom a nemeckom jazyku. Panovníčka listom z 27. 7. 1772 (č. 3560) povolila tlač nariadenia oboch jazykových verzií a ich zverejnenie prostredníctvom obežníka. Miestodržiteľská rada nariadila 3. 8. 1772 rozposlanie oboch verzií po ich vytlačení do jednotlivých stolíc a miest krajiny.³¹ Typograficky vyhotovila nariadenie pre uhorských kníhkupcov dielňa F. A. Patzka 13. 8. 1772. V nemeckom jazyku bolo publikované pod názvom *Ordnung für die Buchhändler in dem Königreich Hungarn* a v latinskej jazykovej mutácii ako *Ordo pro bibliopolis in Hungaria stabiliter manentibus*. Po vytlačení sa mohlo pristúpiť k jeho distribúcii. Zo zachovaného listu (č. 5313) kapitána jedného z hajduckých miest – obce Hajdúböszörmény (dnes na území Maďarska) – sa dozvedáme, že miestodržiteľská rada vydala 30. 8. 1772 intimátum (č. 3547), ku ktorému pripojila obe spomenuté verzie predpisu pre kníhkupcov a oboznámila s nimi aj dotknuté hajducké mestá. V závere listu predstaviteľ obce Hajdúböszörmény uistil radu, že o obsahu nariadenia upovedomí všetky zainteresované osoby.³²

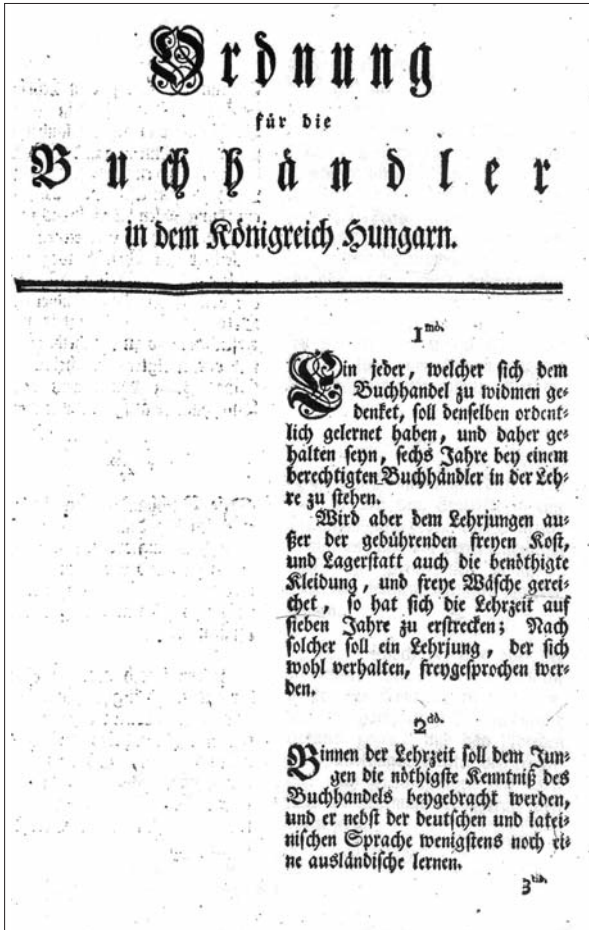
Samotný predpis *Ordnung für die Buchhändler in dem Königreich Hungarn* (13. 8. 1772) sa členil na 14 paragrafov. V úvodných ustanoveniach sa upresnili nároky na dĺžku učňovského obdobia, požiadavky na odborné a jazykové schopnosti, upрави-li sa zmluvné vzťahy medzi majstrom a jeho učňom, výška potrebného kapitálu.

Ktokoľvek zamýšľal venovať sa kníhkupectvu, mal sa v tejto profesii *náležite vyučiť* u oprávneného kníhkupca, u ktorého mal stráviť šesť rokov. Ak učňovi bolo, okrem bezplatnej stravy a ubytovania, zdarma poskytnuté aj potrebné oblečenie a bielizeň, predĺžilo sa toto obdobie na sedem rokov. V prípade, že si učeň počínal uspokojivo, bol po absolvovaní stanovenej etapy z učenia uvoľnený. V priebehu školiaceho procesu sa mu vštepovali najnutnejšie poznatky o knižnom obchode, popri nemeckom a latinskom jazyku sa odporúčalo ovládať ešte ďalšiu cudziu reč. Nariadenie

³⁰ Bližšie na ne upozorňujeme nižšie v texte prekladu nariadenia.

³¹ MOL, Departamentum revisionis librorum. (C 60). Csomó 281. "Benignae Ideales Resolutiones Regiae in Negotio Revisionis Librorum emanatae."

³² MOL, Magyar Királyi Helytartó Tanács (C 42), Acta Miscellanea, Fasc. 58, No. 32 II., 550, csomó 159, číslo 5313.

Obr. 2 Nariadenie pre uhorských kníhkupcov z 13. 8. 1772.

Lyceálna knižnica v Bratislave, Sign.: Fk 21.

ju však bližšie nešpecifikovalo, táto voľba spočívala pravdepodobne na samotnom kníhkupcovi v súlade s jazykovým prostredím, v ktorom podnikal.³³ Ustanovilo sa, že ak učeň svojmu majstrovi utečie, nemal by ho u seba prijať nijaký iný kníhkupec v dedičných krajinách. Práve naopak, mal sa postarať o jeho navrátenie k pôvodnému majstrovi. Ak figurovalo ako dôvod úteku nevhodné zaobchádzanie majstra s učňom, nasledovalo prešetrenie celej záležitosti zo strany vrchnosti dotknutého majstra. Pred uskutočnením rozhodnutia v danej veci učeň musel vyčkať na verdikt a nesmel sa zamestnať u iného kníhkupca.

³³ Podľa uznesenia KMR č. 2176 z 1. 6. 1772 sa odporúčalo ovládanie maďarského alebo slovenského jazyka. Táto formulácia sa však v tlačenej verzii neobjavila.

Pri nástupe do pracovného pomeru sa medzi zamestnancami a kníhkupcom uzatvorila riadna zmluva. Obe strany boli povinné rešpektovať dohodnutú lehotu trvania zmluvného vzťahu a pred ukončením stanoveného obdobia nemala ani jedna strana od dohodnutého termínu odstúpiť. Zamestnanec nesmel službu opustiť prv, ako zmluva vypršala a ani kníhkupec ho nemohol prepustiť skôr. Keby však niektorá zo strán našla dostatočnú príčinu tento kontrakt skrátiť, mala tomu predchádzať polročná výpovedná lehota. Iná dohoda nebola prípustná, ba trestala sa pokutou.

Oprávnenie na zriadenie kníhkupectva bolo podmienené nadobudnutím náležitých odborných poznatkov a praxou, ktorá mala trvať minimálne 4 roky. Uchádzač mal disponovať aj znalosťami o najlepších autoroch z rozličných vedných odborov. Jeho spôsobilosť preverila niektorá z cisársko-kráľovských univerzít,³⁴ pričom si uchádzač bol povinný o nej zabezpečiť aj písomné svedectvo.

Nevyhnutnú súčasť pri zakladaní podnikania predstavoval vstupný kapitál. V prípade slobodného mesta Bratislavy išlo o imanie vo výške 5 000 zlatých. V iných uhorských mestách vymeriavala jeho výšku KMR v súlade s cisársko-kráľovským rozhodnutím. Uchádzač nemusel mať k dispozícii jeho plnú výšku, musel si však zaistiť polovicu sumy. Druhú polovicu mohol vykryť prostredníctvom dostatočnej kaucie.

Počet kníhkupcov v obci či v meste nebol obmedzený, hoci nariadenie zdôrazňovalo, že by sa počet kníhkupectiev nemal zbytočne rozmnožiť. Pred zriadením nového kníhkupectva uchádzač požiadal o povolenie KMR. Týkalo sa to oprávnených kníhkupcov, ako aj ich vdov, ktoré sa podujali viesť kníhkupectvo po smrti manžela, prípadne poverili vedením podnikania svojho syna či niektorého zo zamestnancov. Tento však musel spĺňať vyššie uvedené nároky na založenie živnosti. Výnimku tvoril prípad, keď bolo povolenie obchodovať udelené určitej osobe prostredníctvom osobitného privilégia.

Obchodným artiklom kníhkupectva smeli byť všetky druhy starých aj nových kníh, prirodzene okrem zakázaných, a to vo forme viazanej aj neviazanej. Ďalej bolo dovolené predávať medirytiny a mapy oddelene, aj spolu s dielom. Kníhkupcom sa povoľovala vydavateľská činnosť a nákup kníh z iných kníhkupectiev. Pre účely antikvárneho predaja starých viazaných kníh sa mal označiť určitý počet verejných predajní, nielen v slobodnom meste Bratislave, ale aj v ďalších mestách podľa posúdenia KMR. Vydávanie nových kníh, ako aj ich predaj sa nepovoľoval drobným obchodníkom (kramárom).

Neoprávnení dovozcovia kníh a drobní obchodníci (kramári) mali zakázané predávať svoj tovar v mestách, na jarmokoch a dedinách.³⁵ Vzťahovalo sa to aj na kníh-

³⁴ Uznesenie KMR č. 2176, z 1. 6. 1772 navrhovalo pre uhorských kníhkupcov povinnosť získať toto osvedčenie od Trnavskej univerzity. Táto formulácia sa však opäť v tlačenej verzii neuviedla.

³⁵ Podľa patentu zo 16. 10. 1766.

tlačiarov a kníhviazačov, ktorí povolenie na predaj kníh nezískali už skôr. Ktokoľvek, kto bol pristihnutý pri takomto obchode, mal byť potrestaný konfiškáciou tovaru. V takejto situácii sa vyžadovala prítomnosť oprávnených kníhkupcov ako dozoru. Oznamovateľovi neoprávneného predaja sa prideliť tretina konfiškovaného tovaru. Opakované previnenie neoprávneného predajcu malo byť citeľne potrestané.

Zahraniční kníhkupci, ak navštívili hlavné jarmoky v dedičných krajinách, nesmeli vykonávať žiaden predaj tovaru po uplynutí času vyhradeného na trh, a to pod hrozbou konfiškácie. Nemohli ani zaslať zvyšné knihy na iné ústredné trhy alebo do cudziny. Takýto tovar mali uskladniť vo verejných trhových skladoch, prípadne u tamojšieho kníhkupca v osobitných uzamknutých pivniciach do doby konania ďalšieho trhu.

Kníhkupci mohli požiadať o impresorské privilégium na nimi vydávané knihy. Nijaký iný kníhkupec v dedičných krajinách potom túto knihu nesmel vydať počas platnosti na ňu vydaného privilégia, a to ani s úpravami, ani bez nich. Zakazovalo sa doviesť exempláre iného vydania predmetného titulu publikovaného v dedičných krajinách alebo v zahraničí. Ak obchodník ustanovenie porušil, tovar sa mu odňal a musel vyplatiť v privilégiu predpísané finančné sankcie.

Kníhkupec sa zodpovedal v záležitostiach súvisiacich s knižným obchodom KMR, avšak vo veciach civilného práva podliehal obvyklej súdnej moci.

Pri dražbách kníh, ktoré boli v tereziánskom a jozefínskom období vítanou príležitosťou na získavanie literatúry najmä pre zberateľov, sa podľa nariadenia vymenovali vážení predstavitelia z radov kníhkupcov, resp. obchodníkov s knihami. Títo knihy ocenili a vykonali samotný verejný predaj. Nesmeli však nakupovať na týchto dražbách pre seba, ani pre nikoho iného. Ak predmetom dražby bol ich vlastný tovar, mohli tieto aukcie riadiť, ale nedisponovali právom prednostnej kúpy. Nemohli sa ani nijakým spôsobom obohatiť na iných osobách, napr. vdovách alebo iných predajcoch, ktorí takto chceli rozpredať časť svojho tovaru.

Vo väčších mestách, kde sa nachádzalo viacero kníhkupcov, si títo volili spomedzi nich svojho predstaveného, pričom sa post každé dva roky obsadzoval niekým iným. Na miestach, kde nie sú viac ako traja kníhkupci, mal v ich čele stáť jeden z nich. V jeho kompetencii bolo urovnávať menšie konflikty a dbať na napĺňanie paragrafov nariadenia. Previnenia bol povinný ihneď oznámiť vrchnosti.

Záver

Po komparácii oboch nariadení môžeme skonštatovať, že obsahovo sa legislatívna úprava pre Uhorsko iba minimálne odlišovala od nariadenia pre dedičné krajiny. Najvyššou inštanciou v záležitostiach výkonu kníhkupeckej profesie a udeľovania povolení na vykonávanie kníhkupeckej živnosti sa stala pre uhorských kníhkupcov Kráľovská uhorská miestodržiteľská rada. Pre príslušníkov z dedičných krajín ňou boli koncesné úrady spravujúce rozsiahlu oblasť obchodu – tzv. „Commercial Consesse“, ktoré mali udeľovať povolenia (koncesie) k vykonávaniu kníhkupeckej živnosti a do kompetencie ktorých spadalo aj určovanie výšky vstupného kapitálu

atď. Počiatkové imanie nevyhnutné pre udelenie živnosti sa v oboch nariadeniach tiež odlišovalo. Na zriadenie kníhkupectva vo Viedni potreboval uchádzač 10 000 zlatých, kým v Bratislave polovicu z tejto sumy. Kým počet antikvárných kníhkupectiev v Uhorsku určovala miestodržiteľská rada, vo Viedni boli povolené maximálne tri a v ďalších mestách sa kládol dôraz na to, aby sa príliš nerozmnožili. Kľúčové paragrafy nariadenia sa teda mali rovnako aplikovať aj v prostredí Uhorska a v k nemu prináležiacich krajinách.

Legislatívne úpravy knižného trhu sa počas nasledujúcich rokov tereziánskej epochy a vlády Jozefa II. (1780 – 1790) naďalej vyvíjali. V jozefínskom období ich počet kvantitatívne ešte vzrástol a ideovo sa vo viacerých aspektoch odlišoval a varioval. Ďalšia z úprav kníhkupeckej profesie vo forme osobitného predpisu prebehla za vlády Františka I. (1768 – 1835) v roku 1806, keď v marci vyšlo nové nariadenie pre kníhkupcov. Problematika knižného trhu v optike neskoršej legislatívy však predstavuje už inú kapitolu z dejín knižnej kultúry.

P r a m e n e

Magyar Országos Levéltár (MOL), fond Departamentum revisionis librorum (C60), csomó 208 Normalia 1726 – 1804, Uznesenie č. 2176, 1. 6. 1772
„Circa Ordinem pro Bibliopolis...“

Magyar Országos Levéltár (MOL), fond Departamentum revisionis librorum (C60), csomó 208 Normalia 1726-1804, zložka 3093, list č. 2901 z 26. 6. 1772.

Magyar Országos Levéltár (MOL), fond Departamentum revisionis librorum (C60), csomó 208 Normalia 1726-1804, č. 3093, vyjadrenie KMR z 9. 7. 1772.

Magyar Országos Levéltár (MOL), fond Departamentum revisionis librorum (C60), csomó 208 Normalia 1726-1804, zložka 3547, list č. 3560 z 27. 7. 1772.

Magyar Országos Levéltár (MOL), fond Departamentum revisionis librorum (C60), csomó 281 „Benignae Ideales Resolutiones Regiae in Negotio Revisionis Librorum emanatae“.

Magyar Országos Levéltár (MOL), fond Magyar Királyi Helytartó Tanács (C42), Acta Miscellanea, Fasc. 58, No. 32 II., 550, csomó 159, list č. 5313.

Ordnung für die Buchdruckergesellen und Jungen. Wien : gedruckt bey Johann Thomas Edlen von Trattnern, [1771]. [4] s.

Ordnung für die Buchhändler in den Kaiserlich-königlichen Erblanden. Wien : gedruckt bey Johann Thomas Edlen von Trattnern, [1772]. [4] s.

Ordnung für die Buchhändler in dem Königreich Hungarn. [Pressburg] : [F.A. Patzko], [1772]. [7] s.

Ordo pro bibliopolis in Hungaria stabiliter manentibus. [Pressburg] : [F. A. Patzko], [1772]. [7] s.

Zoznam bibliografických odkazov

BACHLEITNER, N., EYBL, F. M. FISCHER Ernst. *Geschichte des Buchhandels in Österreich.* Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 2000. 413 s. ISBN 9783447041294.

BREITKOPF, G. I. *Ueber Buchdruckerey und Buchhandel in Leipzig* : Faksimile-Ausgabe eines 1793 in Leipzig erschienenen Aufsatzes. Mit einer Einleitung von Helmut Rotzsch. Leipzig : Deutsche Bücherei, 1964. 57 s.

Gedanken über Buchhandel und Nachdruck [online]. [cit. 2011-07-05].
In *Neue Litteratur und Völkerkunde*. 1787, 1. Jg., Band 2, s. 189 – 216.
Dostupné na internete: <<http://www.ub.uni-bielefeld.de/diglib/aufklaerung/suche.htm>>.

GRÚŇ, L. *Dejiny daní, poplatkov a cla.* [Bratislava]: Holoprint, 2000. 156 s. ISBN 80-967243-2-0.

GRABOVSZKI, E. Der Buchhändler als Rechtssubjekt. In *Kommunikation und Information im 18. Jahrhundert* : Das Beispiel der Habsburgermonarchie. Herausgegeben von Johannes Frimmel und Michael Wögerbauer. Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 2009. ISBN 978-3-447-05918-3, s. [153] – 161.

Historisch = kritische Encyclopädie über verschiedene Gegenstände, Begebenheiten und Charaktere berühmter Menschen. Herausgegeben von Heinrich Georg Hoff. Erster Theil. Preßburg : bey Philip Ulrich Mahler, 1787. vi, [2], 368 s. Heslo Bücher, s. 362 – 365.

KRUENITZ, J. G. *Oeconomische Encyclopädie* [online]. [cit. 2011-07-05].
Band 7. Heslo Buch, s. 150 – 171. Dostupné na internete:
<<http://www.kruenitz1.uni-trier.de/xxx/b/kb03761.htm>>.

KRUENITZ, J. G. *Oeconomische Encyclopädie* [online]. [cit. 2011-07-05].
Band 7. Heslo Buchhandel, s. 191 – 216. Dostupné na internete:
<<http://kruenitz1.uni-trier.de/>>.

- RIEHM, U. Buchhandel. In *Grundlagen der praktischen Information und Dokumentation*. Kuhlen, R., Seeger, Th., Strauch, D. (Hrsg.). B. 1. München : Saur, 2004, s. 525 – 531.
- ROSENSTRAUCH, H. *Buchhandelsmanufaktur und Aufklärung : d. Reformen d. Buchhändlers u. Verlegers Ph. E. Reich (171-1787) : sozialgeschichtliche Studie zur Entwicklung d. literar. Marktes*. Frankfurt am Main : Buchhändler – Vereinigung, 1986. 129 s. ISBN 3-7657-1340-6.
- WITTMANN, R. Der Deutsche Buchmarkt in Osteuropa im 18. Jahrhundert : Voraussetzungen und Probleme. In *Buchmarkt und Lektüre im 18. und 19. Jahrhundert : Beyträge zum literarischen Leben 1750-1880*. Tübingen : Niemeyer, 1982. ISBN 3-484-35006-7, s. 93 – 110.
- WÖGERBAUER, M. Die Genese der „Ordnung für die Buchhändler In den Kaiserl. Königl. Erblanden“ von 1772. In *Brücken : Germanistischen Jahrbuch : Tschechien und Slowakei 2004*. Herausgegeben von S. Hohne et al. Praha : Nakladatelství lidové noviny, 2005, s. 135 – 162.

Bookseller's profession from the point of view of period testimonies and the Regulation for booksellers in Hungary (1772)

Petronela Bulková

Historical documents provide interesting period testimonies about booksellers' opinions and their attitudes related to their own profession. Mainly in the second half of the 18th century they reflected two concepts. The first one represents economic view of the 18th century mercantilism, when the bookseller was uncompromising merchant and his profession was constituted as main resource of his livelihood. In this meaning he provides economical benefits for himself, as well as for his country and related professions (bookbinders, publishers and typographers, engravers and so on). The second aspect is the cultural contribution of booksellers towards all society by spreading sciences, literature, arts and ideas in the Age of Reason. In these conditions bookselling was professionalized and it became the subject to the legislation. The author proceeds the development, content and importance of the Regulation for booksellers in Hungary published under the name *Ordnung für die Buchhändlern in Königreich Hungarn* (13. 8. 1772, Preßburg).

Bratislavskí kníhkupci na knižných trhoch vo Viedni, Lipsku a Pešti

Ilona Pavercsik

Bratislavský knižný trh v modernom chápaní vznikol v období osvietenstva, keď prudko vzrástla jednak domáca vydavateľská produkcia, jednak dovoz kníh z iných častí habsburskej monarchie a zo zahraničia. Mená oprávnených kníhkupcov a rovnako aj kníhtlačiarov vykonávajúcich kníhkupeckú činnosť (v období vlády Jozefa II. už legálne) sú dobre známe; vzhľadom na nedostatok adekvátnych údajov a prameňov však len zriedka možno prezentovať ich činnosť dostatočne podrobne.¹ Preto má svoje opodstatnenie každý počin, ktorý túto činnosť predstaví z menej známej stránky. V tejto štúdii chcem krátko zhrnúť niekoľko údajov týkajúcich sa účasti bratislavských kníhkupcov na trhoch; jej podrobnejšie predstavenie nie je možné z priestorových dôvodov.

Prv než sa budeme venovať účasti bratislavských kníhkupcov na trhoch vo Viedni, zmienim sa krátko aj o opačnom smerovaní – veď blízkosť Bratislavy priťahovala aj viedenských kníhkupcov na bratislavské trhy. Dokazuje to napr. firma Artaria: jeden z jej príslušníkov oznamoval v decembri 1775 v novinách *Pressburger Zeitung* svoj príchod do Bratislavy. Ubytoval sa v hostinci U zlatého orla a predával rozličné maľby a medirytiny, ako napr. portréty členov cisárskej rodiny, Bibliu zdobenú rytinami, maľby a kresby kvetín, vtákov, krajinky, miniatúrne sväté obrázky a dokonca aj farby.² Podľa *Pressburger Zeitung* („Angekommene Fremde“) 9. augusta 1780 prices-toval do Bratislavy a ubytoval sa tu viedenský kníhkupec Ernst Klopstock;³ niekoľko mesiacov pred ním tu bol augsburgský medirytca Ignatz Hertl.⁴ Klopstock prišiel za-

¹ Najspoľahlivejšie tlačené pramene k poznaniu ich činnosti sú kníhkupecké a vydavateľské katalógy a okrem nich tiež inzeráty. V mojej štúdii o inzerátoch, resp. prenumerácii som už predstavila niektorých bratislavských kníhkupcov. Pozri PAVERCŠIK, I. Zeitungen als Kommunikationsmedium des Buchhandels am Ende des 18. Jahrhunderts, s. 49 – 96.

² *Pressburger Zeitung*, 13. decembra 1775, č. 99. Z bohatej literatúry o firme Artaria uvedieme aspoň jeden titul: HILMAR, R. Der Musikverlag Artaria et Comp. : Geschichte und Probleme der Buchproduktion. Tutzing : Schneider, 1977. 176 s.

³ *Pressburger Zeitung*, 12. augusta 1780, č. 65.

⁴ *Pressburger Zeitung*, 6. mája 1780, č. 37. Táto rubrika („Angekommene Fremde“) sa uverejňovala iba niekoľko mesiacov, preto okrem dvoch spomínaných návštevníkov sa z nej dozvedáme iba o príchode jedného tlačiara z Temešváru [dnes Timisoara, Rumunsko] a jedného z Brna.

iste so zámerom predávať na bratislavskom trhu. U Hertla možno predpokladať aj iný dôvod, no aj on prišiel krátko pred trhom, v týždni pred sviatkom Nanebovstúpenia. V Bratislave sa v tom čase konalo sedem veľkých krajinských trhov: v januári na deň Fabiána – Šebastiána, na jar na deň Laetare a Nanebovstúpenia Pána, v lete na sviatok Navštívenia Panny Márie 2. júla, v auguste na sv. Vavrinca, v septembri na sv. Michala a napokon v decembri na Luciu.⁵

V lete 1782 na bratislavskom trhu (mohlo to byť na Navštívenie Panny Márie) boli za výdatnej pomoci kurátora bratislavskej farnosti pátra Philippa zhabané „škandalózne“ obrazy vystavené na predaj. Poškodeným bol istý Joannes Gessely, obchodník s obrazmi z Tirolska, ktorý sa obrátil na miestodržiteľskú radu so žiadosťou o navrátenie tovaru. Podľa jeho tvrdenia sa zhabané obrazy predtým predávali na práve skončenom trhu vo Viedni, kde ich kúpil a ich vývoz povolili aj colníci. Skonfiškovaním týchto obrazov utrpel chudobný tirolský obchodník s obrazmi, ako sám nazval, veľkú škodu.⁶ Miestodržiteľská rada oddelila pohoršujúce obrazy od ostatných a rozhodla takto: „Restitutio praefato supplicanti non scandalosis imaginibus, scandalosas restitui non posse; ideoque instantiam ejus isthic seponi.“⁷ Je možné, že spomínaný „Joannes Gessely“ je totožný s Johannom Giezellim Pareginom, talianskym obchodníkom s obrazmi, ktorý si o desať rokov neskôr otvoril spolu so starším bratom Carlom obchod v Pešti. V žiadosti adresovanej mestu Pešť totiž uvádzali, že v Uhorsku pôsobia už desaťročia. Z cenzúrnych spisov je známe, že týmto bratom – obchodníkom s obrazmi, skonfiškovali štyri obrazy na trhu v Mosonmagyaróvári v septembri 1796.⁸ Podobný prípad sa stal aj roku 1795, keď talianskemu obchodníkovi s obrazmi z Viedne Antoniovovi Tessarovi boli úradne zhabané štyri škandalózne, obscénne obrazy; stalo sa to opäť na trhu v Bratislave.⁹ V zmysle cenzúrnych nariadení bolo totiž zakázané predávať na verejných miestach diela zobrazujúce nahotu.

V 70. rokoch 18. storočia možno doložiť účasť bratislavských kníhkupcov na viedenských trhoch na základe jedného zachovaného listu a inzerátov v novinách.

⁵ Pressburger Zeitung, 12. januára 1798, č. 4, s. 57 – 58 a o niekoľko čísel neskôr aj na s. 92. (Trhy sa konali vždy pred týmito dátumami.)

⁶ Zo žiadosti ani z úradného postupu sa nemožno o obrazoch dozvedieť nič bližšie. Niečo pohoršujúce však na nich mohlo byť, keďže sám Gessely uvádzal, že ich neponúkal rozprestreté, ale zakryté, aby nepohoršovali okoloidúcu mládež, a opatrne ukazoval záujemcom.

⁷ Vládny úrad obdržal Gesselyho žiadosť 11. júla 1782 a prerokoval ju 15. júla. Predkladateľom bol biskup Imrich Okoličáni. MOL Helytartótanács Levéltár, C 43 Acta secundum referentes, 1782 Okolicsányi Nr. 189.

⁸ V priebehu vyšetrovania bol napokon na základe predchádzajúcich rozhodnutí viedenskej a peštianskej cenzúry povolený predaj dvoch rytín, zobrazujúcich veľmi sporo odeté manželky Rubensa a Van Dycka. Predaj ďalších dvoch obrazov s motívmi zvädzania však povolený nebol. Prvé dve rytiny identifikovala Olga Granasztói v štúdií Rubens a Van Dyck v Mosonmagyaróvári. Pozri GRANASZTÓI, O. Rubens és Van Dyck Mosonmagyaróváron : képygyek a Helytartótanács cenzúrahivatali iratai között 1780 – 1800, s. 294 – 297.

⁹ GRANASZTÓI, ref. 8, s. 298.

Michael Benedikt písal z Viedne 18. mája 1783 Philippovi Erasmovi Reichovi do Lipska. Vrátil sa zo šesťmesačnej cesty po Nemecku, najmä Bavorsku a zúčastnil sa so svojimi knihami na trhu vo Viedni na deň Jubilate. Lipskému kníhkupcovi písal, že na trhoch je všade čulý ruch, no na odbyť idú iba bezvýznamné letáky a príležitostné brožúry, zriedka je dopyt po dajakom serióznejšom diele. Kupujúci dávajú prednosť zväčša lacným reprodukciám pred pôvodnými dielami.¹⁰ Benediktove inzeráty v novinách *Wiener Zeitung* z roku 1785 prezrádzajú aj miesto, kde predával: „in seiner Hütte am Hof dem obern Röhrbrunn über Nr. 351.“ Bratislavský kníhkupec vtedy, na jar 1785, predával popri mapách a glóbusoch aj knihy, predovšetkým nemecké katolícke práce, a nie jeho vlastné vydania: kázne, katechizmy, dielo *Bittere Klagen der christkatholischen Kirche über die Wunden, welche ihr durch die zügellose Neuerungssucht, Unreligion, Spötterey etc. versetzt werden*, no popri tom aj divadelné hry a prírodovedné a lekárske diela.¹¹ V jeho inzeráte, uverejnenom r. 1785 k viedenskému trhu na sviatok Všetkých svätých, figurovali aj vydania z Uhorska, menovite dielo Juraja Papánka *De Regno regibusque Slavorum* a latinské teologické diela Tobiasa Mollika. V inom novembrovom inzeráte propagoval hlavne katolícke kázne, ďalej dejiny Bavorska, mravoučné diela a i.¹²

Mladý bratislavský kníhkupec Aloys Doll si zriadil firmu roku 1783 a už roku 1785 sa zúčastnil na viedenských trhoch, svoje knihy predával v stánku č. 324 Am Hof. Boli to diela Storchenauove, Aloisa Merza, Sulzerov listár, titul *Was ist der Kaiser und wie weit erstreckt sich eine jede Macht?* Z kníh, ktoré sám vydal to boli *Sermones sacri* Josepha Haberkorna v 4 zväzkoch, dielo *De praecipuis Ecclesie ritibus opusculum* a Gottschedova nemecká gramatika.¹³ Na viedenský trh na Všetkých svätých roku 1786 oznamoval predaj zväčša nábožensko-teologických diel v nemčine, dvojzväzkové dielo *Wer sind die Aufklärer?* a z vlastných vydaní titul *Veronii Professio fidei Catholicae*.¹⁴ V roku 1788 sa Aloys Doll zúčastnil na viedenskom trhu už s obchodným spoločníkom Andreasom Schwaigerom. V ich ponuke figurovali Sailerove, Eckartshausenove, Tschupickove, Weissenbachove diela, teda katolícka nemecká literatúra a niekoľko beletristických a prírodovedných titulov. V inom inzeráte upozorňovali na dielo zo psychológie, Weishauptovu filozofickú prácu a kritiku Kanta, na dielo *Briefe aus Wien über den Zustand der Literatur und des Buchhandels in Österreich*, na Gmeinerovu prácu *Literaturgeschichte* a ďalšie tituly.¹⁵

¹⁰ List bol publikovaný v BUCHNER, K. Aus dem Verkehr einer deutschen Buchhandlung mit dem Geschäftsgenossen, s. 34 – 36. List dokumentuje aj Benediktove obchodné vzťahy so severným Nemeckom. Pozri tiež PAVERCSEK, I. Anfänge norddeutscher Orientierung im ungarischen Buchhandel, s. 139.

¹¹ *Wiener Zeitung*, 23. apríla 1785, č. 33, s. 959.

¹² *Wiener Zeitung*, 2. novembra 1785, č. 88, s. 2548 – 2549; tamtiež, 12. novembra 1785, č. 91, s. 2631.

¹³ *Wiener Zeitung*, 2. novembra 1785, č. 88, s. 2548.

¹⁴ *Wiener Zeitung*, 8. novembra 1786, č. 89, s. 2717.

¹⁵ *Wiener Zeitung*, 8. novembra 1788, č. 90, s. 2749; tamtiež, 22. novembra 1788, č. 94, s. 2878.

O rok nato Aloys Doll rozmnožil rady viedenských kníhkupcov, jeho obchod v Bratislave prevzal Andreas Schwaiger.¹⁶

Pre účasť bratislavských kníhkupcov na trhu v Lipsku v období vlády Márie Terézie bola v zásade prekážkou aj cenzúrna revízia kníh. Toto obmedzenie sa však nevzťahovalo na evanjelika Antona Löweho, ktorý roku 1771 dostal povolenie otvoriť si kníhkupectvo v Bratislave. Práve preto to bol Löwe, kto sa časovo najdlhšie a s najväčším počtom vydaných titulov objavoval v Lipsku, považovanom za centrum nemeckého knižného trhu.¹⁷ Najspoľahlivejšie údaje o jeho účasti i účasti ďalších bratislavských kníhkupcov v Lipsku v 80. a 90. rokoch 18. storočia možno získať z veľtržných katalógov. Katalógy s názvom *Allgemeines Verzeichniß der Bücher, welche in der Frankfurter und Leipziger Ostermesse [Michaelismesse] des [...] Jahres entweder neu gedruckt, oder sonst verbessert, wieder aufgelegt worden sind, auch inskünftige noch herauskommen sollen* vydávala firma Weidmann a Reich pred každým veľkonočným a jesenným (Michalským) trhom.¹⁸ Tieto zoznamy presvedčivo dokazujú význam Bratislavy v udržiavaní kontaktov medzi nemeckým a uhorským knižným trhom; v tomto smere peštianski kníhkupci zohrávali v 80. či 90. rokoch 18. storočia ešte malú úlohu.

Anton Löwe spojil svoju prvú účasť na trhu v Lipsku aj s chválou samotného trhu: „Daß des Bücherschreibens kein Ende sey, beweiset aufs neue das Allgemeine Verzeichniß der Bücher ... dieses 1773 Jahres“ a presne tu citoval názov veľtržného katalógu. Podľa údajov katalógu sa na trhu objavilo 1 070 titulov v nemčine alebo latinčine, 142 v cudzích jazykoch a 350 bol ešte v tlači. Nachádzal sa medzi nimi aj titul – „Horányi, Alexius *Memoria Hungarorum ... libris editis clarorum posteritate commendata*. Tomi IV. 8vo maj. Lipsiae sumpt. Ant. Leowii Bibliop. Poson.“¹⁹ Napriek tomuto oznamu však Anton Löwe meškal s vydaním avizovaného titulu niekoľko rokov, a napokon ho ani nevydal v Lipsku: prvé dva zväzky lexikónu spisovateľov dal vytlačiť vo Viedni u Kaliwodu a tretí zväzok v Bratislave u Patzku v rokoch 1775 – 1777.

Vymenovať takmer 80 v Lipsku rozširovaných vydaní tohto bratislavského kníhkupca, pochádzajúceho z Ulmu, by bolo náročné.²⁰ Preto upriamime pozor-

¹⁶ O rodine Dollovcov, Aloysovi Dollovi a Schwaigerovej ďalšej činnosti pozri HOLANOVÁ, E. Vydavateľsko-kníhkupecké ponukové katalógy bratislavských kníhkupcov Dolla a Schwaigera 18. a začiatku 19. storočia. In *Kniha'87*. Martin : Matica slovenská, 1988, s. 60 – 75.

¹⁷ O kníhkupeckej aktivite Löweho pozri viac v BULKOVÁ, P. Anton Löwe a jeho aktivity na knižnom trhu v Bratislave v 18. storočí. In *Problematika historických a vzácných knižných fondů*. Olomouc : VKOL, 2009, s. 93 – 101.

¹⁸ Mikrofišové vydanie: *Messekataloge der Frankfurter und Leipziger Buchmesse 1594 – 1800*. Položky vzťahujúce sa k bratislavským kníhkupcom boli vložené do už hotovej tlače, v abecedno-mennom usporiadaní.

¹⁹ *Pressburger Zeitung*, 2. júna 1773, č. 44.

²⁰ Súhrnná štatistika jeho vydaní je nasledovná: v r. 1772 vyšlo 8 diel; 1773 – 3; 1774 – 4; 1775 – 2; 1776 – 1; 1777 – 2; 1778 – 6; 1779 – 1; 1780 – 6; 1781 – 3; 1782 – 1; 1783 – 9; 1784 – 13; 1785 – 10; 1786 – 2; 1787 – 1; 1789 – 4; 1790 – 2. Spolu je to teda 78 diel. Boli však medzi nimi aj jednotlivé zväzky z iných edícií a z periodík, takže v podstate to bolo menej položiek.

Obr. 1 Impressum 1. zv. (1775) diela A. Horányiho, ktoré bolo vydané nákladom A. Löweho

nosť predovšetkým na to, na akú oblasť sa špecializoval a pripojíme jedno zaujímavé prekvapenie. Löwe sa na lipskom trhu objavil najprv s divadelnými hrami v nemčine, s edíciou *Neue Schauspiele, aufgeführt in den k. k. Theatern zu Wien*; v rokoch 1772 až 1775 vydal v tejto edícii 12 zväzkov.²¹ Iný dôležitý okruh predstavovala historicko-geografická literatúra so vzťahom k Uhorsku, osobitne práce bratislavského učenca Karla Gottlieba Windischa; s tými sa prezentoval hneď v prvom roku a neskôr opätovne. Roku 1772 to boli tituly *Politisch-geographisch-historische Beschreibung des Königreichs Hungarn* a *Kurzgefaßte Erdbeschreibung des Königreichs Hungarn* (v r. 1778 opakované nové vydanie diela), roku 1780 *Geographie des Königreichs Ungarn*. Dielo *Geographie und Geschichte von Ungarn für Kinder* z roku 1780 predstavil Löwe na lipskom veľkonočnom trhu v r. 1781. Tretí zväzok už spomenutého Horányiho biografického

²¹ Boli medzi nimi aj samostatné divadelné hry (Ayrenhuf: Antiope, Stephanie der Jüngere: Der Kriegsgefangene, Der Deserteur aus Kindesliebe, Kessler: Hannchen), ďalej vydal Müllerovo dielo *Genauere Nachrichten von beyden k. k. Schaubühnen ... in Wien*.

²² Roku 1777 to bolo Fuckerovo dielo *De salubritate et morbis Hungariae schediasma*, roku 1778 dielo Michaela Kleina *Sammlung merkwürdiger Naturseltenheiten des Königreichs Ungarn*, roku 1780 latinské dielo Jána Severiného zo zoológie.

slovníka predstavil v Lipsku roku 1777. Aj medzi jeho lekárskymi a prírodovednými titulmi sa nachádzali diela s uhorskými vzťahmi.²² Úspech zožal jednoznačne s Adamiho knihou o včelárstve (svedčia o tom aj jej vydania v r. 1773 (prvé), 1774 a 1784²³, ako aj s titulom *Neueste Abbildung aller kaiserlich-königlicher Regimenter*, pozostávajúcim z listov s medirytinami, ktorý priviezol po prvýkrát v roku 1776²⁴ a potom v rokoch 1778 – 1779 jeho druhé a tretie vydanie. Roku 1780 v Lipsku rozširoval Rautenstrauchov životopis Márie Terézie a titul *Österreichischer Kriegsalmanach*; z evanjelickej literatúry treba vyzdvihnúť dielo duchovného Martina Lehockého *Evangelische Glaubens- und Sittenlehre*, predstavené v Lipsku roku 1778.

Anton Löwe rozširoval na lipskom trhu aj vedecký časopis *Ungrisches Magazin*, významný z kultúrnohistorického hľadiska, ktorý redigoval Karl Gottlieb Windisch a vydával sám Löwe. Prvé číslo prvého ročníka avizoval na veľkonočný trh roku 1781, 2. – 4. číslo na jesenný Michalský trh. V lipskom veľtržnom katalógu sa každoročne nachádza údaj o *Ungrisches Magazin* až do roku 1784²⁵ a po dvojročnej prestávke opäť v roku 1787 a 1789; v roku 1787 boli ohlasované tohoročné čísla 1 – 2 a v roku 1789 čísla 3 – 4 z roku 1787.²⁶

Löwe ani v 80. rokoch neprestal v Lipsku prezentovať diela o Uhorsku (z novších to bolo napr. dielo Johanna Roskoschnika *Nachricht von dem in Siebenbürgen gekommenen Zugheuschrecken* v r. 1783 a *Beschreibung des hochfürstl. Schlosses Esterhaz im Königreiche Ungarn* v r. 1784). No rokom 1783 sa začína nové a zaujímavé, nateraz ešte neobjasnené obdobie v činnosti bratislavského kníhkupca (ktorý v tom čase vlastnil už aj tlačiareň). Máme na mysli jeho spoluprácu s viedenským vydavateľom Sebastianom Hartlom, o ktorej možno usudzovať z analytického hodnotenia lipských katalógov a ktorá vyžaduje ďalšie bádanie.²⁷ Je prekvapujúce, že v lipských tržných katalógoch pod bratislavským Löweho menom nachádzame mnohé vydania, ktoré v predchádzajúcom roku ohlasoval Hartl vo Viedni. Tieto položky sú pre maďarský bibliografický výskum neznáme a neevidujú sa ako vydania Antona Löweho. Je možné, že Löwe tieto vydania doviezol na trh do Lipska v spolupráci s Hartlom (ak by išlo o jeho vlastné dotlače, mal by sa dajakým spôsobom zachovať aspoň jeden exemplár pod jeho menom). Išlo o populárne vydania, v r. 1783 to boli: Anton Ferdinand Geisau: *Chronologische Lebensbeschreibung der Päpste; Lehr und Grundsätze zu einer*

²³ ADAMI, Johann Jakob. Kurze Anleitung für das Landvolk in Absicht auf die Bienenwirtschaft. Vydanie knihy z roku 1774 nebolo doteraz známe – pokiaľ Löwe neuviedol v lipskom tržnom katalógu vydanie z predchádzajúceho roku.

²⁴ PETRIK, G. Magyarországi bibliographiája 1712 – 1860. VII. Potlások, s. 357. Bibliograficky je známe iba toto jedno vydanie, zachovalo sa v knižnici v Augsburgu. Roku 1774 Löwe ohlasoval ešte iba 3. a 4. číslo 3. ročníka z r. 1783.

²⁶ O vydávaní časopisu *Ungarisches Magazin* pozri: A magyar sajtó története. 1. 1705 – 1848. Szerk. Kókay, Gy. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1979, s. 192 – 194.

²⁷ Sebastian Hartl patril v 80. rokoch 18. storočia k najznámejším vydavateľom jozefínskej brožúrovej literatúry. Pozri FRANK, P. R. – FRIMMEL, J. Buchwesen in Wien 1750 – 1850, s. 72 – 73.

beglückten Ehe; Neumann, resp. Leopold Alois Hoffmann: *Freund der Wahrheit, allgemeine Post und Reisebuch*; Schmid: *Sachwalter des schönen Geschlechts*; Schweighofer: *Einleitung zur Kenntniss der Staatsverfassung ... Maroko und Fes*. V roku 1784 to boli tituly *Praktischer Ehestandskatechismus*; *Handlungseinverständniß zwischen dem k. k. Hofe und der Ottomanischen Pforte*; Moses Mendelsohn: *Abhandlung von der Unkörperlichkeit der menschlichen Seele*.

Aj následne Löwe rozširoval v Lipsku nové tituly s viedenskými a rakúskymi vzťahmi. Najznámejšie spomedzi nich sú listy Johanna Friedela s politickým obsahom: *Fünfzig Briefe aus Wien verschiedenes Inhaltes an einen Freund in Berlin*. Ich druhé vydanie predával na veľkonočnom trhu roku 1784 a tretie opravené vydanie v nasledujúcom roku.²⁸ Dielo Adama Františka Kollára *Historia jurisque publici regni Ungariae amoenitates* priviezol do Lipska v roku 1784²⁹ a v tom istom roku aj známe viedenské noviny *De Lucu Staatsanzeigen aus den k. k. Erblanden* a tituly *Teufeleyen, Mönchereyen und Miscellaneen aus Wien* a *Die Wiener Autoren*. V 80. rokoch sa teda podieľal na popularizácii letákov literatúry viedenských jozefinistov v Nemecku, pravdepodobne so slušným ziskom.³⁰

Windischovu knihu o Kempelenovom šachovom automate, vydanú v Bazileji roku 1783, predával Löwe na lipskom trhu v nasledujúcom roku. Okrem už spomínaných vydaní Windischových diel rozširoval v Lipsku aj ďalšie: *Geographie und Geschichte des Königreichs Ungarn für Kinder* (3. vydanie z roku 1785) a *Geographie des Großfürstentums Siebenbürgen* roku 1790. Vydal aj viaceré diela bratislavského lekára Zachariáša Teofila Hustyho *Kritischer Kommentar über die Oesterreichische Provincial-Pharmaceope, mit einem Entwurfe zu einem geminnützigen verbesserten Dispensatorium* v roku 1785, *Diskurs über die medizinische Polizei* v roku 1786. Pokiaľ ide o evanjelickú literatúru, významný je bratislavský evanjelický spevník v nemčine, ktorý Löwe priviezol do Lipska roku 1789, rok po jeho vyjdení, a najmä dvojzväzkové dielo Jána Ribiniho o dejinách cirkvi *Memorabilia Ecclesiae Augustanae confessionis in Regno Hungariae a Ferdinando I. usque ad Carolum VI.*, ktoré predstavil v Lipsku v roku 1790. Vydavateľom spevníka *Gesang- und Gebetbuch* i Ribiniho historickej práce bol v skutočnosti Karol Gottlieb Lippert, ktorý v Bratislave vydal pre potreby evanjelických cirkevných zborov veľa kníh.³¹ Materiálne ťažkosti v 90. rokoch Löwemu nedovoľovali naďalej sa zúčastňovať na lipských trhoch.³²

²⁸ O Friedelovi pozri BODI, L. *Tauwetter in Wien : zur Prosa der österreichische Aufklärung. 1781 – 1795. 2. erw. Auflage. Frankfurt am Main : S. Fischer, 1977, s. 171 – 175.*

²⁹ Dielo Adama Františka Kollára poznáme ako produkt viedenskej Baumeisterovej tlačiarne z roku 1783.

³⁰ Na veľkonočnom trhu v Lipsku roku 1789 Löwe rozširoval tiež titul *Codex juris ecclesiastici Josephini, oder vollständige Sammlung aller [...] ergangenen Verordnungen im geistlichen Fache, mit vielen wichtigen Anmerkungen.*

³¹ Lippert, pôvodne kníhviazač, sa venoval aj kníhkupeckej činnosti, neskôr kúpil schudobnený Löweho obchod. PAVERCSEK, I. *Zeitungen als Kommunikationsmedium des Buchhandels am Ende des 18. Jahrhunderts*, s. 91.

³² PAVERCSEK, ref. 8, s. 142.

Vydavateľstvo a kníhkupectvo Weber – Korabinský, založené roku 1783³³, sa v nasledujúcich dvoch rokoch objavovalo v lipských tržných katalógoch a bolo zastúpené desiatimi titulmi. Z nich *Beschreibung der Kön. Ungar. Haupt-Frey- und Krönungsstadt Preßburg*³⁴ bol samostatným vydaním Korabinského, kým latinská dizertácia Josepha Stadlera o mníšskych reholiach niesla iba Weberovo meno. Pre nemeckých evanjelikov spoločne vydali Bogenhardtovu modlitebnú knižku *Gebete und Lieder* a dielo *Frey müthige Betrachtung über verschiedene Gegenstände des heutigen Lutherthums in Ungarn, sammt Widerlegung derselben*, ktoré možno považovať za vydanie firmy Weber – Korabinský iba na základe lipského tržného katalógu z roku 1784. Na veľkonočnom trhu v Lipsku roku 1785 sa prezentovali titulom *Preßburger Musenalmanach*, slovníkom spisovateľa Johanna Seiverta *Von Siebenbürgischen Gelehrten und ihren Schriften*, jeho prácou napísanou pod pseudonymom Trevies a dielom slobodomurára Georga Schmida *Allgemeine Grundregeln der Freimaurer, nebst einer Rede über den Zweck der Maurerei*. Bratislavský divadelný riaditeľ Christop Seipp napísal pod pseudonymom Johann Lehmann dielo *Reise von Preßburg nach Herrmannstadt in Siebenbürgen*, ktoré sa objavilo s fiktívnym impresom „Dünkelspiel und Leipzig“.³⁵ Tento cestopis, pravdepodobne prevzatý od autora na rozširovanie, ponúkala bratislavská firma Weber – Korabinský na lipskom veľkonočnom trhu v roku 1785. No nie každé zo svojich vydaní z tohto obdobia ponúkala v centre nemeckého knižného trhu Lipsku: chýbali tam menšie latinské jazykové príručky, kalendáre či titul *Bibel für Kinder*. Od roku 1786 sa viac na lipských trhoch nezúčastňovala.

Niekdajší Löweho zamestnanec Philipp Ulrich Mahler, ktorý sa roku 1784 stal samostatným bratislavským kníhkupecom, sa taktiež objavoval so svojimi vydaniaми v lipskom tržnom katalógu. Osobne v Lipsku pobýval pravidelne viac ako jedno desaťročie. Ako kníhkupec sa tam predstavil, podobne ako Löwe, divadelnými hrami v nemčine³⁶ a aj neskôr vydal veľa divadelných hier.³⁷ V roku 1787 rozširoval v Lipsku štvorzväzkové Hoffovo dielo *Historisch-kritische Encyclopädie über verschiedene Gegenstände, Begebenheiten und Charaktere berühmter Menschen*, v roku 1789 dielo Samuela Heineckeheho *Clavicula Salamonis oder Schlüssel zur höchsten Weisheit* a v rokoch 1789 – 1791 ďalšie nemecké beletristické diela. Vydanie bratislavskej Weberovej tlačiarne, štvrtý zväzok vedeckého diela J. B. Grossingera *Universa historia physica regni Hungaricae ...*, niesol v roku 1794 do Lipska z Weberovho poverenia („in commissione“).

³³ Informácie ku Korabinskému a Weberovi pozri: Slovenský biografický slovník. Zv. 3. Martin : Matica slovenská, 1989, s. 172, heslo Korabinský, Ján Matej; Slovenský biografický slovník. Zv. 6. Martin : Matica slovenská, 1994, s. 348 – 349, heslo Weber, Šimon Peter.

³⁴ Rok vydania diela nebol uvedený. Sám autor ohlasoval dielo v októbri 1781 v *Pressburger Zeitung* (10. októbra 1781, č. 81) s tým, že jeho vydanie sa očakáva v nasledujúcom roku.

³⁵ TANCER, J. *Die Innensicht der Außensicht*, s. 296 – 297.

³⁶ Roku 1785 to bola trúchlohra Christophu Seippa *Für seine Gebieterin sterben*.

³⁷ V rokoch 1787, 1789 a 1791 priviezol na lipský trh tri rozličné hry z edície *Theaterstückchen* a v rokoch 1790 a 1792 to boli opätovne nemecké divadelné hry.

Spoločná firma Aloysa Dolla a Andreasa Schwaigera vyniká medzi bratislavskými kníhkupcami tým, že sa rovnako ako na viedenských trhoch zúčastňovala od roku 1787 aj na trhoch v Lipsku. V rokoch 1787 – 1788 sa ohlasovali aj s dielami v latinčine: *Veronii Professio fidei Catholicae*, s jedným *Ars moriendi* a s dielom Juraja Sklenára *Vetustissimus Magnae Moraviae situs et primus in eam Hungarorum ingressus*. Ich vydanie diela *Tractatus de religione ex theologia naturali Sig. Storchenau desumptus* poznáme iba z lipského veľtržného katalógu z roku 1787. Popri päťväzkových kázňach Thimoleona Cheminaiho, preložených z francúzštiny, sa prezentovali aj s beletriou, románom *Amalia von Stranfort*.³⁸ Roku 1789 bol už Aloys Doll viedenským kníhkupcom, podľa svedectva lipských tržných katalógov si však obchodné vzťahy so Schwaigerom ešte po istý čas zachoval. Už s viedenským impresom, no s firemnou značkou „A. Doll und Schwaiger“ vystavovali a predávali na lipských trhoch roku 1789 dielo Ferenca Molnára *Notitia cornu Leelis Iaszbereni asservati* a roku 1790 deväť titulov v nemčine, medzi ktorými sa nachádzalo katolícke náboženské dielo (Dinouart: *Praktisches Handbuch für Seelsorger*, preklad z francúzštiny), listár, lekárske dielo, beletristický titul a kniha *Religion nach Vernunft*.³⁹ Po roku 1790 sa spoločné impresum vo viedenských vydaniach neobjavuje; Andreas Schwaiger sa samostatne na lipských trhoch nezúčastňoval. Aloys Doll áno, s početnými titulmi, no tie už nijako nemožno vzťahovať k Bratislave.

O Andreasovi Schwaigerovi, ktorý v 90. rokoch 18. storočia vyvíjal v Bratislave rozsiahlu kníhkupeckú činnosť, vieme, že sa zúčastnil aj na trhoch v Záhrebe. Pričom v roku 1793 dokázateľne, keďže tam v dňoch 19. – 24. augusta predával vo vlastnom stánku. Okrem latinských Fleuryho cirkevných dejín a Bethlenových dejín Sedmohradska ohlasoval početné tituly v nemčine s rozmanitým obsahom.⁴⁰

Pohľad na bratislavských kníhkupcov by bol jednostranný, keby sme skúmali iba ich účasť na trhoch za hranicami Uhorska. V Uhorsku zohrávali významnú úlohu v rozširovaní kníh na širšom geografickom teritóriu aj trhy v Pešti. Premiestnenie univerzity a vládnych úradov významne posilnilo postavenie Pešti a Budína až natolko, že v poslednom desaťročí 18. storočia vo vydávaní kníh Pešť – Budín predbehol Bratislavu. V Pešti sa konali štyri veľké krajinské trhy: na jar na Jozefa, resp. Medarda, koncom leta na štátie sv. Jána Krstiteľa a v neskorej jeseni na Leopolda. Na koľko na tieto trhy prichádzali návštevníci z celého Uhorska, pre bratislavských kníhkupcov poskytovali výbornú príležitosť a uľahčovali im rozširovanie ich vydaní po celej krajine. Nemožno však strácať zo zreteľa, že významnejší bratislavskí tlačia-

³⁸ Zo svojich vydaní na lipský trh neprivezli diela Alexandra Josepha de Rouville *Geistliches Handbuch für fromme Christen, Schlögelovu Grammaticu Germanica*, dvojväzkové dielo Josepha Ignaza Reinfelda *Sermones sacri* (1788 – 1789), ani dve diela vydané v maďarčine.

³⁹ Toto posledné dielo však iba prevzali na rozširovanie, ako ukazuje impresum: „Wien, in Kommission bei A. Doll und Schwaiger“.

⁴⁰ Podľa inzerátu v *Pressburger Zeitung*, 16. augusta 1793, č. 66, s. 828.

ri (Landerer, Patzko) mali svoje tlačiarne aj v Pešti; nemal ju tam Weber, ktorý však po istý čas (prechodne) vlastnil druhú tlačiareň v Komárne. Tu treba spomenúť aj Michala Benedikta, ktorý po presťahovaní univerzity do Budína si s pomocou Florida Diepolda otvoril okamžite filiálny obchod v Budíne.⁴¹

Patzko, ktorý bol vydavateľom prvých novín v maďarčine – *Magyar Hírmondó*, uverejnil v týchto novinách začiatkom novembra 1781, v čísle 85, nasledujúci oznam: „František Augustín Patzko, privilegovaný bratislavský tlačiar, dáva na vedomie všetkým záujemcom, že bude prítomný na peštianskom trhu na Leopolda a na všetkých nasledujúcich trhoch v Pešti. Jeho obchod sa nachádza na ulici Három Szerecsenek pri dome grófa Hadika. Okrem latinských, maďarských, nemeckých a slovenských kníh vytlačených v jeho tlačiarne bude možné dostať uňho za slušnú cenu aj dielo Ferenca Párizu Pápaiho *Dictionarium Latino-Hungaricum*. Je pripravený prijímať aj objednávky na tlač.“⁴²

Jedna z najpopulárnejších kníh, životopis Friedricha von Trencka (v Bratislave vyšiel v maďarskom preklade), resp. jeho prvý zväzok, bol ohlasovaný na peštiansky trh na Leopolda roku 1787; a v marci 1788 jeden novinár oznamoval: „Prvý zväzok životopisu pána Trencka, preložený do maďarčiny, bude možné dostať na peštianskom trhu na Jozefa u pánov Michala Landerera z Fűskutu, Františka A. Patzka, Šimona Petra Webera a Weiganda; ďalšie časti sa podľa vydavateľa objavia čochvíľa...“⁴³

Bratislavský a komárňanský kníhtlačiar Šimon Peter Weber často ohlasoval svoje vydania v dvoch viedenských maďarských novinách (*Magyar Kurír*, *Magyar Hírmondó*). Tak napríklad obľúbené knihy básní Jozefa Gvadániho avizoval roku 1790 na blížiaci sa peštiansky trh, keď bude mať svoje sídlo v dome kolesára pri Hatvanskej bráne;⁴⁴ roku 1793 ohlasoval na peštiansky trh koncom augusta ďalšie dva zväzky tohto autora.⁴⁵ Na Webera upozorňoval aj jeden z jeho autorov, Sámuel Mindszenti, ktorý preložil do maďarčiny Broughtonovo dielo *A historical dictionary of all religions*, kto má záujem o väčší počet exemplárov z tohto diela, „s určitou istotou ich dostane na nasledujúcom trhu v Pešti, napravo od Hatvanskej brány v dome kolesára Felnera u pána typografa Webera z Bratislavy“.⁴⁶ Roku 1795 sa ako príväzok k *Magyar Kurír* objavil už dvojlistový Weberov inzerát. Weber v ňom avizoval na peštiansky Jozefský trh šesť nových titulov a jeden ďalší maďarský titul, ktorý bol ešte v tlači. Zároveň

⁴¹ Pozri inzerát v *Pressburger Zeitung*, 10. januára 1778, č. 3. Spoločný inzerát Benedikta a Diepolda možno chápať iba takto. Spoločne inzerovali ešte aj roku 1779 a 1780; neskôr už Diepold pôsobil ako samostatný kníhkupec v Budíne. Benedikt vo svojom liste z Viedne v máji 1783 spomínal Reichovi, že predáva knihy vo Viedni, Bratislave, v Budíne a na vidieku. PAVERCSEK, ref. 10.

⁴² *Magyar Hírmondó*, 1781, s. 680.

⁴³ *Magyar Kurír*, 1787, s. 690, ako aj 1788, s. 208. (Johann Michael Weingand bol peštianskym kníhkupcom)

⁴⁴ *Magyar Kurír*, 1790, s. 999.

⁴⁵ Jedno z diel bol životopis grófa Mórica Beňovského. *Magyar Kurír*, 1793, 3. štvrtrok, s. 224.

⁴⁶ *Magyar Kurír*, 1793, 2. štvrtrok, s. 47.

Obr. 2 Záhlavie periodika Magyar Kurír, ktorý vychádzal vo Viedni

inzeroval prenumeráciu na záverečné časti Grossingerovho diela *Universa historia physica Regni Hungariae*. Uvádzal tiež ďalšie tituly – v počte desať, ktoré sa ešte dali uňho kúpiť. K názvom jednotlivých kníh bola pripojená krátka anotácia.⁴⁷

Na jar toho istého roka sa Weber musel takto obhajovať: „Ja, Peter Šimon Weber, kníhtlačiar a kníhkupec, vyhlasujem, že počas vlašajšieho peštianskeho Jozefského trhu zabránila veľká voda a mimoriadne zlé cesty dodanie diela reformovaného debrecínskeho kazateľa Györgya Szikszaiho *Lelki áldozatok vagy Templombéli könyörgések* do Debrecína. Bolo to preto, že tí, čo si chceli knihu kúpiť, sa do Pešti nedostali; záujemcovia nájdu knihu ešte aj na budúcom trhu na Medarda v Pešti, na obvyklej adrese.“⁴⁸ Roku 1798 už Weber predával svoje knihy – štrnásť titulov – na Veľkom námestí, v dome pekárskeho majstra Ruppá. Na trh na Medarda ponúkal aj nemecký a slovenský variant učebnice *Calligraphia Hungaricae et Latinae*.⁴⁹ V inzerovaní väčšinou zápasil s bratislavským a peštianskym tlačiarom Landererom: noviny *Magyar*

⁴⁷ Magyar Kurír, 1795, 1. štvrťrok, príväzok za s. 208.

⁴⁸ Magyar Hirmondó, 1795, 1. polrok, s. 682 – 683.

⁴⁹ Listy učebnice krasopisu zhotovil bratislavský rytec Godofred Prixner. – Magyar Kurír, 1798, 1. štvrťrok, s. 310 – 311. Aj o dva roky neskôr spomínal Weber v *Pressburger Zeitung* tú istú svoju peštiansku adresu. Pozri aj *Pressburger Zeitung*, 27. mája 1800, č. 42, s. 493.

7	8
<p>Erkölesi Iskola, az az: Hufzon-négy nyújas Hitbó-riák, a' melyek e' világnak furta Tsalárdósgit, fok Tartományoknak tulajdonságit, 's a' benne lévő Embereinek úgy jó Erkölszeit, mind gonofara tuzlózó indulataikat mutatják, i fl.</p> <p>Eufémia, vagy a' Vallás Gyözedelme, fzmorú Darab, d'Arnaud által, 8vo 30 kr.</p> <p>Fomer Kihűd, mindennapi közönséges, és barátságos Levlelek, a' levél-írásban gyakorlatlanoknak kedve-kért, és hasznokért követségre való példákul ki-betá-rtattanak, 8vo 30 kr.</p> <p>Ganem, és Fernád Napköléti Történet, 8vo 20 kr.</p> <p>Huiler Albertnek a' Szent Írásban lévő leg-fontosabb Igazságokról írott Levlele, 30 kr.</p> <p>Herkulesnek kerefatyán Bullóni Gödöfrelnek Hadi munkái. Irta Deákóbi Geró György II, Réfés i fl. 8 kr.</p> <hr/> <p>A' Fenn-nevezetnél taláztatnak e' következendő, és a' hasznokról már nevezetes Orvosi Szerek-is, úgy mint:</p> <p><i>Tindura Panacea Confortativa procreatoria</i>: vagy-is Nem-ző Tseeppek, Kéfélette Gr. Tóók Lajos Ur, egy palacsotkosa 6 for. 40 kr.</p> <p><i>Tindura Antimonialis</i>: vagy-is piszokalóbi kéfélté nagy hafánú Tseeppek, Kéfélette Gr. Tóók Lajos Ur, egy palacsotkosa 36 kr.</p> <p>Különb hasznú <i>Egyptomi Élet Balsam</i> Alexandriából; egy három fogyaltú palacsotkosa 51 kr.</p> <p>Fog-fájálatnak egyből <i>Hollandia Tindura</i>: egy három fageleltú palacsotkosa 24 kr.</p> <p><i>Kit Jurnoy's Antipodagrical Water</i>: vagy-is a' Podagra ellen való víz. Egy botellá 5 for.</p> <p><i>Tindura Antivenerea externa</i> 4 fl. 30 xt.</p> <p><i>Azoknak használda módjával egygyót.</i></p> <hr/> <p>A' felebb nevezett könyvek azoknak ki-adódn kívül e' következendő Biztosítási-is taláztatnak,</p> <p><i>Aradon</i>, Pleyer Fer. Vas-áronál. <i>Budán</i>, Diepold Flor. könyv-áronál. <i>Dobozbanon</i>, Bartha Ilv. könyv-kötőn. <i>Egerben</i>, Kantschviller Jós. könyv-kötőn.</p>	<p><i>Ejtergamban</i>, Siegler könyv-kötőn. <i>Győrött</i>, Müller Fer. könyv-kötőn. <i>Gyöngyösön</i>, Szilágyi Ilv. könyv-kötőn. <i>Gyulán</i>, Bakai János könyv-kötőn. <i>Hégyfőden</i>, Neuman János könyv-kötőn. <i>Kanisán</i>, Hlovai János könyv-kötőn. <i>Kajmán</i>, Fusháti Landerer Fer. könyv-nyom. és áras. <i>Kéjsthelyen</i>, Földes könyv-kötőn. <i>Kétkeménen</i>, Veressmari Ilv. könyv-kötőn. <i>Konstamban</i>, Táltay Ilv. könyv-kötőn. <i>Kéjsegen</i>, Ludvig Samuel könyv-kötőn. <i>Lévidn</i>, Lovas László könyv-kötőn. <i>Léonaton</i>, Gergely Gábor könyv-kötőn. <i>Miskolczon</i>, Molnar Sigen, és Szajmó Sám. könyv-kötőkész. <i>Pápan</i>, Zsolos György könyv-kötőn. <i>Pétfen</i>, Minden könyv-kötőn. <i>Pétfett</i>, Waidinger Józ. könyv-kötőn. <i>Pósonyan</i>, Minden könyv-kötőn. <i>Rimafőmbathán</i>, Ferenczy Sám. könyv-kötőn. <i>Ronyón</i>, Ethey Imre könyv-kötőn. <i>Sáros-Patakon</i>, Fejér Hivárnál a Ref. Colleg. és Szabó Isaac. <i>Siklóton</i>, Tóbi Jan. könyv-kötőn. <i>Szatmáron</i>, Ábel Jós. könyv-kötőn. <i>Szegeden</i>, Kubling Jós. könyv-kötőn. <i>Székes Fejérvárott</i>, Lang Apollón könyv-kötőn. <i>Szombat helyen</i>, Zsolos Ilv. könyv-kötőn. <i>Wéjserében</i>, Fejér Ján. katalán-nál, és Nemesseifer könyv-kötőn.</p> <hr/> <p style="text-align: center;">J E L E N T É S.</p> <p>A' Magyar Litteraturának gyorspótlási Hasznú indulatból óhajtván, a' <i>Pósony</i>, és <i>Pétf</i> mit régül fogva ismeretes két Tipográfánat már oly tökéletességre hoztam, hogy akár minémű nyomtatásbéli szolgáltatásnak minden Hazámháinak bátran ajánlhatom. E' végre itten tudósítom a' Hazám lévő minden Egyházi, Polgári, Hadi, 's Gazdaság mellett lévő érdemes Tiszt Urakat, úgy-mint Püspöki, és Vikáriális Székeknek, T. N. Várnegyék, Királyi, Bánya, Püspöki, Hajdú, 's más Szabad Városoknak, Felt. Kamérsáti, és más minden nevezett alatt lévő Kanoncselláraknak, 's Tiszt Székek' érdemes Tagjait, hogy <i>Pósonyan</i>, és <i>Pétfen</i>, a' kinek hol tetik, és a' mint kinek-kinek közelebb fog-letni, mindennemű nyomtatásbéli munkáknak ísej, títá, egyenlő papíron, 's illeendő ársán levendő el-hatásítással kéfé, vágok foglálni.</p> <p style="text-align: right;">FÜSKÜTTI LANDERER MIHÁLY Pósony és Péti Nemesi Könyv-Nyomatás és Áras.</p>

Obr. 3 Ponukový zoznam J. M. Landerera s menami distribútorov, uverejnený v Magyar Kurír

Kurír a Magyar Hírmondó uverejňovali najprv Landererove inzeráty a až v nasledujúcom čísle Weberove.

Aj bratislavský, peštiansky a košický tlačiar Ján Michal Landerer st. o. ohlasoval v novinách *Magyar Kurír* na peštiansky trh koncom augusta 1793 niekoľko nových maďarských kníh a jednu latinskú knihu; ako prvý to bol titul *Frantziai Országának az első felzendüléstől fogva valóságosan elkövetett gyilkos és szerencsétlen történetei* (Vraždy a nešťastné udalosti, ktoré sa skutočne udiali vo Francúzsku od prvej vzbury).⁵⁰ Jeho syn a menovec avizoval roku 1795, ešte iba ako peštiansky tlačiar a kníhkupec, nové maďarské knihy, chystané na trh na Leopolda;⁵¹ už zakrátko sa však tituloval ako národný bratislavský a peštiansky tlačiar. Na trh koncom augusta roku 1798 vydal už samostatný, 16 stranový zoznam s názvom *Vásári könyvtár* (Veľtržná knižnica).⁵² Až po ôsmu stranu obsahoval nové knihy, na ďalších stránkach sa uvádzali knihy neďávno vydané, všetky s informáciou o obsahu. Význam tohto katalógu zvyšuje fakt,

⁵⁰ Magyar Kurír, 1793, 3. štvrťrok, s. 223 – 224.

⁵¹ Magyar Kurír, 1795, 4. štvrťrok, s. 459 – 460.

⁵² Zachoval sa ako privázok k Magyar Kurír, 1798, 3. štvrťrok; objavil sa 3. júla, priviazaný za prvé číslo.

že Landerer v ňom uvádzal aj úplný zoznam svojich distribútorov – komisárov, napospol kníhviazačov v 32 lokalitách v celom Uhorsku.⁵³ Zoznam distribútorov možno nájsť aj v zozname vydanom na peštiansky trh koncom augusta; tento zoznam obsahoval iba 8 strán.⁵⁴

Na záver ešte krátko poukážeme na peštianske väzby bratislavských kníhkupcov. Z nich Anton Löwe bol aj dodávateľom univerzitnej knižnice – Egyetemi Könyvtár. V prírastkovom zozname tejto knižnice, ktorý sa viedol od roku 1780, sa uvádza množstvo miestnych kníhkupcov, a z bratislavských to bol práve Löwe. Zásielka s 37 položkami, zaznamenaná v októbri 1788, mala cenu 410 zlatých.⁵⁵ Medzi náučnou literatúrou, zaslanou vtedy do Pešti, boli protestantské diela: hallské vydanie diela *Allgemeine Welthistorie* (43 zväzkov a k nim 6 zväzkov *Erläuterungsschriften*), práce univerzitných profesorov z Göttingenu, napr. Pütterova práca *Vollständiges Handbuch der Teutschen Reichshistorie, Historische Entwicklung der heutigen Staatsverfassung des Teutschen Reichs*. Do Egyetemi Könyvtár sa vtedy dostali aj 12 zväzkové Schröckhove cirkevné dejiny a početné historické, prírodovedné a lekárske práce, ktoré mali rozšíriť a doplniť jej fond.⁵⁶ Ďalší nákup bol od Löweho zaknihovaný 18. novembra 1789, pozostával zo 7 položiek v hodnote 40 zlatých (najcennejšie bolo 11-zväzkové pokračovanie diela *Allgemeine Welthistorie*). V zásielke sa nachádzali francúzske tituly z veterinárnej medicíny, národohospodárstva a i. Zásielky bratislavského kníhtlačiaru sa končia záznamom z 18. septembra 1791, v ktorom sa uvádzajú 4 zväzky.⁵⁷ Následne sa jeho meno v prírastkovom zozname Egyetemi Könyvtár už neobjavuje.

Preložila Mgr. Kamila Fircáková

-
- ⁵³ Landerer ponúkal aj služby svojej tlačiarne, určené pre domácich cirkevných, meštianskych, vojenských, hospodárskych, župných, mestských, komorských hodnostárov a kancelárskych úradníkov. Ponúkal bratislavskú a peštiansku tlačiareň, podľa toho, ktorá sa viac páči alebo vyhovuje svojou geografickou polohou.
- ⁵⁴ Rövid laistroma azon új könyveknek, mellyek Sz. János Fő-vételén tartandó pesti vásárkor fűskuti Landerer Mihálynak, posonyi és pesti könyváros boltjaiban, nem különben az alább jegyzett biztosainál fognak találtatni. Magyar Kurír, 1799, 4. évf. 4. sz. 772.
- ⁵⁵ Archív rukopisov Egyetemi Könyvtár v Budapešti, J 29 Catalogus accessionalis ... ab anno 1780, s. 24 – 25.
- ⁵⁶ Napríklad Crell: Die neueste Entdeckungen in der Chemie v 13 častiach, Auswahl v 4 častiach, dielo profesora Banskej akadémie v Banskej Štiavnici Delia Bergbaukunst, Caldaniho Physiologie der menschlichen Körpers, Portalova Histoire de l'anatomie v 6 zväzkoch, práca Johna Huntera zo stomatológie atď.
- ⁵⁷ Záznamy z r. 1789 a 1791. Archív rukopisov Egyetemi Könyvtár v Budapešti, ref. 55, s. 28 a 36.

P r a m e n e

Egyetemi Könyvtár. Budapest. Oddelenie rukopisov. J 29 Catalogus accessionalis ... ab anno 1780.

LANDERER Fűskűti, Mihály. Rövid laistroma azon új könyveknek, mellyek Sz. János Fű-vételén tartandó pesti vásárkor fűskuti Landerer Mihálynak, posonyi és pesti könyváros boltjaiban, nem különben az alább jegyzett biztosainál fognak találtatni. In *Magyar Kurír*, 1799, 4. štvrtrok, za s. 772.

LANDERER Fűskűti, Mihály. *Vásári könyvtár*. Pozsony – Pest, 1798. 16 s.

Magyar Országos Levéltár (MOL), Budapest. Fond Helytartótanács Levéltár, C 43, Acta secundum referentes, 1782 Okolicsányi Nr. 189.

Magyar Hírmondó. Pozsony : F. A. Patzko. [roč. 1781].

Magyar Hírmondó. Bécs : J. D. Hummel. [roč. 1795].

Magyar Kurír. Bécs : Siketnémák nyomdája. [roč. 1787 – 1799].

Pressburger Zeitung. Preßburg : J. M. Landerer. [roč. 1773 – 1800].

Wiener Zeitung. Wien : van Ghelen'sche Erben. [roč. 1785 – 1788].

Z o z n a m b i b l i o g r a f i c k ý c h o d k a z o v

BODI, Leslie. *Tauwetter in Wien* : zur Prosa der österreichische Aufklärung. 1781 – 1795. 2. erw. Auflage. Frankfurt am Main : S. Fischer, 1977, s. 171 – 175.

BUCHNER, Karl. *Aus dem Verkehr einer deutschen Buchhandlung mit dem Geschäftsgenossen*. 2. verm. Auflage. Giessen, 1874, s. 34 – 36.

FRANK, Peter R. – FRIMMEL, Johannes. *Buchwesen in Wien 1750-1850* : Kommentiertes Verzeichnis der Buchdrucker, Buchhändler und Verleger. Wiesbaden : Harrassowitz, 2008. XVIII, 299 s.

GRANASZTÓI, Olga. Rubens és Van Dyck Mosonmagyaróváron : képűgyek a Helytartótanács cenzúrahivatali iratai között 1780-1800. In *A modell : női akt a 19. századi magyar művészetben*. [...]. Budapest, 2004, s. 294 – 297.

Messekataloge der Frankfurter und Leipziger Buchmesse 1594 – 1800 [...]. Hrsg. von Bernhard Fabian. Hildesheim : Olms Mikroform, 1977 – 1979.

PAVERCSIK, Ilona. Anfänge norddeutscher Orientierung im ungarischen Buchhandel. In *Contribution a l'histoire intellectuelle de l'Europe : Réseaux de livres, réseaux des lecteurs*. Edité par Frédéric Barbier, István Monok. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár; Leipzig : Leipziger Universitätsverlag, 2008, s. 123 – 148.

PAVERCSIK, Ilona. Zeitungen als Kommunikationsmedium des Buchhandels am Ende des 18. Jahrhunderts. In *Zur Medialisierung gesellschaftlicher Kommunikation in Österreich und Ungarn : Studien zur Presse um 18. und 19. Jahrhundert*. Hrsg. Von Norbert Bachleitner und Andrea Seidler. Wien; Berlin, 2007, s. 49 – 96.

PETRIK, Géza. *Magyarország bibliographiája 1712 – 1860*. VII. Potlások. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 1989. 570 s.

TANCER, Jozef. Die Innensicht der Außensicht : Pressburg in den deutschsprachigen Reiseberichten des 18. Jahrhunderts. In *Itineraria Posoniensia*. Frimmová, E., Klecker, E. [ed.]. Bratislava : Historický ústav SAV; Wien : Institut für Klassische Philologie, Mittel- und Neulatein, Universität Wien, 2005, s. 294 – 303.

The booksellers from Bratislava on the book fairs in Vienna, Leipzig und Pest

Ilona Pavercsik

The author deals with various activities of Hungarian booksellers on the book fairs in Vienna, Pest, Zagreb and in the German book trade centre – Leipzig. It is especially focused on the booksellers from Bratislava (Preßburg, Pozsony). In this study are collected interesting information about advertising activities of these bookselling companies – Doll, Schwaiger, Löwe, Mahler, Landerer, Patzko, Benedikt and Weber & Korabinský – in previously undiscovered circumstances and unknown relations. Close commercial relationships between domestic and foreign booksellers enabled the cultural transfer in wider Central European area. In this context, the study uncovers potential customers' background and brings specific information about the character of book market in the last third of the 18th century.

Knižný obchod a distribúcia na stránkach *Annales evangelicorum...* (1793 – 1803)

Miriam Poriezoová

Druhá polovica 18. storočia priniesla množstvo zmien v spoločenskom a kultúrnom živote spoločnosti, medzi nimi i rozmach periodickej tlače. Tá zaujímala ako médium koncentrovaných aktuálnych správ kľúčové postavenie v sprostredkovaní informovania¹ a reagovala na rastúcu potrebu po aktuálnych politických, vojenských a spoločenských informáciách z najrôznejších oblastí a regiónov.² Toto obdobie sa spája aj s počiatkami periodickej tlače, resp. žurnalistiky v Uhorsku³ a založením známych periodík (napr. *Mercurius Hungaricus*, *Nova Posoniensia*, *Preßburger Zeitung*, *Presspurské noviny*, *Magyar Hírmondó*, atď.).

Napriek svojmu jedinečnému obsahu predstavujú noviny a časopisy ešte stále nie celkom docenený a využívaný prameň pri historickom bádání. Ich osobitosť spočíva často aj v informáciách uvedených na obálkach, v prívázkoch, na úvodných či záverečných stranách, ktoré boli a sú najviac ohrozené nešetrnou manipuláciou či zásahmi, čím sa mnohé cenné správy nenávratne strácajú.⁴ Akým informačným potenciálom pre dejiny knižnej kultúry (ďalej DKK) disponuje tento typ prameňa, je možné preukázať na príklade titulu *Novi ecclesiastico-scholastici annales...*, ktorý nepredstavuje klasické periodikum, ale zaraďuje sa k tzv. „nepravým periodikám“, či „seriálom.“

Novi ecclesiastico-scholastici Annales Evangelicorum Augustanae et Helveticae Confessionis... začali vychádzať v priebehu poslednej dekády 18. storočia. Známe sú štyri ročníky v deviatich zväzkoch z rozpätia rokov 1793 – 1803,⁵ ktoré striedavo vychádzali v tlačiarňach Jána Františka Sulcera (Banská Štiavnica) a Jozefa Tumlera (Banská Bystrica). Posledný zväzok vyšiel v roku 1803 opäť v Banskej Bystrici u Jána Štefániho, ale pod zmeneným názvom *Annales evangelici provinciarum domui austriacae haereditarium*.

¹ BLOME, A. Die Zeitung als historische Quelle. Ein Beispiel aus dem petrinischen Rußland, s. 161.

² BLOME, ref. 1, s. 162.

³ CZIBULA, K. Die Eigenart der Zeitschriftenwesens in Preßburg in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts, s. 115.

⁴ Z tohto dôvodu je nutné pri bádání analyzovať čo najviac zachovaných exemplárov na porovnanie a doplnenie chýbajúcich informácií.

⁵ 1793 (roč. 1, zv. 1-4); 1794 (roč. 2, zv. 1-2); 1795 (roč. 3, zv. 1-2), posledný bol ročník 1803.

Úmysel vydávať *Annales* bol ohlásený v roku 1792. Drobná 4-listová tlač pod názvom *Annuntiatio*⁶ vyšla v banskoštiavnickej tlačiarni Jána Františka Sulcera. V jej úvode sa píše, že skupina „učených mužov (ktorých mená ostanú čitateľom nepoznané)“, sa rozhodla pripravovať „*annales seu ephemerides*“ v latinskom jazyku, ktoré budú prinášať potrebné informácie z cirkevného a školského prostredia. Samotný text ďalej tvorí 13 bodov, ktoré charakterizujú hlavné obsahové línie pripravovaného titulu. V závere sa nachádzajú informácie k vydávaniu *Annales*, ktoré mali vychádzať štvrtročne (v mesiacoch január, apríl, júl a október)⁷ ako brožované v 8° formáte. Hoci meno konkrétneho tlačiara tu nebolo spomenuté, plánovali zadať prácu „*in bona impressoria*“, teda v dobrej tlačiarni.

Na poslednom mieste je uverejnený zoznam prenumerantov s poznámkou, že ten, kto si predplatí 10 exemplárov, ďalší kus dostane zdarma. Medzi záujemcami o nový titul nachádzame mená rektorov, učiteľov, seniorov a kňazov pôsobiacich v rôznych mestách na území súdobého Uhorska.⁸ V zozname figurujú napr. pedagóg a cirkevný hodnostár Adam Lovich, rektor a trenčiansky senior Ján Zúbek, profesor na bratislavskom lýceu Štefan Fábry, či dánsky evanjelický teológ Johann Georg Fock, pôsobiaci ako superintendent vo Viedni. Okrem nich sú tu evidovaní aj budínski kníhkupci Lindauer & Diepolt, J. G. Weingand z Pešti, A. Löwe z Bratislavy a banskoštiavnický tlačiari J. F. Sulcer.

Predpokladá sa, že redaktorom a vydavateľom celej série bol evanjelický kňaz a osvietenský pracovník Samuel Ambrozi (1748 – 1806). Jeho meno sa však na titulnom liste *Annales* nachádza až od roku 1795 a síce v druhom zväzku, kde je pod názvom vytlačené: „...Edidit Samuel Ambrosius Sacrorum Evangelicorum Radvanii Minister...“ Po tomto roku nastala vo vydávaní *Annales* pomerne dlhá, takmer 8 ročná pauza. Aké konkrétne dôvody spôsobili túto situáciu, nie je úplne zrejmé. Redaktor (S. Ambrozi) v úvode k 2. zväzku z roku 1795 vyjadroval ľútosť nad omeškaním pri jeho pripravách, ktoré odôvodňoval množstvom služobných povinností. Napriek tomu v závere sľubuje, že vydávanie *Annales* bude zachované: „...dicimus, nobis anno futuro, quippe MDCCXCVI [1796], annales nostros persequi, neutiquam integrum esse.“⁹ Bližšie dôvody alebo vysvetlenie neupresňuje ani úvod v roku 1803. Ambrozi v ňom len konštatuje, že po ubudnutí povinností „*his aliquant... remotis...*“ opäť pristupujú k vydaniu *Annales*.

Annales predstavujú konfesiónálne orientovaný titul vydávaný v latinskom jazyku, z čoho prirodzene vyplývala aj jeho primárna čitateľská obec, ktorú tvorili najmä predstavitelia evanjelických cirkevných štruktúr a školského života. S týmto

⁶ Celý názov diela znie: *Annuntiatio : noui annales ecclesiastici et scholastici coetuum evangelicorum august. et helvet. conf. in Austriaca Monarchia.*

⁷ Ako 4-zväzkový vyšiel len 1. ročník (1793).

⁸ Zo Slovenska – Košice, Prešov, Lučenec, Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Skalica, Radvaň, Čiech – Brno, Praha, Sedmohradska – Kluž, Sibiň, ďalej Viedeň, Budín, Pešť a ďalších miest (Miškolc, Pápa, Sárospatak, Šoproň).

⁹ Praefatio, s. [4].

úzko súvisela i obsahová štruktúra, ktorá sa v jednotlivých ročníkoch modifikovala len minimálne a zodpovedala štruktúre uvedenej už v *Annuntiatio* z roku 1792.

Na prvom mieste boli uverejňované legislatívne informácie z cirkevného života evanjelikov v habsburskej monarchii (snemové uznesenia, zákony, predpisy) a správy o fungovaní evanjelických škôl vo forme prehľadov o obsahu, charaktere vyučovania a výsledkoch záverečných skúšok. Ďalej prinášali organizačné členenie a popis dištriktov, seniorátov, cirkevných zborov, spolu s menami ich jednotlivých predstaviteľov. Dôležitými zdrojmi biografických údajov sú rubriky o pôsobení učiteľov, rektorov a farárov v jednotlivých farnostiach (*Vicissitudines munitiorum ecclesiarum*), ako i správy o úmrtiach (*Mortes virorum eruditorum*). Nemenej zaujímavou časťou sú *Res Memorabiles*, ktoré obsahovali materiál rôznej povahy, napr. biografické medailóny, správy o dobročinných aktivitách, informácie o študentoch študujúcich na školách v zahraničí, knižniciach, príležitostne výber z korešpondencií.

Z hľadiska domáceho literárneho života a knižnej kultúry sú cenným zdrojom rubriky *Recensiones librorum* a *Appendix*, ktoré sa v jednotlivých zväzkoch vyskytovali pravidelne, výnimkou je rok 1803, v ktorom rubrika *Appendix* už chýbala.

Rubrika *Recensiones librorum* prinášala hodnotenia zaujímavých titulov, začlenených do tematických oddielov (Ex Theologia, Ex Philosophia, Ex Historia, Libri elegantiores...), ktoré podľa potreby variovali. Recenzie domácej knižnej produkcie, resp. z územia „*terris Austriacis*“, boli od roku 1794 rozšírené aj na diela zahraničnej proveniencie.¹⁰ Vyplynulo to z požiadaviek čitateľov, ktorí chceli vedieť, čo „osvedčené či vynikajúce“ bolo v ponuke nielen domácich tlačiarň. Redakcia sa teda podujala „všetkými silami“ naplniť tento záujem sledovaním literárnych časopisov, vychádzajúcich najmä na území Nemecka a vyberaním zaujímavých titulov z rôznych odborov. Tie mali byť potom doplnené krátkou anotáciou. Zároveň redakcia vyjadrila nádej, že *Annales* touto prácou dospejú k cieľu, ktorý je vlastný všetkým literárnym časopisom, a to rastu vzdelanosti.¹¹

Výsledkom týchto snáh je spolu viac ako 120¹² kratších či obsažnejších recenzií, ktoré priblížili záujemcom diela z teológie, filozofie, histórie, matematiky, fyziky, medicíny a ďalších odborov.¹³ Vyznačujú sa skôr informatívnymi vyjadreniami k obsahu, prednostiam konkrétneho titulu alebo erudícií autora.¹⁴ Obsiahlejšie sú ko-

¹⁰ Praefatio, s. 3.

¹¹ Praefatio, s. 4.

¹² Z „domácich tlačiarň“ pochádza 47 a zo zahraničných tlačiarň 81 recenzií.

¹³ Rozbor recenzií v 1. ročníku *Annales* (1793) priniesla vo svojom príspevku BRTÁŇOVÁ, E. Recenzistika v ročenke *Novi ecclesiastico-scholastici annales*. In *Kniha 1999 – 2000*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2001, s. 181 – 188.

¹⁴ Napr. recenzent odporučil prácu Martina Hamaliara, ktorá vyšla v roku 1790 v Banskej Štiavnici pod názvom *Materialien zum öffentlichen Religionsunterrichte... používať evanjelickým kňazom pri vyučovaní mládeže ako i samovzdelávaní*. Ohodnotené pochvalnými slovami bolo i dielo *Briefe über die Moralphilosophie und Religion* (Neuwied, 1793): „Opus...longe pretiosissimum et lectione dignissimum“. Podobne pochválili 1. diel titulu *Der deutsche Obstgärtner* (Weimar, 1794): „Opus, quod omnia sui generis, elegancia, facilitate...rerum delectu longe superat.“

mentované najmä vybrané teologické a filozofické diela domácej produkcie. Zaujímavá je i informácia o výške nákladu pri recenzii diela Ladislava Bartolomeidesa *Geograffia...* (Banská Bystrica, 1798). Recenzent nielenže vychválil autora a prirovnal ho k J. A. Komenskému, ale aj poznamenal, že už takmer 2 000 ks tejto učebnice je v rukách študentov. Ďalej pokračoval, že u S. Ambroziho, ktorý toto dielo podporil vlastným finančným vkladom, ostalo už len približne 200 ks.

Recenzie teda reflektujú snahu o propagáciu vhodnej a zaujímavej lektúry, dokumentujú záujem o novinky na knižnom trhu a istým spôsobom predstavujú usmernenie a odporúčanie pre čitateľov. Komplexne predstavuje táto rubrika východiskový zdroj k hlbším analýzám a ďalším spoločensko-vedným výskumom.

Predaj a distribúcia *Annales*

Na stránkach *Annales* sa odzrkadľujú takmer všetky zložky dejín knižnej kultúry,¹⁵ pričom tému knižného obchodu je v nich možné sledovať na dvoch úrovniach. Prvou je predaj a distribúcia samotných *Annales*, druhou knižný obchod, ktorý prebiehal prostredníctvom samostatných rubrik v zväzkoch jednotlivých ročníkov.

V rovine formovania distribučnej siete *Annales* poznáme zatiaľ dve hlavné línie šírenia periodika. Prvou sa stala už v tomto období bežná prax jednej z foriem *predplatiteľstva* – prenumerácia. Predplatitelia uhradili pravdepodobne vopred stanovenú finančnú čiastku, ktorou sa zaviazali k odberu daného čísla po jeho vyjdení. Predplatitelia v bežnej praxi bývali stimulovaní výhodnejšou predajnou cenou či zľavami v prípade odberu viacerých exemplárov. Dokladá to aj už vyššie spomenutý zoznam prenumerantov v *Annuntiatio*. Druhú líniu priamej distribúcie nám umožňujú rekonštruovať zachované zoznamy distribútorov. Zoznamy predplatiteľov, ako aj distribútorov nebývali súčasťou primárneho textu, preto ich zachovanie býva torzovité. Doterajší stav výskumu v tomto smere preto potvrdil dôležitosť porovnávania čo najväčšieho počtu zachovaných exemplárov konkrétneho titulu.¹⁶ V treťom zväzku 1. ročníka (1793) sa na rube obálky nachádzajú mená osôb, u ktorých bolo možné si jednotlivé zväzky zaobstarať. Sieť distribútorov tvorili najmä evanjelickí kňazi, seniori a učitelia z územia dnešného Slovenska (napr. Košice, Komárno, Prešov, Spišská Nová Ves, Lučenec, Radvaň, Rimavská Sobota, Banská Štiavnica, Skalica, Trenčín), ale figurovali aj zástupcovia z Tešína, Cinkoty, Debrecína. Z kníhkupcov boli zaznamenaní Anton Löwe (Bratislava), Johann Michal Weingand (Pešť) a Joseph Stahel (Viedeň).

Posledný, 4. zväzok z toho istého roku, v rámci správ priniesol i zoznam predplatiteľov. K evidovaným kníhkupcom, okrem už troch vyššie spomenutých,

15 V jednotlivých ročníkoch sa vyskytujú zmienky o činnosti tlačiarov, cenzorov, otázky spojené s vydavateľskou problematikou, čitateľstvom či dejinami knižníc.

16 Výskum k tomuto titulu prebiehal vo fondoch Univerzitnej knižnice v Bratislave, Lyceálnej knižnice v Bratislave a Országos Széchényi Könyvtár v Budapešti, na základe všetkých dostupných exemplárov jednotlivých zväzkov a ročníkov.

pribudol aj Ján Juraj Liedemann zo Spišskej Soboty a „Haeredes Cunoii“ (dedičia tlačiar Ch. H. Cuna) z Jeny. V zozname figurujú mená evanjelických kňazov, seniorov a rektorov z 37 lokalít na území dnešného Slovenska, Maďarska, Čiech, Rakúska a Rumunska. Nachádzame tu napr. Pavla Valaského (Jelšava), Juraja Ribaya (Cinkota), Davida Perlakého (Komárno), Samuela Hrabovského (Komárno), Jonáša Andreja Cirbesa (Spišská Nová Ves), Adama Podkonického (Kežmarok), Andreja Plachého (Martin), Adama Lovicha (Banská Bystrica), Štefana Leška (Praha), Samuela Tešedíka (Sarvaš) či Adama Škultétyho (Skalica), ale i ďalšie významné osobnosti evanjelického spoločenstva.

O rok neskôr (1794, zv. 1) oznam o možnostiach odberu *Annales* opätovne obsahoval mená kníhkupcov Josepha Stahela (Viedeň), Johanna Michala Weinganda (Pešť), z Bratislavy Antona Löweho a Filipa Ulricha Mahlera a Jána Juraja Liedemana zo Spišskej Soboty. V 2. zväzku ročníka 1794 sa stretávame okrem týchto mien i s gyóorským kníhkupcom F. Müllerom (Millerom).

Zachované zoznamy umožňujú čiastočne nahliadnuť do rozvetvenej distribučnej siete tohto periodika, ktorá sa pravdepodobne budovala aj na základe úzkych vzájomných kontaktov v rámci evanjelickej komunity. Pokrývala pomerne rozsiahle územie, ktoré zastrešoval stabilný okruh osôb z radov profesionálnych kníhkupcov, tlačiarov, ale aj príslušníkov evanjelickej inteligencie.

Knižný obchod na stránkach *Annales*

Dôležitým zdrojom informácií k tejto problematike je *rubrika Appendix a zachované obálky jednotlivých zväzkov*. V *Annales* sa vyskytovala vo všetkých zväzkoch okrem posledného (1803). Jej obsahom bolo sprostredkovanie rôznych drobných správ a oznamov, informácií o novinkách na knižnom trhu, zamýšľaných a pripravovaných vydaniach, ako aj tituloch, ktoré vyhľadávali konkrétni recipienti. Celá rubrika sa ešte členila na tri základné oddiely.

Prvým bola podrubrika *Libri venales*. Obsahovala domácu typografickú produkciu, výberovo i zahraničnú (staršiu i novú) a bola doplnená informáciou o kontaktnej osobe, u ktorej bolo možné si knihy objednať, či prípadne sa informovať o ich cene, ak nebola uvedená pri popise. V tejto úlohe vystupovali často tlačiar *Annales* Ján František Sulcer a Jozef Tumler a popri nich i známe osobnosti ako Bohuslav Tablic, Ondrej Plachý, radvanský rektor Juraj Goldberger, senický farár Ján Podhradský alebo bratislavský tlačiar Ján Michal Landerer.

V období 1793 – 1795 bolo ponúknutých na predaj viac ako 70 titulov v slovenskom, českom, latinskom, nemeckom a maďarskom jazyku.

Podstatnú časť tvorila teologická a náboženská literatúra (biblia, postily, žalotáre, kázne, modlitebné knižky a spevníky), mravoučné príbehy pre mládež, diela etického obsahu a učebnice. V ponuke sa vyskytli i diela antických autorov (J. Flavius, Ezop, Vergilius), kalendáre, periodiká (*Die allgemeine Ienaische Literatur-Zeitung*,¹⁷

¹⁷ Roč. 1790, 1791 a 1792.

a *Magazin für Prediger*¹⁸⁾ a encyklopedický slovník francúzskeho filozofa P. Bayleho *Dictionaire Historique*.¹⁹

Napríklad v rokoch 1794 a 1795 bolo možné zakúpiť si u J. Goldbergera dieľo evanjelického kňaza Daniela Lehockeho *Kníha o maudrém a Křesťanském Vychowánj Djetek* (1786) alebo učebnicu Pavla Doležala *Ortographia Bohemo-Slavica* (1795). Ondrej Plachý ponúkal na predaj okrem iných aj dieľo známeho historika Štefana Katonu *Hictoria critica* (1778 – 1779), banskobystrický tlačiar Tumler príručku veterinárneho lekárstva J. Gubernanteho *Poznamenánj Vžitečného Lekárstwj... pro domácý Dobitek, Stetek ano tež Hid* (1787).

Okrem vydání domácej proveniencie (Bratislava, Banská Bystrica, Skalica, Komárno), výberovo z Pešti a Viedne, nezanedbateľnú časť v zoznamoch tvorili dieľa pochádzajúce z Čiech, najmä Prahy. Prostredníctvom Bohuslava Tablica predával takto knižné zásoby napr. i pražský tlačiar, kníhkupec a nakladateľ Václav Matej Kramerius. V jeho ponuke boli učebnice pre deti, básne, poučné príbehy a divadelná hra.²⁰

Popri dobovej ponuke boli v predaji aj „staré tlače“, predovšetkým rôzne verzie Biblie a Nového Zákona zo 16. storočia. Ako predávajúci tu figurovali senický farár J. Podhradský a J. Ribay. Ten sa podieľal nielen na predaji a distribúcii kníh, ale na stránkach *Annales* aktívne vyvíjal vlastnú cieľenú zberateľskú činnosť.

Ďalšia podrubrika figurovala pod názvom *Libri quaeruntur*. Poskytovala priestor na uverejňovanie výziev, prostredníctvom ktorých zberatelia pátrali po hľadaných tituloch. Juraj Ribay, predstaviteľ osvieteneckej vedy a známy zberateľ kníh tu opakovane deklaroval svoj záujem o konkrétne diela a vyzýval čitateľskú verejnosť o zahĺásenie ich výskytu a možností potenciálneho odpredaja. Takmer 50 zaznamenaných titulov dokladuje Ribayovu akvizičnú činnosť, sústredenú najmä na obdobie 16. – 17. storočia. V rámci tejto rubriky sa nachádza len malý počet zahraničných prác.²¹ Ťažiskom sú územne, jazykovo a autorsky slovenské a české vydania.

Ribay sústredil svoju pozornosť na získanie náboženskej, príležitostnej i odbornej spisby, ktorá vychádzala počas 17. storočia v tlačiarňach v Levoči, Košiciach, Trenčíne a Bardejove. V roku 1794 takto žiadal napr. o slovenský preklad Lutherovho katechizmu (Levoča, 1612), príručku správneho písania od T. Masníka *Zpráva písma slovenského* (Levoča, 1696), lekársky spis J. Webera *Amuletum...* (Levoča, 1645), ako

¹⁸ Diel 1-8.

¹⁹ Ide o 5. vydanie (Amsterdam, 1734).

²⁰ *Annales evangelicorum.....1794*, zv. 1. Zýma, Antonín Josef. Karel Dewienzo z Londýnu, a Slečna Amália Florentýnská. Aneb: Podiwné gest člověka sstěstj. Praha, 1792; Šedivý, Prokop František. Maran a Onyra. Amerykánský příběh, kterýž se stal, když čtvrtý djl světa Ameryka nalezena byla (Praha, 1791); Zýma, Antonín Josef. Tharsya z Týru, Komedye we čtyrech gednánjch. (Praha, 1792).

²¹ Napr. bazilejské vydanie Terentiových komédií z roku 1556; *Illias* v spracovaní O. Giphania (Štrasburg, 1572); Dietrich, V. *Agend Büchlein für die Pfarherren*. (Nürnberg, 1556).

i Hrabovského *Manulae latino-hungarico-slavonicum* (Bardejov, 1657, al. 1668). O rok neskôr sa zaujímal o košické vydanie rozsiahleho slovníka Ch. Warmera *Gazophylacium...* (1691), dve funerálne kázne S. Chalupku vydané v Trenčíne: *Idea Zittkio-Iohannae* (1655) a *Slzawé kwilenj wdow a syrotku* (1658) a známu báseň Š. Pilárika *Sors Pilarikiana* (Žilina, 1666). Svoju zbierku chcel obohatiť aj o dielo M. Bela *Flos medicinae* (Bratislava, 1721) a pohrebnú kázeň D. Krmana *Knihá života...J. Dadana* (1704).

Pri niektorých tituloch Ribay špecifikoval poznámkou, ktoré konkrétne vydanie, prípadne zväzok hľadá. V roku 1794 (zv. 1) sa zaujímal o trenčianske (1645) alebo žitavské vydanie (1618) náboženskej príručky *Ewangelia a episstoly* J. Straněského. Pátral i po zbierke modlitieb B. Ojře z Očedělic *Modlitby utěšené a nábožné* (Trenčín, 1655), alebo jej levočských vydaniach z roku 1684 a 1710.²² Poznámkou bol doplnený i záznam *Bible česká djl ssestý*. Ribay chcel získať vydanie tohto titulu z roku 1593, a nie z roku 1601. Okrem J. Ribaya sa v tejto podrubrike vyskytlo i meno Samuela Tešedíka, ktorý pre seba hľadal Komenského dielo *Opera didactica*.²³

V prvých dvoch ročníkoch (1793 – 1794) bol v rámci rubriky *Appendix* vytvorený priestor, kde sa uverejňovali informácie o dielach, ktoré mali byť v krátkom čase zadané do tlače. Pod názvom *Libri novi proxime prodituri* alebo *Libri proxime in lucem adspecturi* je zaznamenaných 19 oznamov o plánovaných vydaniach prevažne náboženských diel. Spevníky, modlitebné knižky, ponaučenia, mravoučné príbehy a katechizmy určené širšiemu okruhu veriacich boli vlastným dielom alebo prekladom známych predstaviteľov evanjelickej komunity.

Napríklad skalický rektor Adam Škultéty zozbieral melódie náboženských piesní (1793, zv. 1), ktoré sa v blízkom čase podujal vydať bratislavský kníhkupec Filip Ulrich Mahler. Samotné dielo pod názvom *Melodyatura seu Partytura* vyšlo však až o päť rokov neskôr v Brne. Ďalšie dva oznamy informujú o dielach evanjelickeho cirkevného hodnostára a spisovateľa Štefana Lešku. Jeho „librum novuum cantionum“ vyšlo pod názvom *Nowá Knihá Zpěwů Křestanských* (Praha, 1796). Druhé je prekladom učebnice náboženstva G. Ch. Schmidta, ktorá vyšla vo Viedni v roku 1788. Leškov preklad *Počátečné Cwičenj w Nábosženstwj* bol vydaný v Prahe v roku 1797. V treťom zväzku (1793) sa nachádza správa, že čoskoro vyjde zbierka slovenských náboženských piesní. Jej autorom bol popredný predstaviteľ slovenského obrodeneckého myslenia Ján Hrdlička a *Knížečka pro čedě křestanskau* vyšla o rok neskôr v Bratislave.

Krátke oznamy avizujú skoré zadanie do tlače, napr. aj učebnice pre mládež²⁴ od viedenského superintendenta Johanna Georga Focka i zbierky príbehov v preklade českého publicistu a spisovateľa Jána Františka Tomsu.²⁵

²² Toto dielo však v uvedených rokoch v Levoči nevyšlo. Podľa Knihopisu vyšlo v roku 1746, avšak bez uvedenia miesta tlače.

²³ Bez bližšieho špecifikovania miesta či roku vydania.

²⁴ Anleitung zur gründlichen Erkenntniß der christlichen Religion. Viedeň, 1796.

²⁵ Nešťastné příhody k výstraze nezkušené mládeži. Praha, 1794.

V ročníku 1794 (zv. 1) sú upozornenia na tri pripravované náboženské práce Dávida Perlakého.

Identifikáciu konkrétnych titulov v jednotlivých oznamoch často sťažuje ich všeobecné pomenovanie (napr. *cantionum liber*, *hymnorum liber*) a ďalšie chýbajúce informácie. Redakcia *Annales* (1794, zv. 2) napr. oznamuje skoré vydanie „*Homeri batrachomyomachia*“ (tzv. žabomyšie vojny) v maďarskom jazyku, ktorého učený a vynikajúci autor „*doctissimus et ... excellentissimus*“ si však neželá byť odhalený.

Zaujímavá je aj skutočnosť, že viaceré z ohlásených titulov pravdepodobne tlačou z rôznych dôvodov nevyšli. Týka sa to napr. diela Š. Leška *Krátke naučenj pro zpěvořečnickjy*, ktoré malo vyjsť v Banskej Bystrici (1794/2). V rukopise nakoniec zrejme ostal i preklad populárneho Sturmova spisu *Betrachtungen über die Werke Gottes...*, ktorý pripravoval evanjelický farár a člen Učenej spoločnosti malohontskej Ján Korček (1793/2). Podobný osud zrejme mala i snaha ponického farára Michala Blasia (1793/4).²⁶

Predaj knižníc

V druhom čísle ročníka 1794 bol opäť v rámci rubriky *Appendix* uverejnený oznam o predaji knižnice Juraja Kindernaya, bývalého farára v obci Cerovo, ktorá bola toho času uložená v evanjelickej škole v Banskej Štiavnici.²⁷ Pomerne rozsiahla knižnica pozostávala z viac ako 1 300 diel z rôznych odborov. Predávajúcou bola pozostalá vdova a deti. Pre záujemcov bol pripravený katalóg, aby sa oboznámili s jej obsahom ešte pred začiatkom predaja. O distribúciu katalógu vieme, že mal byť rozposielaný jednotlivým seniorom s prosbou vyhotoviť kópie katalógu pre čo najväčší počet vzdelancov. Podľa redakcie bolo isté, že majiteľ vynaložil pri akvizícii svojej zbierky viac ako 3 000 rýnskych zlatých. Pretože vdova a siroty z nej nemali žiaden osov, oveľa užitočnejšie sa im javilo ponúknuť ju na predaj celú, avšak nie za menej ako 300 rýnskych zlatých. Či sa knižnicu podarilo predať ako celok, alebo sa pristúpilo k alternatíve rozpredania jednotlivých kusov, oznámené v neskorších ročníkoch už nebolo.

O rok neskôr redakcia avizovala úmysel turčianskeho zemana Jána Batisa Čepčániho z Malého Čepčína predať svoju rozsiahlu knižnicu.²⁸ Tá pozostávala „*summatim MMMMD voluminibus*“, teda zo 4 500 zväzkov, vrátane 300 rukopisov. Ani v prípade tejto knižnice, budovanej svojim majiteľom viac ako tri desaťročia (1759 – 1793),²⁹ nevieme s určitosťou, aký mala ďalší osud.

²⁶ Slovenský preklad Křestianské učenj o vjře... registruje len Riznerova Bibliografia, diel 1, s. 148 avšak bez ďalších identifikačných údajov. Blasius vychádzal z prekladu pôvodne anglického diela, ktoré do nemčiny preložil C. G. Rautenberg. RIZNER, diel 4, s. 207.

²⁷ *Nuncium de bibliotheca Kindernayiana venum exposita*, s. 155 – 157.

²⁸ Oznam bol umiestnený na zadnej obálke.

²⁹ K osobe J. Batisa Čepčániho a najmä identifikovaným najstarším tlačiam z jeho knižnice viac SAKTOROVÁ, H. Najstaršie tlače v knižniciach príslušníkov nižšej turčianskej šľachty, s. 138 – 147.

Záver

Súdobé periodiká disponujú množstvom informácií s rozmanitou výpovednou hodnotou. Ich analýzy ponúkajú východiskové body k novým výskumom, po odhaľujú niektoré súvislosti vtedajšieho knižného obchodu a fungovania knižného trhu. *Annales* predstavujú v tomto smere vďačný objekt výskumu. Informácie obsiahnuté na ich stránkach čiastočne dokumentujú proces ich vlastnej distribúcie v rámci viac-menej stabilnej štruktúry recipientov na pomerne rozsiahlom území. Dokladajú tak aj líniu kontaktov v rámci evanjelického spoločenstva habsburskej monarchie. Reprezentujú vybraný komunikačno-propagačný priestor pre knižný obchod a ciele zberateľstvo. Vypovedajú o úspešných ale aj nerealizovaných vydavateľských projektoch, ponukách tlačiarov a vydavateľov, ponúkanom kníhkupeckom sortimente. Spoluvytvárajú tak viacúrovňový pohľad na fungovanie knižného trhu a literárnej komunikácie.

Zoznam bibliografických odkazov

- BLOME, Astrid. Die Zeitung als historische Quelle. Ein Beispiel aus dem petrinischen Rußland. In BLOME, Astrid (Hrsg.) *Zeitung, Zeitschrift, Intelligenzblatt und Kalender : Beiträge zur historischen Presseforschung*. Bremen : Edition Lumières, 2000, s. 161 – 176.
- CZIBULA, Katalin. Die Eigenart der Zeitschriftenwesens in Preßburg in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts. In BLOME, Astrid (Hrsg.). *Zeitung, Zeitschrift, Intelligenzblatt und Kalender : Beiträge zur historischen Presseforschung*. Bremen: Edition Lumières, 2000, s. 115 – 123.
- Nuncium de bibliotheca Kindernayiana venum exposita. In *Novi ecclesiastico-scholastici annales August. Et Helveticae confesionis in ditionibus domus Austriae Haereditariis*. Alterius Cursus Annui Tomus II. Neosolii : Characteribus Ioh. Iosephi Tumler...Typographi, MDXXXCIV [1794], s. 155 – 157.
- Praefatio. In *Novi ecclesiastico-scholastici Annales Evangelicorum August. Et Helveticae confesionis in ditionibus domus Austriae Haereditariis*. Alterius Cursus Annui Tomus I. Neosolii : Characteribus Ioh. Iosephi Tumler...Typographi, MDXXXCIV [1794], s. [3] – 6.
- Praefatio. In *Novi ecclesiastico-scholastici Annales Evangelicorum August. Et Helveticae confesionis in ditionibus domus Austriae Haereditariis*. Tertii Cursus Tomus posterior. Ed. Samuel Ambrosius. Schemnicii : Charakteribus Francisci Joan. Sulzer..., MDCCXCV [1795], s. [3 – 4].

RIZNER, Ludovít Vladimír. *Bibliografia písomníctva slovenského....do konca roku 1900*.
Diel 1. A-F. Turč. Sv. Martin : Nákladom Matice slovenskej, 1929.
Heslo Blasius, Michal, s. 148.

RIZNER, Ludovít Vladimír. *Bibliografia písomníctva slovenského....do konca roku 1900*.
Diel 4. P-R. Turč. Sv. Martin : Nákladom Matice slovenskej, 1929.
Heslo Rautenberg, C.G., s. 207.

SAKTOROVÁ, Helena. Najstaršie tlače v knižniciach príslušníkov nižšej turčianskej šľachty. In *Zemianstvo na Slovensku v novoveku* : II. Duchovná a hmotná kultúra. Zost. KOVAČKA, Miloš, AUGUSTÍNOVÁ, Eva, MACUHA, Maroš. Martin : Slovenská národná knižnica, 2010, s. 138 – 147.

The book trade and distribution on the pages of *Annales evangelicorum*... (1793 – 1803)

Miriam Poriezová

The analysis of the relations between journals and the book trade represents one of the most interesting topics in the sphere of the book culture research. In the contemporary scientific literature is large field given to this theme. Presented study complements this area with concrete title's analysis results. It is the protestant year-book, named *Annales evangelicorum*..., which was published intermittently at the end of 18th and at the beginning of 19th century. In chosen columns it mediated various genre productions, published by our domestic or foreign printers. Its pages provide interesting testimonies about various distributional activities, as well as personal preferences of collectors, or sale announcements of libraries collections. Not only from the contentual point of view, but as the whole title, *Annales evangelicorum* can be considered as very important source for the history of the book culture and literature in the historical context of Hungary.

Banskobystrický kníhkupec Samuel Eisert

Mária Bôbová

Banskobystrický mešťan a obchodník Samuel Eisert (10. 12. 1773 – 7. 10. 1848) začínal v Banskej Bystrici ako kramár a ihlár.¹ V úradných listinách z 30. rokov 19. storočia mu prislúcha aj pomenovanie ferripola – obchodník so železom. Od roku 1835 vykonával volenú funkciu v správe mesta ako tútor sirôt (curator orphanorum).² Kníhkupeckou činnosťou sa popri svojich dovtedajších činnostiach začal zaoberať až v roku 1834, keď po zomrelom kníhkupcovi Františkovi Žigmundovi Leichtovi³ odkúpil už existujúce kníhkupectvo a koncom toho istého roku predstúpil pred banskobystrickú mestskú radu so žiadosťou, aby mohol predávať aj knihy.⁴

Samuel Eisert sa dostal už na začiatku svojho kníhkupeckého pôsobenia do kontaktu s významným predstaviteľom a podporovateľom vtedajšieho slovenského národného života, kníhkupcom Gašparom Fejérpataky-Belopotockým, čo ovplyvnilo jeho orientáciu a ďalšie účinkovanie v tejto oblasti. Stal sa jedným z Belopotockého stálych komisionárov.⁵ Belopotocký v tom čase hľadal schopných kníhkupcov, ktorí by boli ochotní rozširovať na Slovensku české knihy. Už v roku 1834 v tomto zmysle Belopotocký odporúčal cez Vladimíra Pelikána kníhkupcovi a nakladateľovi Jánovi H. Pospíšilovi dvoch slovenských kníhkupcov – v Prešove pôsobiaceho Jozefa Benčúra a v Banskej Bystrici pôsobiaceho Samuela Eiserta.⁶ Okrem Belopotockého upozorňoval Pospíšila na Eiserta aj Karol Kuzmány, píšuc mu, že by si prial, aby Eisert dostával knihy do komisie.⁷

Eisert si tým zabezpečil kontakty do Čiech. Popri Pospíšilovi spolupracoval aj s pražským kníhkupcom Kronbergerom. Cez moravského kníhkupca Pospíšila objednával Eisert knihy aj pre už spomenutého evanjelického kňaza Karola Kuzmáneho pôsobiaceho v tom čase v Banskej Bystrici. Kuzmány si cez Eisertovo kníhku-

¹ Listy Jána Kollára I., s. 389.

² Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky Štátny archív Banská Bystrica (ďalej len MV SR ŠA BB), pobočka Banská Bystrica. Protocollum praetoriale, 1835, sign. 391, záznam č. 224.

³ Obchodník a kníhkupec František Žigmund Leicht, ktorý bol zároveň aj majiteľom papierne v Harmanci (od roku 1829), zomrel už v roku 1832.

⁴ MV SR ŠA BB, pobočka Banská Bystrica. Protocollum praetoriale, 1834, sign. 390, záznam č. 2472.

⁵ HUČKO, J. Gašpar Fejérpataky-Belopotocký, s. 161.

⁶ HUČKO, ref. 5, s. 67.

⁷ BUJNÁK, P. Dr. Karol Kuzmány : život a dielo, s. 88.

pectvo objednával od Pospíšila knihy a český časopis *Květy* a naopak, prostredníctvom Pospíšila šírila v Čechách svoj časopis *Hronka*. Cez Kronbergera zaobstarával Eisert pre Kuzmányho napríklad *Musejní časopis*. Eisert bol jedným z troch slovenských oficiálnych distribútorov, ktorý mohol prijímať predplatné od záujemcov pre Pospíšilov časopis *Květy*.⁸ Koncom roku 1836 sa však Kuzmány sťažoval českému spisovateľovi Václavovi Hankovi na Pospíšila kvôli nedodaniu požadovaných kníh a na neskoré dodávanie kníh. V liste Kuzmány naznačil, že Eisert by sa chcel v budúcnosti s požiadavkami obracať už len na kníhkupeckú firmu Kronberger & Weber.⁹

Eisertovo pôsobenie v tejto oblasti sa odrazilo aj v súdobej literatúre, keď v diele z roku 1839 *Úplný literatúrny letopis* opisujúcom stav českej literatúry v rokoch 1825 – 1837 uvádza autor Josef Václav Michl banskobystričského kníhkupca Samuela Eiserta ako jedného z troch slovenských kníhkupcov – rozširovateľov českých spisov.¹⁰

Druhým významným činiteľom v kníhkupeckom pôsobení Samuela Eiserta, ktorým sa zviditeľnil vo svojej dobe, bola spolupráca s už spomenutým evanjelickým kňazom Karolom Kuzmánym. Eisert sa popri poskytovaní svojich kníhkupeckých služieb spolupodieľal aj na vydávaní Kuzmányho literárnej revue *Hronka : podtatranská zábavnica*.¹¹ Do prác sa zapojil v roku 1837. Na titulnom liste každého čísla časopisu sa meno Samuela Eiserta uvádza od prvého čísla roku 1837 až po posledné číslo roku 1838 – *nákladem Sam. Eiserta*. Vysvetlenie však Kuzmány podal až v druhom čísle za rok 1837 v článku *Dodatok od vydavateľa*. Zmieňuje sa v ňom hlavne o nutnosti vytvoriť Maticu slovenskú ako spoločnosť vydávajúcu slovenské knihy a časopisy, avšak so stálym a plateným vydavateľom, ktorý by bol tak zaplatený, aby si nemusel hľadať ešte ďalšiu prácu.¹² Ako príklad uviedol svoj časopis *Hronka*, v prípade ktorej bol nútený kníhkupcovi Eisertovi postúpiť jej správu, pretože Kuzmány nebol schopný sám viesť náklad a kvôli kňazským povinnostiam sa nemohol dostatočne venovať vybavovaniu korešpondencie s kníhkupeckými na Morave a v Čechách. Eisertovi zveril teda administráciu a kolportáž *Hronky*. Karol Kuzmány si od Eiserta ohľadom *Hronky* veľa sľuboval, ako o tom napísal aj v liste Ludovítovi Štúrovi.¹³

⁸ POSPÍŠIL, J.H. Návěští, s.[3].

⁹ Literární pouť Karla Hynka Máchy, s. 74 – 76: list Karola Kuzmányho Václavovi Hankovi z 5.12. 1836.

¹⁰ MICHL, J. V. Auplný literaturnj létopis, s. 19. Samuel Eisert je uvedený popri mikulášskom Gašparovi Fejérpatakym a bratislavskom Ondrejovi Schwaigerovi.

¹¹ Časopis bol tlačený v rokoch 1836 – 1838 v Banskej Bystrici v tlačiarni Filipa Macholda a vychádzal trikrát ročne.

¹² KUZMÁNY, K. Dodatek od Wydawatele, s. 176: „P. Sam. Eisertowi, žádnuu odměnu za práci mau nežádage, a gen to wynšuge, aby on aspoň měl z toho zisk peněžný nĕgaký, a snad proto žeby bez zisku pracowal na budaucnost se toho neodřeknul, anby tĕm i nad žiwotem Hronky rozhodnul.“

¹³ RUTTKAY, F. Ludovít Štúr ako publicista a tvorca slovenskej politickej žurnalistiky, s. 87.

¹⁴ Listy Jána Kollára, ref. 1, s. 169: „Kuzmány odevzdal rozosílání Hronky Eisertovi v Bystřici, a proto od Hekenasta z Pešti ji budoucně bráti musíte“.

O situácii v *Hronke* sa zmienil aj spisovateľ Ján Kollár v liste Michalovi Godrovi z apríla 1837.¹⁴

V tom čase už pôsobil Michal Godra ako profesor a riaditeľ na evanjelickom gymnáziu v Novom Vrbase vo Vojvodine. V snahe o skvalitnenie vyučovacieho procesu na tejto škole založil školskú knižnicu a nadviazal styky aj s banskobystrickým kníhkupcom Eisertom.¹⁵ Podobné kontakty s ním udržiaval aj bratislavský spolok študentov evanjelického lýcea Spoločnosť česko-slovanská. Knihovník Daniel Jaroslav Bórik sa s Eisertom spojil v roku 1838 ohľadom predaja ich almanachu *Plody*.¹⁶

Samuel Eisert sa popri kníhkupeckej činnosti zapájal aj do príbuznej oblasti, ktorá bola podporovaná zo strany slovenskej inteligencie – pomáhal pri zakladaní knižníc. Prvé zmienky spojené s osobou banskobystrického kníhkupca dokladá Belopotockého korešpondencia z rokov 1834 – 1835, v ktorej Gašpar Belopotocký poukazyval na Eisertovu snahu o založenie knižnice.¹⁷ Konkrétnejšie črty nadobudla Eisertova aktivita už v roku 1836, keď lekár Jonáš Bohumil Guoth uverejnil v časopise *Hronka* príspevok pod názvom *Slovo o čítacích knižniciach slovenských v Uhorsku*, pričom sa zmienil aj o Samuelovi Eisertovi.¹⁸ Z iných zdrojov však vieme, že v roku 1836 založil v Banskej Bystrici knižnicu aj Karol Kuzmány. Ludovít Štúr už v januári 1836 informuje listom Boleslavína Vrchovského o vzniku Kuzmányho slovenskej knižnice v Banskej Bystrici¹⁹ a sám Kuzmány založenie verejnej knižnice spomenul v liste Pospíšilovi v máji 1836.²⁰ Z týchto informácií by sme mohli predpokladať, že zrod knižnice bol spoločným dielom oboch osôb, tak Kuzmányho, ako aj Eiserta. Úradné dokumenty dokazujú, že Eisert sa obrátil na predstaviteľov mesta s oficiálnou žiadosťou o súhlas na otvorenie knižnice až v septembri roku 1838.²¹ Schválenie knižnice bolo štátnymi orgánmi odobrené v marci roku 1840, pričom žiadateľ za získané právo mal zaplatiť 25 zlatých Štátnemu ústavu pre hluchonemých a zriadená ustanovizeň bola povinná podrobiť sa dohľadu cenzora.²² V období druhej polovice svojej kníhkupeckej činnosti tak mohol Samuel Eisert oficiálne rozšíriť svoju pôsobnosť aj o existenciu výpožičnej knižnice (Leihbibliothek) v Banskej Bystrici.

¹⁵ SAKTOROVÁ, H. Životné osudy a národnokultúrna aktivita Michala Godru, s. 52.

¹⁶ Slovenská národná knižnica, Archív literatúry a umenia. Fond Spoločnosť československá, sign. M 47 A 42: Listár Spolku učenců reči československé, s. 135.

¹⁷ HUČKO, ref. 5, s. 67.; PASIAR, Š. Česko-slovenské vzťahy v demokratizačnom vývinovom procese knižnej kultúry u nás, s. 45.

¹⁸ GUOTH, J.B. Slovo o čítacích knihovních Slowenských w Uhrách, s. 61. Guoth konkrétne menuje šesť osôb (Gašpar Fejérpataky, Samuel Eisert, Pavol Mazúr, Pavol Laco, Zajac a Straka), ktoré rozširujú československé knihy.

¹⁹ Listy Ludovíta Štúra I., s. 51: list Ludovíta Štúra Boleslavínovi Vrchovskému zo dňa 24.1.1836.

²⁰ BUJNÁK, ref. 7, s. 88.

²¹ MV SR ŠA BB, pobočka Banská Bystrica. Protocollum praetoriale Anno 1838, sign. 394, záznam č. 2426.

²² MV SR ŠA BB, pobočka Banská Bystrica. Protocollum praetoriale Anni 1840, sign. 398, záznam č. 517.

Avšak už v roku 1845, ešte počas svojho života, previedol Samuel Eisert na základe zmluvy kníhkupectvo a knižnicu na jedného zo svojich synov, Antona Eiserta, ktorý pokračoval v kníhkupeckej a knižničnej činnosti svojho otca.²³ Zmluva bola podpísaná v decembri 1845 a príslušné úrady odobrili transakciu v roku 1846.²⁴ Poslednýkrát sa stretávame s menom Samuela Eiserta v ozname nového ročníka Belopotockého Nového i starého vlastenského kalendára v novovzniknutom časopise Orol Tatranský z novembra 1845.²⁵

Obchodník Samuel Eisert rozšíril svoje podnikateľské pôsobenie aj do kultúrnejších oblastí tejto sféry a zapojil sa do kníhkupeckej činnosti až vo veku šesťdesiatjedenných rokov. Hoci v prvom rade išlo o ekonomické hľadisko, ale ako môžeme na základe získaných údajov vidieť, snažil sa v tejto oblasti rozvíjať prácu najmä na poli národnom, rozširovaním, vydávaním a požíčianím aj slovenských a českých diel.

P r a m e n e

MV SR ŠA BB, pobočka Banská Bystrica. Protocollum praetoriale, 1834 – 1840.

MV SR ŠA BB, pobočka Banská Bystrica. Fond Mesto Banská Bystrica 1850 – 1922.

Z o z n a m b i b l i o g r a f i c k ý c h o d k a z o v

BOHUSLAV. Literatúra. In *Orol Tatranský*, 1845, roč. 1, č. 14, s. 110 – 111.

BUJNÁK, Pavel. *Dr. Karol Kuzmány : život a dielo*. Liptovský sv. Mikuláš : Tranoscius, 1927. 318 s.

GUOTH, Jonáš Bohumil. *Slowo o čítacjch knihownách Slowenských w Uhrách*. In *Hronka : podtatranská zábavnice*, 1836, roč. 1, č. 2, s. 60 – 64.

HUČKO, Jozef. *Gašpar Fejérpataky-Belopotocký : (život a dielo)*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1965. 200 s.

²³ Anton Eisert pracoval ako kníhkupec len do konca 50. rokov 19. storočia, pretože sa dostal do sporu s ďalším banskobystrickým kníhkupcom Eugenom Krčmériym. Tento spor prebiehal v rokoch 1857 – 1858 a pravdepodobne znamenal zánik kníhkupectva Antona Eiserta. Z jeho činnosti sa zachovali tlačené zoznamy kníh knižnice, išlo však prevažne o nemecké knihy. MV SR ŠA BB, pobočka BB. Fond Mesto Banská Bystrica 1850 – 1922, 634/1858, 2900/1858, 2539/1858.

²⁴ MV SR ŠA BB, pobočka Banská Bystrica. Fond Mesto Banská Bystrica 1850 – 1922, 756/1856.

²⁵ BOHUSLAV. Literatúra, s. 111.

Listy Jána Kollára I. : 1816 – 1839. Zost. Jozef Ambruš. Martin : Matica slovenská, 1991. 464 s. ISBN 80-7090-207-8.

Listy Ludovíta Štúra I. : 1834 – 1843. Zost. Jozef Ambruš. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1954. 638 s.

Literární pouť Karla Hynka Máchy : ohlasy Máchovho díla v letech 1836 – 1858. Zost. Pavel Vašák. Praha : Odeon, 1981. 407 s.

KUZMÁNY, Karol. Dodatek od Wydawatele. In *Hronka*, 1837, roč. 2, č. 2, s. 171 – 177.

MICHL, Josef Václav. *Auplný literaturnej létopis, čili Obraz slowesnosti Slowanůw nářečj českého w Čechách, na Morawě, w Uhřjch atd., od léta 1825 až do léta 1837^{1/4}.* W Praze : w kommissj Kronbergrowy wdowy a Webra, 1839. 353 s.

PASJAR, Štefan. Česko-slovenské vzťahy v demokratizačnom vývinovom procese knižnej kultúry u nás. In *Česko-slovenské vzťahy v knihovníctve : sborník statí slovenských a českých knihovníkov pri príležitosti 20. výročia oslobodenia ČSSR.* Zost. Štefan Valentovič. Martin : Matica slovenská a Státní knihovna ČSSR, 1966, s. 17 – 83.

POSPÍŠIL, Jan Hostivít. Návěští. In *Květy : národní zábawník pro Čechy, Morawany a Slowáky*, 1835, roč. 2, příloha 26, s. [2] – [3].

RUTTKAY, Fraňo. *Ludovít Štúr ako publicista a tvorca slovenskej politickej žurnalistiky.* Martin : Matica slovenská, 1982. 392 s.

SAKTOROVÁ, Helena. Životné osudy a národnokultúrna aktivita Michala Godru. In *Biografické štúdie* 18. Zost. Augustín Maťovčík. Martin : Matica slovenská, 1991, s. 30 – 87.

Samuel Eisert, a bookseller in Banská Bystrica

Mária Bôbová

Samuel Eisert (1773 – 1848) – merchant in Banská Bystrica began to handle with books at the age of sixty one when he took over a bookshop after deceased bookseller František Žigmund Leicht (+1832). At the beginning of his activities in this sphere he came into contact with the prominent representatives and supporters of Slovak national life, what affected his orientation and other work in a bookselling sphere. One of them was a bookseller Gašpar Fejérpataky – Belopotocký. Eisert worked for him as a permanent commissioner. The other one was an evangelic priest Karol Kuzmány, with whom he participated in the publishing of the journal *Hronka*. In Banská Bystrica he also founded the loan library (1840). In Eisert's bookselling and library activities continued his son Anton Eisert (1845).

Slovenské noviny (1868 – 1875)

Luboš Kačírek

Štúdiá vznikla v rámci grantu VEGA č. 1/0209/10
Idey a vývoj slovenského národovtorného myslenia.

Po páde neoabsolutizmu, najmä po vydaní Októbrového diplomu a Februárového patentu, nastáva v habsburskej monarchii opätovná publicistická aktivizácia. V slovenskom národnom hnutí sa utvorili dva politické prúdy, ktoré mali rozdielne názory na ďalšie smerovanie národného hnutia. Jedna skupina, predovšetkým bývalí štúrovci, ktorí sa združovali okolo *Pešťbudínskych vedomostí* (1861 – 1870), navrhovali spoluprácu s viedenskou vládou. Druhá, liberálne orientovaná inteligencia (J. Palárik, J. Nemešáni, A. Sentiváni), sa usilovala o spoluprácu s reprezentantmi Maďarov. Svoje názory publikovali na stránkach časopisov *Priateľ školy a literatúry* (1859 – 1861) a *Priateľ ľudu* (1861 – 1868). Na memorandom zhromaždení v Turčianskom Svätom Martine, konanom 6. a 7. júna 1861, sa presadili názory proviedensky orientovaných národovcov, vrátane požiadavky Okolia. Správnosť tejto línie akoby potvrdzovalo aj rozpustenie uhorského snemu v auguste 1861.

J. V. Ormis kladie prvé snaženie o založenie Novej školy pod ideovým vedením Jána Mallého do roku 1863. Vychádza z náznaku v liste J. N. Bobulu J. Mallému z 24. júna 1863: „Opätne len to pripomínam k mojemu mieneniu, že niet času na meškánie alebo odkladanie s touto vecou. V Pešti značne rastie partia, no inde nie, bo nepomýšľajú na tú činnosť, len trpia. Hlavnia vec by bola len vo Viedni založiť časopis alebo v Prešporku, bo inakšie nebudeme vstave im odolať. Či ste vy neurobili žiadne kroky k tomu?“¹ V liste z 15. augusta 1863 sa opätovne pýta: „Čo je s časopisom?“² Je však pravdepodobnejšie, že Bobula vyzýval Mallého na vydávanie slovenského časopisu v katolíckom duchu. Opätovnú aktivizáciu prouhorsky orientovanej skupiny spôsobilo opätovné vyhlásenie volieb do uhorského snemu v roku 1865. Viedenský slovanský federalistický časopis *Zukunft* v roku 1865 uviedol, že pod vplyvom rakúskych federalistov sa utvára slovenská federalistická strana, „ktorej program v porovnaní s požiadavkami Memoranda mal pre Slovákov značiť ústup.“³ Bokes

¹ Publikované v ORMIS, J. V. Ján Bobula, s. 158.

² List – J. N. Bobula J. Mallému. Dovalovo, 15. 8. 1863. List publikuje K. ČULEN v práci *Novinár a pedagóg (Ján Mallý-Dusarov (Slanický))*, s. 241.

³ BOKES, F. Pokusy o slovensko-maďarské vyrovnanie r. 1861 – 1868, s. 51. Bokes nespomína presnejšie bibliografické údaje spomínaného článku.

tieto snahy pripisuje J. Mallému, pôsobiacemu vo Viedni. Predpokladá, že tí, čo mali blízko k vládnym kruhom, už vedeli o vzájomných rokovaníach medzi cisárskym dvorom a deákovskou opozíciou a snažili sa na túto skutočnosť pripraviť.⁴

Vyhlasenie rakúsko-uhorského vyrovnania v roku 1867 definitívne prispelo k sformovaniu sa prouhorsky orientovanej slovenskej inteligencie ako samostatného slovenského politického prúdu – Novej školy. Prívrženci Novej školy pôvodne plánovali vystúpiť na „verejné pole“ v auguste 1867. Spočiatku sa usilovali o získanie priestoru v rámci *Pešťbudínskych vedomostí*. V tejto súvislosti zaslali v auguste 1867 redaktorovi *Pešťbudínskych vedomostí* M. Š. Ferienčíkovi tri články so žiadosťou o uverejnenie. Ferienčík však tieto články neuverejnil a ani na ne neodpovedal.⁵ Preto sa rozhodli založiť samostatný politický časopis.⁶

Myšlienka na založenie konkurenčných slovenských politických novín mohla vyjsť od Františka Kabinu, ktorý si ešte v prvej polovici roka 1867 do svojho denníka zapísal návrh na založenie nového časopisu s názvom *Slovák*, postavenom na „základe liberálnom“, politicky spolupracujúcim s maďarskou krajinou ľavicou.⁷ Napokon sa hlavnou osobnosťou nových politických novín a aj ich majiteľom stal Ján Nepomuk Bobula,⁸ vtedy 23-ročný staviteľ v Pešti. Bobula vstupoval na verejné pole na prelome 50. a 60. rokov 19. storočia, práve v čase politického uvoľňovania. Jeho meno je spojené s vydaním brožúry *Jánošík* (1862), v rokoch 1865/66 vydával v Pešti mládežnícky časopis *Junoš*. Okolo roku 1863 sa J. N. Bobula zoznámil s podnikateľom Jozefom Pozdechom, majiteľom továrne na opravu zvonov v Pešti. Získal si priazeň jeho dcéry Maríny, s ktorou sa oženil vo februári 1867 v Pešti. Po vyrovnaní sa Bobula postupne začal orientovať na spoluprácu s opozičnými predstaviteľmi národného hnutia. Od leta 1867, po návrate zo svadobnej cesty vo Francúzsku, sa Bobula sústreďoval na získavanie potrebných spolupracovníkov a dopisovateľov pre novo vznikajúci politický časopis.

Bobulov výber osobností, ktorých si vyberal za dopisovateľov, nebol vôbec náhodný a nepremyslený. Najprv podchytil mladú nastupujúcu, vysokoškolsky vzdelanú generáciu, nezaťaženú minulosťou (M. Dula, A. Pietor, F. Sláma). V tomto trende pokračoval aj v neskoršom období (K. Banšel, J. Čajda). Za spolupracovníkov novín sa usiloval získať aj staršie osobnosti, ktoré už mali v národnom hnutí isté renomé (J. M. Hurban, J. D. Makovický, J. Mallý, J. Palárik). Potreba vytvorenia mo-

⁴ BOKES, ref. 3, s. 52.

⁵ List – J. N. Bobula J. Franciscimu. Pešť, 4. 4. 1870. Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond gymnázium Revúca, kartón 2, č. 154.

⁶ K ideovému utváraníu Novej školy pozri: MARTINKOVIČ, M. Ideový prínos Novej školy do národovotvorného myslenia. In *Filozofia* 59, 2004, č.10, s. 766 – 782 a MARTINKOVIČ, M. Politický realizmus v myslení Novej školy. In *Filozofia* 62, 2007, č. 10, s. 911 – 920.

⁷ Zápisník Františka Kabinu od 7. 8. 1865 do 7. 3. 1868. Zápis medzi 31. 12. 1866 až 12. 6. 1867. Slovenská národná knižnica – Archív literatúry a umenia (ďalej SNK-ALU), sg. C 103.

⁸ Základné biografické informácie udáva Biografický lexikón Slovenska I, s. 457 – 458.

derného časopisu ho viedla k osloveniu významných osobností, ktorí boli liberálne orientovaní, mali široký politický rozhľad a hlavne politické kontakty v najvyšších spoločenských a politických kruhoch (L. Kossuth, J. V. Frič). Pochopiteľne, nie vždy bol úspešný. V krátkom čase sa však podarilo redakcii *Slovenských novín* získať dostatočný počet dopisovateľov uverejňujúcich na stránkach novín svoje názory na nové spoločenské trendy a podarilo sa im vyvolať pomerne širokú diskusiu.

Popri „národnej strane“, združujúcej príslušníkov očakávajúcich zlepšenie národného postavenia Slovákov od panovníka a cisárskeho dvora okolo *Pešťbudínskych vedomostí* (tzv. Stará škola, od roku 1871 Slovenská národná strana), tak 2. januára 1868 oficiálne vznikol nový slovenský politický prúd – tzv. Nová škola, združený okolo novovzniknutých *Slovenských novín*, ktorý sa usiloval o rokovania s uhorskou vládou. Úloha novín ako média na šírenie nových informácií sa neustále zvyšovala. Práve prostredníctvom novín bolo možné šíriť svoje názory a získavať pre ne ďalších prívržencov. Komunikácia prostredníctvom novín účinne prispievala k formovaniu modernej verejnej mienky. Je preto prirodzené, že aj prívrženci Novej školy sa rozhodli svoje názory rozširovať prostredníctvom politických novín.

Oproti *Pešťbudínskym vedomostiam* (vychádzali 2 × týždenne) vychádzali *Slovenské noviny* 3 × do týždňa s tromi, neskôr až štyrmi stĺpcami, takže informatívne oveľa pohotovejšie a komplexnejšie oboznamovali slovenskú verejnosť s domácim a zahraničným dianím. Dovedajšie výsledky slovenskej politiky pokladali prívrženci Novej školy za nedostatočné, za „obraz politiky nerozhodnej a kolísavej.“ Preto kládli dôraz „na politiku samostatnú, dôstojnú, opravdovú, – na politiku pokrokovú,“⁹ snažiac sa o „samostatnú národnú demokratickú politiku,“ v duchu moderných liberálnych zásad.

Z osvedčených slovenských národovcov, ktorí však nesúhlasili s dovedajšou oficiálnou slovenskou politikou okolo *Pešťbudínskych vedomostí*, sa Bobulovi napokon podarilo získať predovšetkým profesora na viedenskom Pazmáneu Jána Mallého a majcichovského farára Jána Palárika. Bobula udáva, že sa s J. Palárikom zoznámil ešte počas Palárikovho pobytu v Pešti, teda najneskôr v roku 1862, a spájal ho s ním „rovný cit politického presvedčenia.“¹⁰ Opätovne sa Bobula skontaktoval s J. Palárikom pravdepodobne prostredníctvom Jozefa Karella.¹¹ V tomto období už Palárik nebol až taký optimistický k maďarskému liberalizmu ako po páde neoabsolutizmu.¹²

⁹ Naše politické stanovisko, 2. 1. 1868, s. 1 – 2.

¹⁰ BOBULA, J. N. Ján Palárik, s. 502.

¹¹ List – J. N. Bobula J. Karellovi. Pešť, 12. 7. 1865. Archív Spolku sv. Vojtecha (ďalej ASSV), fasc. 99, č. 14. Jozef Karell (1842 – 1902), rodák z Majcichova. Študoval teológiu na seminári v Ostrihome, patril k členom miestneho slovenského študentského spolku a bol členom výboru Junoša. Bobula ho prosil, aby oslovil Palárika a požiadal ho o zaslanie príspevku do Junoša.

¹² „...s našimi maďaróny a liberalistami nedá sa paktovať. Sú to ľudia nenapraviteľní, ktorým sa len o Maďarii sníva.“ List – J. Palárik J. K. Viktorinovi. Majcichov, 20. 5. 1864. SNK-ALU, sg. 25 C 26.

Palárik sa spočiatku veľmi skepticky staval k Bobulovmu úsiliu vydávať politický, národne a liberálne orientovaný časopis. Navrhoval mu, aby radšej vydával politický týždenník pre ľud.¹³ Mallý (dopisujúci pod pseudonymom Slanický) videl v pripravovanom projekte možnosť ovplyvniť ideový program novín podľa svojich predstáv. Mallý i Palárik však pôsobili mimo Pešti, a tak len okrajovo mohli priamo zasahovať do redakcie časopisu. K zakladateľom a spoluredaktorom novín patrili aj evanjelický farár Móric Philadelphi (pseudonym Latiborský) a právnik Jozef Boor. Na konci januára 1868 pristúpil k redakcii *Slovenských novín* Ladislav Jesenský, keď sa predplatelia jeho časopisu *Priateľ ľudu* stali predplatiteľmi *Slovenských novín*.¹⁴ Jeho príchod do redakcie vyvolal u časti slovenskej verejnosti pochybnosti o slovenskom smerovaní novín. Jesenský sa ešte od 30. rokov angažoval v národnom hnutí,¹⁵ postupne však prechádzal na maďarofilské pozície, najmä počas vydávania časopisu *Priateľ ľudu*.

Nová škola sa hneď od začiatku pokúšala cieľavedome presadzovať svoj politický program. Ako nová politická strana sa usilovala o nadviazanie kontaktov s predstaviteľmi maďarských politických strán. Preto aj voči nim spočiatku veľmi ústretovo vystupovala. Nová škola sa pokúšala byť akýmsi stredným prúdom v rámci slovenského národno-ideologického spektra. Na jednej strane stála v opozícii voči *Pešťbudínskym vedomostiam*, oficiálnym národným orgánom. Ich protipól predstavoval časopis *Krajan*,¹⁶ prezentujúci oficiálnu politiku uhorskej vlády a jej vládnej deákovskej strany. *Slovenské noviny* sa usilovali svojím programom získať prívržencov z jednej aj druhej strany, čím sa mnohokrát ocitli medzi dvoma mlynskými kameňmi, keďže oba časopisy, aj keď z iného ideologického pohľadu, na ne rovnako rázne útočili.

Nová škola v podstate akceptovala národný program prijatý v roku 1861 – Memorandum. Zásadným rozdielom v politických programoch oboch politických prúdov bol bod venovaný Okoliu. Nová škola odmietala Okolie, vychádzajúc z liberálneho princípu „slobodnej konkurencie na poli národnosti“. V zmysle postoja J. Palárika program Novej školy vychádzal z podpory rozvoja občianskej spoločnosti so zohľadnením jazykových práv. Preto sa „slovenská otázka“ mala riešiť v rámci „uhorskej vlasti“. Tento program bol v protiklade s názormi Starej školy, pokúšajúcej sa o okamžitú inštitucionalizáciu slovenského národa v Uhorsku jednorazovým politickým aktom.

¹³ List – J. Palárik J. N. Bobulovi, nedat. (1867). Nekompletný prvý koncept. ŠA Bytča, sg. 541/86. Zachovali sa dva koncepty listu. Citujeme ostrejšie Palárikove vyhlásenia, ktoré vyjadrujú jeho momentálne pocity. Po porovnaní oboch nekompletných konceptov je pravdepodobné, že v čistopise boli jeho názory vyjadrené oveľa miernejšie.

¹⁴ JESENSKÝ, L. Otvorené listy, s. 1.

¹⁵ Ako študent na evanjelickom lýceu v Prešove bol členom tamojšej Slovenskej spoločnosti, potom aj tajného spolku Vzájomnosť. Literárne príspevky uverejňoval v Zore a Hronke.

¹⁶ Časopis *Krajan* vychádzal v rokoch 1864 – 1868 v Pešti 2 × týždenne.

Mimoriadnu pozornosť venovala Nová škola na stránkach *Slovenských novín* otázke elementárneho a stredného školstva. Práve v tomto období prijal uhorský snem zákonný článok č. 38 z roku 1868 o výučbe na elementárnych školách. Je to prvý zákon venovaný učiteľstvu ako stavu. Politicky najvýznamnejším činom Novej školy v tomto období bolo predloženie vlastného návrhu národnostného zákona, ktorý prostredníctvom *Národno-demokratického spolku* predložili uhorskému snemu v prvej polovici mája 1868.¹⁷ Okrem iných požiadaviek v ňom žiadali založenie dvadsiatich nižších reálnych gymnázií, sedem vyšších reálnych gymnázií, dvoch právnických akadémií a učiteľských ústavov a založenie Katedry slovenskej reči a literatúry na peštianskej univerzite.

Medzi prívržencami *Pešťbudínskych vedomostí* a *Slovenských novín* postupne narastali spory, vyplývajúce z rozdielnych názorov na ďalšie politické pôsobenie Slovákov, často prerastajúce do osobných útokov a nápadov. K upokojeniu situácie mala prispieť schôdzka konaná 8. a 9. novembra 1868 v Bratislave.¹⁸ Jedným z bodov bolo aj perspektívne zlúčenie oboch slovenských politických časopisov pod názvom *Národné noviny*.¹⁹ V tomto období sa hlavný zápas Nemaďarov orientoval na prijatie národnostného zákona uhorským snemom. Návrh národnostného zákona pripravoval ešte prvý porevolučný uhorský snem z roku 1861, potom snem zasadajúci od roku 1865. O prijatie tohto zákona sa usilovali predstavitelia Nemaďarov i maďarských politických strán. Minimalistický národný program Novej školy bol, aby uhorský snem prijal zákon, v ktorom by určil župy obývané Nemaďarmi, kde by mohli používať svoj jazyk. Prijatie vládneho návrhu národnostného zákona, podľa ktorého všetci obyvatelia Uhorska tvorili jeden nedeliteľný uhorský (=maďarský) národ, vyvolalo u Nemaďarov veľké sklamanie.

Neúspech takmer ročného pôsobenia Novej školy prinútil jej predstaviteľov k zorganizovaniu prvej konferencie, ktorá sa uskutočnila v Pešti 5. decembra 1868. Prijalo sa na nej rozhodnutie o ďalšom pokračovaní „samostatného národnodemokratického a vlasteneckého časopisu“ ako „politického orgánu Novej školy slovenskej“.²⁰ Účastníci konferencie prijali dovtedajšie označenie tohto slovenského politického prúdu ako „Nová škola slovenská“ za svoj oficiálny názov. Posledné číslo (č. 156) prvého ročníka *Slovenských novín* z roku 1868 už malo podnadpis „Orgán Novej školy slovenskej“. Čiastočné zmeny nastali aj v redakcii novín. Vydavateľom a majiteľom novín zostal aj naďalej J. N. Bobula, novým zodpovedným redaktorom novín sa stal od prvého čísla druhého ročníka František Jozef Strakovič, ktorý pri-

¹⁷ Prípís Národno-demokratického spolku slovenského z Pešti pred snem v záležitosti riešenia národnej otázky, s. 1.

¹⁸ Pozri aj ZAPLETAL, V. Vznik Bobulových Slovenských novín, s. 519 – 520.

¹⁹ List – Ján Mallý M. Š. Ferienčkovi, 22. 5. 1869 – koncept. SNK-ALU, sg. 207 A 10.

²⁰ Ku velactenému obecnstvu, s. 1.

stúpil medzi hlavných spolupracovníkov novín ešte na jeseň 1868.²¹ Nová škola sa preto v roku 1869 sústreďovala na organizovanie petícií za založenie päť čisto slovenských a šesť poloslovenských štátnych gymnázií.²² Tento projekt sa napokon nepodarilo presadiť. Jediným väčším politickým „úspechom“ z oblasti školstva bolo otvorenie katolíckeho patronátneho gymnázia v Kláštore pod Znievom. Nová škola ho prezentovala ako výsledok svojho politického pôsobenia, keďže prvotným podnetom na vznik nového patronátneho gymnázia bol článok *Honvédske slovo k národu slovenskému*, uverejnený v *Slovenských novinách* 1. februára 1868.²³

V priebehu roka 1869 narastalo medzi viacerými príslušníkmi Novej školy napätie, vyplývajúce z rozdielnych politických názorov. Prispelo k tomu aj prijatie finančnej podpory od vlády vo výške 230 zlatých mesačne po zániku provládneho časopisu *Krajan*.²⁴ Medzi národne uvedomelým obyvateľstvom sa to chápalo ako jasné potvrdenie provládneho kurzu *Slovenských novín*. Noviny však toto očakávanie vlády nenaplnili (vláda napokon podporovala vydávanie ďalších novín v slovenčine: *Koruna*, *Vlastenec* a napokon neslávne známu *Svornosť*). Ideové spory medzi J. N. Bobulom na jednej strane a J. Mallým²⁵ a J. Palárikom²⁶ na druhej strane prispeli k tomu, že Ján Bobula a Ján Mallý prestali v lete 1869 dopisovať do *Slovenských novín*. Bobula pôvodne plánoval úplne odstúpiť od *Slovenských novín* až začiatkom roku 1870, ako sa pôvodne dohodol Bobula s Mallým. Podľa tejto dohody mal Mallý po stabilizácii novín prevziať správu novín a redakcia mala prijať zodpovedného redaktora s fixným platom. S náhlym Bobulovým odstúpením Mallý nesúhlasil, keďže „vy teraz mienite zrazu ponechať vec napol ceste... ja noviny prevziať nemôžem a jestli Vy odstúpiac ponecháte ich v rukách, ktoré by sa mi nevideli byť úplne spoľahlivými, tenkrát mi na nich nič nebude záležať.“ Rovnako Mallý nesúhlasil ani s Bobulovou snahou čím skôr premeniť *Slovenské noviny* na denník: „...ja sa denníka bojím – a pri kratších dlhoch, ktoré noviny už majú, držím za lepšie, kráčať pomaly ale isto.“²⁷

²¹ Ako praktikant v uhorskej kráľovskej tabuli v Pešti sa zapojil do činnosti peštianskeho Národno-demokratického slovenského spolku, bol aj člen jeho výboru. Zodpovedným redaktorom novín bol Strakovič až do septembra 1869, keď ho J. N. Bobula z redakcie prepustil. Naďalej pôsobil v Pešti, kde sa venoval spolkovej činnosti medzi tamojšími Slovanmi. Bol predsedom, potom podpredsedom Slovenského speváckeho spolku (1871 – 1872). Od r. 1871 člen Československého robotníckeho spolku v Pešťbudíne, po jeho reorganizácii v r. 1873 dočasný predseda. Predseda obnoveného Slovenského spolku v Pešťbudíne (od r. 1873).

²² BOBULA, J. Vyzvanie, s. 1. V č. 151 z roku 1868 publikovali Slovenské noviny návrh na petíciu za slovenské školy. Tlačенý návrh petície bol prílohou Slovenských novín č. 41 z roku 1869. Tlačенý text petície je uložený vo fonde M. Čulena v SNK-ALU, sg. M 11 B 4.

²³ Jedoň kapitán uhorských honvédov: *Honvédske slovo k národu slovenskému*, s. 1 – 2.

²⁴ ZAPLETAL, V. Príspevok k dejinám Novej školy v rokoch 1869 – 1872 – Akciová tlačiareň Minerva, s. 11 – 12. Príspevok dostávali do konca júna 1869.

²⁵ List – J. Mallý J. N. Bobulovi, 13. 8. 1869 – koncept. ASSV, fasc. 33, č. 3 a List – J. Mallý J. N. Bobulovi, 18. 4. (7.?) 1869 – koncept. ASSV, fasc. 33, č. 1.

²⁶ List – J. Palárik J. N. Bobulovi. Majcichov, 11. 9. 1869. ŠA Bytča, sg. 541/86.

²⁷ List – J. Mallý J. N. Bobulovi, 18. 4. (7.?) 1869 – koncept. ASSV, fasc. 33, č. 1.

Od júna 1869 rozšíril redakciu *Slovenských novín* amatérsky historik Jozef Hložanský, autor vlastných národno-politických názorov na národný vývoj Slovákov.²⁸ Hložanský sa začal angažovať v národnom hnutí od druhej polovice 60. rokov. Spočiatku publikoval na stránkach *Pešťbudínskych vedomostí*, potom sa usiloval svoje názory prezentovať vydávaním vlastného časopisu – mesačníka *Biele Uhorsko* a napokon prijal ponuku *Slovenských novín*. V roku 1868 publikoval na stránkach *Pešťbudínskych vedomostí* sériu článkov pod názvom *História národa slovenského* a *História uhorského Slovenstva*. Svojimi historicko-právnymi argumentmi sa usiloval obhájiť nároky prívržencov Starej školy na vyčlenenie slovenského etnického v rámci Uhorska prijaté ako Okolie v rámci Memoranda. F. V. Sasínek a J. Záborský tieto jeho názory odmietli, čo viedlo k prerušeniu spolupráce Hložanského so Starou školou.

Hložanského historicko-politické názory však neboli po chuti ani predstaviteľom Novej školy. Jeho rozchod s Novou školou napokon urýchlil Hložanského článok *Ruší sa staré budovisko Evropy*,²⁹ ktorý publikoval po vypuknutí prusko-francúzskej vojny. Predvídal v ňom rozpad Rakúsko-Uhorska na národné štáty, za čo ho neskôr odsúdili k desaťmesačnému žaláru. Publikovanie tohto článku finančne zasiahlo aj tlačiareň *Minervu*, lebo musela za Hložanského zaplatiť pokutu vo výške 500 zlatých a náhradu súdnych trov vo výške 200 zlatých.³⁰ Tento proces v podstate finančne zruinoval redakciu *Slovenských novín*, ktorá si odvtedy dávala pozor, aby nepublikovala radikálnejšie príspevky. Klesla aj údernosť článkov, vedenie novín zaujalo skôr opatrnícku politiku, aby nevyprovokovalo zásah vládnej moci voči novinám.

Ďalšie zmeny zasiahli redakciu *Slovenských novín* na jeseň 1869. Vo funkcii zodpovedného redaktora vystriedal F. J. Strakoviča, s ktorým mal Bobula v poslednom období čoraz napätejšie vzťahy, Štefan Zbiňovský.³¹ Zodpovedným redaktorom bol do začiatku apríla 1870, keď noviny zmenili štruktúru a začali vychádzať štyrikrát týždenne. Noviny tiež uverejňovali novú rubriku pod názvom *Politické otázky*.

²⁸ MATULA, V. Emigrácia slovenských intelektuálov do Ruska v 60. – 70. rokoch 19. storočia, s. 110 – 111; MARSINA, R. Historické názory Jozefa Hložníka-Hložanského, s. 91 – 102; MACHO, P. Prečo slovenská verejnosť neprijala koncepciu Bieleho Uhorska?, s. 74 – 77.

²⁹ Ruší sa staré budovisko Evropy, s. 1 – 3.

³⁰ Naše vydavateľstvo, s. 3; Sibírske radosti, s. 1. Podľa § 13 Tlačového zákona po odsúdení za článok sa za tlačový prečin tresce v prvom rade jeho autor, ak by bol neznámy, tak vydavateľ. Ak by nebol známy ani vydavateľ, tak v tom prípade finančnú náhradu preberá na seba majiteľ tlačiarne. Autor článku bol síce známy, ale Hložanský nemal pokutu z čoho zaplatiť. Vedenie tlačiarne predpokladalo, že keď túto sumu nie je schopný zaplatiť známy autor článku, tak je táto suma nevymáhateľná. Nepomohla ani žiadosť o odpustenie tejto sumy u ministerstva spravodlivosti, ktorú zamietol samotný minister I. Bittó. Suma 500 zlatých zodpovedala približne 40 celoročným predplatiteľom Slovenských novín.

³¹ Zbiňovský, Štefan (? Považská Bystrica alebo Trenčín – ? Vrútky), publicista, člen Národno-demokratického slovenského spolku v Pešti. Po odchode z redakcie sa odsťahoval do Vrútok v Turci, kde pôsobil ako poštmajster. Pozri viac: Škultéty, J. Osvedčenie. T. Sv. Martin, 28. 8. 1940. SNK-ALU, sg. 49 DO 30.

Mali sa v nej zameriavať na politickú a hospodársku problematiku. Táto rubrika sa mala venovať národnému vývoju v monarchii, potrebnosti slovenskej opozície v rámci uhorskej spoločnosti, politickej vzdelanosti, vzdelávaniu voličov, využívaní občianskych práv v rámci stolíc, ale aj politike Novej školy voči Starej škole a problematike Okolia. Hospodárske otázky sa mali zameriavať najmä na hospodárske pozdvihnutie Slovákov v jednotlivých slovenských regiónoch. V rokoch 1869 až 1871 patril k redaktorom *Slovenských novín* aj Norbert Balažovič,³² študent klasickej filológie na univerzite v Pešti. Na stránkach novín sa venoval prevažne školskej problematike.³³

Od jesene 1869 sa pokúšal J. N. Bobula získať za redaktora Ľudovíta Kubániho.³⁴ Bobula využil Kubániho zlú finančnú situáciu, v ktorej sa ocitol po prepustení zo štátnej služby. Kubáni nakoniec redaktorstvo prijal, ale len z finančných dôvodov. Krátko pred smrťou sa chcel Kubáni s Novou školou definitívne rozísť. Predčasná a tragická smrť túto nechcenú spoluprácu napokon definitívne ukončila.

Po voľbách do uhorského snemu v roku 1869³⁵ sa Nová škola zameriavala na utváranie vlastných inštitúcií. Svoju energiu sústredila predovšetkým na otvorenie vlastnej kníhtlačiarne *Minerva*³⁶ v Pešti, kde sa tlačili aj *Slovenské noviny*. Už od začiatku sa ukázalo, že tlačiareň nie je finančne zabezpečená a jej vznik nebol dostatočne odborne pripravený. Rozdielne politické názory predstaviteľov Novej školy a pokračujúci trend v uverejňovaní urážajúcich článkov prispeli k poklesu predplatiteľov *Slovenských novín*, čo sa prejavilo aj v ich zlej finančnej situácii. Počet predplatiteľov sa neustále znižoval. Ako písal Bobula A. Kmeťovi v roku 1870, *Slovenské noviny* mali predplatiteľov „behom dvoch rokov najmenší počet 270 a najväčší 400 a dakolko“.³⁷ Východisko z upadajúceho počtu predplatiteľov videla časť prívržencov

³² Norbert Balažovič (21. 11. 1847 Žarnovica – 1. 2. 1913 Szentes, MR). Bol členom Národno-demokratického slovenského spolku v Pešti, po zániku spolku ho nachádzame ešte ako člena Československého robotníckeho spolku v Pešťbudíne. V almanachu *Minerva* uverejnil životopisný príspevok o Jozefovi Pozdechovi. Patril k akcionárom kníhtlačiarne *Minerva*. Po získaní miesta profesora na gymnáziu v Szentesi v roku 1871 sa už v národnom hnutí neangažoval.

³³ Pod skratkou (N. B-č.) uverejnil v roku 1870 rozsiahly článok V jakom stave sú školy a vyššie ústavy v Uhorsku? I-VII. Ako redaktor *Slovenských novín* uverejnil v roku 1870 viaceré úvodníkov týkajúcich sa prusko-francúzskej vojny a jej vzťahu k Rakúsko-uhorskej monarchii a vplyvu na ďalšie postavenie Slovanov v monarchii. Venoval sa aj prekladom umeleckej literatúry. Z nemčiny preložil poviedku Odsúdený od E. Ludwiga (1868), novelu Učiteľova dcéra od G. Wiederaufa (1869) a román švédskej spisovateľky Ž. Schwarzovej Pastorkyňa (1871). Posledné dve vydala samostatne aj tlačiareň *Minerva*.

³⁴ Tri listy J. N. Bobulu Ľ. Kubánimu. Pešť 6. 9., 29. 9. a 9. 10. 1869. SNK-ALU, sg. 33 B 15.

³⁵ KACÍREK, L. Politický zápas medzi Novou a Starou školou počas volieb do uhorského snemu v rokoch 1869 a 1872 a činnosť poslancov Novej školy slovenskej.

³⁶ Podrobnejšie v: KURUCOVÁ, L. *Minerva*, prvá uhorsko-slovenská účastinná spoločnosť.

³⁷ List – J. N. Bobula A. Kmeťovi. Pešť, 25. 2. 1870. Archív Muzeálnej slovenskej spoločnosti (ďalej AMSS), Fond Andrej Kmeť.

Novej školy v premene *Slovenských novín* na denník.³⁸ Noviny mali vychádzať pod ideovým vplyvom šľachty, hlásiacej sa k národnému hnutiu. V marci 1870 sa viedli rokovania medzi Novou školou (Bobula a Mallý) a zástupcami šľachty (Z. Zmeškal a A. Sentiváni). Podľa dohovoru mal Bobula úplne odstúpiť od redakcie novín, majiteľom novín sa mala stať tlačiareň *Minerva* a novým redaktorom mal byť Zoltán Zmeškal. Do novín mal dopisovať Adolf Sentiváni. Základom novín sa mal stať 4-bodový program obsahujúci ukončenie všetkých nedorozumení a prijatie vyrovnania z roku 1867 za základný pilier ďalšej politickej činnosti. Posledný bod sa týkal akceptovania národnostného zákona ako východiska na ďalší kultúrno-vzdelanostný rozvoj národného hnutia.³⁹ J. Mallý však nakoniec nový politický program nepodpísal.

Vytvorenie denníka sa napokon ukázalo nad sily Novej školy. Ešte koncom marca 1870 vyzývala redakcia čitateľov, nech sa prihlási ešte 80 – 90 predplatiteľov, aby sa finančne vyplatilo vydávať denník.⁴⁰ Určitá zmena však v redakcii musela nastať, keďže od 13. marca 1870 začali v Turčianskom Svätom Martine vychádzať 3 × týždenne *Národné noviny*, ktoré nahradili *Peštbudínske vedomosti*. Preto od konca marca 1870 vychádzali *Slovenské noviny* štyrikrát do týždňa. Novým zodpovedným redaktorom novín sa stal peštiansky typograf Matej Horalek, pochádzajúci z Čiech, ktorým zostal až do októbra 1873.⁴¹ Na začiatku júna 1870 sa do redakcie novín vrátil J. N. Bobula ako hlavný spolupracovník novín. V redakcii sa začal výraznejšie angažovať študent práv František Sláma.⁴² S Novou školou začal Sláma spolupracovať

³⁸ „Pracuje sa teraz v tej veci, aby bol denník a tak sa zdá, že náš čestný predseda Minervy Adolf Szentiványi sa postaví na čelo vecí. – Istotu ale neviem, bo teraz sa robí v tej veci.“ List – J. N. Bobula A. Kmeťovi. Pešť, 25. 2. 1870, ref. 37.

³⁹ List – J. Mallý J. Gotčárovi, 20. 3. 1870 – koncept. ASSV, fasc. 32, č. 2.; aj List – J. Gotčár J. Franciscimu. Žilina, 7. 4. 1870. SNA, fond gymnázium Revúca, kartón 2, č. 155.

⁴⁰ Slovenské noviny, 1870, roč. 3, č. 31, 25. 3. 1870, s. 1.

⁴¹ Patril tiež k akcionárom Minervy, po jej vzniku vykonával funkciu protidozorcu. Neskôr sa stal zapisovateľom jej výboru, potom aj likvidačného výboru. V tlačiarňi Minerva vydal preklad uhorského zákonníka do slovenčiny pod názvom Zákon... (1871) Zostavil Obrázkový kalendár pre pospolité ľud slovenský na rok 1872 vydaný Minervou (1871).

⁴² František Sláma (1850 Choteboř – 1917 Brno), pre letákovú aféru počas gymnaziálnych štúdií v Havlíčkovom (vtedy Nemeckom) Brode ho v roku 1866 vylúčili zo štúdií v Predlitavsku. Nakoniec ukončil stredoškolské štúdiá na evanjelickom lýceu v Bratislave v roku 1869. Po maturite mal záujem študovať právo v Prahe, ale pretože mu v Predlitavsku neuznali uhorskú maturitu, zapísal sa na štúdium práva v Pešti. Po absolvovaní prvého semestra sa opäť pokúšal o prestup do Prahy, ani to sa mu nepodarilo. Preto zostal študovať v Pešti a od roku 1875 na novootvorenej univerzite v Záhrebe. Tu získal v roku 1877 titul doktora práv ako jeden z prvých troch jej doktorov. Do marca 1878 zostal v Chorvátsku, potom sa vrátil do Predlitavska. Zamestnal sa ako praktikant pri krajskom súde v Olomouci, nakoniec ako radca zemského súdu v Brne. V Slovenských novinách uverejňoval v rokoch 1870 – 1871 úvodníky venované predovšetkým situácii vo Francúzsku. V tlačiarňi Minerva vydal knižku *Vojna Francúzov s Nemcami*, vyšla v troch vydaniach a patrila k vtedajším bestsellerom. Predalo sa jej až 20 tisíc výtlačkov. Používal pseudonymy F. S.; F. Sl.; S.; F. S – a. Venoval sa aj umeleckej literatúre, preložil poviedku ruského prozaika V. Krestovského *Emancipovaná žena*. Zo zápisiek študujúceho + 1857. V r. 1872 napísal feuilleton *Výlet z Pešti do Žiliny*. I.-IV. dotýkajúci sa kandidatúry J.

od roku 1869 a bol výraznou posilou pre redakciu novín. Venoval sa predovšetkým predlitavským záležitostiam. Počas návratov domov informoval čitateľov novín o aktuálnej situácii v českom národnom hnutí a koordinoval kontakty Novej školy s predstaviteľmi českého národného hnutia.

V decembri 1870 prijala Nová škola nový národohospodársky program, zameraný na sociálnu a národnú emancipáciu najnižších vrstiev spoločnosti – roľníctva a robotníctva a rozvoj ľudového peňažníctva. *Slovenské noviny* taktiež venovali mimoriadnu pozornosť osvetovej činnosti a postaveniu elementárneho školstva. Ďalšie nové zmeny v redakcii novín nastali pred blížiacimi sa voľbami do uhorského snemu v roku 1872, keď od začiatku apríla 1872 vychádzali *Slovenské noviny* 5× do týždňa (okrem stredy a nedele). K pôvodnej periodicite sa vrátili od začiatku júla (vychádzali v pondelok, stredu, štvrtok a sobotu). Podporu slovenským kandidátom mal zabezpečovať aj nový slovenský humoristický časopis *Ježibaba*, ktorý vychádzal od konca roku 1871 do októbra 1872.⁴³ V týchto voľbách neúspešne kandidoval za poslanca aj J. N. Bobula. Po volebnom neúspechu postupne upadá jeho aktivita v slovenskom hnutí a vo väčšej miere sa venuje komunálnej politike.⁴⁴

Upadajúce postavenie Novej školy, potvrdené aj neúspešnými voľbami, priviedli predstaviteľov Novej školy k zvolaniu jej druhej konferencie na 23. októbra 1872 v Pešti.⁴⁵ Účastníci prijali program, v ktorom žiadali na základe § 17 národnost-

N. Bobulu do uh. snemu, v roku 1874 recenziu knihy Franza von Löhera *Die Magyaren und andere Ungarn* (1874). Angažoval sa tiež v spolkovom hnutí peštianskych Čechov a Slovákov. Patril k účastinárom *Mínervy*. Bol členom Slovenského speváckeho spolku (1871 – 1872), kde ho na 2. valnom zhromaždení zvolili za člena výboru. V roku 1873 ho zvolili za čestného predsedu Československého robotníckeho spolku v Pešťbudíne. Po otvorení pobočky poisťovne Slovenija v roku 1873 sa stal jej sekretárom. Po jej zatvorení v marci 1874 jej sieť prevzala Prvá česká všeobecná poisťujúca banka. Sláma sa stal riaditeľom jej filiálky pre Uhorsko v septembri 1874. Poisťovňa však nasledujúci rok skrachovala. (Biografické údaje sú čerpané z článku VÁŠA, P. Slezský kancelář. Z korespondencie a zápisek dra Františka Slámy. Xeroxy článkov sú uložené v BiO SNK. Váša spravoval Slámovu rukopisnú pozostalosť, v ktorej sa nachádzajú okrem iných aj Bobulove listy z rokov 1871 – 1874 a 1902. Pozostalosť je uložená v Zemskom archíve v Opave).

⁴³ Vyšiel len jeden ročník. Vychádzal od konca roku 1871 najprv ako mesačník na 16 stranách, od č. 4 ako týždenník na 4 stranách, od č. 16 opäť ako mesačník. Zanikol č. 17 v októbri 1872. Pôvodne chcel časopis vydávať A. S. Oswald už v roku 1868. Nezískal však dostatočný počet predplatiteľov, pozri aj: *Slovenské noviny*, 1868, roč. 1, č. 30, 10. 3. 1868, s. 4.

⁴⁴ Po vzniku Budapešti v roku 1872 sa Bobula začal angažovať v komunálnej politike v VI. budapeštianskom okrese – Terezove (Terézváros). Vo voľbách do mestského zastupiteľstva v roku 1873 aj kandidoval, ale nezískal dostatočný počet hlasov. V roku 1874 sa stal tajomníkom občianskeho spolku Terezovský klub, združujúceho mešťanov predmestia, pozri aj: *Dopisy. Pešťbudín*, 26. sept. (Búrľivá volebná debata.) In *Slovenské noviny*, roč. 6, 27. 9. 1873, č. 146, s. 2 – 3; *Dopisy. Pešť* 30. sept. (Volby do mestského zastupiteľstva.) In *Slovenské noviny*, roč. 6, 3. 10. 1873, č. 149, s. 2 – 3; Jeden mešťan: *Dopisy. Z Pešťbudína*, 18. mája. (Klub terezovský.) In *Slovenské noviny*, roč. 7, 20. 5. 1874. č. 75, s. 2 – 3.

⁴⁵ *Naša konferencia*, s. 1.

ného zákona založenie dvoch štátnych slovenských gymnázií a finančnú podporu pre slovenské vzdelávacie ústavy zo štátnych zdrojov. Na základe § 27 národnostného zákona žiadali, aby národne uvedomelí Slováci získavali miesta v štátnej správe. Posledný bod sa venoval podpore pre tlačiareň *Minerva*. V závere konferencie vymenovali delegáti 12-členný stály *Slovenský národný výbor*, ktorý sa stal oficiálnym vydavateľom novín.⁴⁶

Na konci roku 1872 J. N. Bobula opustil redakciu *Slovenských novín*, hoci bol stále majiteľom časopisu.⁴⁷ Nahradil ho J. Mallý, ktorý sa usiloval, aby noviny vychádzajúce pod jeho vedením vnímali aj prívrženci Slovenskej národnej strany ako noviny brániace národné záujmy Slovákov. Popri J. Mallom pôsobil v redakcii *Slovenských novín* ako ich zodpovedný redaktor od novembra 1873 Juraj Čajda.⁴⁸ Od konca apríla do začiatku októbra 1873 sa stal novým redaktorom novín aj Koloman Banšiel.⁴⁹ Mladý, liberálne orientovaný Koloman Banšiel začal s Novou školou spolupracovať ešte počas štúdia evanjelickej teológie v Prešove (1868 – 1871). Kvôli pôsobeniu v novinách predčasne ukončil štúdium vo švajčiarskom Bazileji (november 1872 – marec 1873). V novinách uverejňoval v rokoch 1872 až 1874 úvodníky, filozofické, literárne a literárnovedné príspevky.

Banšiel však po necelom polroku redakciu novín začiatkom októbra 1873 opustil, lebo sa obával ich skorého zániku. Zodpovedal aj za vyberanie predplatného, takže mal prehľad o finančnom zabezpečení novín. Z 500 zlatých, vybratých ako predplatné na 2. polrok 1873, mu začiatkom júla zostalo už len 100 zlatých. „Keď sa ostatok minie, pôjdeme čičovky kopať in corpore i s Bobulom, ktorý si teraz na útrovy banky po kúpeľoch veľpanští,“⁵⁰ sťažoval sa v liste E. Maróthy-Šoltésovej. V lete 1873 ho v redakcii novín navštívil statkár Š. Beliczay a oslovil ho, aby sa opäť vrátil na Gerendáš, kde už predtým pôsobil ako vychovávateľ.⁵¹ Aj keď jeho ponuku prijal, neskôr tento unáhlený krok ľutoval. Banšiel vyzýval E. Maróthy-Šoltésovú, aby sa stala regionálnou dopisovateľkou *Slovenských novín* z Novohradu,⁵² tá ju však napokon neprijala. K. Banšiel je v tomto záverečnom období existencie Novej školy, po-

⁴⁶ Naša konferencija. In: SN, 5, 26. – 31. 10. 1872, č. 175 – 177, s. 1 – 2 a č. 178, s. 1.

⁴⁷ Ako písal J. V. Fričovi na konci roku 1874: „...Ja som sa celkom na staviteľstvo odovzdal a doposiaľ som to neobanoval. ... odporúčaj ma ako architekta ku projektovaniu, a ako baumeistra ku stavaniu. ... Že sa týmto zaoberám, je príčina aj toho, že som z publicistickej kolaje celkom vyšiel.“ Okrem toho mal záujem sa aj naďalej venovať politike: „Jedno politické dielo mám už 2 roky rozrobené; kebych ešte to mohol dokončiť, bol bych šťastný; že bych potom publicistike nevďačnej [vale] dal.“ List – J. N. Bobula J. V. Fričovi. Pešťbudín, 7. 12. 1874. Památník národného písennictví Praha (ďalej PNP), fond Josef Václav Frič.

⁴⁸ Prvý úvodník uverejnil v čísle 154 z 11. októbra 1873 pod pseudonymom Dlhopoľský. Správy z vlády uverejňoval pod skratkou (č.). Po zániku Slovenských novín sa stal redaktorom Národných novín v T. Sv. Martine.

⁴⁹ Slovenské noviny, 1873, č. 64, 26. 4. 1873, s. 1.

⁵⁰ List – K. Banšiel E. Maróthy-Šoltésovej, 21. 7. 1873. SNK-ALU, sg. A 50.

⁵¹ List – K. Banšiel E. Maróthy-Šoltésovej, 4. 8. 1873. SNK-ALU, sg. A 50.

⁵² List – K. Banšiel E. Maróthy-Šoltésovej, 22. 3. 1873. SNK-ALU, sg. A 50.

pri J. Mallom, najvýraznejšou osobnosťou *Slovenských novín*. Svojimi článkami aktívne zastával národné záujmy Slovákov a bránil ich pred obviňovaním z panslavizmu. A to nielen zo strany podporovateľov maďarizácie v Uhorsku, ale aj z ruskej strany, požadujúcej väčšie priľnutie rakúsko-uhorských Slovanov k Rusku.⁵³

Slovenské noviny stáli v tomto období naozaj v neutešenej finančnej situácii. Do roku 1873 vstupovali len na predplatnom s dlhom vyše tisíc zlatých,⁵⁴ príjmy akurát postačovali na výdavky. Zároveň mali problém so zabezpečením finančnej kaucie, lebo J. Pozdech predal dom, na ktorý bola kaucia založená. Nemohli si dovoliť situáciu, aká nastala po odsúdení Hložanského, keď redakcia musela zaplatiť všetky výdavky spojené s procesom. Preto sa redakcia vyhýbala uverejňovaniu článkov, za ktoré by ich mohli zažalovať.⁵⁵ To bol tiež jeden z dôvodov, že noviny pôsobili oproti predchádzajúcemu obdobiu „ospanlivým“ dojomom.

Problém bol aj s tlačiarňou, lebo na konci roka 1872 *Minerva* skrachovala a napokon sa ju akcionári rozhodli predať, čo spečatilo jej osud. Poslednú zmienku o jej činnosti máme z novembra 1874, keď likvidačný výbor *Minervy* uverejnil verejné vyzvanie veriteľov, či súhlasia s odpredajom tlačiarne za akúkoľvek cenu.⁵⁶ Ako upozornil V. Zapletal, zánikom *Minervy* „padlo najmocnejšie puto, ktoré viazalo podnikateľskú zložku Novej školy k slovenskému verejnému životu.“⁵⁷ Svoje podnikateľské úsilie už väčšinou realizovali mimo slovenského národného života.

Predchádzajúci palárikovsko-bobulovský liberalizmus Novej školy, prezentovaný na stránkach *Slovenských novín*, sa v záverečnej etape jej existencie mení pod kormidlom J. Mallého na konzervativizmus – úsilie zachovať aspoň to, čo vybudovalo národné hnutie od pádu neoabsolutizmu. Po začatí otvorených útokov voči národnému hnutiu od roku 1873 sa čoraz viac ozývali názory žiadajúce zlúčenie oboch slovenských politických časopisov. Tie sa zintenzívnili v nasledujúcom roku, keď boli zrušené patronátne gymnáziá v Revúcej a Kláštore pod Znievom. J. Mallý odmietal názory niektorých prívržencov Slovenskej národnej strany, že vznik *Slovenských novín* odobral *Národným novinám* (resp. ich predchodcovi *Pešťbudínskym vedomostiam*) predplatiteľov, čím vznikli dva nie dostatočne silné politické časopisy. Mallý naopak tvrdil, že predplatitelia *Slovenských novín* patrili k novým čitateľom slovenských periodík, teda práve naopak – vydávaním *Slovenských novín* národné hnutie zmocnelo.⁵⁸ S týmto Mallého názorom sa dá určite polemizovať.

⁵³ Pozri v: BANŠEL, K. Šiesty jún. In *Slovenské noviny*, 1873, roč. 6, č. 85, 5. 6. 1873, s. 1; BANŠEL, K. My a panslavismus. In *Slovenské noviny*, 1873, roč. 6, č. 89, 14. 6. 1873, s. 1-2; BANŠEL, K. Panhellenismus. In *Slovenské noviny*, 1873, roč. 6, č. 97, 28. 6. 1873, s. 2; BANŠEL, K. Slováci a slovanstvo. In *Slovenské noviny*, 1873, roč. 6, č. 113, 26. 7. 1873, s. 1-2.

⁵⁴ *Slovenské noviny*, 1873, roč. 6, č. 3, 8. 1. 1873, s. 1.

⁵⁵ List – J. Mallý S. Štefanovičovi. Viedeň, 18. 3. 1873. SNK-ALU, sg. A 963.

⁵⁶ Liquidacionálny výbor „*Minervy*“, s. 2.

⁵⁷ ZAPLETAL, V. Príspevok..., s. 38.

⁵⁸ SLANICKÝ. Slovenský deňník, s. 1.

Ján Mallý považoval zachovanie súčasného stavu za výhodnejšie pre národné hnutie ako vznik jedného denníka: „Ak by naši poprední mužovia z obojej strany držali obidva terajšie časopisy: majú 1. sedem čísel do týždňa, čo sa denníku rovná; 2. osožilo by to oveľa viac ku rozhladu v národných otázkach skutočne nám všetkým prospešnému; 3. obecnosť, ktoré denník ani čítať nestihne, ani platiť nemieni, neodstrašilo by sa z kola národného čitateľstva.“⁵⁹ Zároveň J. Mallý odhadoval, že na slovenský denník je nutné okolo dvetisíc predplatiteľov a musel by stáť 18 zlatých ročne. Koľko mali obe redakcie predplatiteľov, to s určitou povedať nevieme. Tak ako aj dnes, patrili tieto údaje k tým „diskrétnym“, najmä z toho dôvodu, že tieto počty neboli nijako vysoké. Z týchto úvah môžeme vidieť ďalší pokles z predchádzajúcich ambícií Novej školy: predošlé úvahy nad zmenou *Slovenských novín* na denník „zapadli prachom“, dôležité bolo aspoň zachovať časopis v nezmenenom rozsahu.

Od jesene 1874 prebiehali dohovory o pripravovanej fúzii *Slovenských novín* s *Národnými novinami*. Otvorená však bola aj otázka premeny *Slovenských novín* na slovenský katolícky politický časopis. Uvažovalo sa tiež nad možnosťou, že by medzeru po *Slovenských novinách* zaplnil česky písaný časopis pre Slovákov, ktorý mal pripravovať pôdu na perspektívne opätovné prijatie češtiny za spisovný jazyk Slovákov. Jeho vydávanie pripravoval od jesene 1874 v Pešti pôsobiaci F. Sláma s finančnou podporou českých politikov (Skrejšovský, Rieger), za tichej podpory slovenských predstaviteľov: „...Ako ma váš František [Sláma] upovedomil, Skrejšovský, Rieger etc. chcú tu založiť pre Slovákov časopis písaný v češtine. O tomto ale pomlč.“⁶⁰ Ako informoval Sláma, je dôležité, aby „někdo začal s češtinou propracovávat půdu“ perspektívnemu prijatiu češtiny medzi Slovákami. „...V Praze interesují sa velice nyní o záležitost slovenskou a myslím, že Vám tím jen prospíváme, když v časopisech českých lekáme Maďary spisovnou řečí. V Pešti vycházející časopis nebyl by se však této otázky nikdy ani zdaleka dotýkal, ačkoliv by to byl býval časopis slovenský (nikoliv jak ste račili myslet český) v českoslovenčine psaný. Já bych ho byl nevydával, ale v Pešti mezi Slováky byl by se k tomu někdo našel. ... Však z listů Vašich vidno, že by ste něco takového dnes neradi viděli a protož my nechťice Vám nic kazit, ale jen kde možno prospívát, nesáhneme k dílu, až si toho budete sami přát. Matice ovšem má rozhodovat, však jednotlivci mohou už dnes k tomu pracovat, co Matice za několik roků až uzavřít by mohla. Ovšem práce také musela by se dít s taktom ohromným.“⁶¹

J. Mallý nesúhlasil so šíriacimi sa snahami o prijatie češtiny za spisovný jazyk medzi Slovákami. Spočiatku to tiež chápal len ako „strašenie“ maďarskej reprezentácie proti snahám o zatvorenie gymnázií a Matice. „Za túto vec, na toľký stupeň pokročilú, ja nikdy nevezmem zodpovednosť na seba. Do Slov. novín napíšem hneď

⁵⁹ SLANICKÝ, ref. 58.

⁶⁰ List – J. N. Bobula J. V. Fričovi. Pešťbudín, 7. 12. 1874, ref. 47.

⁶¹ List – F. Sláma P. Mudroňovi, 22. 12. 1874. SNK-ALU, sg. 37 R 25.

mierny článok proti tomu. A má-li prestatie slovenského časopisu v Pešti byť heslom ku založení tam časopisu českého, tenkrát ja rozhodne volím, aby Slov. noviny vyslovili, že ony padnúť musia, nežli aby narádzaným spojením ustúpili z miesta, ponechávajúc ho dobrovoľne časopisu českému.“⁶² Pravdepodobne aj z tohto dôvodu Mallý nepokračoval v pripravovanej fúzii oboch časopisov od začiatku roku 1875 a na „vlastnú päsť“ sa pokúšal aj naďalej pokračovať vo vydávaní *Slovenských novín*. Výzvu na ďalšie predplácanie *Slovenských novín* uverejnil časopis až v čísle z 19. decembra 1874. Preto aj noviny neukončili svoje vydávanie ku koncu roku 1874, ale vychádzali ešte v januári 1875. Prišlo k paradoxnej situácii, keď J. Mallý hájil štúrovskú slovenčinu pred jedným z jej zakladateľov – J. M. Hurbanom.⁶³ *Slovenské noviny* napokon definitívne zanikli VIII. ročníkom 23. januára 1875. Žiaľ, nemáme informácie o počte predplatiteľov *Národných novín* z rokov 1874 a 1875, z ktorých by sa dalo zistiť, či sa po zániku *Slovenských novín* reálne zvýšil počet predplatiteľov *Národných novín*.

Keďže *Slovenské noviny* mali v slovenskej verejnosti punc prouhorsky orientovaných novín, nevenovala sa im dostatočná pozornosť. Nezachovalo sa ani jedno kompletne vydanie všetkých ročníkov, vôbec nepoznáme obsah januárových čísiel z roku 1875.⁶⁴ Na úroveň novín si s odstupom času zaspomínal aj Andrej Kmeť: „...ľúbili sa mi veru nevýslovne, lebo tam v jednom čísle bolo viac podstaty, než v N. N. snáď v celom ročníku!“⁶⁵ S týmto pohľadom sa nemusíme stotožniť, perspektívne však musíme venovať väčšiu pozornosť aj týmto periodikám (vrátane časopisov *Priateľ ľudu*, *Krajan*, *Koruna*, *Vlastenec* či *Svornosť*) a názorom predstaviteľov slovenskej spoločnosti, ktorí v nich uverejňovali svoje názory.

Zánik *Slovenských novín* spôsobil definitívny rozpad prívržencov Novej školy. Časť jej podporovateľov sa stotožnila s programom Slovenskej národnej strany, väčšina hlavných podporovateľov politiky Novej školy sa prestala politicky angažovať. Samotný Bobula sa dosť nešetrným spôsobom rozchádzal s bývalými prívržencami Novej školy. Napríklad dolnokubínskeho farára Jozefa Kohútha namiesto osobného vyzvania žiadal prostredníctvom súdu o vyrovnanie dlžoby za predplatné *Slovenských novín* z roku 1874 a január 1875. „Bobula veľmi v zlom chýre tuná stojí.

⁶² List – J. Mallý M. Čulenovi. Nedatované (asi jeseň 1874). SNK-ALU, sg. A 963.

⁶³ V roku 1876 a 1877 vydal J. M. Hurban demonštratívne posledné dva zväzky almanachu Nitra v češtine. Táto snaha však nenašla širšiu podporu.

⁶⁴ Je pravdepodobné, že kompletne ročníky novín by sa mohli nachádzať v Arcibiskupskom archíve v Ostrihome v pozostalosti Jána Mallého, ako vyplýva z údadu L. V. Riznera: „...videl som kedysi v Prešporoku u vysokodôst. p. kanonika Mallého všetky ročníky [Slovenských novín]. Tieto bolo by treba zachovať... Ak nám ich on nedá, teda nikdy všetky ročníky naša knižnica mať nebude, lebo sotva je kto medzi našimi, čo by ich bol odkladal.“ ... „...Čo sa stalo s knižnicou nebohého vysokodôst. p. Mallého? Tam naše Slov. noviny, ktoré nikde nemožno zohnať pre muzeálnu knižnicu!“ Listy Ludovíta Vladimíra Riznera Andrejovi Kmeťovi. List č. 29 z 2. 6. 1899, s. 80 a č. 46 z 29. 12. 1902, s. 115.

⁶⁵ Listy Ludovíta Vladimíra Riznera Andrejovi Kmeťovi, ref 64, poznámka č. 6, s. 197 – 198.

...Znivočil vraj „Minervu“, ...vycical Dr. Mallého consortium a teraz zmetá zas len pre seba!“⁶⁶

Po zatvorení gymnázií a hroziacom zániku *Matice slovenskej* sa vedenie Slovenskej národnej strany rozhodlo osloviť (pravdepodobne všetky významnejšie) osobnosti angažujúce sa v národnom hnutí, teda aj prívržencov Novej školy. Zaslalo im list, podpísaný J. Franciscim, M. Čulenom a V. Paulinym-Tóthom, v ktorom ich oslovili pre ďalšiu spoluprácu v prospech národného hnutia. Žiadali najmä podporu pre *Národné noviny*, ako jediné politické periodikum zastávajúce názory reprezentantov národného hnutia. „My sme si vedomí... zverenej nám i veľavýznamnej i krušnej úlohy, totiž: v hraniciach spravodlivého vlastenectva a krajinských zákonov na teraz predovšetkým zasadzovať sa za ochránenie ohrozeného národného jestvovania národa nášho a udržať ho pri národnom živote a povedomí až dotedy, kým teraz panujúce bludné náhľady sa očistia a pomýlené snahy pominú, – a pritom na rozvoji jeho umného, mravného a hmotného zveľadku pracovať... Žiť či nežiť? A keď nežiť, či čestne alebo malátne zahynúť?“⁶⁷

P r a m e n e

Archív Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Fond Andrej Kmeť.

List – J. N. Bobula A. Kmeťovi. Pešť 25. 2. 1870.

Archív Spolku sv. Vojtecha.

List – J. N. Bobula J. Karellovi. Pešť 12. 7. 1865.

List – J. Mallý J. N. Bobulovi, 18. 4. (7.?) 1869 – koncept.

List – J. Mallý J. N. Bobulovi, 13. 8. 1869 – koncept.

List – J. Mallý J. Gotčárovi, 20. 3. 1870 – koncept.

Pamätník národního písemnictví Praha. Fond Josef Václav Frič.

List – J. N. Bobula J. V. Fričovi. Pešťbudín, 7. 12. 1874.

Slovenský národní archív. Fond gymnázium Revúca.

List – J. Gotčár J. Franciscimu. Žilina, 7. 4 1870.

⁶⁶ List – J. Kohúth A. Halašovi, Dolný Kubín, 8. 10. 1875. SNK-ALU, sg. M 25 A 34. Pohľadávky Slovenských novín vymáhal peštiansky advokát Pavol Jurenka. Celkovú uzávierku zaslal Bobula v januári 1877 J. Mallému. V závere listu uvádza: „S týmto by sme boli ukončili naše nie šťastné podujatie, ktorého neprajný koniec výlučne slovenským ľuďom ďakovať možno.“ List – J. N. Bobula J. Mallému. Pešťbudín, 24. 1. 1877, v ČULEN, K. Novinár a pedagóg, s. 266 – 267.

⁶⁷ List – J. Francisci – M. Čulen – V. Pauliny-Tóth J. Kohuthovi, 24. 2. 1875. SNK-ALU, sg. M 120 B 34.

Slovenská národná knižnica – Archív literatúry a umenia.

- List – J. Palárik J. K. Viktorinovi. Majcichov, 20. 5. 1864.
 List – J. Mallý M. Š. Ferienčíkovi, 22. 5. 1869 – koncept.
 List – J. Mallý S. Štefanovičovi. Viedeň, 18. 3. 1873.
 List – K. Baňšiel E. Maróthy-Šoltésovej, 22. 3. 1873.
 List – K. Baňšiel E. Maróthy-Šoltésovej, 21. 7. 1873.
 List – K. Baňšiel E. Maróthy-Šoltésovej, 4. 8. 1873.
 List – F. Sláma P. Mudroňovi, 22. 12. 1874.
 List – J. Mallý M. Čulenovi. Nedatované (asi jeseň 1874).
 List – J. Francisci – M. Čulen – V. Pauliny-Tóth J. Kohuthovi, 24. 2. 1875.
 List – J. Kohúth A. Halašovi, Dolný Kubín 8. 10. 1875
 Tri listy J. N. Bobulu L. Kubánumu. Pešť 6. 9., 29. 9. a 9. 10. 1869.
 Zápisník F. Kabinu od 7. 8. 1865 do 7. 3. 1868.

Štátny archív Bytča.

- List – J. Palárik J. N. Bobulovi, nedat. (1867). Nekompletný prvý koncept.
 List – J. Palárik J. N. Bobulovi. Majcichov, 11. 9. 1869.

Zoznam bibliografických odkazov

Biografický lexikón Slovenska I. Martin : SNK NBioÚ, 2002. Heslo Bobula, Ján Nepomuk, s. 457 – 458.

BOBULA, Ján Nepomuk. Ján Palárik. In *Sobrané dramatické spisy Jána Palárika (Beskydova) slavného spisovateľa slovenského*. Pešť : Minerva, 1870, s. 502 – 518.

BOBULA, Ján Nepomuk. Vyzvanie. In *Slovenské noviny*, 1868, roč. 1, č. 151, 17. 12. 1868, s. 1.

BOKES, František. *Pokusy o slovensko-maďarské vyrovnanie r. 1861 – 1868*. T. Sv. Martin : Matica slovenská, 1941. 232 s.

ČULEN, Konštantín. *Novinár a pedagóg (Ján Mallý-Dusarov (Slanický))*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1933. 400 s.

Jedoň kapitáň uhorských honvédov: Honvédske slovo k národu slovenskému. In *Slovenské noviny*, 1868, roč. 1, č. 14, 1. 2. 1868, s. 1 – 2.

JESENSKÝ, Ladislav. Otvorené listy. In *Slovenské noviny*, 1868, roč. 1, č. 10, s. 1.

- KAČÍREK, Luboš. Politický zápas medzi Novou a Starou školou počas volieb do uhorského snemu v rokoch 1869 a 1872 a činnosť poslancov Novej školy slovenskej. In *Historický zborník*, 2007, roč. 17, č. 2, s. 13 – 36.
- KURUCOVÁ, Lívia. Minerva, prvá uhorsko-slovenská účastinná spoločnosť. In *Studia Bibliographica Posoniensia 1/2007*. Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave, 2007, s. 150 – 169.
- Ku veľactenému obecnstvu. In *Slovenské noviny*, 1868, roč. 1, č. 148, 10. 12. 1868, s. 1.
- Liquidacionálny výbor „Minervy“. In *Slovenské noviny*, 1874, roč. 7, č. 167, 9. 11. 1874, s. 2.
- Listy Ludovíta Vladimíra Riznera Andrejovi Kmeťovi*. Zost. Viliam Sokolík. Martin : Matica slovenská, 1970. 296 s.
- MACHO, Peter. Prečo slovenská verejnosť neprijala koncepciu Bieleho Uhorska? In *Text. Revue pre humanitne vedy*, 1994, č. 3 – 4, s. 74 – 77.
- MARSINA, Richard. Historické názory Jozefa Hložníka-Hložanského. In *Historický časopis*, 1981, roč. 29, č. 1, s. 91 – 102.
- MATULA, Vladimír. Emigrácia slovenských intelektuálov do Ruska v 60. – 70. rokoch 19. storočia. In *Zborník Filozofickej fakulty UK – Historica*, 1972, roč. 22, s. 103 – 114.
- Naša konferencija. In *Slovenské noviny*, 1872, roč. 5, č. 165, 9. 10. 1872, s. 1.
- Naše politické stanovisko. In *Slovenské noviny*, 1868, roč. 1, č. 1, 2. 1.1868, s. 1 – 2.
- Naše vydavateľstvo. In *Slovenské noviny*, 1871, roč. 4, č. 162, 21. 10. 1871, s. 3.
- ORMIS, J. V. Ján Bobula. In *Sborník Matice slovenskej XI-XII*, 1934, sošit 1-8, s. 151 – 168.
- Prípis Národno-demokratického spolku slovenského z Pešti pred snem v záležitosti riešenia národnej otázky. In *Slovenské noviny*, 1868, roč. 1, č. 57, 12. 5. 1868, s. 1.
- Ruší sa staré budovisko Evropy. In *Slovenské noviny*, 1870, roč. 3, č. 126, 15. 9. 1870, s. 1 – 3.

Sibírske radosti. In *Slovenské noviny*, 1871, roč. 4, č. 192, 16. 12. 1871, s. 1.

SLANICKÝ, Slovenský deňník. III. In *Slovenské noviny*, 1873, roč. 6, č. 118, 4. 8. 1873, s. 1.

VÁŠA, P. Slezský kancléř. Z korespondence a zápisek dra Františka Slámy. In *Lidové noviny*, 1927, 28. 3. – 25. 4.

ZAPLETAL, Vladislav. Príspevok k dejinám Novej školy v rokoch 1869 – 1872 – Akciová tlačiareň Minerva. In *Historické štúdie 2*. Bratislava : Veda, 1956, s. 7 – 38.

ZAPLETAL, Vladislav. Vznik Bobulových Slovenských novín. In *Historický časopis*, 1955, roč. 3, č. 4, s. 489 – 529.

Slovenské noviny – The Slovak News (1868 – 1875)

Luboš Kačírek

After the fall of Neo-absolutism Slovak politics was split into two political directions: pro-hungarian and supporting Viennese government. Austro-Hungarian Compromise contributed to the creation of two political parties: Stará škola (The Old School) associated with newspapers *Pešťbudínske vedomosti* and *Národné Noviny* (The National News) (since 1870) and Nová škola (The New School) with *Slovenské noviny* (The Slovak News) (1868 – 1875). By cooperation with Hungarian government Nová škola wanted to achieve a foundation of Slovak secondary schools and employing of Slovaks in the state administration. Slovenské noviny were owned by Ján Nepomuk Bobula, a builder in Pest. In addition to J. N. Bobula their editors were also Ján Malý, Ján Palárik, later Jozef Hložanský, Koloman Banšel and Juraj Čajda.

Noviny as well as Nová škola ceased in January 1875 after the attacks of the Hungarian government against Matica Slovenská and the Slovak patronage gymnasiums.

Vydania Biblie zo 16. storočia a ich majitelia: výskum posesorských vzťahov

Andrea Korečková – Agáta Klimeková

Jednou z najpredávanejších a najprekladanejších kníh sveta, fenomén medzi knihami je Biblia alebo Písmo sväté. Podľa Biblickej spoločnosti, ktorej cieľom je podporovať šírenie Písma svätého, vyšlo viac než 6 miliónov výťažkov.

Biblia je zbierkou 66 kníh, ktoré boli napísané pred viac než tisíc rokmi. Dôstojne znamená knihy (gr. τὰ βιβλία) a tvorí ju 39 kníh Starého zákona podľa protestantského počítania a 27 kníh Nového zákona. Pôvodne bola napísaná v dvoch jazykoch – biblickej hebrejčine a v koiné gréčtine. Jej autormi boli králi, proroci, básnici, hudobníci, kňazi a rybári.

Biblia zahŕňa poéziu, legislatívne texty, piesne, listy, milostnú a múdro slovnú literatúru, smútočné piesne, historické dokumenty, svedectvá očitých svedkov, rôznorodé ľudské príbehy. Historicky pokrýva širokú paletu dejín: od stvorenia sveta, cez vznik a zánik svetových ríš. Končí výhľadom do budúcnosti – zánikom sveta a príchodom nového veku.

Kresťania vnímajú Bibliu ako jednu z ciest, v ktorých sa necháva spoznávať Boh. A to vo vzťahu k jednotlivcovi, vo vzťahu k ľudstvu a vo vzťahu celého sveta.

Biblia patrila nielen medzi najčítanejšie knihy všetkých čias, ale bola aj najžiadanejším artiklom zberateľských záujmov a tvorila neoddeliteľnú súčasť knižných zbierok cirkví, škôl a súkromných knižníc šľachticov a vzdelancov. O súkromnom zberateľstve kníh sa hovorí už v staroveku. Panovníci zakladali svoje knižnice a knihy si dávali prepisovať písárskymi dielňami väčšinou v kláštoroch. Zbieranie kníh dostalo iný charakter po vynájdení kníhtlače v roku 1448 Johannesom Gutenbergom. V 16. storočí dochádza k prudkému rozvoju knižníc – vznikajú cirkevné, šľachtické, školské ale aj súkromné knižnice vzdelancov a jednotlivcov, najmä z mestských vrstiev obyvateľstva a čítanie sa postupne stáva súčasťou každodenného života. Knižné zbierky, ktoré obohacovali ich majitelia z celej Európy, sa rozrastali, dedili sa z pokolenia na pokolenie, menili miesta uloženia, často aj svojich majiteľov, ktorí vo svojich knihách zanechávali rukopisné záznamy o vlastníctve, o forme nadobudnutia alebo o darovaní. Tieto záznamy sú dnes jediným prameňom určenia vlastníckych vzťahov zachovaných historických tlačí.

Vo fondoch Slovenskej národnej knižnice (SNK) sa nachádza 77 tlačí spojených s Bibliou. Sú to texty v pôvodných jazykoch (gréčtina, hebrejčina), preklady

Biblie (nemčina, latinčina, čeština, maďarčina), komentáre, konkordancie, časti Biblie (Starý a Nový zákon). Vo väčšine z nich sú prítomné posesorské záznamy pôvodných majiteľov, ktoré predstavujú jedinečný zdroj informácií umožňujúci sledovať stáročné osudy týchto tlačí, kým napokon zakotvili vo fondoch SNK. V tomto príspevku nie je možné venovať sa osobitne každému jednému exempláru, preto si podrobnejšie všimneme iba niektoré, hlavne tie, ktoré zvlášť upútali našu pozornosť.

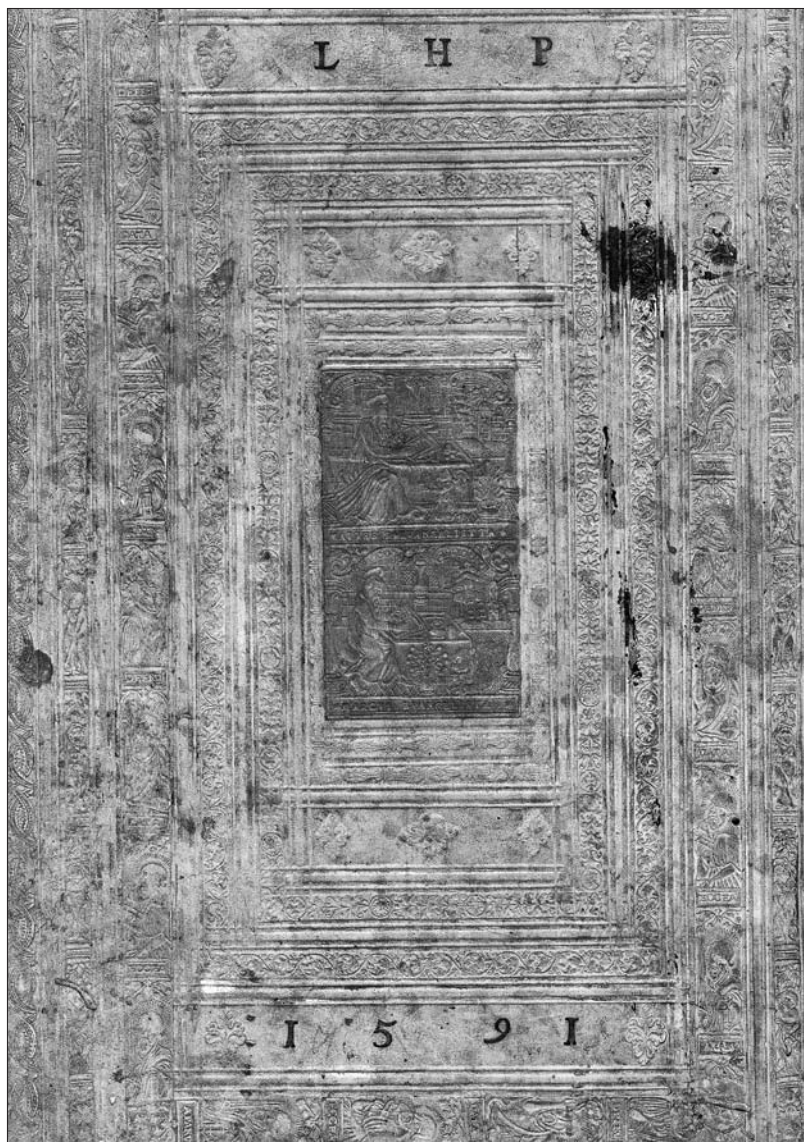
Ako prvá je sedemzväzková Biblia, označená pod združujúcim názvom *Biblia Sacra : Hebraice, Chaldaice, Graece et Latine*. Bola vydaná Plantinom Christophorom v rokoch 1570 až 1572 v Antverpách.¹ Vo fondoch SNK je zo sedemzväzkového súboru zachovaných päť zväzkov (1, 3, 4, 5, 7).² Všetky zachované zväzky obsahujú niekoľko zaujímavých posesorských údajov, ktoré dokladajú spleť rodinné vzťahy bývalých majiteľov týchto tlačí. Prvým z nich je iniciálový supralibros *LHP 1591*. V monografii *Ex Libris a Supralibros na Slovensku v 16. – 19. storočí* sa tento supralibros nenachádza.³ Na základe všetkých zistení sa domnievame, že tento supralibros nesie iniciály mena *Laszló Hommonai Panoniensis*, čo znamená, že predpokladaným majiteľom tlačí bol **Ladislav Druget V**.

Podľa Ivána Nagya rod Drugetovcov pochádzal z Talianska. Do Uhorska prišli príslušníci rodiny v čase panovania Karola Roberta z Anjou, a to menovite dvaja bratia, Filip v roku 1301 a o dvanásť rokov neskôr jeho brat Ján, ktorí tu získali vysoké spoločenské a verejné postavenie. Filip sa stal županom Spišskej a Abovskej župy a v rokoch 1322 – 1327 vykonával post palatína. Po jeho smrti pokračoval v tejto

¹ *Biblia Sacra : Hebraice, Chaldaice, Graece et Latine*. Ed. Arias Montanus. Antverpiae : Christophorus Plantinus, 1570 – 1572. 4°. 44 x 31 cm. 7 tomi – SNK IA 603.

² 1. zv.: **Sacrorum Bibliorum Tomus Primus Pentateichos**. [gr.] *Quinque Libri Moysi*. Antverpiae : Excudebat Christophorus Plantinus Regius Prototypographus, 1570. [106], 743 s. (SNK IA 603 1) – *Ex Libris Ladislai de Rewa mp. 1644; Oblatus a Maggo. Dno Alexio Reuay Contus Sctae Catharinae 2. Aug. A 1673; (MS Ba Fr. 26270)*; 3. zv.: **Sacrorum Bibliorum Tomus Tertius. Hagiografoi Sancti Libri**. [c. 1571]. 83, [28], 73-679, 130 s. (SNK IA 603 3) – *Supralibros LHP 1591; Ex Libris Ladislai de Rewa mp. 1644; Oblatus a Maggo. Dno Alexio Reuay Contus S. Catharinae 2. Aug. A 1673. (MS Skalica Fr Skal 24 548)*; 4. zv.: **Sacrorum Bibliorum Tomus Quartus Prophetarum Posteriores**. Antverpiae : Christophorus Plantinus excudebat, Pridie D. Iohannis Baptistae, Anno Domini M.D.LXX. [=1570]. 914, 141 s. (SNK IA 603 4) – *Supralibros LHP 1591; Ex Libris Ladislai de Rewa. Mp. 1644; Oblatus a Maggo. Dno Alexio Reuay Contus S. Catharinae 2. Aug. A 1673. (MS Ba Fr Bap – 17 444)*; 5. zv.: **Sacrorum Bibliorum Tomus Quintus. Thé Kainés Diathekes Hapanta**. [gr.] *Novum Iesu Christi D. N. Testamentum*. Antvetpiae : Excudebat Christophorus Plantinus Regius Prototypographus, Anno 1571 Kal. Februarii. 499, 566 s. (SNK IA 603 5) – *Supralibros LHP 1591; Ex Libris Ladislai de Rewa. Mp. 1644; Emptus per me Alexium de Rewa 1674; Residentia Beczkoviensi dono datus ab Illsmo Dno Alexii De Réva. Ao 1691 Fatribus Franciscanis. (MS Ba Fr Bec 25.143)*; 7. zv. **Communes Et Familiares Hebraicae Linguae Idiotissimi. Liber Ioseph Sive, De Arcano Sermone ...** Antvetpiae : Excudebat Christophorus Plantinus Regius Prototypographus, M.D.LXXI [=1571]. [10], 118, [7] s. (SNK IA 603 7) – *Supralibros LHP 1591; Ex Libris Ladislai de Rewa mp. 1644; Oblatus a Maggo. Dno Alexio Reuay Contus S. Catharinae 2. Aug. A 1673. (MS Skalica Fr Skal 24 548)*.

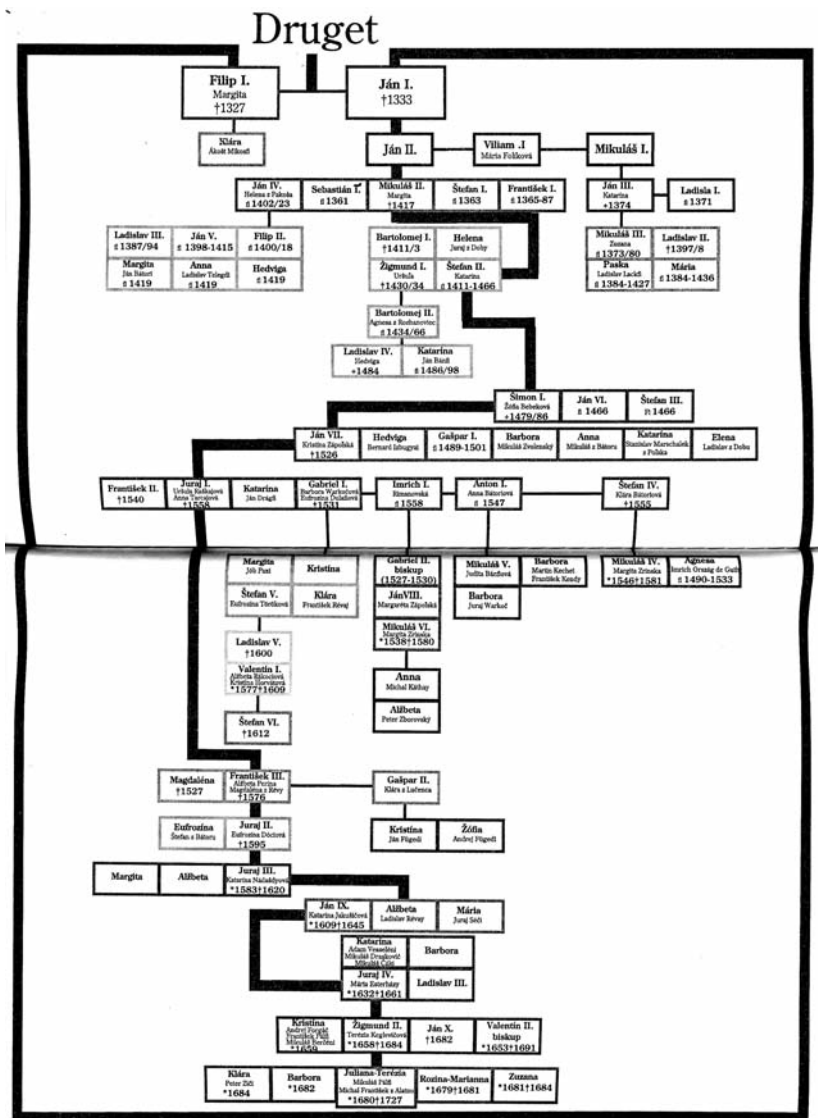
³ JANKOVIČ, L. *Ex Libris a Supralibros na Slovensku v 16. – 19. storočí*.

Obr. 1 Supralibros L H P

funkcii jeho brat Ján (? – 1344), ktorý stál zároveň na čele šiestich žúp (Somogy, Tolna, Bács, Fejér, Zemlín a Uh).

Majiteľmi analyzovaných exemplárov Biblie sú pravdepodobne potomkovia Jána VII. pochádzajúci z humenskej vetvy rodu. Majiteľ sedemzväzkovej Biblie **Ladislav Druget V.** (? – 1600), právnik Jána Drugeta VII., bol prvým synom Štefana V. (? – 1599), ktorý so svojou manželkou Eufrozínou Törökovou mal ešte ďalšieho syna

Obr. 2 Rodostrom Drugetovcov je prevzatý z LENČIS, Štefan: Šľachtický rod Drugetovcov z Humenného. Humenné : Vihorlatské osvetové stredisko, 2003, s. 170 – 171

Valentína (1577 – 1609). Štefan V. bol zástancom kalvínovej reformácie ako to vyplýva z vysluhovania služieb Božích v roku 1579 v Humennom. Po jeho smrti pokračovali v šírení reformácie jeho synovia Ladislav V. a Valentin. Syn Ladislav, predpokladaný majiteľ Biblie, získal vynikajúce vzdelanie u protestantského učenca Jána Botacia a zastával funkciu zemplínskeho župana. Po smrti oboch bratov sa v roku 1609

stal majiteľom humenského panstva Juraj Druget, z trebišovskej vetvy Drugetovcov, ktorý v roku 1610 konvertoval na katolicizmus. Juraj Druget presadzoval rekatolizáciu a pripisuje sa mu veľký podiel na založení jezuitského kolégia v Humennom, ktoré bolo neskôr premiestnené do Užhorodu.

Predpokladáme, že po smrti Ladislava Drugeta V. v roku 1600, zostali skúmané tlače vo vlastníctve príslušníkov rodiny Drugetovcov. Podrobné informácie o knižnici rodiny Drugetovcov žiaľ nemáme, avšak maďarské literárne pramene uvádzajú, že obsahovala približne 8 000 kníh.

Z ďalších posesorských záznamov vyplýva, že majiteľmi Biblie sa stali Révaiovci. Rodinné väzby Drugetovcov s Révaiovcami sa datujú od potomkov Gabriela I. Drugeta, menovite jeho dcéry Kláry (o. 1534 – 1588), ktorá sa vydala za Františka II. Révaia (1534 – 1598), ktorý pochádzal zo sklabinkej vetvy rodu. V roku 1556 bol Františkovi udelený dedičný titul baróna. V roku 1561 získal ďalšiu dedičnú hodnosť a stal sa županom Turčianskej stolice. Niekoľkokrát bol sudcom Kráľovskej tabule, ako aj kráľovským dôverníkom. Vzťahy medzi Révaiovcami a Drugetovcami dokladá aj dohoda o spoluvlastníctve beckovského panstva. Vyplýva z nej, že okrem Ladislava Révaia a Juraja Drugeta boli majiteľmi panstva aj František Nádašdy, Gabriel Horecký, Gašpar Suňog, Daniel a Ján Pongrácovci, Katarína a Barbara, dcéry Jána IX. Drugeta, a ďalší.⁴

Na základe týchto vzťahov môžeme predpokladať cestu Biblie od Ladislava Drugeta do rúk **Ladislava III. Révaia** (1600 – 1667), ktorý sa stal druhým dokázateľným majiteľom piatich zväzkov Biblie. Ladislav III. pochádzal z trebostovskej línie révaiovského šľachtického rodu. Bol kráľovským radcom, generálnym komisárom uhorského vojska, prefektom košickej komory, beckovským a neskôr bratislavským hradným kapitánom.⁵ V roku 1630 sa oženil s Alžbetou Drugetovou z Humenného, s ktorou mal 7 dcér a 4 synov. Okrem toho bol aktívnym zberateľom a bibliofilom, ako to vyplýva z množstva zachovaných posesorských záznamov v historických tlačiach. Nami analyzovanú Bibliu Sacra nadobudol v roku 1644 (*Ex Libris Ladislai de Rewa mp. 1644*).

Ďalším majiteľom Biblie sa stal Ladislavov syn **Alexej Révai** (1636 – 1698), ktorý sa narodil v Beckove. Bol kráľovským radcom a horlivým katolíkom. S manželkou Emerenciou Révaiovou, sklabinskou a blatnickou barónkou, mal 11 detí. Jeho meno sa vyskytuje v súvislosti s dedikáciou v štyroch zväzkoch františkánskeho Kláštora sv. Kataríny pri Dehticiach (*Oblatus a Maggo. Dno Alexio Reuay Contus S. Catharinae 2. Aug. A 1673*). V tejto súvislosti sa tu znova objavuje prepojenie révaiovských a drugetovských rodín. Juraj Druget bol zakladateľom františkánskeho Kláštora sv. Kataríny v Dehticiach, v Trnavskom kraji, ktorý postavil gróf Krištof Erdődy pre 12 františkánskych rehoľníkov. Vyplýva to z dobovej listiny z roku 1618 vydanéj

⁴ MRVA, I. Rod Révaiovcov a Beckov, s. 113.

⁵ MAČUHA, M. Najvýznamnejší Révaiovci v novoveku, s. 62.

k Sviatku sv. apoštola Tomáša a dňa otvorenia kláštora: „Gr. Krištof Erdódy v prítomnosti Juraja Drugeta sa po zrelom uvážení slobodne rozhodol: že v oblasti vedľa Naháča stojacej starodávnej kaplnky, ktorá bola aj zázrakmi oslávená, pohnutý úctou k Bohu a úctou voči sv. mučeníčke a panne Kataríne a uznajúc, že na tomto svete nie je nič stále a isté okrem toho, čo dobré konáme, vedený náklonnosťou k rádu sv. Františka, tejto reholi postaví kláštor a okolo kláštora – z vlastného majetku časť odtrhne pre kláštorné záhrady a sady, kláštor s týmto odtrhnutým priestorom spolu daruje františkánskym rehoľníkom ...“⁶ Práve tomuto kláštoru poslal v roku 1673 neskorší majiteľ Biblie Alexej Révai 4 zväzky (zachovalé 1., 3., 4., 7.).

Nie je známe, ako sa knihy dostali do vlastníctva synovi Alexejovi. Pravdepodobne prešli z otcových do jeho knižných zbierok na beckovskom panstve. Piaty zväzok *Thé Kainés Diathekes Hapanta*. [gr.] *Novum Iesu Christi D. N. Testamentum* však obsahuje poznámku o kúpe (*Emptus per me Alexium de Rewa 1674*). V roku 1691 putuje ďalej do vlastníctva **beckovských františkánov** (*Residentia Beczkoviensi dono datus ab Illsmo Dno Alexii De Réva. Ao 1691 Fatribus Franciscanis*) na rozdiel od prvých štyroch zväzkov, ktoré daroval františkánom do Kláštora sv. Kataríny. 22. júla 1786 zrušil cisár Jozef II. Kláštor sv. Kataríny, podobne ako mnoho iných, ktoré sa nevenovali charitatívnej alebo pedagogickej činnosti. Majetok kláštora bol odovzdaný do okolitých františkánskych kláštorov. Je veľmi pravdepodobné, že práve v tomto období dochádza k rozdeleniu 1., 3., 4. a 7. zväzku. Podľa ďalších posesorských záznamov vyplýva, že prvý zväzok sa istý čas nachádzal vo **františkánskom kláštore v Bratislave** (MS Ba Fr 26270), tretí a siedmy zväzok vo **františkánskom kláštore v Skalici** (MS Fr Skal 24548). Piaty zväzok, ako už bolo spomenuté, sa nachádzal u beckovských františkánov od roku 1691 (MS Ba Fr Bec 25.143).

Po roku 1948 sa u nás zrušili kláštorné knižnice a na základe darovacej zmluvy Slovenského náboženského fondu prešli do správy štátu. Slovenský náboženský fond, ktorému podliehala správa bývalých kláštorov, teda aj knižníc, bol iniciátorom sústredenia kláštorných knižníc na dve miesta: do kláštora tešiteľov v Marianke a do kláštora premonštrátov v Jasove. Zvoz kláštorných knižníc sa začal vo februári 1950 a trval do roku 1952. Fondy františkánskych knižníc zo stredného a západného Slovenska, teda aj nami analyzované tlače, boli sústredené v kláštore tešiteľov v Marianke, odkiaľ sa postupne dostali do knižničných fondov viacerých inštitúcií, medzi nimi aj do knižničného fondu terajšej SNK.

Druhým zaujímavým súborom tlačí je sedemzväzková Biblia, ktorá bola vydaná korporáciou tlačiarov Petriovcov a Frobenovcov v rokoch 1506 – 1508 v Basileji. Vo fondoch SNK je zo súboru zachovaných päť zväzkov (1, 4, 5, 6, 7).⁷ Renesančná kožená väzba s ornamentálnou slepotlačou prvého a siedmeho zväzku dokladajú toho istého majiteľa tlače. Ostatné zväzky majú odlišné väzby a tým predpokladáme aj

6 BALÁŽOVIČ, O.Š. *Brevis Historia Conventuum Ordinis S. Francisci Seraphici Reformatae Provinciae S. Mariae Hungariae ...*, s. 184 – 185.

iných pôvodných majiteľov. Prvý zväzok Biblie je komentovaný Nicolausom de Lyrom (1270 – 1349), františkánskym kňazom a vplyvným biblickým exegetom stredoveku. Hoci mal židovské korene, paradoxne napísal protižidovský spis *Pulcherrimae quaestiones Iudaicam perfidam in catholicam fide improbantés*, z ktorého neskôr čerpal nemecký reformátor Martin Luther. Starú a Novú zmluvu čítal v pôvodných jazykoch, čím veľmi ovplyvnil ďalších stredovekých teológov.

Majiteľom prvého a siedmeho zväzku Biblie bol pravdepodobne **Pavol Telegdy**, syn Michala Telegdyho a matky Žofie Bánffyovej, ktorý pochádzal zo štyroch detí. Svedčia o tom nasledovné záznamy *Ex libris P. Thelegdy* – 1. a 7. zv., *Ex libris Patris Telegdy* – 1. zv.⁸ Z manželstva Pavla Telegdyho a Kataríny Várdaiovej pochádza ich jediná dcéra Anna, ktorá sa vydala za grófa a hornouhorského kapitána Štefana Ňáryho (1585 – 1643). Jeho šľachtický rod má korene v dedine Bedegh v Tolnianskej stolici.⁹ Manželským zväzkom sa Anna Telegdyová stala švagrinou palatína Mikuláša Esterháziho (1582 – 1645), ktorý sa v roku 1624 oženil s Kristínou Ňáryovou Bedegh (? – 1641), vdovou po Imrichovi Turzovi. Manželstvo Anny Telegdyovej so Štefanom Ňárym zachytáva posesorský záznam v prvom diele Biblie (*Dnj Comitís Dnj Stephanj Nyary De Bedeghaz*). Z toho môžeme usudzovať, že **Anna** bola pravdepodobne majiteľkou spomínaných zväzkov a knihy zdedila po nebohom otcovi Pavlovi Telegdym.

Prvého septembra 1635 Anna Telegdyová zomrela a ovdovelý Štefan Ňáry sa druhýkrát oženil s Klárou Kapiovou, ktorá pochádzala z uhorského šľachtického ro-

-
- ⁷ 1. zv.: **Textus biblie Cum Glosa ordinaria Nicolai de lyra** postilla Moralitatibus eiusdem Pauli Burgesis Additioibus Matthe Thoring Replicis Prima pars. Basileour : Ioannes Petri et Frobenium, Anno domino M.D. VI [=1506]. 377 list. (SNK IA 380 1) – *Ex libris P. Thelegdy*; *Ex libris Patris Telegdy*; *Illustrissima Magga Dna comitissa Dna Capy Klara Ilumj quon Dnj Comitís Dnj Stephanj Nyary De Bedeghaz Vidua dedit in perpetui memoriam Conuentui Sebeszien die 6. Maij Anno 1693 ad instantiam Fris Othonis Idem qua supra Kapi Klara mp.* 4. zv.: **Quatra pars huius operis in se cotinens glosam ordinaria** cum expositione lyre litterali morali necnon Additionibus ac Replicis. Basileana : [J. Petri et J. Froben], XXj. Junij Anno M.D. VII [=1507]. 479 [1] list. (SNK IA 380 4) – *De Austria*; *Societatis Jesu inscriptiis Catalogo*; *Collegij Turociensis*; *Casoviensis Ord. Mín. Strict. obs.* 1773.; (O. F. M. Šebeš.); 5. zv.: **Quinta pars huius operis in se continens glosam ordinariam cum expositione lyre litterali morali**. Basileana : [J. Petri et J. Froben], Augusti Anno M.D. VII [=1507]. 244 list. (SNK IA 380 5) – *Conventus Sebesiensis Industria M. P. Urbani Szuchomel pro Sacris*; O. F. M. Šebeš.; 6. zv.: **Sexta pars biblie cum glosa ordinaria** et expositioe lyre litterali et morali: necno additionibus ac replicis. Basileanam : [J. Petri et J. Froben], tertia Martii. Anno Christi. M.D. VIII [=1508]. 286 list. (SNK IA 380 6) – bez posesorských záznamov; 7. zv.: **Repertorium alphabeticum sententias prestatium contentinu**. Basilea : [J. Petri et J. Froben], VIII. Kalen. Novembris Anno Christiano. M.D. VIII [=1508]. 216 list. (SNK IA 380 5) – *Ex libris P. Telegdy*; *Ad modum Reverendo Domino Domino Johanij Aytay Seruitiorum Meorum Comendatione*; *Clara Kapi Consecravavit Sebesien Conventum KisVardae die 5 Julii 1693.*
- ⁸ Prvý záznam napísal pravdepodobne Pavol Telegdy vlastnou rukou. Ďalší zápis potvrdzujúci jeho vlastníctvo však pochádza už z pera iného pisateľa, ktorý je zároveň aj pôvodcom zápisu o darovaní knihy Klárou Kapyovou šebestovským františkánom. Majiteľka knihy sa pod tento zápis iba vlastnoručne podpísala.
- ⁹ *Encyklopédia Slovenska*, s. 132. Heslo Nyári.

du. Manželia sídlili na hrade v Kisvárade. Pôvodné priezvisko rodu Kláry Kapirovej bolo Tetényi a bolo odvodené zo starého rodového majetku Tetény. To v roku 1410 vymenili za hradné panstvo Kapušany a odtiaľ pochádza aj predikát Kapy.¹⁰ Po ôsmich rokoch od úmrtia prvej manželky zomiera aj Štefan Nány. Majiteľkou Biblie sa stáva jeho druhá manželka **Klára Kapirova**, čo dokazuje posesorský záznam v tlači (*Capy Klara Ilumj quon Dnj Comitiss Dnj Stephanj Nyary De Bedeghaz Vidua*). Klára Kapirova sa po smrti svojho prvého manžela Štefana Nányho v roku 1643 opäť vydala za Pétera Melitha ml. (? – 1668). Podľa zachovaných literárnych prameňov bola grófka Kapirova nábožnou katolíčkou. Spolupracovala s jezuitom Matejom Hajnalom (1578 – 1644), ktorý sa sústredil predovšetkým na znovuvrátenie vysokej šľachty do lona katolíckej cirkvi. Kapirova, podobne ako ďalšie šľachticné, podporovala rozvoj náboženskej literatúry mecenášskou činnosťou (modlitebné knihy, meditácie, spevy v maďarskom jazyku)¹¹. Okrem jezuitov spolupracovala aj s františkánmi v Nižnej Šebastovej pri Prešove. Vyplýva to z posesorského záznamu skúmaného prvého a siedmeho zväzku Biblie. Prvý zväzok darovala 6. mája 1693 frátrovi Othonisovi (*Illustrissima Magna Dna comitissa Dna Capy Klara Ilumj quon Dnj Comitiss Dnj Stephanj Nyary De Bedeghaz Vidua dedit in perpetui memoriam Conuentus Sebeszien die 6. Maij Anno 1693 ad instantia Fris Othonis Idem qua supra Kapi Klara mp*) a tým sa kniha dostala do fondov **františkánskej knižnice v Nižnej Šebastovej**.

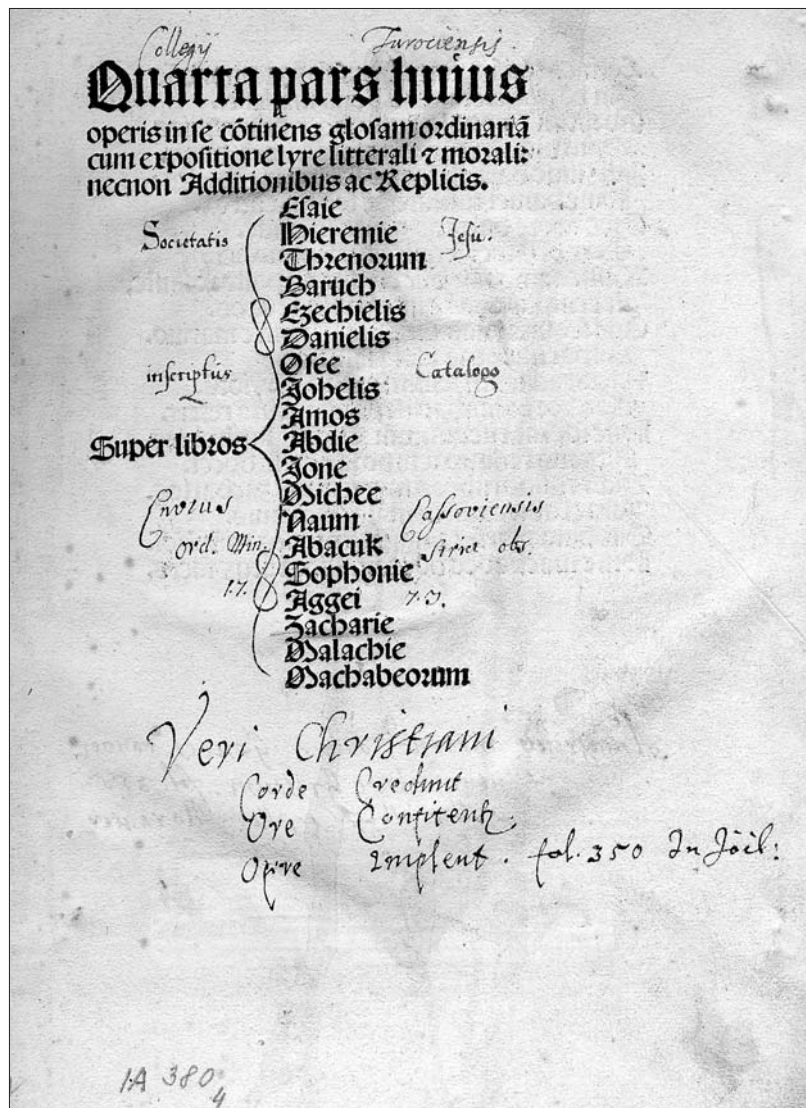
Posledný zväzok obsahuje tri posesorské záznamy. Okrem Pavla Telegdyho a Kláry Kapirovej je uvedený aj istý Johannes Aytay (*Ad modum Reverendo Domino Domino Johani Aytay Seruitiorum Meorum Coomendatione*), o ktorom sa nám žiaľ nepodarilo zistiť bližšie informácie. Kniha sa stala súčasťou františkánskeho fondu v Nižnej Šebastovej 5. júla toho istého roku (*Clara Kapi Conservavit Sebesien Vardae die 5. Julii 1693*). Po zrušení kláštorných knižníc a po ukončení zvozov sa kniha dostala do kláštora premonštrátov v Jasove, kde boli sústredené fondy bývalých kláštorných knižníc z východného Slovenska a odtiaľ do fondov SNK.

Štvrtý zväzok Biblie obsahuje texty veľkých a malých starozmluvných prorokov. Podobne ako pri prvom zväzku, aj v tomto prípade je biblický text doplnený výkladom stredovekého exegetu Nicolasa de Lyru.

Domnievame sa, že pôvodným majiteľom Biblie bolo pravdepodobne **jezuitské kolégium v Trnave**, ktoré v roku 1564 založil ostrihomský arcibiskup Mikuláš Oláh. Škola disponovala svojou vlastnou, hoci skromnou knižnicou. V apríli 1567 vypukol v Trnave veľký požiar, počas ktorého zhorelo aj kolégium. Knihy z kolegiálnej knižnice sa podarilo narychlo umiestniť do pivnice budovy kolégia, kde boli chránené pred požiarom. Jezuiti sa z Trnavy presťahovali do Viedne a zachovanú knižnicu si zobrali so sebou.

¹⁰ Encyklopédia Slovenska, s. 41.

¹¹ ŠPÁNIOVÁ, M. Spis o duchovi a iné katolícke bestsellery v literatúre 17. storočia : Z vydavateľskej produkcie bratislavských typografov, s. 37.

Obr. 3 Posesorský záznam Turčianskeho kolégia

Podmienky na návrat jezuitov na naše územie boli pripravené v roku 1586. Na odporúčanie kardinála Juraja Draškoviča (1515 – 1587) daroval panovník Rudolf II. jezuitom turčianske opátstvo v Kláštore pod Znievom. Tu bolo zriadené 27. júna kolégium, ktoré disponovalo vlastnou knižnicou. Podľa Gábora Farkaša¹² sa časť

¹² FARKAS, G. Magyarország jezuita könyvtárak 1711-ig. II. Nagyszombat 1632 – 1690, s. 14.

kníh z jezuitského kolégia v Trnave, ktoré boli odvezené do Viedne, vrátili do Kláštora pod Znievom, čo dokladá aj posesorský záznam v nami analyzovanej Biblii (*De Austria a Collegij Thurociensis*). Ďalší posesorský záznam *Societatis Jesu inscriptus Catalogo* patril podľa Farkasa¹³ tiež knižnici kolégia v Kláštore pod Znievom a vyskytuje sa aj na ostatných, maďarskými odborníkmi analyzovaných tlačiach z knižnice, hlavne na tých, ktoré boli vytlačené pred rokom 1589. Takéto označovanie vlastníckych údajov nebolo v 16. storočí ojedinelým javom, vyplývalo to z nejasných pomerov jezuitov na našom území a z možnosti ďalšieho sťahovania rádu. Preto väčšinou nevyznačovali vo vlastníckych záznamoch miesto sídla knižnice. Napriek tomu, že posesorské záznamy jasne dokladajú vlastníctvo tohto zväzku Biblie jezuitami v Kláštore pod Znievom, v rukopisnom katalógu knižnice z roku 1704 záznam o tomto zväzku chýba.¹⁴

Podľa ďalšieho posesorského zápisu sa Biblia stala vlastníctvom **košických františkánov**. Zápis pochádza až z roku 1773 (*Casov. Ord. Min. Strict. obs. 1773*). Kde bola uchovávaná táto tlač viac ako 150 rokov nie je známe, môžeme sa len domnievať, že jej osud bol spätý s osudom jezuitských kolégií a ich knižníc na území dnešného Slovenska.

V roku 1599 otvorili jezuiti kolégium v Šahách, ktoré bolo v porovnaní s Kláštrom pod Znievom bližšie k Viedni a Bratislave. Základom pedagogického procesu bola dobre fungujúca knižnica, ktorej časť predstavoval turčiansky fond a nové prírastky sa získavali kúpou. Časť knižnice z Kláštora pod Znievom ostala v úschove turčianskej rezidencie až do doby zániku rádu, keď bola prevezená s ostatnými rádovými knižnými fondmi do Univerzitetnej knižnice v Budapešti. Keďže sa tento zväzok Biblie zachoval na našom území, predpokladáme, že prešiel do fondu knižnice v Šahách. Začiatkom roku 1605 počas stavovského povstania sa vojská Štefana Bočkaia dostali na územie hornej časti Uhorska, preto bolo vyučovanie na kolégiu prerušené a pedagogický zbor ušiel do Viedne aj s časťou knižnice. Knižnica sa v roku 1607 dostala opäť do Trnavy, hoci tu kolégium začalo fungovať až o osem rokov neskôr, v roku 1615. Základom trnavskej knižnice bol fond knižnice zo Šiah, ktorej súčasťou boli aj niektoré knihy z Kláštora pod Znievom. Dva roky pred vznikom univerzity, teda v roku 1632, vyhotovil Jakab Némethi katalóg kníh kolegiálnej knižnice. Tento zväzok Biblie sa v katalógu nenachádza. Ako sa Biblia dostala do Košíc, nie je známe.

Ak uvažujeme o osude nami skúmanej tlače v súvislosti s osudom jezuitov u nás, natíska sa otázka, či sa táto tlač nedostala už začiatkom 17. storočia zo Šiah cez Viedeň priamo na východné Slovensko. Z dobových prameňov je známe, že jezuiti v rámci rozširovania misijného poľa často prichádzali do Krásnej nad Hornádom a zaujímali sa o Košice. Pápež Gregor XIII. vyslal do strednej Európy pátra Possevina,

¹³ FARKAS, ref. 12, s. 14.

¹⁴ *Catalogus Librorum Residentiae Societatis Jesu Thurociensis Confectus Anno Ab InCarnatlone DoMInIcA. 1704* uverejnený v: *Magyországi jezsuita könyvtárak 1711-ig. I.*, s. 249 – 255.

ktorý mal vypracovať plán pre zriadenie kolégia s hodnosťou univerzity v Košiciach. 21. február 1604 je označovaný ako dátum oficiálneho príchodu jezuitov do mesta. Je možné, že štvrtý zväzok Biblie putoval do Košíc už v tomto období? Pred postupujúcimi Bočkaiovými vojskami však museli jezuiti z mesta ujsť. Dostali sa na panstvo Pavla Rákociho v Zborove, odtiaľ konali misie po východnom Slovensku, až sa napokon usadili u Drugetovcov v Humennom, kde v roku 1615 založili kolégium. Škola bola neskôr premiestnená do Užhorodu. Vyššie spomínaný posesorský záznam, ktorý potvrdzuje vlastníctvo knihy košickými františkánmi pochádza z roku 1773, teda z roku, keď pápež Klement XIV. zrušil rehoľu Spoločnosti Ježišovej, a to bulou *Dominum ac Redemptor*. Podľa H. Saktorovej v rokoch 1653 – 1673 a 1732 – 1773 získavajú františkáni knihy do vlastných fondov buď kúpou, alebo darom.¹⁵ Je teda možné, že Biblia z jezuitskej knižnice prešla do vlastníctva františkánov buď kúpou, alebo im ju jezuiti darovali? Ďalším majiteľom knihy sa stávajú františkáni z Nižnej Šebastovej pri Prešove (*O. F. M. Šebeš*). Medzi kláštormi v Šebastovej a v Košiciach pretrvávali veľmi dobré vzájomné vzťahy – košickí františkáni boli často pozývaní na verejné dišputy do Šebastovej. Tento zväzok Biblie prešiel do Šebastovej pravdepodobne po roku 1788, keď boli františkáni nútení opustiť Košice.¹⁶

O osude piateho zväzku Biblie veľa nevieme. Zachované dva posesorské záznamy potvrdzujú iba vlastníctvo františkánov v Nižnej Šebastovej (*Conventus Sebessiensis Industria M. V. P. Urbani Szuchomel pro sacris a O. F. M. Šebeš*). Kde boli uložené predtým, ako sa tam dostali, nie je známe. Týka sa to aj priviazaného šiesteho zväzku, ktorý napriek tomu, že neobsahuje žiadny posesorský záznam, sa objavuje v rukopisnom katalógu Trnavskej univerzitnej knižnice z roku 1690.¹⁷ Je zaujímavé, že všetky zachované zväzky Biblie nakoniec skončili vo fonde františkánskej knižnice v Nižnej Šebastovej. Pravdepodobne tu zotrvali do čias zrušenia kláštorných knižníc na Slovensku v 40. rokoch 20. storočia, až sa napokon dostali do fondov Slovenskej národnej knižnice v Martine.

Nami skúmané súbory Svätého písma z hľadiska posesorských záznamov predstavujú iba zlomok zo zachovaných Biblií zo 16. storočia, ktoré sa do fondov Slovenskej národnej knižnice dostali kľukatými cestami z bývalých šľachtických a kláštorných knižníc. Posesorské záznamy v týchto tlačiaci majú vysokú výpovednú hodnotu o ich zložitom osude. Predpokladáme, že aj ďalšie exempláre obsahujú zaujímavé vlastnícke záznamy, ktoré budú predmetom pokračovania tohto príspevku.

¹⁵ SAKTOROVÁ, H.: Knižnica košických františkánov, s. 249.

¹⁶ SAKTOROVÁ, ref. 15, s. 248.

¹⁷ Catalogus Novus Librorum Collegii Tirnaviensis Societatis Jesu. Conscriptus Anno Domini MDCXC uverejnený v: FARKAS, ref. 12, s. 170.

Zoznam bibliografických odkazov

BALÁŽOVIČ, Odorik Štefan. *Brevis Historia Conventuum Ordinis S. Francisci Seraphici Reformatae Provinciae S. Mariae Hungariae ex authenticis fontibus.*

Posonii : Typis Francisci Regii Maier, 1869. 192 s.

Encyklopédia Slovenska. 3. zv. K-M. Bratislava : Veda, 1979. Heslo Kapy, s. 41.

Encyklopédia Slovenska. 4. zv. N-Q. Bratislava : Veda, 1980. Heslo Nyári, s. 132.

FARKAS, Gábor. *Magyországi jezsuita könyvtárak 1711-ig. I. : Kassa, Pozsony, Sárospatak, Turóc, Ungvár.* Szeged : Skriptum Fft., 1990. 330. ISBN 963 481 806 4.

FARKAS, Gábor. *Magyarország jezsuita könyvtárak 1711-ig. II: Nagyszombat 1632 – 1690.* Szeged : Scriptum Fft., 1997. 381 s. ISBN 963 833 537 8.

JANKOVIČ, Lubomír. *Ex Libris a Supralibros na Slovensku v 16. – 19. storočí.* Martin : Matica slovenská, 2004. 193 s.

MAČUHA, Maroš. Najvýznamnejší Révaiovci v novoveku. In *Rod Révai v slovenských dejinách.* Martin : Slovenská národná knižnica, 2010, s. 17 – 47.

MRVA, Ivan. Rod Révaiovcov a Beckov. In *Rod Révai v slovenských dejinách.* Martin : Slovenská národná knižnica, 2010, s. 111 – 123.

SAKTOROVÁ, Helena. Knižnica košických františkánov. In *Kniha 2008.* Martin : Slovenská národná knižnica, 2008, s. 245 – 251.

ŠPÁNIOVÁ, Marta. Spis o duchovi a iné katolícke bestsellery v literatúre 17. storočia : Z vydavateľskej produkcie bratislavských typografov. In *Studia Bibliographica Posoniensia 2010.* Bratislava : Univerzitná knižnica, 2010, s. 31 – 49.

Tento článok vznikol s podporou projektu „Pamäť Slovenska – Národné centrum excelentnosti výskumu, ochrany a sprístupňovania kultúrneho a vedeckého dedičstva“ (ITMS:26220120061) v rámci OP Výskum a vývoj spolufinancovaný zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

The editions of the Holy Bible from the 16th century and their owners: The possessors' relations research

Andrea Korečková – Agáta Klimeková

The study deals with the destiny of chosen exemplars of the Holy Bible from the 16th century. Nowadays they are located in the Slovak National Library preservation collection. From 77 preserved prints, attached to the Holy Bible, two multi-volume Bibles were selected. The possessory records inside them refer to their complicated pilgrimage and connections with their owner's destiny. At first five preserved volumes from the seven volume corpus of the Biblia Sacra were analysed. They were published between 1570 and 1572 in Antwerp. In the first volume was discovered not yet known initial letter supralibros – L H P 1591. Presumably, it belonged to Ladislav Druget V. This mention indicates the Druget family relations with the Révai family, in which property these Bibles were. The second part of this seven volume corpus was made by the Froben's and Petri's printing press in Basel. It is connected with destiny of Pavol Telegdy's family and activities of the Jesuits and the Franciscans in our territory, because analysed exemplars belonged to them in previous centuries.

Mechanizmus získavania kníh do šľachtických knižníc v 2. polovici 18. storočia

Michaela Sibyllová

Dejiny knižného obchodu na Slovensku sú z dôvodu ich nedostatočného rozpracovania stále inšpiratívnou sférou bádania v rámci dejín knižnej kultúry. Objavovaním nových prameňov postupne odhaľujeme dosiaľ skryté súvislosti a javy na knižnom trhu. Jedným z dôležitých prameňov pri skúmaní fungovania knižného obchodu je osobná korešpondencia, nezastupiteľné médium výmeny informácií medzi kníhkupcom a jeho klientelou. Analýzou tohto prameňa si dovoľíme nahliadnuť do ich komunikačnej siete a priblížiť každodennú prax v knižnom obchode. V našom príspevku sa pokúsime priblížiť proces získavania kníh do šľachtických knižníc v tereziánskej epoche na príklade obchodného vzťahu grófa Rudolfa Pálfiho a viedenského kníhkupca Johanna Paula Kraussa, ako nám ho zachovala dobová korešpondencia. Doplníme ho o viacero zaujímavých súvislostí získaných aj výskumom katalógu knižnice R. Pálfiho a ponukových katalógov J. P. Kraussa. Primárnym východiskom bola naša dizertačná práca, ktorú týmto príspevkom dopĺňame o nové poznatky.¹

Knižnica Rudolfa Pálfiho (1719 – 1768) z Červeného Kameňa

Knižná zbierka Rudolfa Pálfiho (1719 – 1768) predstavuje základný kameň rodovej knižnice červenokamenskej vetvy Pálfiovcov. Rozsiahly rod Pálfiovcov, patriaci k najbohatším a politicky najvplyvnejším šľachtickým rodom v Uhorsku, prešiel viacerými majetkovými delbami, pri ktorých vznikla v roku 1735 aj červenokamenská vetva (nazvaná podľa sídla, hradu Červený Kameň). Jej zakladateľom bol práve spomínaný Rudolf, dedičný pán hradu Červený Kameň, zemepán miest Pezinok a Svätý Jur (do roku 1751), dedičný kapitán Bratislavského hradu, hlavný župan Bratislavskej stolice a vysoký vojenský hodnostár Uhorska. Celý svoj profesionálny život zasvätil vojenskej kariére (aktívne od roku 1742 až do roku 1760). Jeho osobný život tvorila početná rodina (s manželkou Máriou Eleonórou, rodenou Kautitz-Rietbergovou mal 10 detí) a záľuba v zberateľstve rôznych umeleckých pred-

¹ Sibyllová, M. Šľachtická knižnica rodu Pálfi na hrade Červený Kameň.

metov. V jeho zbierke sa nachádzali obrazy, keramika, sklo, medaily, mince, zbrane, konské sedlá a postroje i rôzne prírodné kuriozity.

Súčasťou zbierky bola aj knižnica, ktorá sa nám nezachovala ako celok na svojom pôvodnom mieste.² Dôkazom existencie osobnej knižnice Rudolfa Pálfiho je 135 titulov zachovaných kníh (z toho dva rukopisy) a rukopisný katalóg³ evidujúci 281 titulov kníh v 442 zväzkoch, 12 titulov rukopisov a 20 máp. Tento katalóg nezachytil celý rozsah knižnice, keďže medzi zachovanými knihami nachádzame tituly, ktoré katalóg neeviduje. Presný rozsah knižnice stále nepoznáme. Knihy Rudolfa Pálfiho sú prevažne vedeckého obsahu s prevahou kníh z dejín, vojenstva a teológie. Vlastnil aj knihy z práva, prírodných vied, jazykovedy, filozofie, politiky a domáceho hospodárstva. Zbieral i knižné produkty dobového literárneho (poézia prevažne nemeckých autorov, beletria európskych autorov) a dramatického umenia (hlavne komédie francúzskych dramatikov). Z jazykového hľadiska sa zameril na knihy predovšetkým v nemeckom, ale aj latinskom, francúzskom a talianskom jazyku. Pri budovaní svojej knižnice sa sústredil na knižnú produkciu 18. storočia (tvorí 86 % z celkového počtu zachovaných kníh). Jeho doteraz objavená a preskúmaná zbierka kníh obsahuje len štyri tituly zo 16. storočia a sedem titulov zo 17. storočia, čo nepoukazuje na zberateľstvo starých a vzácných exemplárov kníh. Predpokladáme, že budovaniu knižnice sa začal intenzívnejšie venovať až po roku 1760, keď zo zdravotných dôvodov zanechal aktívnu vojenskú službu.

O spôsoboch akvizície kníh nám napovedajú aj údaje o predchádzajúcich vlastníkoch kníh. Keďže sme v zachovaných knihách zistili len dvoch predchádzajúcich vlastníkov,⁴ nepredpokladáme, že R. Pálfi by vybudoval svoju osobnú knižnicu kúpou knižných zbierok iných zberateľov. Jeho osobná korešpondencia a archívne dokumenty poukazujú na získavanie kníh hlavne nákupom cez kníhkupcov.⁵ Z ich kníhkupeckých katalógov sa dala objednať nielen aktuálna knižná produkcia, ale aj staršie vydania kníh.

² Pôvodným miestom uloženia je hrad Červený Kameň (dnes Múzeum Červený Kameň), kde zostalo len torzo tejto knižnice (30 titulov). Väčšia časť fondu (105 titulov) bola prevezená v roku 1952 v rámci tzv. zvozov zoštatných šľachtických knižníc do Univerzitnej knižnice v Bratislave (ďalej UKB). Viac o téme zvozov pozri: KUJOVIČOVÁ, M. Osudy šľachtických knižníc vo fonde UKB. In *Studia bibliographica Posoniensia* 1/2009. Bratislava : UKB, 2009, s. 108 – 117.

³ Katalóg sa nachádza v UKB, signatúra MS 815.

⁴ J. B. Masslocher bol vlastníkom troch kníh a svoj rukopisný exlibris datoval v dvoch knihách rokmi 1730 a 1750. Druhým vlastníkom bol H. H. Katt, ktorý v knihe vytlačenej v Amsterdame v roku 1700 datoval svoj exlibris rokom 1722 a miestom Cönigsburg. V ostatných knihách R. Pálfiho je len jeho heraldická pečiatka.

⁵ Medzi archívnymi dokumentmi sa zachovali aj ponukové katalógy viedenského a regensburského kníhkupca Imricha Félixu Badera z roku 1760 a bamberského a würzburgského kníhkupca Tobiasa Gobharda z roku 1765. O tom, či R. Pálfi u nich naozaj nakupoval knihy, nemáme nateraz žiadne dôkazy.

Medzi archívnymi dokumentmi červenokamenskej vetvy pálfiovského rodu sa nachádza šesť kníhkupeckých katalógov z rokov 1762 – 1764 patriacich známemu viedenskému kníhkupcovi Johannovi Paulovi Kraussovi a osem listov tohto kníhkupca z rokov 1764 – 1765 obsahuje osobná korešpondencia Rudolfa Pálfiho.

Viedenský kníhkupec a nakladateľ Johann Paul Krauss (1700 – 1776)

Johann Paul Krauss patrí k najvýznamnejším viedenským kníhkupcom a nakladateľom v období panovania Márie Terézie a jej syna Jozefa. Napriek tomu, o jeho živote a aktivitách vieme iba málo. O jeho pôvode a živote pred príchodom do Viedne disponujeme len stručnými údajmi, ktoré nie sú ešte overené. Narodil sa okolo roku 1700 pravdepodobne v Norimbergu, keďže on sám sa označoval ako „Buchhändler in Nürnberg“. Remeslu sa začal zrejme aj u svojho svokra Georga Lehmannna. Kníhkupeckej a nakladateľskej činnosti vo Viedni sa venoval od roku 1725 až do svojej smrti (25. 6. 1776), keď firmu prevzala a do roku 1789 viedla jeho dcéra Rosina (1764 – 1810). Vypracoval sa na jedného z najskúsenejších nakladateľov svojej doby. V jeho nakladateľskom programe sa nachádzali diela vynikajúcich autorov historických, právnických, hospodárskych, prírodovedných a lekárskeho prác, rovnako aj hudobniny, divadelné texty, katolícka literatúra, odborné časopisy a periodiká.⁶ Bohatý sortiment jeho kníhkupeckej činnosti propagovali početné kníhkupecké katalógy starých a nových vydaní v rôznych jazykoch (najstarší známy katalóg je z roku 1748). Bol významným importérom francúzskych kníh a jeho katalógy ponúkajúce knihy vo francúzskom jazyku patrili k najlepším v celej nemecky hovoriacej oblasti. Na základe dostupných archívnych dokumentov si dovoľíme tvrdiť, že s R. Pálfiom udržiaval kontakt minimálne od roku 1762 a zrejme až do smrti Rudolfa, do roku 1768.

Korešpondencia Johanna Paula Kraussa s Rudolfom Pálfiom z rokov 1764 – 1765

Napriek tomu, že nemáme priame doklady o osobnom kontakte kníhkupca Kraussa a grófa Rudolfa Pálfiho, je možné, že počas svojich pracovných pobytov vo Viedni navštívil R. Pálfi Kraussovo kníhkupectvo v centre Viedne, neďaleko Hofburgu,⁷ kde nadviazali osobný kontakt. Zachovaná korešpondencia prezrádza, že

⁶ Okrem iných u neho vyšli *Deutsche Schaubühne* (1749 – 1764, 12 zv.), *Neue Sammlung von Schauspielen* (1752 – 1767, 12 zv.), *Geschichte der königliche Akademie der Wissenschaften zur Paris* (1749 – 1757, 11 zv.).

⁷ Adresa z kníhkupeckého katalógu J. P. Kraussa z roku 1762: *Nächst der Kayserl. Königl. Burg, dem französischen Comödienhaus gegenüber.*

Obr. 1 Vázby kníh Rudolfa Pálfiho

J. P. Krauss korešpondoval priamo s R. Pálfiom. Zásielky obsahujúce objednané knihy však adresoval jeho sekretárovi Jánovi Jurajovi Schedelovi, ktorý bol pravdepodobne poverený starostlivosťou o knižnicu. Z ôsmich zachovaných listov adresoval J. P. Krauss len dva priamo R. Pálfiu,⁸ ostatné boli adresované jeho sekretárovi J. J. Schedelovi.⁹

Prvý zachovaný list datovaný 12. mája 1764 je odpoveďou na list z 8. mája, ale dá sa predpokladať, že kontakt nadviazali už o dva roky skôr, keďže Rudolf Pálfi vlastnil kníhkupecký katalóg J. P. Kraussa z roku 1762. Tento náš predpoklad podporuje aj Kraussovo upozornenie na nezaplatené účty za knihy v liste z 12. mája 1764, hoci žiadne knihy s týmto listom neposlal. V spomínanom liste J. P. Krauss len ponúka Plutarchovo dielo v ôsmich zväzkoch a informuje ho, že mu nevie zaobstaráť zakázanú knihu, aj keď napriek zákazu vyjde jedna jej časť. Išlo o *filozofický spis pruského kráľa Fridricha Veľkého (1712 – 1786)*, ktorého jeden zväzok sa aj tak dostal do Pálfiho knižnice (ako nás informuje rukopisný katalóg tejto knižnice).¹⁰ Rudolf Pálfi prijal ponuku na Plutarchovo dielo a už o 9 dní (21. mája 1764) mu J. P. Krauss poslať osem zväzkov *Plutarchových životopisov slávnych Grékov a Rimanov* za 8 zlatých.¹¹ Tento list a balík kníh je už adresovaný sekretárovi J. J. Schedelovi a J. P. Krauss v ňom žiada aj zaplatenie účtu za knihy.

⁸ Slovenský národný archív, Rod Pálfi – Panstvo Červený Kameň, inv. č. 442.

⁹ Slovenský národný archív, Rod Pálfi – Panstvo Červený Kameň, inv. č. 828.

¹⁰ S názvom *Werken des Philosophen Sans Souci*, bolo toto dielo zapísané v tematickej skupine Varij. Kniha sa nezachovala.

Upozornenie na zaplatenie neuhradených účtov sa nachádza takmer v každom liste, ale J. P. Krauss nikdy neuviedol presnú sumu, ktorú mu bol R. Pálfi dlžný. Nemôžeme preto zistiť, či išlo len o sumu za poslednú doručенú objednávku, alebo mal R. Pálfi u neho dlh. V tejto dobe meškať s platbami nebolo však hanbou ani medzi finančne zabezpečenými vrstvami, ale dôsledkom obchodného pravidla: ten, kto nakupoval vo veľkých množstvách totiž nemusel platiť naraz.¹²

Ďalším zachovaným je list z 11. augusta 1764, ktorý J. P. Krauss posielal opäť sekretárovi J. J. Schedelovi. Informuje v ňom, že básne *Christiana Hoffmanna von Hoffmannswaldau* nemá na sklade nielen on, ale ani žiaden kníhkupec vo Viedni. Ponúka možnosť zaobstaráť túto knihu cez svojho dobrého priateľa, ktorý si však pýta zaplatiť 10 zlatých vopred. Krauss čakal na Pálfiho príkaz, či môže knihu za týchto podmienok pre neho kúpiť, ale Rudolf Pálfi zrejme nesúhlasil, keďže nie sú dôkazy, že sa táto kniha dostala do knižnice na Červenom Kameni. Na zadnej strane listu sa nachádza stručný súpis deviatich titulov kníh, z ktorých osem eviduje rukopisný katalóg a štyri z nich sú aj predmetom ďalšej korešpondencie.¹³ Domnievame sa, že si tam Schedel, alebo sám R. Pálfi zapísal knihy, o ktoré mal záujem a ktoré sa neskôr stali aj súčasťou jeho knižnice. Prílohou k listu bol balík s knihou o liečení koní od *Gregora Gerharda*.¹⁴

List zo 4. októbra 1764 je odpoveďou na list z 30. septembra a prišiel spolu s balíkom kníh. J. P. Krauss posielal R. Pálfiemu dva francúzsko-nemecké slovníky¹⁵ a tiež svoje nové kníhkupecké katalógy francúzskych a nemeckých kníh.

Hneď v nasledujúcom liste, zo 17. októbra 1764, J. P. Krauss pobáda R. Pálfiho, aby si objednal knihy z nových katalógov a posielal mu dva žiadané tituly – román *Miguela Cervantesa-Saavedru* o rytierovi Quijotovi de la Mancha¹⁶ za 4 zlaté a *Horátiove Ódy*¹⁷ za 2 zlaté, 45 grajciarov Krauss ponúka aj práve vytlačené dielo

¹¹ Plutarchos. Lebens- Beschreibung der berühmten Griechen und Römer. Leipzig 1752. Zachoval sa len 6. zväzok, uložený v Múzeu Červený Kameň (ďalej MČK), sign. 802. Do rukopisného katalógu nebol zapísaný.

¹² SEGESVARY, V. The history of a private library ..., s. 54.

¹³ Predmetom ďalšej korešpondencie boli dva francúzsko-nemecké slovníky zaslané Kraussom 4. októbra 1764 a *Horátiove Ódy* a román o rytierovi Quijotovi de la Mancha zaslané 17. októbra 1764.

¹⁴ Roß- Artzney- Buch. R. Pálfi za ňu zaplatil 30 grajciarov a v rukopisnom katalógu bola zapísaná do tematickej skupiny Jägerey und Raith-schul ako tretia položka od konca. Kniha sa nezachovala.

¹⁵ Frisch, Johann Leonard. Nouveau Dictionnaire des passagers. Cena 3 zlaté, 30 grajciarov; Potevin, Jean Charle. Le nouveau secretaire francois-allemand. Cena 1 zlatý, 24 grajciarov – Oba tieto slovníky neboli zapísané do rukopisného katalógu a ani sa nezachovali.

¹⁶ Cervantes-Saavedra, M. Des berühm. Ritters Don Quixote von Mancha ... Geschichte. Leipzig : Fritsch, 1753. Zachované MČK, sign. 2199. Zapísané v rukopisnom katalógu v tematickej skupine Varij ako predposledná položka.

¹⁷ *Horátiove Ódy* sa nezachovali, ale sú zapísané v rukopisnom katalógu v tematickej skupine Varij.

o dobrodružnom živote Guzmána z Alfarache.¹⁸ Objednávka sa uskutočnila, keďže rukopisný katalóg registruje túto knihu ako poslednú položku v tematickej skupine Rôzne (Varij).

List z 28. februára 1765 adresuje J. P. Krauss priamo R. Pálfiu, aby ho informoval o ešte nevybavených objednávkach a ponúkol mu titul pripravovaný na vytlačenie. Neposlať žiadne knihy. Ponúkaným titulom bola *Conchyliologia* francúzskeho učenca a historika prírodných vied A. J. Dezalliera d'Argenville o ulitníkoch a mušliach, ktorého nemecký preklad mal vyjsť nákladom samotného J. P. Kraussa. Je zaujímavé, že J. P. Krauss plánoval jeho vydanie na jar roku 1765, ale súčasné bibliografie a katalógy evidujú len vydanie z roku 1772. Ako reagoval R. Pálfi na ponuku nevieme, rukopisný katalóg však prezrádza, že vlastnil tento titul vo francúzskom origináli vytlačene v Paríži v roku 1757.¹⁹ Ďalej J. P. Krauss vysvetľuje dôvody meškania niektorých objednávok. Jedna nevybavená objednávka sa týkala viacsväzkového diela francúzskeho prírodovedca Buffona. Rudolf Pálfi si objednal nemecký preklad jeho diela *Allgemeine Historia der Natur* a J. P. Krauss ho informuje, že ďalší zväzok ešte nevyšiel. Rukopisný katalóg eviduje toto dielo, ale neuvádza počet zväzkov, zrejme čakali na ďalšie. Medzi zachovanými knihami sa nachádza len jeden zväzok obsahujúci 2. a 3. časť *Historie der Natur*, ktoré boli vytlačené v roku 1752 (2. časť) a 1756 (3. časť).²⁰ Zdá sa, že táto objednávka zostala nevybavená.

Objednávka na dielo J. F. Zückerta *Sammlung der besten und neuesten Reise-Beschreibung* meškala z dôvodu, že mu berlínsky tlačiar a nakladateľ August Mylius poslal len 2. zväzok a J. P. Krauss čaká na ostatné. Uisťuje Pálfiho, že to nebude trvať dlhšie ako do Veľkej noci a hneď mu pošle všetky zväzky spolu. Táto objednávka bola zrealizovaná 20. júna 1765, keď J. P. Krauss poslať 3 zväzky (za 2 zlaté, 15 grajciarov), do rukopisného katalógu bol však zapísaný len jeden zväzok ako predposledná položka tematickej skupiny *Mathematici et geographi*²¹.

Medzitým poslal J. P. Krauss ešte jeden list, napísaný 21. mája 1765 a odpovedajúci na list z 20. mája toho istého roku. V ňom informuje, že žiadaný titul J. A. E. *Maschenbauera*²² nemá na sklade a nepozná ani jeho cenu. Keďže rukopisný katalóg neeviduje tento titul, predpokladáme, že sa ho Pálfiu nepodarilo získať inou cestou. Zaujímavé je, že katalóg neregistruje ani od Pálfiho žiadaný titul, ktorý mal J. P. Krauss na sklade a oznamuje jeho cenu. Išlo o herbár v nemeckom jazyku od *Jacoba Theodora* vo 2° formáte, za ktorý žiadal J. P. Krauss 10 zlatých a možno táto vy-

¹⁸ Kniha sa nezachovala. V rukopisnom katalógu zapísaná s názvom *Gusmans von Alfarache Lustige Lebens-Geschichte*.

¹⁹ Dézallier d'Argenville, Antoine Joseph.: *L' Histoire Naturelle eclairee ... qui traite des conquillages de mer, de riviere et de terre*. Paris : De Bure, 1757. – UKB 25 B 1065.

²⁰ Buffon, Georges Louis Le Clerc de: *Allgemeine Historie der Natur*. Th. 2.-3. Hamburg; Leipzig : Grund; Holle, 1752, 1756. – UKB 25 D 14 573.

²¹ Knihy sa nezachovali.

²² *Der curiose und in allen nöthigen Wissenschaften nützliche Dollmetscher oder allgemeines Zeitungs-Handbuch*.

soká cena odradila R. Pálfiho od kúpy. Spolu s listom prišiel aj balík obsahujúci knihu od J. Simona o čarodejníctve²³ a nový kníhkupecký katalóg. V závere listu zdvorilo žiada informovať grófa Pálfiho (list bol adresovaný sekretárovi Schedelovi), aby zariadil zaplatenie starých účtov. Rudolf Pálfi sa so zaplatením dlhu neponáhľal, keďže J. P. Krauss žiadosť opakoval aj v liste z 20. júna 1765, ktorý je posledným zo zachovaných listov. Týmto listom sa ich vzájomná spolupráca iste neskončila.

Kníhkupecké katalógy Johanna Paula Kraussa z rokov 1762 – 1764

Rudolf Pálfi nakúpil u kníhkupca Kraussa ešte ďalších 31 titulov kníh, ktoré si objednal z kníhkupeckého katalógu vytlačeného v roku 1764.²⁴ Tento ponukový katalóg obsahuje staré aj nové vydania teologických, právnických, lekárskech kníh i kníh z chémie, fyziky, hospodárstva a dejín v nemeckom a latinskom jazyku. Rudolf Pálfi mal k dispozícii aj jeho ponukové katalógy z rokov 1762 a 1763. Z nich si označil knihy len v katalógu z roku 1762, celkovo 25 titulov, z ktorých sme identifikovali 5 titulov v rukopisnom katalógu a 1 titul medzi zachovanými knihami. Zaujímavé je, že predmetom korešpondencie boli len Horátiové Ódy v nemeckom preklade, ktoré poslal J. P. Krauss 17. októbra 1764. V prípade dvoch titulov kníh bola objednávka zopakovaná aj v kníhkupeckom katalógu z roku 1764. K zrealizovaniu objednávok došlo, keďže obe knihy sú zaevidované v rukopisnom katalógu ako posledné položky v svojich tematických skupinách²⁵.

Podľa údajov z osobnej korešpondencie poslal J. P. Krauss ponukový katalóg na rok 1764 Rudolfovi Pálfimú 4. 10. 1764 a v liste zo 17. 10. 1764 ho vyzýva k objednávaní kníh z tohto katalógu. R. Pálfi si v ňom označil 51 titulov kníh, o ktoré mal záujem. Išlo hlavne o nové vydania z rokov 1760 – 1763 pochádzajúce prevažne z nemeckého knižného trhu (Berlin, Lipsko, Norimberg, Frankfurt nad Mohanom, Drážďany). Pri väčšine označených titulov kníh bola ručne, čiernym atramentom dopísaná cena, čo sme v iných kníhkupeckých katalógoch doteraz nezaznamenali. Cenu kníh určoval kníhkupec J. P. Krauss. V tejto súvislosti sa nám ponúka hypotéza, že táto rozsiahla objednávka bola realizovaná tým spôsobom, že R. Pálfi poslal späť kníhkupecký katalóg s označením vybraných kníh a J. P. Krauss k nim dopísal ceny. Zrejme však došlo ešte k menšej úprave cien kníh, keďže cena v rukopisnom katalógu sa nie vždy zhoduje s tou v kníhkupeckom katalógu. Podľa našich doterajších

²³ Simon, Jordan. Das grosse Welt-betrügende Nichts oder die heutige Hexerey und Zauber-kunst. Kniha sa nezachovala, neregistruje ju ani rukopisný katalóg.

²⁴ Catalogus ... 1764. 48 s. – Slovenský národný archív, Rod Pálfi – Panstvo Červený Kameň, inv. č. 894.

²⁵ Klein, J. T. Historie der Vogel. Danzig, 1760. Do rukopisného katalógu zapísané ako posledné v tematickej skupine Naturalia. Zachované v UKB 25 D 17210; Hellwig, Ch. Neue lustige und vollständige Jagdkunst. Leipzig, 1760. V rukopisnom katalógu je poslednou položkou tematickej skupiny Jägerey und Raitschul. Nezachové.

Hochgeborner Graf
 Gnädiger Herr!

Ih. Exzellenz mir gegebenem Ordre, sende
 ich die
 1. Aufdrucke Ebnud Beschreibung beifolgend
 Münden 8. April. 1764. K. 8. —

Ih. Exzellenz mir beifolgend
 Gnädiger Befehl, ich verbleibe
 mit aller Sorgfalt und Eifer
 Gnädiger Herr

Münden d. 21. Maij
 1764.

Johann Paul Krauss
 Buchhändler in Münden

Obr. 2 List kníhkupca J. P. Kraussa datovaný 21. mája 1764

zistení z 51 vybraných titulov sa do knižnice R. Pálfiho dostalo 31 kníh, z ktorých sa fyzicky zachovalo 11. Za túto objednávku kníh zaplatil R. Pálfi minimálne 60 zlatých, 6 grajciarov (jedna kniha nemá uvedenú cenu). Týmto nákupom sa knižnica rozrástla o nové knihy hlavne z beletrie, domáceho hospodárstva, zemepisu,²⁶ histórie,²⁷ poé-

²⁶ Rollin, Ch. Neuere Geschichte der Chineser, Japaner, Indianer, Persianer, Türken und Russen. 7. Th. Berlin 1763; Arvieux, L. Nachrichten ... von seiner Reise nach Constantinopel, in Asien, Syrien ... 6 Theile. Kopenhagen, Leipzig, 1753 – 1756; Anson, G. Reise um die Welt, welche der ... in den Jahren 1740 – 44 verrichtet hat. Göttingen 1763; Hübner, J. Allgemeine Geographie aller vier Welt-Theile. 3. Th. Dresden, Leipzig 1761.

zie,²⁸ ale aj poľovníctva,²⁹ teológie,³⁰ politiky³¹ a medicíny.³² Z pohľadu tematických skupín rukopisného katalógu tejto knižnice bola táto akvizícia podstatná pre budovanie skupiny kníh s názvom Rôzne (Varij), do ktorej bolo získaných až 8 titulov kníh z celkovo 17. Rovnako ako aj pre tematickú skupinu Domáce hospodárstvo a remeslá, ktorá touto akvizíciou vzrástla o 8 titulov (celkovo obsahuje 18 titulov kníh). Do rukopisného katalógu knižnice boli zapísané ako posledné položky v rámci svojej tematickej skupiny. V jednom prípade ide o zopakovanú objednávku, pretože o ten istý titul prejavil R. Pálfi záujem už v kníhkupeckom katalógu z roku 1762.³³

R. Pálfi si objednal príručky o oddychových a úžitkových záhradách a parkoch od *Philippa Ludwiga Krausa*³⁴ a *Arnolda F. von Hartenfelsa*,³⁵ knihu o umení a remeslách od *Friedricha Gottlieba Eyssvogela*,³⁶ knihy o poľnohospodárstve,³⁷ príručky o chove rýb,³⁸ včiel,³⁹ i o predávaní dreva.⁴⁰ Tieto boli v rámci rukopisného katalógu zaradené do tematickej skupiny Domáce hospodárstvo a remeslá. V tematickej skupine Rôzne dominovala beletria, ktorú doplnil touto akvizíciou o romány francúzskych autorov *Eleonory Guichardovej*⁴¹ a *Jeana-Baptistu Argensa de Boyer*⁴² preložené do nemčiny, ako aj o autobiografiu známeho francúzskeho spisovateľa *Antoine Fran-*

²⁷ Beer, J. Ch. Historische Zeitvertreibung, bestehend in 700 ... Geschichte. Augsburg 1761; Behn, Aphra. Oronoko oder die Begebenheiten eines afrikanischen Prinzen. 3. a 4. Th. Bresslau, Leipzig, 1763. Zachoval sa 3. zv. – UKB 25 G 9040 – 1. priv.; Rocoles, J. B. Begebenheiten ausnehmender Betrüger. Halle, 1760.

²⁸ Bukolische Erzählungen und vermischte Gedichte. Leipzig 1763; Young, E. Klagen oder Nachtgedanken über Leben. Braunschweig, 1765. Zrejme omyl v roku vydania, 2. vydanie tohto titulu vyšlo v roku 1763, alebo ponúkal J. P. Krauss už 3. vydanie.; Brockes, B. H. Auszug der ... Gedichte. Hamburg, 1763. Zachované v UKB 25 D 15209.

²⁹ Hellwig, Ch. Neue lustige und vollständige Jagdkunst. Leipzig 1760; Grosskopff, J. A. Neues ... Forst-, Jagd- und Weide-wercks Lexicon. Langensaltza s.a.

³⁰ Segaud, G. Sämtliche Predigten. Bamberg, 1763. Zachoval sa 4. zv. Vytlačený v roku 1764 – MČK 2010.

³¹ Dodsley, R. Der Lehrmeister. Leipzig, 1763. 2 zväzky, z ktorých sa zachoval 2. zv. – UKB 25 D 12376.

³² Medicinischer Tausendkünstler oder Anweisung wie alle Arten von Viehkrankheiten geschickt. Frankfurt am Main, 1763.

³³ Wagner, G. J. Der Vollkommene Fischer. V kníhkupeckom katalógu z roku 1762 si Pálfi označil vydanie z Vroclavy z roku 1758, nakoniec získal vydanie tiež z Vroclavi, ale z roku 1762, ktoré ponúkal kníhkupecký katalóg z roku 1764.

³⁴ Kraus, L.Ph. Kluger und fortfältiger Gärtner. Langensaltza, 1763.

³⁵ Hartenfels, Arnold F. von: Neuer Garten-Saal. Frankfurt am Main, 1746. – UKB 25 D 8962.

³⁶ Eyssvogel, E.G. Neueröffnetes Magazin, ... Sammlung allerhand rarer Künsten und besondern Wissenschaften. Bamberg, [1756].

³⁷ Hirzel, Hans Caspar: Die Wirthschaft eines philosophischen Bauers. Zürich, 1761. – UKB 25 D 7779; Der wohlgefahrene Landwirth oder Anleitung, wie die Land-Wirthschafts Oekonomie. Leipzig, 1762 – 1763.

³⁸ Wagner, G.J. Der vollkommene Fischer. Breßlau, 1762. – UKB 25 G 6079.

³⁹ Hellwig, Ch. Wohlerfahrene Biene-Wirth. Arnstadt, 1762. – UKB 25 G 7434.

⁴⁰ Berechnung des Bau- und Werk-Holzes, wie solches nach den Cubic-Schuen zu verkauft ist. Laubach in der Wetterau, 1762. – UKB 25 G 8808.

⁴¹ Begebenheiten der Cecilia. Glogau, 1763.

çois Prévosta.⁴³ Objednal si aj román neznámeho autora,⁴⁴ zbierku beletristického, filozofického a etického čítania,⁴⁵ dobrodružný román *Martina Speelhovena*,⁴⁶ bájky a poviedky *Johanna Heinricha Westphalena*,⁴⁷ ale aj knihu kúziel od holandského autora *Simona Witgeesta*, obsahujúcu nielen rôzne kúzelnícke triky, ale aj zaujímavé matematické a fyzikálne pokusy, hry v kocky a v karty.⁴⁸

V liste z 21. mája 1765 J. P. Krauss spomína, že posíla R. Pálfimu nový katalóg. Išlo zrejme o jeho kníhkupecký katalóg na rok 1765, ktorý sa nám nezachoval. Predpokladáme, že aj z tohto kníhkupeckého katalógu boli realizované objednávky kníh, keďže najmladšie zachované knihy knižnice R. Pálfiho boli vytlačené v roku 1764 (7 titulov).

Krátke časové intervaly pri doručovaní zásielok a balíkov z Viedne na Červený Kameň nás nútia uvažovať aj o spôsobe doručovania. Zachovaná korešpondencia nám neposkytla relevantné informácie o tom, či bol niekto poverený doručovaním. Veď okrem zasielania poštou bolo pre toto obdobie typické posielanie zásielok prostredníctvom poverených osôb. Do úvahy tak prichádzajú priatelia a známi z okruhu Rudolfa Pálfiho, či jeho zamestnanci pohybujúci sa medzi Červeným Kameňom a Viedňou. Rovnako aj kníhkupec Krauss mohol mať vlastných doručovateľov, aby včas vybavil objednávky a nestratil prominentných klientov, ku ktorým Pálfi jednoznačne patrili. Nezodpovedanou zostáva aj otázka, či týmto spôsobom importované knihy prešli cenzúrou.

V našom príspevku sme sa pokúsili, aspoň do tej miery, ako nám to umožnila zachovaná korešpondencia kníhkupca adresovaná klientovi, rekonštruovať procesy spojené s akvizíciou kníh a fungovaním knižného obchodu. Na príklade obchodného vzťahu viedenského kníhkupca Johanna Paula Kraussa a grófa Rudolfa Pálfiho z Červeného Kameňa sme priblížili každodennú prax v knižnom obchode a budovanie fondu šľachtickej knižnice nákupom na zahraničnom knižnom trhu. Na rast fondu tejto knižnice mal nákup kníh cez viedenského kníhkupca podstatný podiel, veď v sledovanom období (roky 1764 – 1766) získal Rudolf Pálfi do svojej knižnej zbierky 47 titulov kníh takpovediac „z pohodlia vlastnej obývačky“. Ku komfortu tohto spôsobu budovania knižnice prispeli každoročne vydávané kníhkupecké katalógy.

⁴² Emilia oder die belohnte Tugenden, in der Geschichte der Fräulein von Melville. Nürnberg, 1763.

⁴³ Leben einer vornehmen Standes-person. Rostock, 1762. – UKB 25 D 5350.

⁴⁴ Geschichte der beeden Fräulein von Marsage. Frankfurt am Main, 1762. – UKB 25 G 7.

⁴⁵ Land Bibliothek zu einem angenehmen und lehrreichen Zeit-vertreibe. 4. Band. Leipzig, 1763.

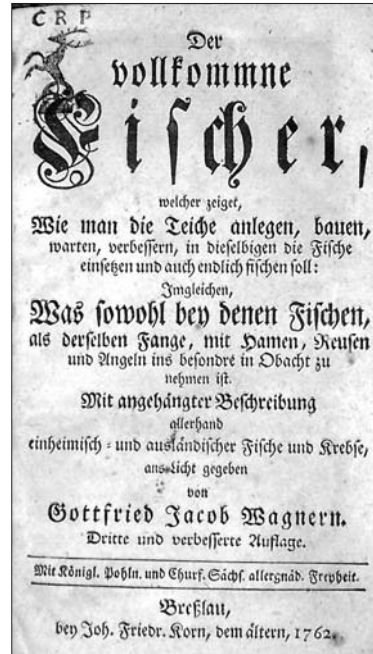
⁴⁶ Die Glücks- und Unglücksfälle Martin Speelhovens, eines Kaufmanns aus dem Clevischen gebürtig ... Dresden, 1763.

⁴⁷ Fabeln und Erzählungen. Leipzig, 1763.

⁴⁸ Natürliches Zauber-Buch : oder neu eröffneten Spiel-Platz rarer Künste. Nürnberg, 1762. – UKB 25 G 3206.

a

b

Obr. 3 Knihy nakúpené cez kníhkupca J. P. Kraussa s exlibrisom R. Pálfiho (erb Pálfiocov a iniciály C.R.P.): a – Hirzel, Hans Caspar:

Die Wirthschaft eines philosophischen Bauers. Zürich: Heidegger, 1761;

b – Wagner, Gottfried Jacob: Der vollkommne Fischer. Breslau: Korn, 1762;

c – Witgeest, Simon: Natürlisches Zauber-Buch : oder neu eröffneten Spiel-Platz rarer Künste. Nürnberg : Hoffmann, 1762

c

K vytvoreniu komplexnejšej predstavy o fungovaní knižného obchodu by nám dopomohla chýbajúca časť vzájomnej korešpondencie (listy R. Pálfiho adresované kníhkupcovi), ktorá by nám mohla pomôcť odhaliť aj v tomto prípade aplikovaný spôsob dovozu kníh a cenzúry.

P r a m e n e

Slovenský národný archív v Bratislave. Fond – Rod Pálfi – Panstvo Červený Kameň.

Slovenský národný archív v Bratislave. Rod Pálfi – Panstvo Červený Kameň, inv. č. 894: *Catalogus einiger alt und neuangekommener theologischen, juristischen, medicinischen, chymisch= physicalisch= oeconomisch= und historischen Büchern, welche nebst vielen andern, um einen billigen Preiss, zu finden sind bey Johann Paul Krauss, Buchhändlern in Wien.* [S.l. : s.n.], 1762 – 1764. 56, 31, 48 s.

Z o z n a m b i b l i o g r a f i c k ý c h o d k a z o v

FRANK, Peter – FRIMMEL, Johannes. *Buchwesen in Wien 1750 – 1850.* Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 2008. ISBN 978-3-447-05659-5. Heslo Krauss, Johann Paul, s. 149 – 150.

KUJOVIČOVÁ, Michaela. Osudy šľachtických knižníc vo fonde UKB – knižnica Pálfičovcov z hradu Červený Kameň. In *Studia bibliographica Posoniensia* 1/2006. Bratislava : Univerzitná knižnica, 2006, s. 108 – 117.

SEGESVARY, Victor. *The history of a private library in 18. century Hungary : The library of Pál and Gedeon Ráday.* [online]. The Hague : Mikes International, 2005, s. 164. [cit. 2011-06-14]. Dostupné na internete: <www.federatio.org/mi_bibl/VictorSegesvary_Raday.pdf>.

SIBYLOVÁ, Michaela. *Šľachtická knižnica rodu Pálfi na hrade Červený Kameň :* Dizertačná práca. Bratislava : Univerzita Komenského, 2009. 231 s.

The mechanism of book acquisition in aristocratic libraries in the second half of the 18th century

Michaela Sibylová

The author deals with an acquisition process in aristocratic libraries at the territory of Slovakia in the second half of the 18th century. The main research source was the correspondence of a Viennese bookseller Johann Paul Krauss (1700 – 1776) addressed to the Count Rudolf Pálfi (1719 – 1768), who had been building his library (at least 281 titles of books in 442 volumes) at the Castle Červený Kameň. The preserved correspondence (8 letters) deposited at the Slovak National Archive in Bratislava, revealed their trade connection in the years 1764 – 1765. There is a presumption that they had come into contact earlier, because R. Pálfi owned J. P. Krauss' catalogue from the year 1762. We have the proof that Krauss sent Pálfi his trade catalogues on the years 1763, 1764 and 1765. Their co-operation probably lasted until the year 1768, when Rudolf Pálfi died. The analysis of preserved correspondence and trade catalogues reveals everyday practice in the book trade and collection building of aristocratic libraries by a purchase on foreign book market. Followed acquisitions had significant impact on the growth in stock of Pálfi's library. During the years 1764 – 1766 Rudolf Pálfi acquired 47 titles of books. This article reveals the book trade functioning system by observing the communication between the bookseller and his client.

Podiel cirkevných osobností v procese šírenia knihy a vzdelávania v 18. a 19. storočí na Slovensku

Peter Sabov

V kontexte dejín šírenia knihy a jej prenikania do spoločnosti zohrali veľmi významnú úlohu kolportéri, darcovia, predavači, ale aj ďalšie osoby, ktoré svojou činnosťou satureovali požiadavky inštitúcií a verejnosti na šírenie umeleckej i odbornej literatúry. Trend distribúcie knihy mal od počiatkov vynálezu kníhtlače svoje formy, i keď ich ovplyvňovala nielen kultúrna úroveň, miera vzdelanosti, ale aj finančné možnosti záujemcov.

Slovensko malo aj v tomto smere úplne špecifický vývoj, diametrálne odlišný od vyspelejších európskych krajín. Dôvody sú zrejmé – absencia vyspelého školstva, hospodárskeho zázemia, ale aj národného povedomia. Prvým predpokladom šírenia intelektuálneho potenciálu prostredníctvom písaného slova je istá úroveň gramotnosti, ktorá príjemcovi umožňuje vnímať napísaný alebo vytlačený text. Túto podmienku spĺňalo na našom geografickom území len malé percento obyvateľstva. Podľa výskumov v uvedenej oblasti to bol v priebehu 16. – 18. storočia asi len každý piaty obyvateľ vidieka,¹ i keď v mnohých oblastiach bola situácia ešte dramatickejšia.²

Vysoko pozitívny moment v procese distribúcie knižnej produkcie na našom území zohrávali najmä cirkevné osobnosti: správcovia farností – kňazi, ale aj vyšší cirkevní hodnostári. Obe uvedené skupiny je potrebné vnímať prakticky úplne samostatne, pretože kým prvá sa angažovala prevažne v prostredí nevzdelaných, resp. menej vzdelaných prijímateľov, druhá sa pokúšala cielene formovať myslenie konkrétnych vytypovaných skupín.³

Správcovia farností stáli často pred mimoriadne zložitou úlohou, presvedčiť svojich farníkov o škodlivosti mnohých návykov a zlovykov, a až potom obrátiť ich pozornosť na význam knihy a čítania. O pomeroch na slovenskom vidieku podáva-

¹ KOLLÁROVÁ, I. Čítanie v 18. storočí. <http://knizna-kultura.webnode.sk/ucebnice/kapitoly-z-dejin-kniznej-kultury/texty/konkurencne-vztahy-vydavatelov/>

² Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice (ďalej SNK), Fond – Korešpondencia Štefana Mišíka so Štefanom Hýrošom, sign. M 34 B 9.

³ Tento moment sa najzreteľnejšie prejavuje najmä vo fondoch osobných knižníc, ktoré obe spomínané skupiny budovali, a ktoré veľmi často satureovali úlohu verejných, či dokonca školských knižníc.

jú detailný obraz zachovanej korešpondencie osobností. Kňaz Štefan Mišík (1843 až 1919) píše v liste z 18. marca 1876 kňazovi Štefanovi Hýrošovi (1818 – 1888) o neutešených pomeroch vo Velkom Hnilci, obci, v ktorej neexistuje škola ani učiteľ a dospelé obyvateľstvo považuje za mimoriadne zanedbané.⁴ Je viac ako pravdepodobné, že Hýrošovo dielo *Zámok Lykavka a jeho páni, poľahom na državie, Liptov a okolie* (Martin, 1786), ktoré si Mišík v uvedenom liste objednáva, nemienil využiť len pre vlastné potreby, ale aj na rozširovanie vzdelávania farníkov v mieste svojho pôsobenia, ba svojím spôsobom aj na pozdvihnutie ich národného sebedomia. Je však nevyhnutné konštatovať, že aj v tejto skupine duchovných existovali osobnosti, ktoré nesledovali nielen masové pozdvihnutie intelektuálnej úrovne širokých vrstiev obyvateľstva, ale pokúšali sa súčasne vybudovať základy národnej vedy.

Rozličné dôvody, ktorými sa osobnosti v tomto procese riadili, mali pochopiteľne aj priamy dosah na úroveň a tematický obsah zhromažďovaných, uchovávaných alebo ponúkaných titulov verejnosti. Rozširovateľ tlačí v prostredí dedinských pomerov musel na text vhodnou formou upozorniť a prispôbiť ho úrovni jednoduchého obyvateľstva, ktoré vzdelávanie alebo čítanie považovalo za zbytočné plytvanie časom.

Jedinečnú úlohu v procese šírenia osvety a literatúry zohrali v 19. storočí najmä tie osobnosti, ktoré sa programovo venovali budovaniu knižníc a distribúcií kníh v prostredí, v ktorom sa profesionálne pohybovali. Prakticky u všetkých cirkevných osobností tohto typu existuje spoločný menovateľ – mimoriadna obetavosť a aktivita pri zhromažďovaní literatúry a jej nakupovanie za vlastné finančné prostriedky.⁵ Dôležitú prácu vykonali na pôde spolkov, ktoré vo veľkom počte vznikali v 19. storočí na území súčasného Slovenska. Išlo v prevažnej miere o spolky miernosti a čitateľské, resp. vzdelávacie spolky. Žiaľ, knižnice, ktoré spolky využívali a ktoré boli osobným vlastníctvom kňazov – zakladateľov spolkov, boli zničené alebo roztratené. Takýto prípad opisuje zakladateľ Pohronskeho čitateľského spolku kňaz Július Plošic (1819 – 1899) nasledovne: „Z počiatku celú knižnicu vlastnú (mnoho kníh) dal som do obehu spolku, z ktorým som z hola nič nazad nedostal.“⁶

Počas 19. storočia možno pozorovať postupnú zmenu v orientácii osobností na cieľové skupiny, ktorú možno veľmi zjednodušene demonštrovať po línii Rešetka – Kmeť – Sasinek.⁷ Spomínanú orientáciu vidieť pri analýze obsahu osobných kniž-

⁴ Archív literatúry a umenia SNK, Fond – Korešpondencia Štefana Mišíka so Štefanom Hýrošom, ref. 2.

⁵ Tento moment je dominantný najmä u osobností s výrazným národným cítením.

⁶ Archív literatúry a umenia SNK, Fond – Korešpondencia Plošica s Osvaldom zo dňa 3. 1. 1898, sign. M 39 A 32.

⁷ Michal Rešetka (1794 – 1954) orientoval svoje zberateľské aktivity na literárne slovaciká, Andrej Kmeť (1841 – 1908) sa v prevažnej miere sústredil na vedu, so snahou dokázať rovnocennosť vlastných výskumov s výsledkami prác zahraničných autorov a Franko Vítazoslav Sasinek (1830 – 1914) prezentoval všetkými možnými formami starobylosť slovenského národa a jeho historických koreňov.

níc vyššie menovaných osobností. Zachované torzo Rešetkovej knižnice obsahuje množstvo titulov, ktoré majú jednoznačne vychovávať a poučovať. Vo fonde nachádzame poučné biblické texty, príbehy svätých a kázne. Nasledujú hospodárske state (*Natura bobicum...*, Trnava, 1799), divadelné hry (*Kryzant a Daria...*, Trnava 1793), rozličné kroniky, mravné príbehy a poézia. Nesporne zaujímavým titulom je *Pranostyka Sedlská* (B. m., 1827) a medzi najdôležitejšie tituly, ktoré rozširoval Rešetka medzi mládežou boli *Gádro hystorye wsseobecné pro sskolnj mládež y dospělý lid obecný* (Bratislava, 1829), *Čjtanka anebo Kniha k čjtánj pro mládež we sskolách slowanských w městech a w dědinách* (Budín, 1825) a Komenského *Orbis pictus* (Bratislava, 1820) v latinskom, maďarskom, nemeckom a slovenskom jazyku⁸.

Iný typ knižnice predstavovala zbierka Andreja Kmeťa, ktorá obsahovala okrem teologických textov a krásnej literatúry aj rozsiahly blok prírodovednej literatúry. Tieto zväzky Kmeť neustále využíval a pôvodne zvažoval, že len túto časť svojej knižnice daruje Muzeálnej slovenskej spoločnosti v Martine.⁹ Knižnica sa mu však neslúžila len na naplnenie svojich vedeckých ambícií, ale čerpal z nej predovšetkým v rámci etickej výchovy širokých vrstiev obyvateľstva vo všetkých farnostiach, v ktorých pôsobil, a v rámci folkloristiky a kultúry.¹⁰

Fond knižnice Andreja Kmeťa využívala aj Izabela Textorisová pre svoje prírodovedecké výskumy. V jej prípade bol Kmeť nielen požičiavateľom, ale aj pozorným a kritickým konzultantom.

Distribútorské aktivity Andreja Kmeťa jednoznačne vyznievajú z korešpondencie s Jozefom Škultétym v roku 1900, v ktorej Kmeť píše: „*Slovenské Pohľady, Sokol, Letopis Matice slovenskej, Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti rozdával som knižniciam, ktoré som pozakladal, ale až na jednu všetky zahynuli*“.¹¹

Tretím typom osobnej knižnice vplývajúcej na okolie, v ktorom pôvodca pôsobil, je knižná zbierka Františka Víťazoslava Sasinka. Táto publikačne mimoriadne aktívna osobnosť napísala rad historických prác, ktoré – aj keď súčasnou historickou vedou prijímané dosť kriticky¹² – mali neprehraditeľne pozitívny vplyv na okolie, v ktorom menovaný pôsobil. Išlo predovšetkým o rodinu, priateľov, farníkov, ale aj kolegov historikov, ktorým Sasinek svoje práce venoval, resp. zapožičiaval.¹³

⁸ Uvedené tituly sú zachované v torze osobnej knižnice Michala Rešetku a sú uložené v depozitoch Slovenskej národnej knižnice v Martine.

⁹ Andrejovi Halašovi o tom napísal: „Moje prírodovedecké knihy, ktoré stoja ma už veru pekný groš, ostanú i tak našej bibliothéke národnej.“ Publikované v SOKOLÍK, V. Z bojov o pokladnicu slovenskej kultúry, s. 101.

¹⁰ Pôsobil v Preňčove, Senohrade a Krnišove. V uvedených obciach aktívne pôsobil na výchovu a vzdelávanie farníkov, zbieral ľudové výšivky a čipky a prezentoval ich na svetovej výstavy v Paríži. Niekoľko senohradských žien získalo na tejto výstave ocenenie, o čom sa zachovali informácie v osobnej knižnici Andreja Kmeťa.

¹¹ SABOV, P. Stopy knižnice Andreja Kmeťa v Senohrade, s. 122.

¹² Tibenský považuje Sasinkove práce za romantické omyly, vyplývajúce zo zúfalého úsilia historickými argumentmi brániť rovnoprávnosť Slovákov v Uhorsku.

¹³ SABOV, P. Osobné knižnice v kontexte rozvoja vedy a kultúry v 2. polovici 19. storočia na geografickom území Slovenska, s. 86.

Rozširovanie kníh týmto typom osobností malo nasledovné spoločné prvky – knižné tituly rozširovatelia zabezpečovali z vlastných prostriedkov, venovali sa širokému spektru obyvateľstva prevažne nízkeho vzdelanostného stupňa a orientovali sa na odstraňovanie nesprávnych návykov (alkoholizmus, lenivosť), vykoreneniu analfabetizmu, ale aj na poučovanie obyvateľstva v oblasti poľnohospodárstva a priemyslu.

Druhú skupinu distribútorov krásnej i odbornej literatúry tvorili vyšší cirkevní hodnostári. V našich geografických súvislostiach zaznamenávame ich vplyv najmä po roku 1776, keď bulou Romanus Pontifex zo dňa 13. marca zriadil pápež Pius VI. odčlenením od Ostrihomskej arcidiecézy tri významné biskupstvá – spišské, banskobystrické a rožňavské. Biskupi – správcovia nových biskupstiev stáli pred náročnými úlohami v oblasti budovania školských zariadení, výchovy kňazského dorastu, ale aj naštartovania činnosti nových dekanátov a farností. Ich zabezpečenie súviselo vo veľkej miere aj s budovaním knižníc a ich systematickým doplňovaním.

Výskum biskupských knižníc, resp. knižných a rukopisných fondov, ktoré cirkevné osobnosti vo funkcii správcov diecéz počas funkčného obdobia vybudovali, jednoznačne poukazujú na skutočnosť, že každý biskup vytvoril vlastnú knižnú zbierku. I keď je prevažne teologickej literatúry očividná, tematicky sú všetky analyzované zbierky mimoriadne pestré. Okrem teologických disciplín (*Biblistika*, *Morálka*, *Pastorálka* a i.), sme zaznamenali viaceré tituly z oblasti práva, histórie, geografie, literatúry alebo biografistiky.

Náš výskum sme zamerali na dve oblasti:

- Výskum biskupských knižníc objavených, zachovaných a rekonštruovaných v depozitoch Slovenskej národnej knižnice so sídlom v Martine;¹⁴
- Výskum knižných titulov, ktoré venovali biskupi pôsobiaci na geografickom teritóriu Slovenska počas vizitácií, resp. návštev dekanátov a farností.¹⁵

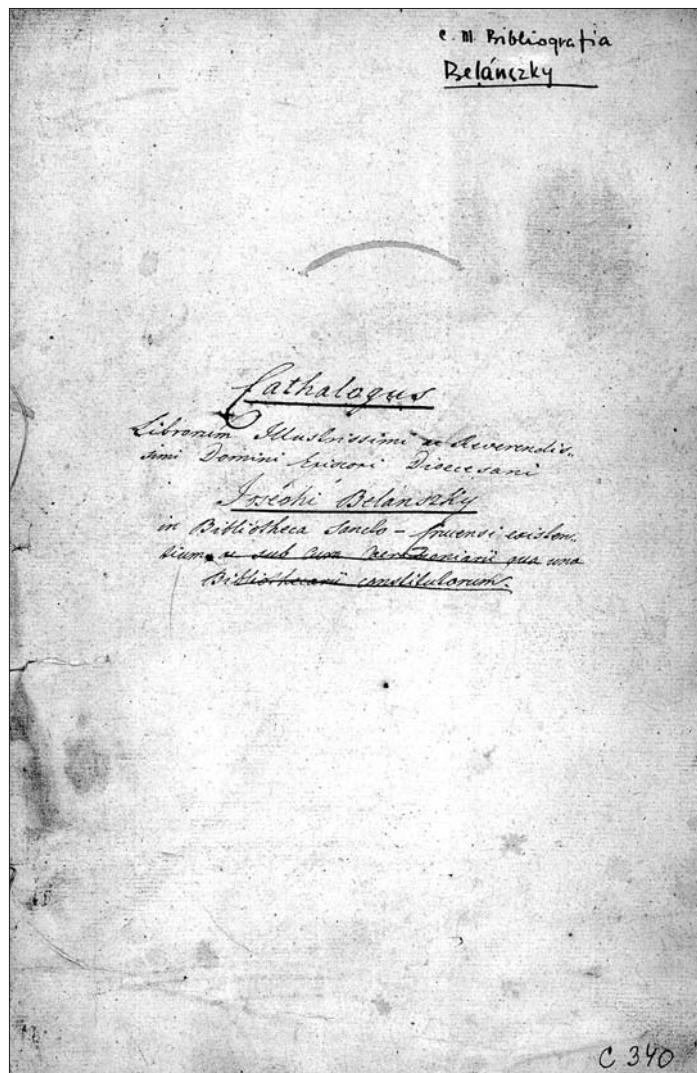
K najaktívnejším darcom patrilo počas funkčného obdobia biskupa nitriansky biskup František Xaver Fuchs (1787 – 1804).¹⁶ V priemere sme zaznamenali 3 – 4 darované tlače na farnosť v diecéze.¹⁷ Veľké percento tvoria geografické slovaciká, pretože v uvedenom období existovali významné tlačiarne v Skalici, Trnave, Košiciach a v Bratislave.

¹⁴ Ide o knižnice biskupov Berchtolda, Zerdahelyiho, Rimelyho, Belanského a Rychvaldského, ktoré sa do fondov Slovenskej národnej knižnice dostali ako súčasť zvozov a v súčasnosti sú zrekonštruované, resp. prebiehajú ich rekonštrukcie na základe analýzy posesorských a signatúrnych záznamov.

¹⁵ Predmetom výskumu sú desaťtisíce knižničných jednotiek, ktoré sme analyzovali počas prieskumu farských knižníc v rokoch 2002 – 2011, pričom osobitnú pozornosť sme venovali práve darovacím záznamom.

¹⁶ V zátvorkách uvádzame pri biskupoch roky vykonávania funkcie.

¹⁷ Do úvahy však berieme len tie farnosť, v ktorých sa Fuchsove dary našli, i keď musíme predpokladať, že obdaroval väčšinu farností vo svojej diecéze. Problém výskytu ďalších titulov súvisí s radikálnym ochudobnením farských knižníc počas totalitného systému, keď niektoré farské knižnice zanikli úplne.

Obr. 1 Katalóg knižnice biskupa Belánskeho, Fond ALU-SNK, sign.: C 340

Farské úrady vlastnia aj zväzky z knižníc ďalších nitrianskych biskupov, predovšetkým Jozefa Klucha (1808 – 1826), Jozefa Vuruma (1827 – 1838) a Augustína Roškoviániho (1859 – 1892). Najmä posledne menovaný bol známym autorom teologických titulov, ktoré počas návštev farností venoval ich správcovi.

Mimoriadne činní v oblasti šírenia knižnej kultúry boli niekoľkí spišskí biskupi. Jedným z najvýznamnejších bol Ján Krstiteľ Ladislav Pyrker (1818 – 1820). Napriek krátkemu funkčnému obdobiu v Spišskej diecéze dokázal nielen pochopiť zložité pomery na chudobnom Spiši, ale i vykonať veľký kus práci na ich radikálnom

zlepšení. Bol jedným z iniciátorov založenia učiteľského ústavu pri Spišskej Kapitule. Idea bola zrealizovaná aj vďaka finančnej zbierke, ktorá vyniesla 19 000 zlatých.¹⁸ Predpokladáme, že v učiteľskom ústave od počiatku fungovala knižnica. K jej darcom patrili určite aj Pyrker, pretože v bývalej knižnici sa našlo niekoľko titulov podpísaných prvým riaditeľom ústavu kanonikom Jurajom Pallešom.¹⁹

Druhou mimoriadnou osobnosťou bol biskup Jozef Bélik (1823 – 1847). Jeho prínos pre šírenie slovenskej spisby sa prejavilo minimálne v dvoch aspektoch. V prvom rade to bolo zakúpenie 500 exemplárov Hamuljakovho almanachu *Zora*, ktorý použil nielen pre knižnicu učiteľského ústavu, ale rozoslal ju aj po farnostiach diecézy. Ďalším momentom bolo vydanie spevníka *Fialka*, ktorej autorom bol práve spomínaný Bélik.²⁰

V pasportizovaných knižniciach sa často objavuje aj meno ďalšieho spišského biskupa Juraja Čásku,²¹ rodáka z Nitrianskej Stredy. Aj keď niektorí historici vyčítajú Čáskovi promadarské aktivity, nemožno nespomenúť, že počas jeho funkčného obdobia sa na učiteľskom ústave v Spišskom Podhradí vyučovala aj slovenčina, seminaristom odporúčal aj slovenské knihy a sám daroval niekoľko titulov do ústavnej knižnice.

Bohaté a rozsiahle osobné knižnice vytvorili aj biskupi Banskobystrickej diecézy. Knižnica prvého banskobystrického biskupa Františka Berchtolda, baróna z Ungerschützu (1776 – 1793), je uložená v depozitoch Slovenskej národnej knižnice so sídlom v Martine. Darcovstvo Berchtolda pre iné inštitúcie nie je možné jednoznačne dokázať, minimálne však daroval niekoľko zväzkov pre potreby diecéznej knižnice.²² Podobne musíme uvažovať v prípade biskupov Gabriela Zerdahelyiho (1800 až 1813)²³ a Jozefa Belánskeho (1823 – 1843).²⁴

¹⁸ Dejiny spišského biskupstva.

¹⁹ Revíziu tzv. Seminárnej knižnice zo Spišského Podhradia vykonali pracovníci Slovenskej národnej knižnice v Matici slovenskej v rokoch 1987 – 1988, pretože knižnica bola dlhodobo umiestnená v jej depozitoch v Martine.

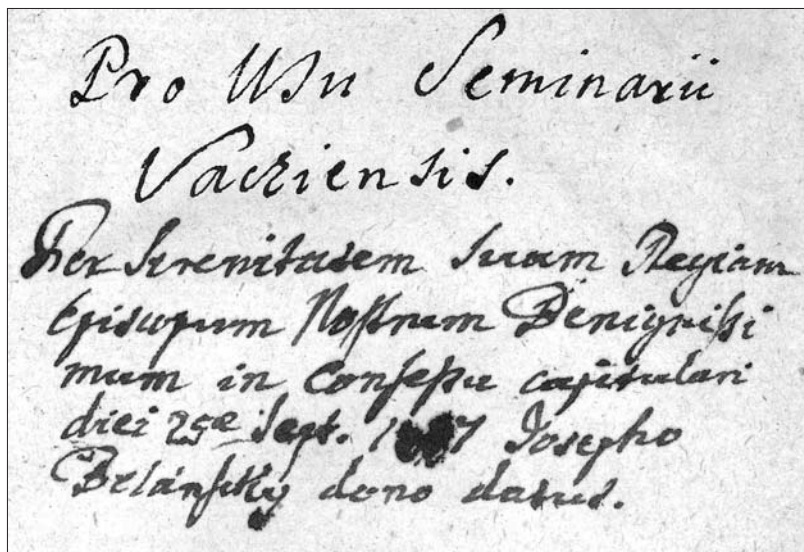
²⁰ Dejiny spišského biskupstva.

²¹ Ide tak o Čáskove diela, ktoré potvrdzujú teóriu o povinnosti farností zaraďovať do knižníc práce biskupov, ako aj o dary, ktoré obsahujú Čáskov podpis.

²² Vynikajúcim identifikačným znakom Berchtoldovej knižnice je heraldický exlibris, vyhotovený v štyroch variantoch. Zriedkavejšie sa v tlačiarňach vyskytuje prsteňová pečať s iniciálami. Zaujímavý je rukopisný exlibris vo forme – Ex Libris Comitum Franc: Seraph: Berchtold de Ungerschütz.

²³ Známym je v súčasnosti minimálne 600 knižničných zväzkov z jeho osobnej knižnice, ktoré sú uložené v Štátnej vedeckej knižnici v Banskej Bystrici a v depozitoch Slovenskej národnej knižnice v Martine. Rekonštrukcia tejto zbierky nie je definitívne ukončená. Vzhľadom na skutočnosť, že v rokoch 1802 – 1805 vykonal v diecéze kanonickú vizitáciu, možno konštatovať, že v dekanátoch a farnostiach by sa mohli nájsť knihy, ktoré im daroval.

²⁴ Aj biskup Belánsky vykonal v diecéze vizitácie a je predpoklad, že vo farnostiach zanechal väčší počet kníh. Časť jeho osobnej knižnice sa momentálne nachádza v depozitoch Slovenskej národnej knižnice so sídlom v Martine a jej rekonštrukcia nádejne pokračuje.

Obr. 2 Záznam o venovaní s podpisom biskupa Belánskeho

Významným darcom, minimálne pre fondy Matice slovenskej, bol jej prvý predseda, biskup Štefan Moyzes (1850 – 1869). Jeho osobná knižnica je včlenená do Biskupskej knižnice v Banskej Bystrici a jej dôkladný prieskum by umožnil lepšie vyhodnotiť úlohu tejto zbierky v minulosti.

Zaujímavou cirkevnou osobnosťou bol pomocný biskup Ostrihomskej diecézy Juraj Richvaldský (1776 – 1779). Okrem známych sporov okolo spisu Adama Františka Kollára²⁵ sú známe jeho aktivity pri zriaďovaní Spišskej diecézy, ako aj iniciovanie a posvätenie kostolov na geografickom teritóriu Slovenska.²⁶ Momentálne realizujeme rekonštrukciu Richvaldského knižnice, pôvodne pravdepodobne rozsiahlej knižnice a pokúsime sa zistiť, či pôvodca v minulosti podporoval knižnými darmi menšie diecézne organizácie.

Nie je možné vyhodnotiť v krátkej štúdiu všetky aktivity cirkevných osobností v procese šírenia písaného slova. Pozornosť by si istotne zaslúžili kňazi – profesori známych slovenských gymnázií, evanjelickí kňazi aktívni v prostredí Učenej spoločnosti Malohontskej, ale aj známi i neznámi milovníci kníh z rádov a náboženských spoločností. Komplexnejší pohľad na túto problematiku budeme schopní prezentovať až po skončení pasportizačných aktivít a ukončení prebiehajúcich rekonštrukcií.

²⁵ Ide o spis De originibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae circa Sacra Apostolicorum Regum Hungariae.

²⁶ Ide o Kostoly sv. Juraja v Nitrianskych Hrnčiarovciach a sv. Jána Krstiteľa vo Veľkých Brestovanoch.

Zoznam bibliografických odkazov

- Dejiny spišského biskupstva* [online]. [cit. 2011-04-29]. Dostupné na internete: <http://smalik.szm.com/htm/prace/spisskebiskupstvo.htm>.
- KOLLÁROVÁ, I. a kol. Čítanie v 18. storočí [online]. [cit. 2011-05-15]. In *Kapitoly z dejín knižnej kultúry*: Hypertextová čítanka. Dostupné na internete: <http://knizna-kultura.webnode.sk/ucebnice/kapitoly-z-dejin-kniznej-kultury/>.
- SABOV, Peter. *Osobné knižnice v kontexte rozvoja vedy a kultúry v 2. polovici 19. storočia na geografickom území Slovenska*. Dizertačná práca. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2007. 198 s.
- SABOV, Peter. Stopy knižnice Andreja Kmeťa v Senohrade. In HANAKOVIČ, Štefan a kolektív. *Senohrad 1135 – 2010*. Senohrad : Obecný úrad Senohrad, 2010. 260 s
- SOKOLÍK, Viliam. *Z bojov o pokladnicu slovenskej kultúry*: Knižnica Národného domu a Muzeálnej slovenskej spoločnosti 1890 – 1927. Martin : Matica slovenská, 1966. 247 s.

The participation of the clerics in the process of spreading book and education during the 18th and 19th century in Slovakia

Peter Sabov

The author reflects on the role of the clerics in spreading processes of books and education during 18th and 19th century in the geographic territory of present day Slovakia. He divides them into two groups – higher and lower ecclesiastical authorities. They performed different tasks in the analysed process. Lower ecclesiastical authorities (parishes' administrators) tried to improve low cultural and educational level of the countryside parishioners and to eliminate their bad habits (alcoholism, laziness). Higher ecclesiastical authorities (bishops) tried to influence the priests and seminarists and with their book donations to ensure their perfect orientation in various theological and philosophical issues. The author uses the results of the church and parochial libraries analyses as well as his knowledge, gained during the reconstruction process of church libraries collections.

Budovanie knižničnej zbierky prvej slovenskej knižnice v Revúcej

Barbora Skubachová

Pri pohľade do minulosti mesta Revúca, pozornosť najčastejšie púta obdobie fungovania prvej úplnej slovenskej strednej školy – Prvého slovenského gymnázia (1862 – 1874). Revúca sa v tomto období stala jedným z centier slovenského národného a kultúrneho života. Avšak skutočnosť, že nezanedbateľná kultúrna činnosť sa tu rozvíjala už o niečo skôr, nie je verejnosti až tak známa. Duch šírenia nových poznatkov, poznávania, vzdelávania a kultivovania spoločnosti sa nad Revúcou začal vznášať už v prvej polovici 19. storočia.

Dôležitú úlohu pritom zohrávala evanjelická vetva vzdelancov. Popredné miesto medzi nimi patrí evanjelickému kňazovi, učiteľovi a osvietenkovi Samuelovi Reussovi. Práve on sa zaslúžil o rozvoj knižnej kultúry v meste, keď inicioval myšlienku založenia knižnice – prvej knižnice v Revúcej.¹ Inšpiráciou mu mohlo byť členstvo v Učenej spoločnosti malohontskej, kde krátky čas pôsobil ako knihovník.² Malohontská knižnica bola využívaná prevažne inteligenciou. Chýbala tu však orientácia na širšiu verejnosť. A práve to sa stalo Reussovým zámerom, vytvoriť knižnicu, ktorou by mohol prispievať k vzdelávaniu širšieho okruhu ľudí. To si však vyžadovalo jazykovú zrozumiteľnosť kníh, ktorú sa počas existencie knižnice snažili jej predstavitelia zabezpečiť. Fakt, že sa im to darilo, odráža aj časť názvu príspevku, v ktorom sa knižnica uvádza ako slovenská.

O realizáciu myšlienky sa pričínili aj ďalší predstavitelia revúckej inteligencie. Učitelia Ján Majba, Jozef Schulek spoločne s Reussom za prítomnosti revúckych mešťanov založili školskú knižnicu na zasadnutí 21. apríla 1822.³ Prítomní zakladatelia a podporovatelia prispeli na knižnicu buď finančne, alebo knižným darom. K tomu pribudli príspevky od detí evanjelickej ľudovej školy a niekoľkých dobrodincov. Knižnica začala svoju činnosť so sumou 55 zlatých a 50 grajciarov.⁴ Postupne sa knižný fond rozrastal darovanými a nakupovanými knihami. Pre knižnicu boli

¹ FRÁK, G. Založenie a činnosť prvej slovenskej knižnice v Revúcej, s. 368.

² FRÁK, ref. 1, s. 368. V kruhoch Učenej spoločnosti malohontskej sa pohyboval počas pôsobenia v Tisovci ako kaplán a učiteľ (1807/1809) a neskôr ako farár v Kraskove v rokoch 1809 – 1812; DUBOVSKÝ, D. Evanjelici v dejinách Revúcej, s. 185.

³ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej: Zápisnica RK 75 – Záznam o založení knižnice z 21. apríla 1822, kde sú uvedené aj základné ustanovenia súvisiace s jej činnosťou..

⁴ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej: Zápisnica RK 75 – Prijíma tjkagjicý se Bibliotheky školy Ew. Aug. w. Welko – Revúcké. Od 21. 4. 1822 – 13. 4. 1823..

priaznivejšie 20. roky, horšia situácia bola v 30. rokoch, keď prírastok kníh ustal a knižnica upadla.

Akési nové obrozenie sa spája s príchodom knihovníka Mateja Nandrásyho v roku 1841. Badateľné je najmä v hlavnej orientácii knižnice. Uvedomujúc si potrebu ďalšieho vzdelávania sa na zhromaždení dňa 22. 8. 1841 hlavní predstavitelia spojení s činnosťou knižnice okrem iného uzniesli aj na bode č. 3 „*Knihy...wjce wždy jen w slowenskem gazjku kterému naylépe rozumjme kupowane byti magj.*“⁵ Zároveň o knižnicu v tomto čase prejavili zvýšený záujem širšie kruhy národne uvedomelej mládeže v Levoči a v Bratislave i dospelí vlastenci. Do Revúcej poslali nové knihy a prispeli i dobrými radami.

Dôležitou etapou fungovania knižnice boli aj 60. roky. Knižnica sa naďalej úspešne rozrastala. Čitateľská základňa sa výrazne rozšírila uznesením evanjelickej cirkvi, sprístupniť knižnicu aj študentom novootvoreného slovenského gymnázia.⁶ V roku 1873 knihovník Samuel Hlaváč (v tejto funkcii pôsobil od roku 1860) odišiel do dôchodku a jeho miesto prebral Ján Kordoš. Knihy do knižnice pribúdali už len nákupmi. O daroch sa neobjavujú žiadne správy, čo naznačuje istý pokles záujmu verejnosti. V roku 1902 je Ján Kordoš poslednýkrát podpísaný ako knihovník v *Zápisnici knihovní...* a od nasledujúceho roku sú záznamy vedené po maďarsky.⁷ Na tomto mieste môžeme hovoriť o definitívnom zániku slovenskej knižnice.

Vzhľadom na budovanie knižničnej zbierky je opodstatnené pozrieť sa, pre koho mala knižnica slúžiť. Oficiálne vznikla ako „*Bibliotheka sskolská*“⁸ o čom svedčí aj názov prvého katalógu kníh a text nálepiek v knihách,⁹ avšak šiesty bod stanov zakladajúcej listiny ukazuje, že jej perspektívy boli širšie: „*Každý nassého Náboženstwj a Nassého Města Obywatěl a Messtenjn má Swobodu Knjhy z nassj Bibliotheky ctět, awssak Fundatorowé gegj magj prednj Práwo.*“¹⁰ Z uvedeného vyplýva, že knižnicu možno považovať aj za inštitúciu verejnú. V zázname z výročnej kongregácie z roku 1825 badáme však isté obmedzenie. Do fondu sa mali nakúpiť „*některe knihi česke, gestli za dobré uznane magj byt, pre potrebu čtenaru S. teto Cirkwy.*“¹¹ Ako je vidieť, okruh čitate-

⁵ Listina z valného zhromaždenia z dňa 22. 8. 1841, bod č. 3. Prvé slovenské gymnázium v Revúcej, národná kultúrna pamiatka.

⁶ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej: RK 12 – Protocoll Cirkvi evanj. Velko Revucké na r. 1862. 52. bod.

⁷ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej: Zápisnica RK 76 – Zápisnice knihovní do níž se zapisují počty, totiž: příjmy a výdavky, tak též ustanovení týkající se evan. školské knihovne Velko-revúcké, od roku 1860.

⁸ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej: Zápisnica RK 75 – Záznam o založení knižnice z 21. apríla 1822..., VIII. bod stanov.

⁹ Názov katalógu – „*CATALOGVS LIBRORUM qui in Bibliotheca Scholae Ev. Aug. Conf. Nagy – Rőczensis prostant atque sub Rectoratu Prost. ac Doctissimi Viri Joannis Majba collecti sunt nonnulli.*“ Text nálepiek vlepovaných do kníh – „*Ex Bibliotheca Scholae Evan. Aug. Confessionis Nagy Rőtzensis*“

¹⁰ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej: Zápisnica RK 75 – Záznam o založení knižnice z 21. apríla 1822..., VI. bod stanov.

lov sa obmedzil na príslušníkov evanjelickej cirkvi. Dňa 22. 8. 1841 sa na valnom zhromaždení zišli hlavní predstavitelia knižnice a uzniesli sa na nových ustanoveniach týkajúcich sa jej fungovania. Jedným z nich bolo aj nariadenie, ktoré možnosti využitia knižnice obmedzuje len na členov spoločnosti združených okolo nej. Konkrétne sa píše: „*Knihy žádnému k čtenj dané byti nemagj, krom tech, kterj skutečnj audowe našeho spolku gsau.*“¹² Od 60. rokov sa už nestretávame s nijakými ustanoveniami, ktoré by škálu čitateľov obmedzovali. Naopak, okruh sa rozšíril aj o záujemcov z blízkeho okolia. Na výročnej porade sa hlavní predstavitelia uzniesli: „*Cizím páním v susedství bydlicím mohau sa tež knihy na čítanij vydávati, když na knihoveň něco z vlastnij vůle obětují.*“¹³ Knižnica sa tak otvorila širšiemu okruhu ľudí. V roku 1862 bolo v Revúcej otvorené Prvé slovenské evanjelické gymnázium a cirkevný konvent rozhodol, že „*Cirkeвно-školská bibliotheka se i gymnasiu ku užívání přepustí.*“¹⁴

Pri vytváraní knižničnej zbierky s prihliadnutím na zámery hlavných predstaviteľov knižnice za relevantnú literatúru možno považovať najmä tú, ktorá bola písaná v jazyku zrozumiteľnom širšej verejnosti. Obsahovo to boli diela participujúce na vzdelávaní, výchove a celkovej kultivácii obyvateľstva. Fond knižnice sa rozrastal najmä darmi, ale aj nákupmi. Podľa našich prieskumov sa v prvom roku fungovania (21. 4. 1822 – 13. 4. 1823) značná väčšina kníh dostala do knižnice darom (81 titulov a 5 máp) a 25 titulov bolo zakúpených. Pri nákupe bol už v tomto roku zreteľný záujem predovšetkým o knihy v slovenčine¹⁵ a v češtine. Jazyková stránka darovaných titulov bola pestršia. Slovenské a české knihy prevyšoval počet najmä latinských a nemeckých kníh. Musíme teda konštatovať, že knižnica v prvom roku existencie obsahovala len 46 % slovenských a českých kníh. Počas nasledujúcich rokov knihy postupne pribúdali v rôznych počtoch. Nehasnúci záujem o knihy v slovenčine dokazuje nariadenie z výročnej kongregácie z roku 1827, kde sa píše „*Knyhij Nemecke duchowne magj se popredat a na mjsto tech slowenske nakaupit.*“¹⁶ Celkovo možno zhodnotiť, že v priebehu 20. rokov, sa väčšie množstvo kníh do knižnice dostalo darom (okolo 163 titulov a 5 máp). Jazyková štruktúra fondu sa na konci 20. a za-

¹¹ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej: Zápisnica RK 75 – Die 17. Aprila 1825 w den ročne Congregatii uridilo se pri zhromaždení Sl. Conventu... .

¹² Listina z valného zhromaždenia z dňa 22. 8. 1841, bod č. 4. Prvé slovenské gymnázium v Revúcej, národná kultúrna pamiatka.

¹³ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej: Zápisnica RK 76 – Zápisnice knihovni do níž se zapisujij počty, totiž: příjmy a výdavky... Zápis z výročnej porady konanej dňa 20. 8. 1860 ohľadom záležitostí evanjelickej školskej knižnice. 8. bod ustanovení.

¹⁴ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej: RK 12 – Protocoll Cirkvi evanj. Velko Revucké na r. 1862. 52. bod.

¹⁵ Myslíme tým knihy písané Slovákami v češtine, ktorá bola v niektorých prípadoch adaptovaná na slovenský spôsob. Jej prispôbenie, zdomácnenie umožňovalo mnohé písomné prejavy vnímať a chápať ako slovenské. DORULA, J. Slovenčina v predpisovnom období, s. 72.

¹⁶ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej: Zápisnica RK 75 – Anno 1827 dne 6. Maja w den ročnj Congregatii... .

čiatku 30. rokov vylepšila v prospech slovenských a českých kníh, ktorých tu bolo 56 % oproti inorečovým 44 %.¹⁷

Pre rozvoj knižnice 30. roky neboli veľmi úspešné. Boli poznačené nezhodami a napätým vzťahom medzi Samuelom Reusom a inšpektorom Piscatorisom.¹⁸ Kým v 20. rokoch pribudlo do knižnice ročne priemerne 35 kníh, v tomto období to bolo len 5. Prevažovali nakúpené tituly a vidieť, že aj darcovia, aj nakupujúci uprednostňovali slovenský a český jazyk, v ktorom za dané obdobie pribudlo 27 titulov (63 %) a 16 inorečových titulov (37 %).

Prejavilo sa to aj pri záverečnom zhodnotení, pri ktorom do knižnice pribudlo 27 titulov (63 %) v domácom jazyku a 16 inorečových titulov (37 %).

S menom Mateja Nandrassyho (knihovníka od roku 1841) sú spájané predovšetkým 40. roky. Na základe analýzy pribúdania kníh do knižnice možno konštatovať, že 78 % z nich bolo darovaných, pričom darcovia rešpektovali zámery hlavných predstaviteľov obohacovať knižnicu knihami v jazyku ľudu. Prispeli počtom 96 slovenských a českých kníh. Inorečových bolo 45, medzi ktoré sme započítali knihy nemecké, latinské a po jednom exemplári v poľskom a chorvátskom jazyku. Knižnica v tomto období nadobudla výraznejší zástoj v rozvoji národného uvedomenia. V prichádzajúcej korešpondencii sa študenti i dospelí vlastenci vyjadrili pochvalne k rozvíjajúcej sa národnej činnosti a svoju priazeň knižnici preukázali zasláním knižných darov. Predovšetkým študenti pochádzajúci z Revúcej, ktorí sa dostali na štúdiá do Bratislavy či Levoče, snažili sa z týchto miest podporiť rozvoj revúckej knižnice. Svedčí o tom list Jána (Jaroslava) Tomesza, ktorý v školskom roku 1841/1842 a 1842/1843 patrila medzi najaktívnejších členov Katedry reči a literatúry československej v Bratislave.¹⁹ Tu, tak ďaleko od domova, sa všemožne snažil, predovšetkým spoluprácou s Ludovítom Štúrom, napomôcť vzrastaniu knižnice. Z listu je zrejmé, že vďaka Tomeszovi sa o knižnici dozvedel aj Štúr. Píše: „*Při geho přigltj sem mu oznámil ducha Gemerské stolice, též i naše podnikánj, horlívost a usnesenj se z ohledu knihowny W. Rewúcké, což ho nemálo potěšilo; ponewadž rowná teto zprávě ze všech těch které obdržel žádná nebyla.*“²⁰ Pri Ústave sa zorganizovala zbierka na knihy pre „*knihownu W. Rewúckú.*“²¹ A ako je zrejmé z listu L. Štúra Škultétymu, knihy sa do Revúcej vyslali už v decembri 1841.²² Štúr prisľúbil, že poprosí Palkoviča a niekoľkých spisova-

¹⁷ Inorečovými knihami máme na mysli predovšetkým tituly v latinskom, nemeckom, maďarskom jazyku.

¹⁸ GALLO, J. Od rozprávok k národnej realite (Reusovci), s. 23. Samuel Piscatoris – v rokoch 1832 – 1848 vykonával funkciu zborového dozoru revúckeho Evanjelického a.v. cirkevného zboru; DUBOVSKÝ, D. Evanjelici v dejinách Revúcej, s. 174.

¹⁹ DUBOVSKÝ, D. Biografický lexikón mesta Revúca.

²⁰ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej: List Jána Tomesza z 1.11. 1841, s. 1.

²¹ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej: List Jána Tomesza z 1.11. 1841, s. 2.

²² Štúr v liste ubezpečuje A.H. Škultétyho, že ak založí knižnicu v Tisovci, získa podporu aj z Bratislavy. Dokazuje to na príklade Revúcej „Právě nyní vysíláme knihy do Revoucké knihovny.“ Listy Ludovíta Štúra I : 1834 – 1843, s. 285.

teľov, aby aj oni pomohli knižnici zaslaním kníh. Taktiež že „*bude psát* [L. Štúr] *do Česka na Morawu, by také něgakau sbjrkou učinili, zesbýrané knihy nám zaslali, mi pak gich na mjsto odešleme.*“²³ Takáto činnosť sa rozvíjala v Bratislave v prospech revúckej knižnice. O tom, že nebola bezvýsledná, svedčí niekoľko mien študentov evanjelického lýcea v Bratislave zapísaných v katalógu knižnice: *Wratislav Francisci* (Ján Francisci), *August Horislav Krčméry*, *Wrahobor Daxner* (pravdepodobne Štefan Marko Daxner), *Peter Kellner*, *Samoslav Štúr* (Samuel Štúr, mladší brat L. Štúra), *Andrej Braxatoris* (Andrej Sládkovič), *Ondrej Hodža* (v roku 1841 bol zapisovateľom na Ústave reči a literatúry československej). Medzi darcami sa objavili aj *Morawané*, pravdepodobne výsledok zbierky, o ktorú poprosil Ludovít Štúr, ako o tom informoval Ján Tomesz vo svojom liste. Väčšina zaslaných kníh bola v českom a slovenskom jazyku.

V januári 1842 „*Bratské pozdrawenj...společnosti čtenárské slowenské w W. Rewauci*“ zasiela ďalší revúcky rodák, v tom období poslucháč evanjelického lýcea v Levoči, *Štepan Wenceslaw Homola*.²⁴ V liste vyjadril potešenie, ktoré im spôsobila „*Zpráva o zrůstu Knihowny spolku Wašého...*“, čo ich zároveň priviedlo k myšlienke pomôcť knižnici knižným darom. V liste je uvedených 14 slovenských titulov a 2 české, ktoré boli zaslané spoločne od levočskej mládeže a tri diely *Wynalezenj Ameryky*, ktoré boli od samotného Štefana Homolu. Levočská mládež pod hlavičkou *Bohumila Nosáka*, tajomníka tamojšieho Ústavu československého, sa ohlásila aj listom zo 6. 1. 1842, s ktorým do knižnice zaslala ďalších 11 kníh, z ktorých boli všetky, okrem jednej latinskej, v slovenčine a češtine.²⁵ Aj bližšie okolie zareagovalo a knižnicu podporil učiteľ z Kamenian, *Ludewjt Orphanides*. V liste adresovanom Matejovi Nandrássymu píše: „*Slyšji o Wašem chwalitebnem predsewzétj, totižto že zakladáte w Rewucey Společnost a Knyhownu národnj – za powinnost sem sobe pokladal – Wám dle mé možnosti napomocnim byti.*“²⁶ Knižnici zaslal 40 kusov kníh, ale ako sám poznamenáva „*prawda né slowenskych, neb takowé sám wynjmam nekolik, gešte nemám – gsau zwetšj částky nemecké a latinské.* Naozaj, ako je vidieť aktivita sa prejavila z viacerých strán a aj vďaka tejto podpore sa stávala knižnica centrom rozvíjajúceho sa slovenského povedomia v revúckej doline. Negatívom však ostáva, že po roku 1843 prichádza obdobie, keď o knižnici nemáme podrobnejšie správy.

Nákupom sa do knižnice dostalo v 40. rokoch 40 kníh, z ktorých okrem jednej maďarskej všetky boli v slovenskom a českom jazyku. Posledné zápisy v katalógu Mateja Nandrássyho patria štyrom titulom v slovenčine z roku 1857. Ak by sme si

²³ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej; List Jána Tomesza z 1. 11. 1841, s. 2.

²⁴ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej; List od Štefana Václava Homolu z januára 1842.

²⁵ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej; List od Bohumila Nosáka adresovaný Samuelovi Reussovi z 6. 1. 1842.

²⁶ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej; List od Ludovíta Orfanidesa adresovaný Matejovi Nandrássymu z 28. marca 1842.

zbilancovali činnosť za spomínané obdobie (40. roky a rok 1857), výraznú prevahu mali knihy v slovenčine a v češtine 75% oproti cudzím jazykom 25 %.

V rokoch 1860 – 1873 viedol knihovník Samuel Hlaváč dôkladnú knižničnú agendu. Spísal katalóg, do ktorého zahrnul aj tituly z predchádzajúcich dvoch katalógov a všetky knihy roztriedil podľa vedných odborov. Viedol aj podrobné záznamy o príjmoch a výdavkoch knižnice. V tomto období do knižnice pribudlo 426 titulov, z toho darom 257.²⁷ Tie boli jazykovo podelené skoro presne na polovicu, 128 v slovenčine a češtine a 129 inorečové. V roku 1860 sa knižnica stala členom Matice českej,²⁸ s čím súvisel výraznejší prúd literatúry v českom jazyku. Pri kúpe kníh sa opäť ukázal záujem aj o knihy v češtine a slovenčine. Z cudzích jazykov sa objavili tri exempláre (v latinčine, nemčine a maďarčine). Celkovo za roky 1860 – 1873 pribudlo 281 titulov (66 %) v českom a slovenskom jazyku a 145 titulov (34 %) v jazyku latinšom, nemeckom, maďarskom, ruskom, chorvátskom.

Po odchode Samuela Hlaváča nastúpil za knihovníka Ján Kordoš. Zo zápisov príjmov a výdavkov sa ukazuje, že do knižnice knihy ešte pribúdali, ale už len nákupmi. O daroch sa neobjavujú žiadne správy, čo naznačuje istý pokles záujmu o ňu a postupný úpadok jej významu. A hoci od roku 1874 nie je dostupný žiaden katalóg kníh, ktorý by bližšie objasnil stav fondu, vďaka zápisnici o príjmoch a výdavkoch máme možnosť poznať ešte niekoľko titulov, ktoré sa do knižnice dostali. Z jazykovej stránky boli tieto knihy prevažne v slovenčine a v češtine, v niekoľkých prípadoch sa objavili maďarské. Ak by sme to vyjadrili číslami, od roku 1874 do roku 1903 pribudlo nákupom 283 kníh, z nich 259 v slovenskom a českom jazyku a 24 v maďarčine.

Z obsahového hľadiska bol fond prvej slovenskej knižnice budovaný rozmanito. Keďže vznikla ako knižnica evanjelickej školy a o jej činnosť sa zaslúžili kňazi, učitelia, mešťania tohto vierovyznania, je pochopiteľná prítomnosť náboženských, filozofických i pedagogických prác. Väčšina z nich sa do knižnice dostala darom. Avšak aj medzi nakupovanými knihami badáme v prvých desaťročiach fungovania väčší záujem o tieto tematické skupiny. Knižnica si tak vytvárala zbierku teologických prác, výkladov písma, náučnej náboženskej literatúry, kázni, pohrebných rečí, katechizmov a náboženstiev, diel z cirkevnej histórie, kníh o svätých, modlitieb, spevníkov. Žiakom pri výučbe náboženstva a čítaní náboženskej literatúry mali poslúžiť knihy ako Lutherov katechismus – *Katechismus Doktora Martina Luthera s Výkladem*, knihy o živote Martina Luthera, o biblickej a cirkevnej histórii – *Jádro Biblického hystorie z písem Swatich wybrane pro mládež ewangelicku* od Jána Langhoffera a pod.

²⁷ Táto hodnota nevyjadruje skutočný počet jednotlivých exemplárov. Predstavuje počet titulov, ktoré knižnica obsahovala.

²⁸ FRÁK, ref. 1, s. 369.

Darmi sa do knižnice dostali diela významných autorov, akými boli Ján Amos Komenský: *Labirynt Swęta a Rag Srdce*, Erasmus Rotterdamský: *Apophthegmatum ex optimis utriusque linguae scriptoribus, libri 8*, 1570, jeden z prekladov Mateja Bahila: *Srdečné napomenutí k vystřihání se pápežského a k stálemu setroání při lutheránském učení* (1745), ktorý bol považovaný za protikatolícke dielo.²⁹ Okrem náboženských diel sa tu vyskytlo aj niekoľko filozofických titulov. Nebolo ich veľa, možno spomenúť dielo Philipa Melanchtona a Paula Phrisipa *Dialectica*.³⁰

Pre žiakov, mládež, učiteľov a širšiu verejnosť mali slúžiť diela výchovno-vzdelávacieho charakteru. Boli to napríklad práce Daniela Lehockého: *Kniha o maudrem a krestánskem wychowáwanj Djtke k užitku vlasti...*, 1786,³¹ *Pravidla moresnosti aneb zdvořilosti, jako i opatrnosti a zachování zdraví, mládeži a těm, kteří toho ještě potřebují*, 1795,³² učebnica Juraja Lesáka: *Čtíri Gruntownj Tabule, ku prospechu Mládeži slowenských škol*, 1780,³³ o preklad ktorej sa zaslúžil osvietenec a ľudovúchovný spisovateľ Juraj Ribay. Nechýbali mravoučné diela (*Mrawne a kratke propowjdy a podobenstw...*, 1824³⁴ v češtine od Mateja Jozefa Sychru) a náboženské práce s ľudovúchovným zameraním (*Opilci nepřatelía kříža Kristovho*³⁵ od katolíckeho kňaza a šíriteľa protialkoholickéj osvety Júliusa Plošica). Samuel Ormis, profesor na Prvom slovenskom gymnáziu v Revúcej, vydal v roku 1871 knižku *Výchoveda pre seminaristov a rodičov, 1. diel*,³⁶ kúpou ktorej sa fond obohatil o ďalšiu pedagogickú prácu.

Do fondu knižnice pribúdali aj knihy historické, právne a politické. Spomenieme diela *Jadro hystorye Wsseobecne pro sskolnj mládež y dospelich lid obecny*, 1829³⁷ od evanjelického kňaza a publicistu Ondreja Šoltýsa. O dejinách vlasti poučal Michal Semian v práci *Kratičké historické vypsání knížat a králů uherských...*, 1786.³⁸ Z ďalších historických prác, ktoré mohli byť ľuďom nápomocné, boli napríklad preklady z latinských snemových článkov, ktoré vydával Juraj Palkovič: *Výtah z artikulů sněmovních, to jest z práv a zřízení zemských Království Uherského...*, 1808, pre poučenie o dejinách vlastného kraja bol zakúpený historický spis Jána Pavla Tomášeke: *Pameti Jelssawске a Muranske*, 1829.³⁹ O dejinách Uhorska, histórii Čiech, náboženských dejinách bolo možné dozvedieť sa aj z ďalších titulov, ale v cudzojazyčnom prevedení.

²⁹ Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej: Zápisnica RK 75 – Catalogus librorum qui in Bibliotheca Scholae Ev. Aug. Conf. Nagy – Róczensis prostant atque sub Rectoratu Prost. ac Doctissimi Viri Joannis Majba collecti sunt nonnulli, knihy č. 13, 39, 68.

³⁰ Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, kniha č. 19.

³¹ Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, kniha č. 116.

³² Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, kniha č. 214.

³³ Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej: Zápisnica RK 75 – katalóg Mateja Nandrásyho, kniha A 101.

³⁴ Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, kniha č. 166.

³⁵ Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej: Zápisnice knihovní obsahující v sobě popis knih ev. školské knihovni V. Revúcké, kniha A 201.

³⁶ Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej, ref. 35, kniha A 205.

³⁷ Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, kniha č. 257.

³⁸ Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, kniha č. 242.

³⁹ Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, knihy č. 84, 254.

Nechýbala ani literatúra pre deti a mládež: *Pamätné Pribehy hraběť Benyowského*, 1808,⁴⁰ ktoré svojím beletristickým charakterom a pútavým dejom boli pre túto skupinu pritažlivým čítaním. Detská literatúra bola obohatená aj o dielo s názvom *Kolumbus aneb Vynalezení Západní Indie*, 1825,⁴¹ ktoré bolo určené pre staršiu mládež a slúžilo jej vzdelávaniu. V 40. rokoch sa do knižnice dostalo niekoľko titulov v podobe národných obrán a diel, ktoré sa venovali jazykovej problematike (maďarizácii) v Uhorsku. Darom od Jána Francisciho pribudla anonymná satirická obranná polemika Jána Chalupku: *Durch welche Mittel lässt sich die Verbreitung der magyarischen Sprache unter den Einwohner Ungarns am sichersten erzielen?* 1834.⁴² Ďalšou polemikou bola *Apologia to jest obrana, kterou sa odrodilci, jenž od svojí národnosti slovanské odstupují, brániti chtějí, ti pak, kteří v ní stojí, posilniti se mohou*, 1841.⁴³ V 60. rokoch pribudli aj ďalšie diela zaoberajúce sa dejinami národov a dve práce reprezentanta matičného obdobia slovenskej historiografie, Františka Víťazoslava Sasinka, v ktorých sa opäť prejavovala základná národoobránná tendencia.⁴⁴ Knižnica nadobudla niekoľko právnických a politických diel, väčšinou však v latinskom a nemeckom jazyku.

Knižnica bola dopĺňaná aj menším množstvom prác geografického charakteru. Naopak vo väčšom počte pribúdali diela, ktoré mali ľudí oboznámiť s prírodnými vedami a vštepovať im mnohé užitočné poznatky, ktoré by vedeli zužitkovať pri domácom hospodárení, vo svojich záhradách, či starostlivosti o zdravie a podobne. Práve oblasť zdravovedy bola knižne značne zastúpená. Do fondu sa dostal napríklad preklad diela švajčiarskeho lekára Simona André David Tissota: *Zpráva pro lid obecný ve všech bydlící, kterak by zdraví svého chrániti a v nemocch sobě pomáhati měl*, (Skalica, 1788).⁴⁵ Nemenej dôležitý je aj preklad diela jenského profesora Wiliama Hufelanda, o ktorý sa zaslúžil Juraj Palkovič. Ide o dielo *Kunšt prodloužení života lidského*, (Vacov, 1808).⁴⁶ Kniha bola určená pre čitateľov s vyšším vzdelaním, pretože bola ťažko zrozumiteľná.⁴⁷ Pre jednoduchších ľudí sa poznatky sprostredkovávali formou katechizmov⁴⁸ a osveta sa šírila aj v podobe tlačných kázni, ktoré vo fonde nemohli chýbať. Zdrojom nových poznatkov boli aj latinské a nemecké diela. Upozorňovali na rôzne choroby a viaceré zdôrazňovali význam liečivých bylín. Knižné zastúpenie má v tejto tematickej skupine aj vedný odbor veterinárnej medicíny. Spome-

⁴⁰ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, knihy č. 82.

⁴¹ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, kniha č. 164; Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, kniha A 12 a ďalší exemplár A 133, A 134 – II. diel a A 135 – III. diel.

⁴² Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 33, kniha A 56.

⁴³ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 33, kniha A 53.

⁴⁴ Dejiny drevných národov na území terajšieho Uhorska. (1867) a Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska. (1868). Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 35, knihy B 85, 89.

⁴⁵ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, kniha č. 76 a 229.

⁴⁶ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, knihy č. 77, 138.

⁴⁷ BRTÁŇ, R. Juraj Palkovič (1769 – 1850), s. 59.

⁴⁸ Katechismus o zdraví pro obecný lid a školskou Mládež. Pešť, 1795. Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, kniha č. 179.

nieme zverolekársku príručku od Alexandra Tolnayho v preklade Martina Pána pod názvom *Uměňj hogenj lichwy*, (Banská Bystrica, 1808).⁴⁹ Náučno-osvetová literatúra rozoberala aj témy o záhradníctve, včelárstve a nevynechala ani problematiku povier. Práca Pavla Michalku: *Rozmlouvání učitele s několika sedláky o škodlivosti pověry při obecném lidu velmi panující*, (Bratislava, 1802)⁵⁰ sledovala osvetový zreteľ odstránenia poverčivosti. Podobný zámer sa objavil aj v jeho ďalšej práci *Fyzika, aneb učení o přirozenj k prospěchu jak celého národu, tak zvláště lidu obecného a pěkného umění žádostivého*, (Budín, 1819).⁵¹ Týmto dielom chcel prispieť k osvojeniu si vedomostí o podstate prírodných javov, čoho logickým dôsledkom malo byť postupné odpútavanie sa od povier.⁵²

Záujem o túto tematickú skupinu dokazuje aj jedno z ustanovení, z roku 1861, v ktorom sa uvádza: „Do knihovni se mají nadobudnauti zvláště knihy hospodárské a jiné poučné, které p. knihovník s pánem farářem z předloženého seznamu vyběraou.“⁵³ Fond obohatili aj práce ľudovýchovného pracovníka a popularizátora vied Daniela Licharda.⁵⁴ Nechýbali ani rôzne príručky, učebnice a ďalšie diela so zameraním na prírodné vedy, ako matematika, ekonómia, fyzika, astronómia.

Knižničnú zbierku tvorilo aj niekoľko jazykovedných prác. Boli to tituly prevažne v latinskom jazyku a z hľadiska formy ich možno rozdeliť na knihy náučné – gramatiky, príručky a učebnice so zameraním na latinský, grécky, nemecký, francúzsky a poľský jazyk. Do fondu sa dostalo aj niekoľko titulov venujúce sa pravopisu, rečníctvu a zastúpené boli aj slovníky.

Najpočetnejšou a čitateľmi mimoriadne obľúbenou bola literatúra určená na spríjemnenie voľného času, pobavenie a oddych. Niektoré tituly nezabúdali ani na istú dávku poučenia. Pre čitateľov sa budovala široká zbierka od poézie cez umeleckú prózu až k dráme. Na výber boli básne, romány, poviedky, novely, z dramatických žánrov komédie, tragédie, činohry. Diela z tejto skupiny boli veľmi obľúbené aj vďaka zrozumiteľnému jazyku, v ktorom boli napísané. Prevažovala najmä čeština. Jedine knihy tohto tematického zaradenia sa do knižnice dostávali v prevažnej miere nákupom. Objavilo sa niekoľko popredných mien českej aj slovenskej literatúry. Spomenieme autorov Šebestiána Hněvkovského, básnika a českého národného buditeľa a jeho *Básně drobné*, Antonína Puchmajera a preklad diela slávneho francúzskeho filozofa a spisovateľa Charlesa Louisa Montesquieu – *Chrám Gnúdsky*, Václava Hanku a jeho kontroverzný *Rukopis královédvorský*.⁵⁵ Zo slovenských autorov básní

⁴⁹ Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, knihy č. 109, 188.

⁵⁰ Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, kniha č. 75.

⁵¹ Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, kniha č. 184.

⁵² SLIACKY, O. Literatúra pre deti a mládež v národnom obrodení, s. 55.

⁵³ Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej: Zápisnica RK 76 – Zápisnice knihovni do níz se zapisují počty, totiž: příjmy a výdavky. Tretie ustanovenie z porady konanej 26. 8. 1861.

⁵⁴ Malý gazda. Skalica, 1867 a Malá gazdiná. Skalica, 1871. Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej: Zápisnice knihovni obsahující v sobě popis knih ev. školské knihovni V. Revúcké, kniha D 80, 84.

⁵⁵ Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, knihy č. 78, 80, 149.

sa do knižnice dostali Samuel Godra a jeho cyklus lúboštných a vlasteneckých sonetov *Múzy Dcera*, viacero diel z básnickej tvorby osvietenského vzdelanca Bohuslava Tablica a *Slovenské verše* etnografa Jána Čaploviča.⁵⁶ Literárny klasicizmus reprezentovalo niekoľko básnických diel Pavla Jozefa Šafárika. V 40. rokoch pribudla do knižnice aj lyricko-epická báseň *Slávy dcera*,⁵⁷ ktorá bola v tom období považovaná za „grunt vlastenectwj,“ ako píše Štefan Homola, poslucháč evanjelického lýcea v Levoči, vo svojom liste „pánům společnosti čtenárské slowenské w W. Rewauci.“⁵⁸

Z umeleckej prózy knižničnú zbierku doplnilo viacero poviedok od nemeckého autora detských kníh Christopha von Schmida a taktiež nemeckého ľudového a detského spisovateľa Carla Gustava Nieritza. Beletria zaujala dominantnú pozíciu hlavne v 60. a na začiatku 70. rokov. Svoje miesto tu našli príbehy, poviedky, romány výchovného, mravného, poučného, zábavného, vlasteneckého a historického charakteru. Objavilo sa napríklad niekoľko prác českého dramatika a autora historickej prózy, Jozefa Kajetána Tyla.⁵⁹ Okrem spomenutých útvarov boli v knižnici prítomné povesti a eposy. Z drámy treba osobitne spomenúť meno Jána Chalupku, autora obrodeneckej literatúry a v prvom rade známej veselohry *Kocourkovo, anebo: Jen abychom v hanbě nezůstali*.⁶⁰ Do katalógu zo 60. rokov pribudlo v českých prekladoch aj niekoľko dramatických diel Williama Shakespeara.

Knižnica do svojho fondu získavala darmi a v menšom počte nákupmi aj časopisy, almanachy, čítanky, kalendáre. Patrili k nim zborník Učenej spoločnosti malohontskej *Solennia Bibliothecae Kis-Hontanae*, určený vyššie vzdelanej skupine obyvateľov, *Staré noviny literárneho umění*⁶¹ adresované širšej verejnosti, ktorých poslaním bolo popularizovať osvietenскую vedu a oboznámiť ľudí i so staršími vedeckými poznatkami.⁶² Do knižnice pribudlo aj niekoľko almanachov – *Jitřenka*, 1840, almanach *Plody*, 1836, ktorý knižnici daroval študent evanjelického lýcea Samuel Štúr.⁶³ Do fondu knižnice prispel aj jedným zväzkom *Hronky* z roku 1836, ktorá mala napomáhať kultúrno-osvetovým snahám štúrovcov.⁶⁴ Súčasťou fondu sa stali aj almanach *Zora* a dva ročníky Hurbanovej *Nitry*. Z ďalších časopisov, ktoré mali podporiť upevňovanie slovenského národného povedomia tu bolo prítomných niekoľko zväzkov *Tatranky, spis pokračující zvlásste pro Slowáky, Čechy a Morawany*, 1842.⁶⁵

Populárnou – vtedy najčítanejšou literatúrou ľudu – boli kalendáre. *Nowý y Stary Wlastenecký kalendár, Slowenský pozorník na rok Páne 1842*,⁶⁶ vydávaný knihárom

⁵⁶ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, knihy č. 252, 98.

⁵⁷ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 33, kniha A 89.

⁵⁸ List od Štefana Homolu z januára 1842.

⁵⁹ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 35, knihy F 247, 248, 249, 250.

⁶⁰ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, kniha č. 259.

⁶¹ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 29, kniha č. 137, ďalší exemplár č. 185.

⁶² PASIAR, Š. Dejiny osvety na Slovensku 1, s. 81.

⁶³ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 33, knihy A 3, A 28.

⁶⁴ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 33, knihy A 23.

⁶⁵ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 33, knihy A 68, A 152, A 166, A 167, A 169.

⁶⁶ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 33, kniha A 4.

a kníhkupcom Gašparom Fejérpataky – Belopotockým, mal vplývať na upevňovanie národného povedomia.⁶⁷ V 60. rokoch sa fond dopĺňal o niekoľko ďalších známych titulov. Z kalendárov dominovalo 18 ročníkov Palkovičovho *Wëtssj a zwlásstnëgssj nowy a starý kalendár*,⁶⁸ ktorý už síce nebol časovo aktuálny, informačne však určite užitočný nielen pre vzdelancov, ale aj remeselníkov, kupcov, sedliakov, hospodárov, zemanov i mešťanov.⁶⁹ Jeho cieľom bolo ľud poučovať, oboznamovať a využiť túto formu literatúry aj na oslavu a obranu svojho národa a jazyka. Dobovo aktuálnejším v týchto rokoch bola *Pokladnica. Národný slovenský obrázkový kalendár na prestupný 366 dní majúci rok Pána 1864*.⁷⁰ Bol to prvý ilustrovaný slovenský kalendár od Daniela Licharda, v ktorom sa snažil popularizovať prírodné vedy a nové metódy práce v poľnohospodárstve. Okrem kalendárov sa do knižnice dostali najmä české časopisy, 16 ročníkov *Časopisu Musea Království českého* a 4 zväzky časopisu *Výbor z literatury české*, ktoré do knižnice zasielala Matica česká.⁷¹

Po roku 1874, keď sa novým knihovníkom stal Ján Kordoš, pribúdali knihy až do zániku knižnice už len nákupom. Fond bol dopĺňaný niekoľkými ročníkmi *Matice lidu*, *Časopisu Musea království českého*, časopisov *Včelka*, *Přítel dítek*, *Česká rodina*, *Rodina*, *časopis pre kresťanské rodiny*, *Škola a Dom*, *časopis pre kresťanskú výchovu*. Pribudlo aj viacero titulov hospodárskej literatúry (dva diely Lichardovej *Slovenskej obrázkovej čítanky hospodárskej*), náboženské práce a tituly umeleckej i náučnej literatúry. Svojím poučným (v náboženstve, mravnom správaní, hospodárstve), ale aj beletristickým charakterom (romány, poviedky, povesti) boli určené mládeži i dospelým čitateľom. Avšak v porovnaní s obsahom knižnice v rokoch od jej založenia približne do roku 1874 je tu badateľný rozdiel. Chýba širšia tematická pestrosť, ktorá bola v predchádzajúcom období zabezpečená aj vďaka bohatším knižným darom, s ktorými sa v zápisoch od roku 1871 nestretávame. Absencia finančných príspevkov po roku 1873, ktorými čitatelia občas knižnicu podporili svedčí o strate väčšieho záujmu o ňu.

Vzhľadom na uvedené fakty a poznatky, pokúsime sa na záver o stručné zhodnotenie charakteru a významu revúckej knižnice. Možnosti jej využívania odkrývajú jej profil ako školskej, ale do istej miery i verejnej knižnice. Z jazykovej stránky možno knižnicu od jej založenia pokladať za slovenskú, pretože slovenské a české⁷² knihy, až na prvý rok fungovania, mali v nej dominantné zastúpenie. Tak-

⁶⁷ KIPSOVÁ, M. et al. Bibliografia slovenských a inorečových kalendárov 1701 – 1965, s. 80.

⁶⁸ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej, ref. 35, kniha G 18.

⁶⁹ BRTÁŇ, ref. 47, s. 52.

⁷⁰ Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej, ref. 33, kniha G 65.

⁷¹ V roku 1860 sa revúcka knižnica stala členom Matice českej, odkiaľ prichádzali ďalšie knihy. FRÁK, ref. 1, s. 369.

⁷² Češtinu v podobách, v akých sa na Slovensku vyskytovala (biblická, upravovaná slovakizmami, taká aká sa používala v Čechách) považujeme za jazyk blízky slovenskému ľudu, preto pod označením slovenská knižnica rozumieme aj knihy v tomto jazyku.

tiež všetky písomnosti knižnice, okrem prvého katalógu⁷³, boli vedené v slovenskom jazyku. Z hľadiska obsahového zloženia bola knižničná zbierka budovaná v širšom tematickom rozptyle, čo vytváralo dobrý potenciál jej využívania nielen pre školskú mládež, ale aj širšiu verejnosť. Knižnica tak bola pripravená plniť dôležitú úlohu v boji proti duchovnej a spoločenskej zaostalosti a rozvíjať národné povedomie. Svojou činnosťou nemalo prispieť i k neskoršiemu založeniu gymnázia, pričom nezanedbateľný význam mala aj pre jeho študentov. Celkovo tak možno vyvodiť jej výchovno-vzdelávací, kultúrny a historický význam.

P r a m e n e

Archív Evanjelického augsburského vyznania (ďalej Ev. a. v.) farského úradu v Revúcej:

Zápisnica RK 75 – obsahuje záznamy týkajúce sa činnosti knižnice od roku 1822 do roku 1860.

Záznam o založení knižnice z 21. apríla 1822, kde sú uvedené aj základné ustanovenia súvisiace s jej činnosťou.

Záznamy z výročných kongregácií.

Záznamy o príjmoch a výdavkoch knižnice.

Catalogus librorum qui in Bibliotheca Scholae Ev. Aug. Conf. Nagy – Rőczensis prostant atque sub Rectoratu Prost. Ac Doctissimi Viri Joannis Majba collecti sunt nonnulli.

Katalóg Mateja Nandrásyho.

Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej:

Zápisnica RK 76 – Zápisnice knihovni do níž se zapisují počty totiž: příjmy a výdavky, tak též ustanovení týkající se evan. školské knihovne Velko-revúcké, od roku 1860.

Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej:

Zápisnice knihovní obsahující v sobě popis knih ev. školské knihovni V. Revúcké.

Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej:

RK 12 – Protocoll Cirkvi evanj. Velko Revucké na r. 1862.

⁷³ Archív Ev. a.v. farského úradu v Revúcej: Zápisnica RK 75 – „CATALOGVS LIBRORUM qui in Bibliotheca Scholae Ev Aug. Conf. Nagy – Rőczensis prostant atque sub Rectoratu Prost. ac Doctissimi Viri Joannis Majba collecti sunt nonnulli.“

Archív Ev. a. v. farského úradu v Revúcej – Zachovaná korešpondencia:

List Jána Tomesza z 1.11.1841.

List od Štefana Václava Homolu z januára 1842.

List od Bohumila Nosáka adresovaný Samuelovi Reussovi zo 6. 1. 1842.

List od Ludovíta Orfanidesa adresovaný Matejovi Nandrássymu
z 28. marca 1842.

Prvé slovenské gymnázium v Revúcej, národná kultúrna pamiatka:

Listina z valného zhromaždenia z dňa 22. 8. 1841.

Zoznam bibliografických odkazov

BRTÁŇ, Rudo. Juraj Palkovič (1769 – 1850). In *Literárne postavy Gemera 2*.

Martin : Osveta, 1971, s. 9 – 66.

DORULA, Ján. Slovenčina v predspisovnom období. In *Studia academica slovacca 22*.

Bratislava : Stimul, 1993. ISBN 80-85697-10-6, s. 71 – 75.

DUBOVSKÝ, Dušan. *Biografický lexikón mesta Revúca*. Revúca :

Mestské kultúrne stredisko, 2000. 282 s. ISBN 80-967687-5-1.

DUBOVSKÝ, Dušan. *Evanjelici v dejinách Revúcej*. Revúca :

Mestské kultúrne stredisko, 2004. 250 s. ISBN 80-89126-03-0.

FRÁK, Gustáv. Založenie a činnosť prvej slovenskej knižnice v Revúcej.

In *Knižnice a Informácie*. ISSN 1210-096X, 1997, roč. 29, č. 9, s. 368 – 371.

GALLO, Ján. Od rozprávok k národnej realite (Reussovci).

In *Literárne postavy Gemera I*. Bratislava : Obzor, 1969, s. 5 – 59.

KIPSOVÁ, Mária et al. *Bibliografia slovenských a inorečových kalendárov 1701 – 1965*.

Martin : Matica slovenská, 1984. 823 s.

Listy Ludovíta Štúra I : 1834 – 1843. Zost. J. Ambruš. Bratislava :

Vydavateľstvo SAV, 1954. 638 s.

PASIAR, Štefan. *Dejiny osvety na Slovensku 1*. Bratislava : Osvetový ústav, 1961. 166 s.

SLIACKY, Ondrej. *Literatúra pre deti a mládež v národnom obrodení*.

Bratislava : Mladé letá, 1973. 216 s.

A collection development of the first Slovak library in Revúca

Barbora Skubachová

The article deals with a collection development of the first Slovak library in Revúca which was founded in the year 1822. The initiative had come from an evangelic priest and enlightened scholar Samuel Reuss. A reader is acquainted with its existence by a brief chronological summary. Attention is aimed at growing of books in the library with an emphasis on their language and the method of acquisition (donation, purchase). In regard to conserved correspondence, the study demonstrates that the collection development was supported from Slovak national centres – Bratislava, Levoča. Notable space is devoted to document analysis of incoming titles, which helped to uncover a variety of book suggestion and its potential in the spheres of education, edification, and the development of national consciousness in Revúca and its surroundings.

Jozefína Marečková – Puella Classica (1880 – 1953), spisovateľka, vydavateľka a kolportérka

Vlasta Okoličányová

Jozefínu Marečkovú – publicistku, spisovateľku, redaktorku, aktívnu esperantistku, aktivistku za ženské práva a členku viacerých významných spolkov a združení – chceme predstaviť najmä ako plodnú európsku spisovateľku a vydavateľku a kolportérku vlastných literárnych diel. Hoci sa narodila na Slovensku, v rodisku nevyrastala a neštudovala, ale žila s rodičmi vo Viedni. Základné a stredné vzdelanie získala na rakúskych a nemeckých školách (Viedeň, Düsseldorf), odkiaľ vo svojich 18. rokoch odišla pracovať do Budapešti, kde prežila dvadsať rokov. Ako publicistka precestovala celú Európu a absolvovala polročný pobyt v Paríži. Pre život na Slovensku sa rozhodla až ako 38 ročná, v čase svojho spisovateľského a vydavateľského zenitu, po rozpade Rakúsko-Uhorskej monarchie a vzniku 1. Československej republiky. Usadila sa v Bratislave, aby pracovala na morálnom, kultúrnom a duchovnom pozdvihnutí slovenského národa, ktorý pokladala za svoj, napriek tomu, že v tom období nebola jej slovenčina na takej úrovni, aby v nej mohla hneď sama literárne tvoriť.

Jej osobnosť a profesionálne začiatky¹

Jozefína Marečková sa narodila 1. 3. 1880 v Petrovej Vsi (pri Holíči) rodičom Anne Marečkovej, rod. Danek (1853 Puszta Terebes, Hevešská župa – 1936 Kopčany) a otcovi Jánovi Marečkovi (1844 Vidovany, majer pri Holíči,² – 1886 Viedeň). Sobáš rodičov sa konal v r. 1873 v šaštínskom kláštore, po ňom sa rodičia odsťahovali do Viedne. Otec spisovateľky zomrel vo veku 44 rokov, Jozefína mala vtedy iba šesť rokov. Matka vychovávala svoje deti ďalej sama. Po úspešnom ukončení základnej a meštianskej školy pracovala Jozefína v Budapešti vo viacerých zamestnaniach. Nikdy sa nevydala. Jej jedinou túžbou bolo skúsiť svet a venovať sa knihám. Ako dcéra chudobnej vdovy nemala finančné prostriedky na vysokoškolské štúdium, preto sa učila latinsky a grécky ako samouk, preštudovala rímske právo, svetové dejiny

¹ Bratislavská Pošta, s. 5 – 15.

² V tom čase holíčske panstvo, od roku 1954 obec Dubovce, ktorá vznikla z obcí Vlčkovany a Vidovany.

a literatúru a absolvovala kurz strojopisu a rýchlopisu (1912). Vedela písať a čítať v desiatich jazykoch. Pre tieto jej záľuby ju priatelia nazývali **Puella Classica** – Klasické dievča. Túto prezývku si zvolila za svoj literárny pseudonym (ako publicistka používala aj pseudonymy tetička Anka a Katarína Petroveská).

V r. 1910 počula na esperantskom kongrese v Drážďanoch prvý raz medzinárodný jazyk esperanto, ktorý sa plynule naučila a korešpondovala s esperantistami po celom svete a stala sa jeho nadšenou propagátorkou. Za všetky jej kontakty s významnými esperantistami spomeňme Alfreda Hermanna Frieda, rakúskeho pacifistu židovského pôvodu a nositeľa Nobelovej ceny za mier z r. 1911, od ktorého je publikované pochvalné uznanie na jej dielo *Märchenbuch*. J. Marečková bola výbornou pozorovateľkou, ktorá jemne a obratne vládla perom. Jej život charakterizovala pracovitosť, vytrvalosť a skromnosť. Nebola členkou žiadnej politickej strany, bola presvedčená demokratka, vyznávala osobné kresťanstvo, v ktorom neváhala kritizovať nešváry v katolíckej či protestantskej cirkvi (predkovia z matkinej strany boli všetci katolíci a z otcovej strany evanjelici). V mladosti navštevovala vo Viedni s matkou a súrodencami kostol Maria am Gestade, kde pôsobili pátri redemptoristi. Neskôr (dozvedáme sa z jej poznámok) v Bratislave i inde na Slovensku a v Čechách navštevovala katolícke i protestantské zhromaždenia. Stala sa prvou priekopníčkou ekumenickej spolupráce v Československu. Propagovala aj zdravý spôsob života – vegetariánstvo. Aktivizovala sa vo viacerých spolkoch a spoločnostiach ako Červený kríž, Spolek vydavatelů a nakladatelů časopisů a periodických spisů, Slovenské esperantské združenie, bola členkou-korešpondentkou Spolku pre výskum jaskýň v Budapešti (1916) a aktívnou členkou abstinentného spolku Modrý kríž (založeného Kristínou a Máriou Royovými na Starej Turej v r. 1897 – 1948, z politických dôvodov pre náboženskú činnosť zakázaného.³) a i. Po skončení 1. svetovej vojny v r. 1918 sa presťahovala do Bratislavy, kde bývala v jednoizbovom byte (pôvodne patriacom bratovi Františkovi) na Kopáčskej 25⁴. Bola to do r. 1936 zároveň aj adresa jej vlastného vydavateľstva, ktoré nazvala Slovenské ľudové Nakladateľstvo. Získala si široký okruh spolupracovníkov, najmä tlačiarov a prekladateľov vo viacerých európskych mestách, kde dávala tlačiť (v Budapešti, Viedni, Lipsku, Přerove, Prahe, Brne, Velkom Meziříčí, Bratislave, Trnave, Piešťanoch, Ružomberku, Liptovskom Mikuláši, Skalici atď.) a prekladať svoje práce. K prekladateľom jej diel patrili významní spisovatelia, publicisti a redaktori. Väčšinu jej prvých prác preložil do slovenčiny Ferdinand Dúbravský, učiteľ, redaktor a ľudový spisovateľ pôsobiaci v Skalici (1850 Borský Jur – 1926 Modra), neskôr už písala po slovensky (redigovala a vydávala časopis *Bratislavská Pošta* 1920 – 1927) a v slovenčine napísala knihy (*Kto vládne na Slovensku?*, 1921; *Kultúrna práca v Bratislave*, 1922). Jedno dielo pod názvom *Vánoční dopisy* napí-

³ Od roku 1950 pripojeného k Jednote československej, od roku 1967 premenovanej na Cirkev bratskú.

⁴ Nemecký názov Hauergasse, táto ulica bola koncom 70. rokov asanovaná, dnes sa na tomto území nachádza budova Slovenského rozhlasu.

sala v češtine, zostalo však podľa informácie z jej ponukového zoznamu z r. 1941 v rukopise. J. Marečková písala najmä publicistické diela (reportáže, fejtóny, črty, komentáre) a beletristické diela (poéziu, novely, rozprávky a poviedky vždy s etickým a náboženským posolstvom, ostro vystupovala proti nemravnosti, kupliarstvu, korupcii, klientelizmu, hazardným hrám, pranierovala malomeštiactvo, alkoholizmus a iné spoločenské neduhy).

Keď sa jej nepodarilo zabezpečiť pre svoje diela stáleho vydavateľa, rozhodla sa svoje knihy vydávať vo vlastnom vydavateľstve na vlastné náklady, bez podpory mecenášov. Osobne viedla aj administráciu spojenú s vydávaním kníh – ich propagáciu, prenumeráciu, zabezpečovala výber vhodného tlačiara, grafickú úpravu až po osobnú distribúciu diel, tzv. podomovým predajom a prostredníctvom poštových zásielok (len v záverečnej etape svojej vydavateľskej činnosti po dlhobohjšej spolupráci slovenského a českého kníhkupectva). Svoje prvé novely napísala v Paríži, ďalšie tvorila a kolportovala v Budapešti. Vo svojich knihách uvádzala aj informácie o tom, v koľkých vydaniach a v akých prekladoch dané dielo už vyšlo, čím ho nepriamo propagovala. Ďalšou účinnou reklamou jej prác boli tzv. posudky v závere diela, v ktorých publikovala ocenenia od redaktorov európskych periodík, ale aj od neznámych čitateľov až po literárne osobnosti – nositeľov Nobelovej ceny.⁵ V prvom roku po vzniku Československej republiky začala vydávať najprv v nemčine periodikum *Bratislaver Post*.⁶ V slovenčine vydávala *Bratislavskú Poštu*⁷ sedem rokov. Pre finančné ťažkosti a politické prekážky (zhabanie dvoch vytlačených čísel priamo z tlačiarne na Myjave v r. 1921), načas vydávanie prerušila. V r. 1923 – 1924 vydala však viacero prepracovaných a rozšírených vydaní brožúrky *Duchovné prúdy v našej republike* ako prílohy k tomuto časopisu, aby uspokojila jeho predplatiteľov a zasielala im zdarma aj viaceré svoje menšie práce. Toto periodikum malo svoje veľké čitateľské zázemie najmä medzi Slovákmi v Amerike. Propagovala v ňom aj periodiká a knihy vydávané v Československu. Vydávanie financovala okrem zisku z predaja svojich knížiek aj prostredníctvom zriadenia tlačového fondu, vydávaním pohľadníc s ponukovými zoznamami svojich kníh, vydaním vlastného životopisu vo viacerých ja-

⁵ Pozitívne recenzie priniesli periodiká *Budapester Tagblatt*, *Budapester Tüker*, *Neues politisches Volksblatt*, redaktor periodika *Neues Wiener Blatt*, P. Busson napísal, že prečítal jej rozprávky s veľkým pôžitkom. Pochvalu a uznanie vyjadrili aj rakúsky spisovateľ Egon Friedell, poľský publicista Paul Keller, český lekár a nemecky píšuci spisovateľ Hugo Salus z Prahy a Karol Kolařík z Brna. Zo Slovenska označili jej rozprávky za pekné a zaujímavé František Urbánek a Kristína Royová. Nositeľka Nobelovej ceny za literatúru, švédka spisovateľka Selma Lagerlöf označila knihu rozprávok za roztomilú a pôvabnú.

⁶ Nenašlo však prijateľnú odozvu, časopis bol stratový. *Bratislaver Post*: *Zeitschrift für Kunst, Literatur u. Volksaufklärung*. 1919, roč. 1, č. 1-4; 1920, roč. 2, č. 1.

⁷ Periodikum vychádzalo ako *Bratislavská Pošta*: *Obrázkový, vzdelávajúci, poučný a zábavný časopis*. 1920, roč. 1., č. 1-14; 1921, roč. 2, č. 3-8; 1922, roč. 3, č. 1-12; 1923, roč. 4. – 1924, roč. 5 žiadne číslo; 1925, roč. 5, č. 1-3; 1926, roč. 6. žiadne číslo; 1927, roč. 7. jedno číslo bez označenia poradia.

zykoch či sentencií významných osobností.⁸ Určitý zisk mala aj z inzercie, ktorú v časopise uverejňovala. Téma duchovných prúdov v Československu sa rozhodla venovať podrobnejšie. Jej cieľom bolo lepšie spoznanie sa rozličných duchovných necirkevných i cirkevných prúdov. Počas piatich rokov vydávala rozsiahle encyklopedické obrázkové dielo pod názvom *Duchovné prúdy v našej republike* (1918 – 1930). Dielo vychádzalo vo veľkom formáte s rozsahom 460 strán u tlačiara A. Šaška vo Veľkom Meziříčí (1926 – 1930). Pre české alebo moravské tlačiarne sa rozhodla najmä z ekonomických (tlač ju vyšla asi 50 % lacnejšie) a časových dôvodov, ale aj pre nedostatok a zaneprázdnenosť tlačiarň na Slovensku. Pre toto priekopnícke dielo, doteraz ojedinelé svojho druhu, získavala obrázkový a textový materiál doma i v zahraničí. Napriek tvrdým zmluvným podmienkam v tlačiarňi (musela platiť vopred každý tlačiarenský arch, ktoré predstavovali päťročnú úmornú „vydavateľskú odyseu“), toto svoje výnimočné dielo aj dokončila, vydala a distribuovala. (Nútenou prestávkou v tejto činnosti bolo len rozbitie Československa, vznik Protektorátu Čechy a Morava a Slovenského štátu, keď zostalo ešte 700 exemplárov vydania na území Protektorátu.) Distribúciu nepredaného zvyšku svojich diel a najmä exemplárov tejto encyklopédie sa venovala až do konca svojho života. V r. 1936 – 1949, počas 2. svetovej vojny i krátko po nej, žila v Kopčanoch, kde viedla vzdelávací krúžok pre deti a sprístupňovala svoj novinársky archív. Od r. 1949 do konca svojho života 25. 2. 1953, bývala v samostatnej izbe Štátneho ústavu pre starostlivosť a osoby práceneschopné v Holíči, s ktorou bola veľmi spokojná, mala tam všetko, čo k svojmu skromnému spôsobu života potrebovala. Dostala aj povolenie umiestniť si vo svojej izbe svoj literárny archív (predstavoval asi 50 balíkov, osobnú korešpondenciu a zbierku kompletných ročníkov európskych a amerických periodík), ktorý sa pokúšala do r. 1941 neúspešne venovať niektorej štátnej inštitúcii. V súčasnosti sa jej literárna pozostalosť nachádza v literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine (asi od r. 1956) a postupne sa spracováva. V Univerzitetnej knižnici v Bratislave je okrem asi 80 rôznych viacjazyčných vydaní spisovateľkiných diel (aj vzácné prvé vydania) uložená aj zbierka blahoželaní k jej sedemdesiatym narodeninám – 20 strán, obsahujúca 58 blahoželaní od viacerých osobností a inštitúcií (polovicu tvoria české a moravské). Na obálke zbierky je kópia fotografie sochy Jozefíny Marečkovej, ktorú vytvoril v r. 1915 svetoznámy sochár slovenského pôvodu Jozef Damko (1872 Nitrianske Pravno – 1955 Budapešť).⁹ Socha má podobu sediacej ženy s otvorenou knihou v ruke. Túto sochu dali umiestniť slovenskí krajanovia v Budapešti, jej ďalší osud je nám nateraz neznámy.

⁸ Univerzitná knižnica v Bratislave (ďalej UKB) vlastní jednu z týchto vydaných pohľadníc s názvom Snažme sa byť nestrannými!, ktorú použila autorka ako korešpondenčný lístok, odoslala ho 10. 6. 1930 z Prahy do UKB ako odpoveď na žiadosť o povinné výťažky časopisu Bratislavská Pošta, kde vysvetľuje, že časopis v r. '28/29 nevyšiel a nevyjde, kým nedokončí veľké obrázkové dielo, na ktorom pracuje už 5. rok. Ide o rukopisnú správu aj s autografom Jozefíny Marečkovej.

Podľa našich doterajších zistení má J. Marečková na svojom konte 40 – 50 napísaných a vydaných kníh, z ktorých niektoré dosiahli náklad stotisíc i viac výtlačkov. Najúspešnejšie dielo autorky *Märchenbuch* bolo preložené do 10 jazykov a vyšlo v 22 vydaniach, výška nákladu je neznáma. Počas svojej vydavateľskej aktivity spolupracovala s desiatkami domácich a európskych vydavateľstiev a tlačiarňí.¹⁰ V posledných rokoch distribuovala svoje diela prostredníctvom tlačiarne F. Klimeša v Lip tovskom Mikuláši a od r. 1930 aj cez pražské kníhkupectvo Kalich. V r. 1948 bola vydaná o spisovateľke monografia s rozsahom 24 strán bez uvedenia autora a miesta vytlačenia (Trenčín: Vojtech Čelko) pod názvom *Marečková Jozefína. Priekopníčka eku- menického hnutia na Slovensku, autorka diela Duchovné prúdy v našej republike* (1918 až 1930) s portrétom spisovateľky asi z r. 1940.¹¹

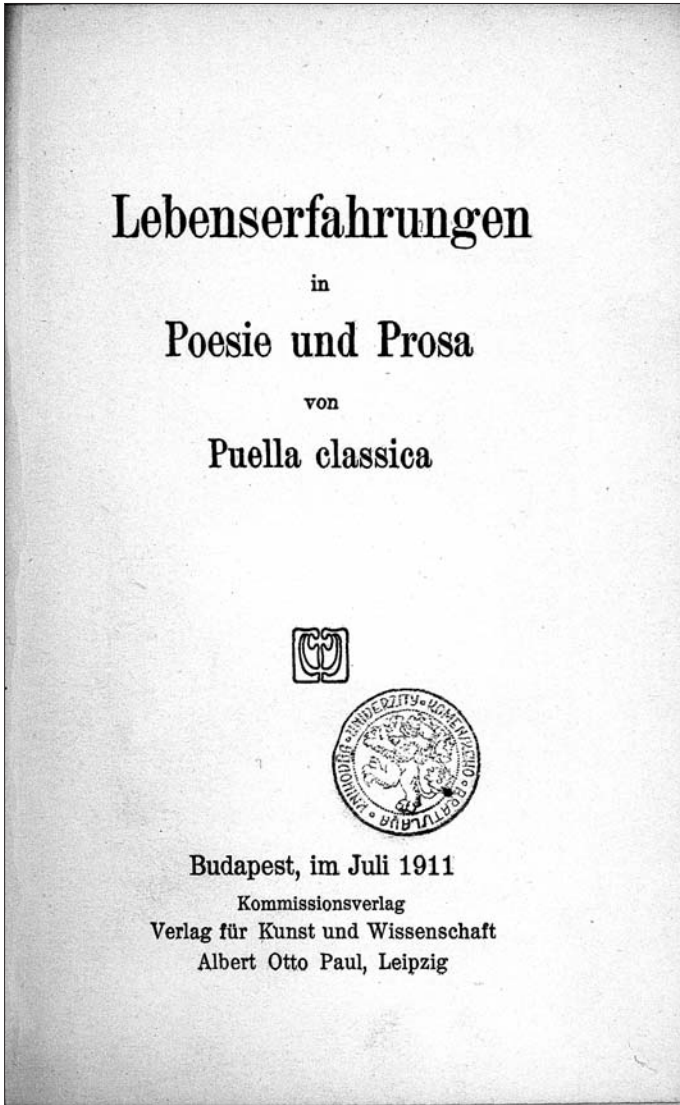
Spisovateľská a vydavateľská činnosť Jozefíny Marečkovej v rokoch 1911 – 1921

Predstavíme prvých desať rokov spisovateľských a vydavateľských aktivít Jozefíny Marečkovej (1911 – 1921) a zameriame sa na jej spisovateľsky, vydavateľsky a komerčne najúspešnejšie obdobie siedmich rokov – 1915 – 1921. Uvedieme výber jej diel z tohto obdobia v jazyku, v akom boli pôvodne napísané a vydané, v chronologickom poradí od prvého vydania s uvedením prekladateľov do iných jazykov, impresorských údajov, zistený počet vydaní, náklad počtu exemplárov, cenu a jej vývin, výskyt diela v ponukových listoch na stránkach periodika *Bratislavská Pošta* (pod značkou BP a príslušný rok) alebo dielo propagované v jednotlivých knihách spisovateľky (pod značkou K a rok vydania knihy). Všetky tieto informácie sme získali z deviatich ponukových zoznamov z jej kníh z r. 1915, 1916, 1918 – 1919, 1921 až 1924 a 1930. Našli sme aj tri ponukové zoznamy v slovenčine, uverejnené v časopise *Bratislavská Pošta* v r. 1920 – 1922 a jeden v nemeckej mutácii tohto periodika z r. 1919, spolu 13 zoznamov. Najväčší počet – 41 vydaní – autorkiných diel sa nachádza v ponukových zoznamoch z r. 1918 a 1919. Ide o identické zoznamy, z ktorých jeden bol vytlačený v diele *Gabriel* a druhý v knihe *Modloslužba a bohoslužba*. Okrem týchto

⁹ Tento významný sochár bol víťazom viacerých medzinárodných súťaží, jeho sochy zdobia o. i. aj parlament a kostoly v Budapešti, na Slovensku sa nachádzajú jeho sochy napr. v Bojnickom zámku.

¹⁰ Za desiatky tlačiarňí, vydavateľstiev a kníhkupectiev, ktoré vydávali knihy J. Marečkovej a spolupracovali pri ich predaji a distribúcii vyberáme nemecké tlačiarne Athenaeum, a Buchdruckerei Gutenberg, budapeštiansku dielňu V. Hornyanszkého, šopronskú tlačiareň Röttig-Romwalter, prešporskú dielňu C. F. Wiganda a viaceré moravské a české tlačiarne, ktorých názvy sú už uvedené pri zozname diel autorky, najdlhšie spolupracovala s tlačiarňami v Prahe, Brne, Pferove a vo Velkom Meziříčí.

¹¹ Podľa nášho predpokladu, vychádzajúc z textu knihy, predpokladáme, že ju napísala a vydala autorka sama, aby mohla propagovať a dopredať zostatok exemplárov svojej encyklopédie.

Obr. 1 Titulný list 1. vydania literárnej prvotiny

ponukových zoznamov sme mali k dispozícii aj jeden exemplár ponukového zoznamu z r. 1941, ktorý sme našli len ako strojopisný odpis letáku pod názvom *Tridsaťročné literárne jubileum (1911 – 1941)*.¹²

¹² Súborné dielo autorky bude možné zostaviť až po spracovaní jej literárnej pozostalosti, v ktorej sa nachádzajú komplexnejšie informácie, korešpondencia a práce v rukopise.

„Ludové“
nakladateľstvo:

Bratislava,
Kopáčska-u. č. 25.

Na sklade sú nasledujúce diela Puellae Classici:

Slovenské vydania:	České vydania:
Gabriel , z nemčiny preložil F. Dubravský K 1'--	Malé povídky pro velké děti. Z němčiny přeložil Karel Kollařík K 10'--
Kniha bájok , z nemeckej pôvodiny preložil Ferko Urbanek K 5'--	Báchoroky. Z němčiny přeložil Karel Kollařík II. vydanie K 5'--
Modloslužba a bohosluzba , z nemčiny preložil Ferd. Dubravský K 1'50	Modloslužba a bohosluzba , z nemeckého preložil J. Král K 2'--
The splendid isolation , preložil Ferd. Dubravský K 1'--	Gabriel , Příběh ze života slovenského lidu. Z němčiny přeložil „Ženský Ůbzor“ K 1'50
Pozde . Z nemeckej pôvodiny preložil Ferd. Dubravský K 1'--	The splendid isolation (Vznesená osamocenosť). Z němčiny přeložil Přerovský K 1'50
Plavá Emma , z nemeckej pôvodiny preložil Ferd. Dubravský K 1'--	Příběh o sedmi městech , z němčiny přeložil M. Hudeček K 1'50
Poslední budí prvními , preložil Ferd. Dubravský K 1'60	Pozde . Přeložil „Ženský Ůbzor“ K 1'50
Malé rozprávky pre veľké deti , z nemčiny preložil Ferd. Dubravský K 10'--	

Vydavateľ a zodpovedný redaktor: Jozefína Marečková. — Filialka „LEO“ knižnica v Trnave.

Obr. 2 Ponukový zoznam tvorby J. Marečkovej

Vydavateľstvo Jozefíny Marečkovej pôsobilo na týchto adresách jej bydliska: v r. 1911 – 1913 Budapešť, Gyár utca 10, v r. 1914 – 1917 Almássi-utca 6, v r. 1918 Doháňany utca 92, od jesene 1918 do r. 1936 Bratislava, Slovenské Ludové Nakladateľstvo, Kopáčska 25 (Hauergasse 25). Posledné dve adresy v r. 1936 – 1949 Kopčany a v r. 1919 – 1953 Holíč, Štátny ústav pre starostlivosť a osoby práceneschopné boli už len adresami jej bydliska, odkiaľ až do konca svojho života vybavovala objednávky a distribúciu diel, ktorých náklad zostal nevypredaný.

Zoznam čitateľsky, vydavateľsky a komerčne najúspešnejších diel Jozefíny Marečkovej

1. *Lebenserfahrungen in Poesie und Prosa*. Budapest: Kommissionsverlag, Im Juli 1911. Leipzig: Verlag für Kunst und Wissenschaft Albert Otto PAUL. 1911. 167 (1) s., 2. rozmn. vyd. 1918 za 5 K.¹³ Ďalšie rozmn. vyd. Přerov, Landwirtschaftliche Druckerei, 1919. 122 (3) s. Rozmn. vyd. v ponuke K 1918 a K 1919 za 5 K., 2. rozmn. v ponuke 1919 za 5 K., z r. 1921 za 15 Kč.

Nachádza sa aj v ponukovom zozname z r. 1941. Táto literárna prvotina obsahuje osobnú poéziu s citáciami veršov od nórskeho dramatika a bojovníka za práva žien, Henrika Ibsena, rozprávky, reportáže, fejtóny a listy, ktoré ako žurnalistka uverejňovala od r. 1905 v maďarských, rakúskych a nemeckých periodikách.

Zkúsenosti života. Prel. do slov. Verše, bájky a dopisy. V ponuke BP 1922 za 5 K.

2. *Kleine Erzählungen für grosse Kinder*. Budapest: Selbstverlag, Gyár utca 10. Budapestischer Buchdruckerei und Verlags Aktiengesellschaft Tisza Kálmán-tér 6, im Febr. 1913. 125 s. 2. rozmn. vyd. 1918. Leipzig: 1919. V ponuke (BP 1918 a 1919 za 5 K., 1921 za 20 Kč.) Dielo obsahuje 19 rozprávok.

Kis elbeszélések nagy gyermekeknek. Do maď. prel. Zoltán Franyó, Adam Glażewski a Ferdinand Dunajec. Budapest: Krausz, J. és társa, 1914. 81 s. 3 K. V ponuke (K 1918 a 1919 1.vyd. rozobrané, v r. 1919 v ponuke 2. rozmn. vyd. za 5 K, neskôr cena znížená na 3 K.

Malé povídky pro velké děti. Do češ. prel. Karel Kolařík. Budapest: Brno: M. Rohrer, 1916. 92 (2) s., 1 obr., 3 K. V ponuke K 1918 rozobrané, v ponuke K 1919 2. rozm. vyd. za 5 K.

Budapeštské mravy : malé povídky pro velké děti. Z nem. prel. K. Kolařík. Praha: Alois Wiesner, 1925. 84 s., obr. příl.

Petites histoires pour grands enfants. (Do franc. prel. Mr. Poggliolli, francúzsky redaktor časopisu *Le petit Parisien* v čase, keď bol internovaný v Budapešti). Budapest 1916. V ponuke K 1918 a 1919 rozobrané.

¹³ Ceny kníh uvádzame skratkou používanej platnej meny, K – koruna, Kč – koruna česká, Kčs – koruna československá.

Malé rozprávky pre veľké deti. Z nem. prel. F(erdinand) Dúbravský. V BP 1921 za 10 K., v ponukách z ďalších rokov sa tento titul nenachádza.

Vyšlo v piatich jazykoch, nateraz zistených 9 vydaní.

3. *Märchenbuch.* Budapest: Selbstverlag. 1915. 1. vyd. 48 s., 1.50 K. 2. vyd. Budapest 1916. 3.vyd. Wien 1917. 2 K., 1918. 1920. V ponuke K 1918 a 1919 je 1. a 2. vyd. rozobrané, v ponuke nemeckej mutácie BP 1919 je 4. vyd. za 5 K., v BP 1921 za 10 Kč a v K 1930 za 15 Kč.

Mesekönyv. Pest: Viktor Hornyánszky, 1915. 1. vyd. za 1.50. 2. vyd. 1915. 38 (1) s. 3. rozmn. vyd. Budapest 1918. V ponuke K 1916 za 1.50 K, v BP 1918 a 1919 je 3. rozmn. vyd. za 5 K. Prvé vydanie tejto knihy v maďarskom preklade obsahuje 14 rozprávok, má peknú grafickú úpravu a na obálke portrét spisovateľky.

Báchorky. Z nem. do češ. prel. K. Kolařík v Brne. Budapest: Brno 1916. 2.50 K. 1917. 59 (1) s. za 2 K., 2. rozmn. vyd. Brno 1918. V ponuke K 1918 a 1919 za 5 K, v nem. BP 1919 za 1.50 K.

Knihá obsahuje 16 rozprávok. Je venovaná matke, jedna rozprávka pamiatke brata Roberta. Nachádzajú sa tu i cenné portréty matky, spisovateľky a brata. Spisovateľka v knihe informuje o ďalších troch pripravených prekladoch tohto diela, a to do chorvátčiny, poľštiny a dánčiny (v UKB sa žiaľ nezachovali, nenašli sme ich ani avizované v ponukových zoznamoch). V 2. rozšírenom vydaní rozprávok sú uverejnené i spomienky na brata Františka a na starú mamu z matkinej strany aj s ich fotografiami. Sú tu aj dve vzácne fotografie interiéru autorkinej izby, v ktorej tvorila v r. 1914 – 1917 počas pobytu v Budapešti na Almássy ul. č. 6.

Báchorky. Tento titul vyšiel aj v inom českom preklade z nem. od Rudolfa Boubelu a Jana Janču. 1. vyd. Brno: Pokorný a spol., 1917. 59 (1) s., 2. rozmn. vyd. na 71 s. 5 tab. u toho istého tlačiara opakované v r. 1919.

Faellibro. Do esperanta prel. Rudolf Rajcsi. Budapest 1917. 2 K., 1918. V ponuke K 1918 a 1919 za 5 K., v r. 1919 rozobrané, ďalšie (3.?) vyd. Bratislava 1921. 16 s. Obsahuje 10 ilustrovaných rozprávok. V ponuke K 1930 za 3 Kčs.

Pohádková kniha. Do slov. prel. Frant. Urbánek. Budapest 1917. (Ide zrejme o prvé vydanie v slovenčine, ďalšie je pod nasledujúcim názvom).

Knihá bájk. Do slov. prel. Frant. Urbánek. Ružomberok 1918. 5 K., v r. 1918 rozobrané, v ponuke BP z r. 1920 za 10 K., ďalšie vyd. Bratislava: „Slowakische Volksbücherei“, 1921. V ponuke K 1921 a K 1922 za 10 Kč.

Feerybook. Do angl. prel. Lony Telery. Budapest. 1918. 5 K.

Livre de Contes. Do franc. prel. Agathe de Lille. Budapest: 1918. V ponuke K 1918 a K 1919 za 5 K.

Toto vydavateľsky najúspešnejšie dielo bolo preložené do desiatich jazykov a počas siedmich rokov 1915 – 1921 vyšlo dvadsaťdvakrát.

4. *Der unterirdische Budapest.* Pôvodne napísané v nemčine. Bližšie impresorské údaje sme nezistili.

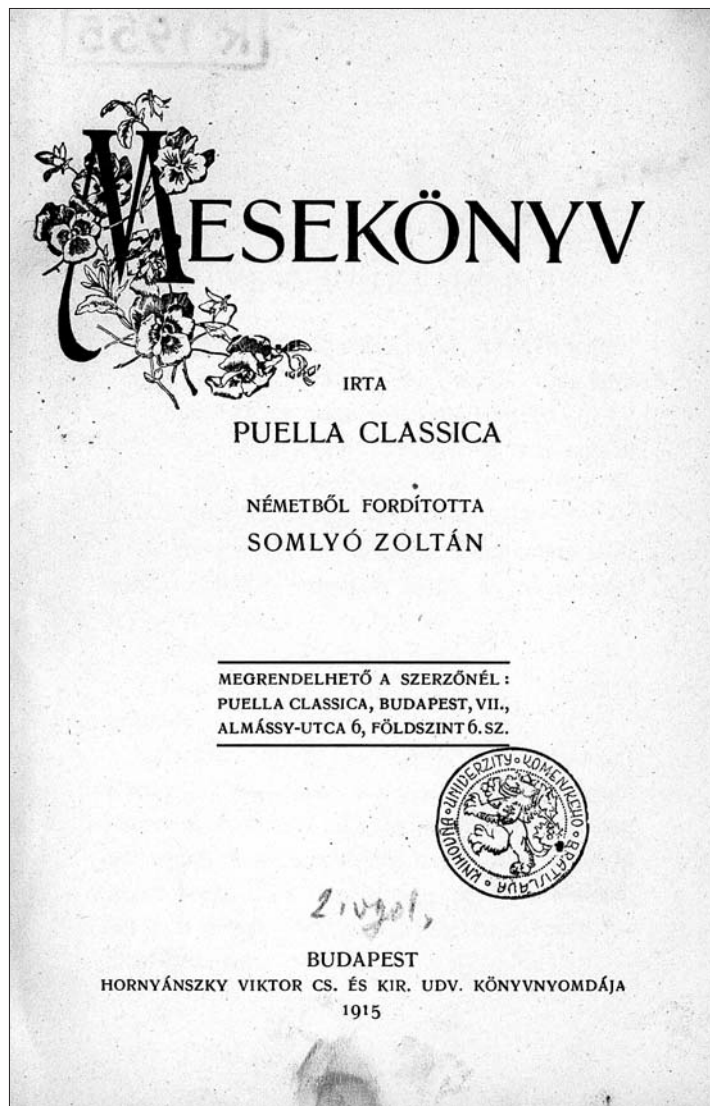
A földalatti Budapest. (Podzemie Budapešti) Z nem. prel. Zoltán Somlyó. Budapest 1915 aj 1916. 16 s. Autorka venovala túto prácu o budapeštianskych krasových jaskyniach z osvetových dôvodov zdarma pre školskú mládež v Budapešti. V ponuke K 1918, K 1919 a K 1920 rozobrané, je možné, že vyšlo aj tretie vydanie.

5. *Götzendienst und Gottesdienst.* (Eine Pariser Sittengeschichte). Budapest: Selbstverlag, Dohány-utca 92., Budapest: Viktor Hornyánszky, 1916. 1. vyd. 32 s. 2. rozmn. vyd. Budapest: Selbstverlag, Brno: Pokorný a spol., 1918. 32 s.¹⁴ V tomto vydaní je 6 poviedok. V ponuke K 1918 a K 1919 rozobrané, v ponuke vydanie z r. 1918 za 2 K.

Bálványimádás és Istenimádás. (Párisi erkölcsrajz). Z nem. prel. Emanuel Havas v Budapešti. 1. maď. vyd. Pressburg: Pázmány nyomda, 1916. 37 (1) s., 1917. 35 s. 2. rozmn. vyd. Brno: Pokorný a spol., 1918. 2K. 3. vyd. Bratislava: Slovenské Ľudové Nakladateľstvo, 1920. 32 s. – nebolo v ponukových listoch, nachádza sa v UKB. V ponuke K 1918 a nemeckej mutácie BP 1919 za 2 K. V r. 1920 rozobrané.

Modloslužba a bohoslúžba. Z nem. do češtiny prel. podľa 2. nem. vyd. J. Král v Olomouci. 1. české vyd. Přerov: Rolnická tiskárna, 1918. 25 s. V r. 1920 rozobrané. Na rube titulného listu sa nachádza text týkajúci sa autorských

¹⁴ Toto vydanie treba rozlíšiť od súborného vydaného diela autorky, ktoré vyšlo pod týmto istým názvom, ale obsahovalo 5 diel, ktoré boli predtým už samostatne vydané; uvedieme ho na inom mieste i s názvami diel, ktoré obsahuje

Obr. 3 Titulný list prekladu knihy Märchenbuch do maďarčiny

práv: Patisk zakázán. Je možné, že autorka mala aj negatívne skúsenosti v oblasti nelegálnej dotlače alebo len upozornila na svoje autorské práva. Na konci knihy sa nachádza zoznam 41 doterajších vydaní autorkiných diel, ten istý vydala aj o rok neskôr v inej knihe. 2. čes. vyd. Brno: Anton Odehnal, 1919. 3. vyd. Bratislava: Slovenské Ľudové Nakladateľstvo. (Praha): Tiskli Jaroš a Kalhaus v Žiškově, Jakobkova ul. 14, 1921. 25 s. Toto vydanie obsahuje prvýkrát aj cenné informácie o tom, že tento titul bol vydaný doteraz v ná-

klade stotisíc výtlačkov, a to v dvoch nemeckých, dvoch maďarských a teraz v troch českých vydaniach s informáciou o vydaní súborného nemeckého diela 1918 v Brne a slovenského súborného diela v r. 1920 v Ružomberku u J. Páříčku. Pripojený je oznam, že súborné dielo v češtine a maďarčine je t. č. (1921) v tlači. V ponuke nem. BP z r. 1919 za 2 K., 3. vyd. Bratislava, S.L.N., 1921. 25 (6) s.

Modloslužba a bohoslužba. Z pôv. nem. vyd. do slov. prel. F. Dúbravský. Bratislava: Vl. nákl. vydala Puella Classica. Ružomberok: Ján Páříčka, 1920. 24 s.

V ponuke BP z r. 1920 za 3 K, z r. 1921 za zníženú cenu 1.50, z r. 1921, za zvýšenú cenu oproti predchádzajúcemu roku 2 K., v r. 1922 za 4 Kč. Za uverejnenými ohlasmi na knihu sa nachádzajú *Poznámky spisovateľky*. Obsahujú dôležitú informáciu o výške nákladu tohto diela, v r. 1916 – 1920, počas 5 rokov bolo vydaných 100 000 výtlačkov. Okrem prvého nemeckého vydania a maďarského vydania v r. 1916, napr. v r. 1918 vyšli tri vydania – prvé české, druhé nemecké a druhé maďarské. V r. 1919 vyšlo druhé české vydanie a v r. 1919 vyšlo toto dielo aj ako súčasť súborného vydania, ktoré sa predávalo za 5 K., v r. 1920 vyšlo slovenské vydanie. V r. 1920 vyšlo aj tretie maď. vyd., ktoré vlastní UKB, hoci sme ho nenašli v ponukových listoch.

Tento titul a titul *Gabriel* (nasleduje pod č. 6) sú okrem jej najúspešnejšieho diela *Märchenbuch* (22 vydaní) ďalšie úspešné vydania, z ktorých každé dosiahlo za obdobie 5 – 6 rokov vysoký náklad – 100 000 výtlačkov a boli preložené do 4 jazykov. Okrem samostatného vydania vyšli aj ako súčasť súborného diela v r. 1918 a 1919. Tieto informácie nám prvýkrát poskytujú možnosť predstaviť si v akom priemernom náklade boli jednotlivé tituly vydávané a aký zisk priniesli. Jedno vydanie dosiahlo ročne náklad 20 000 výtlačkov, presný počet vydaní nie je možné zistiť. Podľa doterajších informácií mohlo ísť o 8 – 11 vydaní (priemerne 10), teda výška nákladu jedného titulu bola asi 2 000 výtlačkov. Cena za 1 exemplár bola 2 K, teda jeden titul priniesol v jednom vydaní zisk asi 4 000 K., za 5 rokov pri týchto dvoch najúspešnejších vydaniach mohlo ísť o sumu 400 000 K. Treba odpočítať zo zisku náklady na vydanie, tlač, preklady, propagáciu i distribúciu, ktoré niesla autorka sama. Keď pokryla všetky výdavky a k nim pripočítala náklady na bývanie, cestovanie a stravu (tieto náklady nedokážeme presne odhadnúť, možno bude v budúcnosti možný bližší odhad podľa údajov z jej literárnej a osobnej pozostalosti), zisk, ktorý zostal, spisovateľka opäť vkladala do svojich ďalších vydavateľských aktivít (tlač kníh, vydávanie časopisu, s ktorým začala už v r. 1919, vydávanie pohľadníc a ponukových zoznamov, náklady za grafické vybavenie diel, zhotovenie fotografií a i.). Niektoré zo svojich na-

júspešnejších poviedok či bájok vydávala aj ako samostatné malé brožúrky, ktoré obsahovali namiesto zbierky pôvodných 4 – 5 titulov len jeden, pri ktorom zachovala pôvodný názov. V niektorých prípadoch uviedla, z ktorej súbornej práce daný titul pochádza, to bude potrebné zohľadniť v otázke súpisu napísaných titulov a rozlišovať jednotlivé druhy vydaní nielen podľa jazyka a impresorských údajov, ale aj podľa eventuálneho výskytu daného titulu v inej autorkinej práci.

6. *Gabriel, eine Geschichte aus dem slowakischen Volksleben*. Wien: 1. vyd. 1916. 2. vyd. Budapest: Selbstverlag, 1916. 15 (1) s. Jedno vydanie bez roku vydania. 16 s., iné avizované ako 1. vydanie Wien: Karol Fromme, 1917. (v slov. vydani z r. 1920). 2. rozmn. vyd. Brno: Pokorný a spol., 1918. 1.50 K. V ponuke K 1918 a K 1919 bol tento titul rozobraný, v r. 1920 v ponuke za 2 K., v r. 1922 za 3 Kč a v r. 1930 za 2 Kčs.

Gabriel, egy elbeszélés a tót népéletből. Do maď. prel. Ludvík Lutowszky. Budapest: Sajtó kiadás, 1918. 16 s. V ponuke K 1918 a K 1919 za 1.50 K, v r. 1922 za 3 Kč a v r. 1930 za 2 Kč.

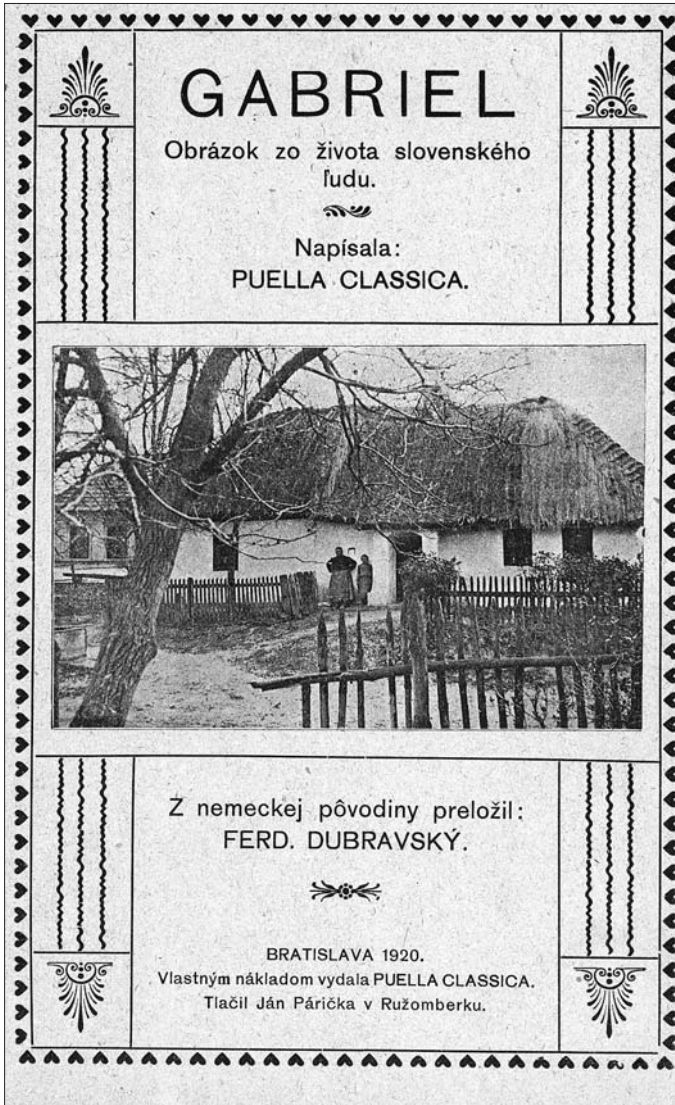
Gabriel. Elbeszélés a tót falusi életből. Z nem do maď. prel. G. Myer v Soproni. Sopron: Röttig-Romwalter, 1918. 1.50 K. V ponuke nem. BP 1919 za 1.50 K. Ide o iný preklad do maďarčiny.

Gabriel. (Vydaný v češtine trikrát), prvýkrát ako príväzok k dielu iného autora: Bartoš, Jozef: *Zaživa pochovaný*. Přerov: Rolnická tiskárna, 1918. 14 s.

Gabriel. Příběh ze života slováckého lidu. 2. vyd. Brno: Antonín Odehnal, 1919. 15 (1) s. V tomto vydaní je uverejnený najobsiahlejší ponukový zoznam autorkiných diel (41).

Gabriel. Příběh ze života slovenského lidu. Z nem. prel. „Ženský obzor“ v Prahe. V ponuke nem. BP 1919 za 1.50 K a v K 1922 za 3 K.

Gabriel. Obrázok zo života slovenského ľudu. Životopis slovenského šuhaja. Z nem. do slov. prel. F. Dúbravský. Bratislava 1920. V ponuke BP 1920 za 2 K., v r. 1921 za zníženú cenu 1.50 K, v r. 1922 za po druhýkrát zníženú cenu 1 K. Na obálke slov. vydania je fotografia domčeka príbuzných spisovateľky z Petrovej Vsi, ktorú uverejnila aj v časopise *Bratislavská Pošta* v stati o svojom rodokmeni. Z nej sa dozvieme, že prototypom pre postavu Gabriela bol jej príbuzný, vlastným menom Gabriš Macánek, syn matkinej sestry, spisovateľkin bratranec. Toto jedno z najúspešnejších diel spisovateľky vyšlo samo-

Obr. 4 Titulný list prekladu knihy Gabriel do slovenčiny

statne v štyroch jazykoch v 11 vydaniach a ako súčasť súborného diela – okrem iných jazykov – aj v angličtine. Podľa doterajších informácií celkovo vyšlo asi v 20 vydaniach.

7. *The splendid Isolation*. Pôv. nap. nemecky. Wien 1916. Wien: „Vorwärts“, 1918. 8 s. 2. rozmn. vyd. Brno: Odehnal, 1918. 13 s. za 2 K. V ponuke nem. BP 1919 za 1.50 K. V K 1918 a K 1919 rozobrané.

The splendid Isolation. Do maď. prel. Dr. Sz. v Budapešti. Budapest, b.r. a 1917. 8 s., 1918. Budapest, b. r. 13 (3) s. 2.vyd. Bratislava: S.L.N. 1920. 16 s. V ponuke K 1918 a K 1919 za 1.50 K.

The splendid Isolation. Iný prekl. Z nem. do maď. od Jakuba J. Preisa. V ponuke z r. 1919 za 1.50 K.

The splendid Isolation. Do angl. prel. Lony Telery. V ponuke K 1918 a K 1919 za 1.50 K.

The splendid Isolation. Prel. do češ. Přerovský v Brne. Brno: Pokorný a spol., 1918. 15 s., Brno: A. Odehnal, 1919. 13 s. V ponuke K 1918 a K 1919 za 1.50 K.

Vznešená osamocenosť = The splendid Isolation. Bratislava: Nákl. vl., 1918.

The splendid Isolation. Pozorovania. Do slov. prel. F. Dúbravský. V ponuke K 1918 a K 1919 za 1.50 K, 1920 za 2 K., 1921 a 1922 za zníženú cenu 1 K., v r. 1930 za 3 Kčs.

Tento titul bol vydaný aj ako súčasť súborného diela (9×), celkove mohol dosiahnuť až 20 vydaní. Je veľmi pravdepodobné, že by sa dal zaradiť ako druhý najviac vydávaný titul s nákladom najmenej 200 000 výtlačkov (s možnosťou skôr až dvojnásobného navýšenia nákladu).

8. *Zu spät.* Přerov 1917. 16 s., dielo bolo preložené do piatich jazykov, i ako súčasť súborného diela dosiahlo okolo 15 vydaní.
9. *Das Ende des Egoismus.* Budapest 1918. Brno 1921/1922.

Koniec egoizmu. Bratislava: Vlast. nákl., 1919. 23 s. Toto dielo napísala autorka na začiatku 1. svetovej vojny v r. 1915. V slov. vydaní vyšlo aj druhýkrát v r. 1922, v ponuke BP 1920 je 1. vyd. za 2 K., v ponuke K 1930 za 3 Kčs. Vyšlo trikrát v dvoch jazykoch.

10. *Die Geschichte von den sieben Städten.* Budapest: Selbstverlag. Brno: Pokorný a spol., 1917. 22 s. V ponuke K 1918 a K 1919 a v K 1921 za 1.50 K, v r. 1930 za 3 Kčs. Vydané aj ako súčasť súborného diela v r. 1918 a 1919.

Történet a hét városról. Do maď. prel. Markéta Schreyerová. Sopron: Röttig-Ramwalter, 1918. 14 s. V ponuke K 1918 a K 1919 za 1.50 K, v r. 1930 za 3 Kčs.

Történet a hét városról. Z nem. do maď. prel. N. N. Budapest 1918. V ponuke K 1918 za 1.50 K.

Történet a hét városról. Z nem. do maď. prel G. Mayer v Soproni. V ponuke nem. BP 1919.

Příběh o sedmi městech. Prekl. z nem. pôv. Budapest: VI. vyd. Dohány-utca 92. Přerov: Rolnická tiskárna, 1918. 1. vyd. 14 (2) s.

Toto vydanie obsahuje 4 rozprávky. Dielo vyšlo aj druhýkrát, z nem. do češ. prel. M. Hudeček v Brne. Brno: A. Odehnal, 1919. V ponuke nem. BP 1919 za 1.50 K a v BP 1920.

Príbeh o siedmich mestách. V ponuke BP 1920 za 2 K, v r. 1922 za zníženú cenu 1 K., v knihe Prevrat na Slovensku 1922 za 3 K, v K 1930 za 3 Kčs.

Tento titul vyšiel v štyroch jazykoch, z toho v maďarčine v troch rozličných prekladoch, samostatne najmenej šesťkrát, bol aj súčasťou vydání súborného diela.

11. Súborné dielo pozostávajúce z piatich predtým samostatne vydaných kníh vyšlo v prekladoch v piatich jazykoch, obsahovalo nasledovné práce, uvádzame ich podľa prvého vydania, ktoré vyšlo v nemčine:

Götzendienst und Gottesdienst, Gabriel, The splendid Isolation, Geschichte von den sieben Städten, Zu spät. Brno: Pokorný, 1918. 1919. V ponuke K 1918 za 6 K, v K 1919 za 5 K, neskôr za 4 K. V r. 1918 – 1920 dve vydania maď. a čes., jedno slov. a angl.

Literárny (1917) a vydavateľský (1918) zenit Jozefíny Marečkovej

Interakciu Jozefíny Marečkovej so širokým okruhom čitateľov¹⁵ predstavíme najmä z raného a vrcholného obdobia jej tvorby, počas jej budapeštianskeho pôsobenia v časoch Rakúsko – Uhorskej monarchie a počas 1. svetovej vojny.

Jej meno bolo verejnosti známe najprv ako meno žurnalistky, preto k okruhu prvých čitateľov jej literárnych prác patrili aj mnohí redaktori a prispievatelia viacerých európskych denníkov, týždenníkov a časopisov. K recepcii širšieho okruhu re-

¹⁵ Kladné odozvy na svoje diela uverejňovala J. Marečková v už spomenutých tzv. posudkoch, okrem toho reagovala písomne aj na otázky čitateľov na osobných stretnutiach. Pri diele o siedmich mestách použila metódu spätnej väzby a vyzvala čitateľov, aby uhádli, ktoré mestá má v knihe na mysli a uverejnila i správne vylúštenú odpoveď s menom úspešného riešiteľa. Recepcia jej diel by si vyžiadala samostatný príspevok.

cipientov prispela aj jej znalosť viacerých jazykov, medzi jej čitateľmi nájdeme Nemcov, Rakúšanov, Maďarov, Čechov, Slovákov, esperantistov z národov celého sveta, Francúzov, Angličanov a v menšom počte i Srbov, Chorvátov či Poliakov. Ďalší možný okruh záujemcov o jej tvorbu boli členovia viacerých spolkov a organizácií, ktorých bola i ona členkou. Marečková svoje diela neustále propagovala nielen vo svojich knihách a od r. 1919 aj v periodiku, ktoré redigovala, ale aj zasielaním tzv. ukážkových exemplárov jednotlivým redakciám periodík, viacerým kníhkupectvám, spolkom alebo i jednotlivcom. Tí jej dielo ochotne ďalej propagovali, prípadne získavali ďalších objednávateľov jej kníh alebo čísel časopisu. Túto službu jednotlivcov alebo rôznych záujmových spolkov a spoločností využívala najmä medzi Slovákami v Amerike. Počas svojho života bola aj v osobnom korešpondenčnom styku s viacerými významnými osobnosťami. Ako vydavateľka nepatrila k okruhu tých kolegov, ktorí chceli rýchlo a ľahko zbohatnúť. Išlo jej predovšetkým o adresáta, chcela, aby jej menšie či väčšie diela boli prístupné i tým najchudobnejším vrstvám. Z ponukových zoznamov je zrejmé, že preto pri druhých alebo tretích vydaniach svojich kníh už znižovala ceny, len aby sa diela stali cenovo prístupnými čitateľom, hoci náklady na vydanie sa zdražením ceny papiera, poštových známok či nákladmi na cestovné časom zvyšovali. Určitý prepočet cien musela urobiť pri vzniku československej koruny. Ako sme spomenuli už pri diele č. 3, dve vydania tohto titulu venovala z osvetových dôvodov zdarma školákovi v Budapešti.

Podľa nami doteraz registrovaných vydaní sme zistili počet diel, ktoré bola J. Marečková schopná ročne napísať, dať preložiť, pripraviť do tlače ako prvé či opakované vydanie a kedy bola tvorivo i komerčne najúspešnejšia:

Rok	Napísané nové tituly kníh	Počet vydaní
1915	3	4
1916	4	11
1917	12	20
1918	4	37
1919	2	22
1920	1	15
1921	2	10

Štatistika nám ponúka pohľad na tvorivý spisovateľský vrchol J. Marečkovej v r. 1917, keď napísala 12 diel, t. j. priemerne každý mesiac jedno dielo. Aj r. 1916 a 1918 sú so štyrmi novými dielami spisovateľsky úrodné. Rok 1917 nie je len tvorivo najúspešnejším obdobím, ale aj v oblasti vydavateľskej činnosti počtom 20 vydaní dosiahol stopercentný nárast oproti predchádzajúcemu roku, keď realizovala len 11 vydaní svojich diel. Jej vydavateľský vrchol zaznamenávame v ďalšom roku, keď

POZNÁMKY SPISOVATELČINY.

Všetchna práva vyhražena.

Dotazy stran otištění nebo překladu buďtež zaslány na mou adresu: Puella Classica, spisovatelka, Budapešť, VII., Almássy-u. 6, přízemí 6.

Tyto **Báchorky** přeloženy byly dosud do těchto řečí:

Německy: Původní vydání, první a druhé vydání, Pešť 1915. (Rozebráno.)

Maďarsky: Do maďarštiny přeložil Zoltan de Somljo, Pešť 1915, první a druhé vydání. (Rozebráno.)

Česky: Do češtiny přeložil Karel Kolařík. Pešť 1917. Cena 2 K.

Slovácky: Do slovenštiny přeložil Frant. Urbánek. Pešť 1917. Cena 2 K.

Esperanto: Do esperanta přeložil Rudolf Rajcsi. Pešť 1917. Cena 2 K.

Německy: Třetí, rozmnožené vydání. Pešť 1917. Cena 2 K.

Maďarsky: Třetí, rozmnožené vydání. Pešť 1917. Cena 2 K.

Připravena jsou následující vydání:

Chorvatské.

Polské.

Dánské.

Všechny knihy lze obdržeti u spisovatelky: Budapešť, VII., Almássy-u. 6, přízemí 6.

Obr. 5 Dielo Märchenbuch – jeho preklady do cudzích jazykov

uskutočnila až 37 vydaní. V r. 1919 – 1921 sa venovala najmä vydávaniu a predaju svojich literárnych diel a bola predovšetkým redaktorkou časopisu (1919 – 1927) a až potom spisovateľkou.

V r. 1919 vydala ešte stále vysoký počet – až 22 kníh, ale napísala len dve nové diela, v r. 1920 vydala 15 kníh a vytvorila len jedno nové dielo, v r. 1921 vydala 10 kníh a z jej pera vyšli len dve nové diela. Počas siedmich vydavateľsky najúspešnejších rokov, napriek ťažkej situácii obdobia 1. svetovej vojny a prvých rokov po nej,

zabezpečila a uskutočnila neuveriteľných 119 vydaní svojich diel. Výška nákladu vydaných kníh zostáva nateraz len v teoretickej rovine, dosahovať by však mohla státisíce výtlačkov, ročný predaj jednotlivých diel sa dá podľa úspešnosti niektorých titulov len tušiť.¹⁶

Záver

Ostrá kritika určitých predstaviteľov národnostných skupín pracujúcich podľa nej na rozvrate republiky či kritika predstaviteľov českej inteligencie pôsobiacej na Slovensku, kritika klientelizmu a korupcie v štátnych úradoch a nešvárov na cirkevnej pôde sa stretla aj s mnohými otvorenými útokmi na adresu spisovateľky, so skrytým nepriateľstvom a ignoráciou jej postu autorky, redaktorky a vydavateľky.¹⁷ Na Slovensku zostala osamelou bojovníčkou, slovenské literárne kruhy ju neprijali medzi seba (s výnimkou Kristíny Royovej, Timravy, J. V. Hroboňa, J. Potúčka a niekoľkých protestantských kňazov). V Čechách, na Morave¹⁸ a v iných európskych krajinách si získala väčšie ocenenie medzi vzdelancami a širšie čitateľské zázemie.¹⁹ Dúfame, že publicisti, literárni kritici a knihovníci zaoberajúci sa dejinami vydávania a knižného obchodu, siahnu v budúcnosti na výsledky práce J. Marečkovej a dostane sa im aj domáceho kultúrneho ocenenia.²⁰ Jej storočné literárne jubileum by mohlo byť podnetom pre vzdanie úcty tejto plodnej spisovateľke, redaktorky a vydavateľke aj v Bratislave, možno nie práve pamätnou tabuľou, ako to už urobili pred nami iní

¹⁶ Pozri okrem najúspešnejšej knihy Märchenbuch aj tituly Modloslužba a bohoslužba, Gabriel a The Splendid Isolation.

¹⁷ Svoj rodokmeň z matkinej i otcovej strany na stránkach Bratislavskej Pošty v r. 1922, č. 10-12, s. 5 – 15 publikovala podľa svojho vyjadrenia aj preto, aby dokázala svoj slovenský pôvod a zabránila snahám určitých kruhov v spoločnosti vykázať ju z republiky ako cudzinku.

¹⁸ O pozitívnej recepcii diela J. Marečkovej svedčia odozvy redaktoriek dvoch pokrokových ženských periodík: Ženského obzoru z Prahy a Ženskej revue z Olomouca a viac ako 20-ročná korešpondencia a pochvalné články na podporu spisovateľky v českom kresťanskom časopise Kostnické Jiskry.

¹⁹ Slovenský biografický slovník, 4. zv., s. 64 uvádza len výber diel Jozefíny Marečkovej, pseudonym tetička Inka má byť správne tetička Anka, neuvádza všetky jazyky, do ktorých boli jej diela preložené, neobsahuje žiadnu zmienku o jej mimoriadnych vydavateľských aktivitách, ani o širokej recepcii jej diel v Európe. Niektoré údaje sú chybné, napr. dielko Zu spät, ktoré vyšlo v preklade pod názvom Pozde, uvádza pod nemeckým názvom ako dielo publicistické, v preklade ako dielo beletristické, nesprávny je aj rok vydania tohto diela a diela Gabriel.

²⁰ Čiastočne sa osobnosti a dielu Jozefíny Marečkovej venovali v nedávnom období dvaja slovenskí autori, v r. 2006 Peter Macho zo SAV a v r. 2010 Mária Valová z Literárneho archívu SNK v Martine. MACHO, P. Jozefína Marečková alias Puella Classica (1880 – 1953). Osudy zabudnutej spisovateľky [online]. [cit. 2011-02-05]. Dostupné na internete: <<http://www.saske.sk/cas/archiv/4-2006/Macho.html>>. MAREČKOVÁ, M. Vyberáme z menej známych archívnych fondov. (Zabudnutá spisovateľka Jozefína Marečková alias Puella Classica). In Knižnica [online]. 2010, roč. 11, č. 11-12 [cit. 2011-02-15]. Dostupné na internete: <<http://www.snk.sk/?kniznica-11-12-2010>>.

(v r. 2000 v Budapešti, v r. 2009 v Holíči), ale pútavou výstavou o jej živote a diele, digitalizáciou alebo novým vydaním jej najúspešnejšieho diela, či zostavením jej personálnej bibliografie.

P r a m e n e

Fond Univerzitnej knižnice v Bratislave.

Ponukové a vydavateľské zoznamy v jednotlivých tituloch kníh J. Marečkovej.

Spomienky na 70. ročné životné jubileum sestry spisovateľky Jozefíny Marečkovej v starobinci v Holíči, okr. Skalica. 1.3. 1950. 20 s. Strojopis.

Z o z n a m b i b l i o g r a f i c k ý c h o d k a z o v

Bratislavská Pošta: Obrázkový, vzdelávajúci, poučný a zábavný časopis. 1922, roč. 3, č. 10-12, s. 5 – 15.

Slovenský biografický slovník. 4. zväzok. M – Q. Martin : Slovenská národná knižnica, 1990. Heslo Marečková, Jozefína, s. 64.

Jozefína Marečková – Puella Classica (1880 – 1953), a writer, editress and colporteur

Vlasta Okoličányová

Jozefína Marečková was a publicist, redactor, writer, editress, publisher, colporteur, Esperantist, activist in cultural – historical conventions, campaigner for cleric, social and cultural uplifting of humans. She also owned a private publishing house in Budapest and Slovenské Ludové Nakladateľstvo (The Slovak Folk Publishing House) in Bratislava. In the article, her activities are presented by a selection of commercially most successful titles of books. They were mostly written and published in German and Hungarian by Marečková during her living in Budapest. She secured their translations into 4 – 10 languages and also distributed them (1911 – 1918). Appreciations of her outputs from several European personalities and hundred thousand sold print runs of her works illustrate Marečková's wide European reading background. After the establishment of the Czechoslovak Republic (1918) she settled in Bratislava, where she continued in her activities as an editor and publisher of the journal *Bratislavská Pošta* (The Bratislava Post) (1920 – 1927) and as a Slovak writer.

Projekt vydávania monumentálneho diela Mateja Bela *Notitia Hungariae novae historico-geographica*

Erika Juríková – Daniel Škoviera

V rokoch 2008 – 2010 sa riešila na Katedre klasických jazykov Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity grantová úloha Ministerstva školstva Slovenskej republiky KEGA č. 3/6254/08 schválená pod názvom **Monumentálne dielo uhorského polyhistora Mateja Bela *Notitia Hungariae novae historico-geographica I – IV (Viedeň 1735 – 1742) a jeho význam***. Jej prvoradým cieľom bolo pripraviť pre zainteresovanú verejnosť slovenský preklad Belovho diela *Notitia Hungariae novae historico-geographica* (Vienna 1735 – 1742), a to paralelne s latinskou pôvodinou. Tá je v pôvodných vydaniach spravidla už ťažšie dostupná aj vedeckým pracovníkom, nehovoriac o tom, že niektoré opisy stolíc zostali iba v rukopisnej podobe. Na úspešnú realizáciu tohto cieľa bolo nevyhnutné vytvoriť interdisciplinárny tím skladajúci sa jednak z vedecky už etablovaných osobností, jednak z mladších pracovníkov, a to najmä v oblasti latinskej filológie a dejín, ktorého členovia by boli schopní kooperatívne riešiť spoločné problémy a vyvíjať potrebnú iniciatívu pri riešení špecifických otázok najmä v rovine interpretácie textu s nielen odbornými, ale aj esteticko-umeleckými parametrami.

Je nepochybné, že uskutočnenie tak vysoko postaveného cieľa si žiadalo racionálne rozvrhnutie práce do niekoľkých nadväzujúcich etáp. Výsledky prvej, vstupnej etapy, sa pretavili do samostatného zväzku periodika Katedry klasických jazykov Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity *Sambucus – Supplementum II: Sondy do Belových Vedomostí o súvekom Uhorsku*. V nej si riešiteľský tím overil, či princípy, ktorých sa má budúca kompletná edícia pridržať, sú naozaj dostatočne nosné a či sú štandardy bádateľsko-editorských činností realizovateľné do takej miery, aby vzniklo dielo, ktoré obstojí aj v medzinárodnom meradle.

V rámci samostatných vstupných štúdií sa realizovala filologická analýza vybraných častí opisov stolíc Bratislavskej, Liptovskej, Spišskej, Šopronskej a Zvolenskej. Išlo napospol o doteraz nespracované alebo ojedinele o revíziu si vyžadujúce kapitoly. Pri výbere sa prihliadalo na tematickú rôznosť, na použitie rozličných typov prameňov v Belovom texte i na využívanie umeleckých prvkov. Zvolené ukážky boli edične spracované podľa zásad, ktoré stanovuje medzinárodne rešpektovaný dokument *Normae orthographicae et orthotypicae Latinae* (Romae: Academia Internationalis Latinitai Fovendae 1990). Takto apretovaný text sa stal základom pre slovenský

preklad, v ktorom prevláda filologická metóda tlmočenia cudzojazyčného textu. Pri preklade sa vynoril celý rad problémov najmä terminologickej povahy, ktoré prekráčovali rámec projektu, no predložený preklad možno pokladať za vhodné východisko pre vecný diskurz najmä o štandardizácii názvoslovia, transkripcii mien a pomenovaní a p. Dôležitú úlohu má z tohto hľadiska pripravený register mien a názvov orientovaný na slovenský preklad. Jedným z návrhov do širšej odbornej diskusie je názov Belovho spisu v slovenskej verzii *Historické a zemepisné vedomosti o súvekom Uhorsku*.

Preklady jednotlivých častí neboli štylisticky nivelizované, ale iba redakčne upravené. Vhodne odrážajú mnohorozmernosť pôvodiny, v ktorej Bel pracoval s podkladmi viacerých spolupracovníkov. Všetky preklady sú opatrené poznámkovým aparátom, ktorého hlavným cieľom je vysvetlenie menej známych reálií alebo identifikácia so súčasným názvoslovím najmä geografickým, sčasti aj prírodovedným. Potvrdilo sa, že Belova zbierka *Notitia* je dôležitým prameňom pre poznanie dejín vied na našom území. Významným pokrokom oproti minulosti je vecne podložené konštatovanie, že ide o literárne dielo, ktoré tvorí integrálnu súčasť slovenskej literatúry, *in specie* jej novolatinského komponentu. Tým sa koriguje tradičné zužovanie Belovho profilu na rozmer bádateľský – najmä jazykovedný, geografický a etnografický – vedecko-organizátorský, pedagogický a cirkevný. Pripravený korpus štúdií a edovaných textov v latinskej pôvodine i v slovenskom preklade potvrdzuje, že úplné vydanie zbierky *Notitia* z prvotných edícií a dostupných rukopisov bude mať zásadný význam pre rozvoj historickej vedy orientovanej na regionálne bádanie.

Publikované výsledky riešenia projektu v rámci čiastkových štúdií aj záverečného printového výstupu prinášajú využiteľné poznatky o Belovej metóde spracovania podkladov a informácie o prírodných podmienkach (J. Kordoš) či obyvateľstve daných stolíc (M. Malovecká), o počiatkoch alebo súčasnom stave miest Sopron (N. Sipekiová), Lubietová (I. Nagy), Modra (K. Karabová), Trnava (E. Juríková), o vybraných historických fenoménoch, akými sú stredoveké súdnictvo (A. Škovierová), medzinárodná politika na príklade Bratislavského kongresu r. 1515 (E. Frimmová), o vedeckej kritickosti v jazykovedných otázkach – etymológia pomenovania Spiša (J. Balegová). Táto vecne informatívna stránka textu je plne k dispozícii najmä historickým a prírodovedným disciplinám.

Vnímanie zbierky *Notitia* aj ako literárneho diela je podporené slovenskými prekladmi, ale na plnú reflexiu estetických hodnôt pôvodiny sa žiada veľmi dobré ovládanie latinského jazyka. Vydaním latinského prvotextu a zaradením resumé v nemčine a maďarčine na záver každej štúdie vstupuje táto práca veľmi výrazne aj do medzinárodného kontextu. Preklad a jeho poznámkový aparát sprístupňuje texty širšej verejnosti. Vydanie latinského textu, ktoré je v úvode publikácie ozrejmené edičnou poznámkou z pera Daniela Škovieru, vedúceho riešiteľského kolektívu, môže slúžiť ako vzor pre edičnú prácu so súvekými latinskými textami.

Ciele riešenia projektu prezentované na záverečnom oponentskom konaní boli na základe jeho záverov Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky ohodnotené ako *splnené excelentne*. Preto môžeme len dúfať, že riešiteľský kolektív bude mať možnosť svoje skúsenosti zúročiť aj pri nadväzujúcom projekte.

Sondy do Belových *Vedomostí* o súvekom Uhorsku.

Sambucus Supplementum II. Škoviera, D.,
Juríková, E. (Ed.). – Trnava : Filozofická fakulta
Trnavskej univerzity v Trnave, 2010. – 256 s. –
ISBN 978-80-8082-421-1

Miriam Poriezoová

Rozsiahle dielo významného vzdelanca, historika a pedagóga Mateja Bela (1684 až 1749), *Notitia Hungariae novae historico-geographica I – V* (Viedeň, 1735 – 1742) možno bezpochyby označiť za cenný východiskový prameň širokospektrálne historicky orientovaných výskumov.

Predložený zborník predstavuje výstup z prvej etapy rozsiahleho projektu Katedry klasických jazykov Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity pod názvom *Monumentálne dielo uhorského polyhistora Mateja Bela Notitia Hungariae novae historico-geographica I – V (Viedeň, 1735 – 1742) a jeho význam*. Jeho cieľom je pripraviť kompletné vydanie tohto diela formou paralelného latinského originálu a jeho slovenského prekladu.

Výsledkom tejto etapy je súbor tematicky rôznych štúdií, ktoré prinášajú ukážky analýzy vybraných textov. Spoločným znakom štúdií je zhodná obsahová štruktúra, ktorú tvoria úvodné charakteristiky konkrétnych regiónov či historických udalostí, rozbor prekladanej časti, prepis latinskej pôvodiny a jej slovenský preklad (vrátane koncových poznámok), v závere s dvojjazyčným resumé.

Okolnosti vzniku a vydania Belových *Vedomostí*, ich charakteristiku a prínos pre vedecký výskum, prezentuje úvodná štúdia (E. Juríková). Autorka v nej dokumentuje dosiaľ na Slovensku vydané preklady jednotlivých stolíc, čiastkové štúdie a články, pre ktoré bolo toto Belove dielo použité ako východiskový zdroj. Postup pri príprave bilingválneho textu, vysporiadanie sa s technikou prekladu, otázkami interpunkcie a transkripcie pôvodného textu, ako i uvažovanie nad možnosťami prekladu názvu *Notitia*, objasňuje štúdia *Vektory edície* (D. Škoviera).

Ako prvá je zaradená štúdia o *Názve a prírodných danostiach Spiša* (J. Balegová). V jej úvodnej časti autorka priblížila obsahovú štruktúru opisu Spišskej stolice, ktorú spracoval na požiadanie M. Bela keďmarský rektor Juraj Bohuš. Zdrojom prekladu sa stali tri paragrafy zaoberajúce sa s pôvodom názvu, polohou a pohoriami tohto územia. Autorka zároveň sleduje i Belove zásahy a doplnky do pôvodného Bohušovho textu.

Ťažiskom štúdie *O horách Liptova* (J. Kordoš) je Belov výklad o horstve na tomto území. Po informáciách o názve a geografickom vymedzení regiónu nasleduje prehľad a opis liptovských vrchov doplnený zaujímavosťami miestnej fauny a flóry. Autor štúdie upozorňuje i na nejasnosti v terminológii, ktorú Bel použil pri botanických a zoologických názvoch. V štúdií *Slováci v Bratislavskej stolici* (M. Floreková) autorka približuje Belove názory na slovenské etnikum a z nich vyplývajúcu koncepciu dejín Slovákov. Preklad sprístupňuje zaujímavé informácie o jazyku, odeve, vzhľade i povahových črtách obyvateľstva. Exkurzom do dobovej praxe „božích súdov“ je štúdia *Bratislavská kapitula a súd rozpáleného železa* (A. Škovierová). Opisuje pôvod, priebeh a spôsob vykonávania celého aktu. Štúdia *Historický exkurz do Prešporka roku 1515* (E. Frimmová) približuje atmosféru, účastníkov a priebeh bratislavského snemu v roku 1515, počas ktorého prebiehali rokovania o zásnubách medzi príslušníkmi habsburského a jagelonského rodu. Nasledovné štúdie sú orientované na opis vybraných miest v určitých historických etapách. Preklad paragrafov o najstarších dejinách mesta Šopron, konkrétne jeho osídlení z obdobia Rímskej ríše, sprístupňuje N. Sipekiová pod názvom *O počiatkoch Šopronu*. V nich je vysvetlený názov mesta a rôzne názory na jeho zakladateľa. Súčasťou výkladu je i priblíženie možného vzhľadu tejto lokality prostredníctvom archeologických pamiatok. Ťažiskom štúdie *Trnava v 17. storočí (1632 – 1679)* (E. Juríková) sú udalosti spojené s morovými epidémiami, protitureckými a protihabsburskými bojmi, ktoré výrazne ovplyvňovali život v meste, ako i činnosti jezuitov a fungovanie ich Akadémie. Osudy vinohradníckeho mestečka v priebehu 17. a na začiatku 18. storočia približuje výklad textu *Dejiny mesta Modry* (K. Karabová). Opisuje jeho intravilán a extravilán, mestské úrady, obyvateľstvo a v krátkosti sa zmieňuje o pestovaní vína. Autor štúdie *Slobodné kráľovské banské mesto Lubietová* (I. Nagy) v jej prvej časti pomerne obsažne približuje obsahovú štruktúru Zvolenskej stolice. Jej súčasťou je i tabuľka s dobovými názvami obcí a sídiel, doplnená na porovnanie s ich dnešnou podobou. Druhú časť tvorí samotný opis mestečka Lubietová.

Korpus zaradených štúdií predstavuje kvalitne pripravenú základňu k stanovenému cieľu celého projektu. Komplexný prístup k spracovaniu východiskového latinského textu umožňuje jeho plnohodnotnú recepciu z hľadiska lingvistického, ako aj obsahového. Svojou koncepciou a štruktúrou tak vytvára viacúrovňový informačný zdroj adresovaný najmä širšej odbornej verejnosti.

Problematika historických a vzácných knižních fondů 2010.

Sborník z 19. odborné konference. Ed. Rostislav Krušínský. Olomouc : Vědecká knihovna v Olomouci; Brno : Sdružení knihoven České republiky, 2011. 244 s. ISBN 978-80-7053-292-8

Bronislava Svobodová

Vědecká knižnica v Olomouci (VKOL) každoročne usporadúva odbornú, v posledných rokoch čoraz viac medzinárodne zastúpenú, vedeckú konferenciu venovanú historickým a vzácnym knižným fondom. Zborník zostavený z referátov prednesených na konferencii v roku 2010 sústreďuje rozmanitý súbor 23 štúdií, analýz, úvah a správ. Autori sa v nich zaoberajú obsahovými a formálnymi rozboormi, otázkami vlastníckych pohybov, fyzických zmien, spracovania, záchrany a prístupňovania rozsiahlych knižných fondov, vybraných skupín dokumentov či konkrétnych titulov.

Obsah zborníka možno, hoci len veľmi voľne, rozdeliť do viacerých blokov. Prvý blok príspevkov sa venuje komplexným analýzám knižných fondov ako celkov, resp. vybraných skupín dokumentov viacerých inštitúcií. Michal Janata sa pozerá na historický fond Národnej technickej knižnice, ktorý sa budoval približne 500 rokov, ako na odraz vedeckého a technického života v českých zemiach v rôznych historických obdobiach (*Skladba historického fondu jako zprostředkovaný odkaz klasifikace věd a vývoje techniky*). Ivo Baran predstavuje knižnicu pruského rodu Lichnovských z Voštic uloženú na zámku v Hradci nad Moravicí neďaleko Opavy. Knižnica s vyše 16 000 zväzkami, s dominantnou produkciou z 18. – 19. storočia, je dokladom uvedomelej zberateľskej aktivity rodu (*Zámecká knihovna v Hradci nad Moravicí*). Jindra Paveleková rozoberá na základe dvoch zachovaných katalógov (z rokov 1786 a 1855) fond a jeho usporiadanie podľa odborov dnes už samostatne neexistujúcej opátskej knižnice benediktínov v Rajhrade pri Brne (*Opatská knihovna rajhradského benediktinského klášteřa*). Dopady možno až pričastých pohybov kníh v historickej knižnici Arcibiskupského zámku v Kroměříži od jej založenia na konci 17. storočia až do roku 2007 približuje Cyril Měsíc (*Přesuny knih v kroměřížském zámeckém knihovním fondu v historii*).

Projekt Univerzitnej knižnice v Bratislave – bibliografické spracovanie skupiny tzv. nepravých periodík / seriálov – vedeckou obcou stále nedoceneného zdroja spolkových, odborných aj populárnych informácií predstavujú autorky Petronela

Bulková a Miriam Poriezová (*Almanachy, ročenky a zborníky v službách vedy a literatúry*). Iná významná skupina nepravých periodík – výročné správy škôl a ich potenciál pre výskum dejín školstva, tlačiarstva, biografistiky a pod. sú predmetom príspevku Marty Dobrotkovej (*Historická hodnota výročných správ stredných škôl v prvej polovici 20. storočí na príklade Československého štátneho reálneho gymnázia Jána Hollého v Trnave*). Viac ako 560 trnavských tlačí z produkcie jezuitskej univerzitnej tlačiarne uložených vo fonde VKOL analyzuje z rôznych aspektov a štatisticky vyjadruje Erika Juríková (*Tyrnaviká vo Vedeckej knižnici v Olomouci*). Iva Bydžovská opisuje špecifiká jarmočných tlačí 18. a 19. storočia, sústreďuje sa na obraz prírodných katastrof v nich. Z analýzy vyplýva výrazný náboženský a morálny rozmer, pričom časová aktuálnosť katastrofy je až druhoradá (*Popis katastrofy v kramařských tiscích*). Sumarizujúci charakter má príspevok Kataríny Bokrošovej, ktorá sa zaoberá slovenskými učebnicami vydanými do roku 1918 z autorského, obsahového, jazykového a recipientského hľadiska (*Slovenské učebnice do roku 1918 v historickom fonde Slovenskej pedagogickej knižnice v Bratislave*). Lubomír Novotný sa pokúša na základe štúdia ego-prameňov (osobné a cestovateľské denníky olomouckého lekára a vedca Maurica Remeša z rokov 1895 – 1914) načrtnúť cestovateľské zvyky strednej vrstvy v Čechách a na Morave pred vypuknutím prvej svetovej vojny (*Cestování před velkou válkou – počátky turismu u středostavovských složek moravské společnosti*).

Vzťah významných osobností ku knihám v tom najširšom zmysle, zberateľské, publikačné, mecenášske, typografické aktivity zrejme o. i. z osobných knižných pozostalostí sú spoločnou témou pre viaceré príspevky. Jiřina Todorová ozrejmúje ciele, s ktorými systematicky budoval český cestovateľ a pedagóg Jozef Kořenský nielen svoju osobnú knižnicu, ale aj zbierku umeleckých, etnografických predmetov a prírodných artefaktov (*Pozůstalost Josefa Kořenského v knihovně Máprstkovu muzea*). Životné peripetie významného evanjelického dejateľa a veľkého bibliofila Daniela Krmana ako i štruktúru, obsah a osudy jeho osobnej knižnice od jej založenia v roku 1690 až dodnes mapuje Igor Zmeták (*Knižnice a cesty Daniela Krmana (1663 – 1740)*). Katarína Karabová podobným spôsobom upozorňuje na neutešený, až alarmujúci stav časti pozostalosti Antona Bernoláka (*Knižná pozostalost Antona Bernoláka v Spolku sv. Vojtecha v Trnave*). Matyáš Franciszek Bajger v rozsiahlej štúdiu podrobne analyzuje osobnosť, ale najmä zberateľskú a mecenášsku činnosť humanistického vzdelanca, cirkevného hodnostára a diplomatického zástupcu panovníkov Mateja Korvína a Vladislava Jagelonského, Jana Filipca (*Bratr, někdy biskup Jan Filipec (1431 – 1509) a knihy okolo něj*). Monika Veverková rozoberá tvrdenie pertraktované začiatkom 20. storočia, či mohol byť Theodor Moretus SJ po roku 1649 prefektom univerzitnej tlačiarne v Prahe. Na základe vlastného výskumu a úvah tento predpoklad vyvracia (*Mohl být Theodor Moretus prefektem Jezuitské tiskárny v Praze?*).

Posledným, relatívne rozsiahlym okruhom príspevkov sú analýzy a správy špecifických, z rôznych hľadísk unikátnych prameňov. Jiří Glonek upozorňuje na olomoucký exemplár latinského herbára Arnalda z Villanovy (Benátky, 1502), najmä na početné poznámky, príspevky a ekvivalenty názvov v starej češtine, svedčiace

o aktívnom používaní knihy najmä začiatkom 16. storočia (*Staročeské přípisky v tzv. Herbáři Arnalda z Villanovy*). Richard Mahel predstavuje štyri olomoucké kroniky a diáriá z obdobia pobytu Švédov v Čechách v 17. storočí. Tieto boli predmetom celoživotného záujmu historika Františka Bedu Dudíka, ich zanieteneho propagátora a vydavateľa (*Olomoucké kroniky z období třicetileté války v díle moravského historika Františka Bedy Dudíka (1815 – 1890)*). Málo známemu vydaniu česky písanej Biblie (Bratislava, 1787) sa venuje Jan Pišna. Jej editorom bol Michal Semian. Na základe analýzy úvodného slova k tomuto vydaniu sa pokúša osvetliť zákulisné okolnosti jej vzniku (*K prvnímu vydání bible přešpurské z roku 1787 a jejímu místu v kontextu (nejen) slovenské literatury*). Populárne, humorným až satirickým obsahom charakteristické prvé nemecky písané noviny pre českých vystáhovalcov v USA *Milwauker Flug-Blätter*, vydávané ako týždenník v rokoch 1850 – 1854 Vojtechom Náprstkom a jeho priateľmi predstavuje Milena Secká (*Milwaukee Flug-Blätter – první krajský tisk*). Jaroslava Kašparová sa zaoberá dodnes jediným španielskym a katalánskym vydaním najznámejšieho diela Boženy Němcovej *Babička*, ktoré preložil a na vydanie pripravil ešte v 20. rokoch 20. storočia hispanista, prekladateľ a propagátor česko-katalánskych a česko-baskitských vzťahov Rudolf Jan Slabý (*Babička Boženy Němcové v překlade do španělštiny a katalánčiny*). Rostislav Krušínský upozorňuje na ojedinelý nález hracích kariet pri reštaurovaní poškodenej väzby tlače Konráda Gessnera *De omni Rerum Fossilium Genere...* (Zürich, 1565 – 1566). Karty sa dostali do Európy počas križiackych výprav a boli v minulosti predmetom častých zákazov. Nález z VKOL predstavuje najstaršie – hoci nedatované – karty nájdené na území Moravy (*Hrací karty ve Vědecké knihovně v Olomouci – zpráva o nálezu*). Vo fonde VKOL sa nachádza aj vzácny príklad stredovekej katalánskej kartografickej školy, ktorým je atlas Jauma Olivese. Zobrazuje na siedmich mapách predovšetkým Stredomorie, pobrežie západnej Európy a Atlantický oceán. Na základe kartometrickej analýzy z roku 2010 konštatuje Michaela Novosadová, že atlas je dokladom výbornej úrovne kartografie v intenciách svojej doby (*Kartometrická analýza portolánového atlasu Jauma Olivese z roku 1563*).

Pestrú obsahovú náplň zborníka dopĺňa Eszter Kovács. Rekapituluje dosiahnuté tlačene a elektronické výsledky maďarskej retrospektívnej bibliografie a upozorňuje na možnosť ich využitia vo výskume bohémik (*Publikace a databáze maďarské národní retrospektivní bibliografie (do roku 1800) jako prameny pro české literární historiky*).

Charakteristickou črtou zborníka je obsahová voľnosť – chronologicky, tematicky, ani inak striktné nešpecifikovaná. Všeobecne poňatá združujúca problematika historických a vzácných knižných fondov ponúka pravidelne zaujímavé pohľady na knižné kultúrne dedičstvo Čiech, Moravy, Slovenska, v širšom kontexte celého stredoeurópskeho priestoru.

Pränumerationen im 18. Jahrhundert als Geschäftsprinzip und Marktalternative :

Akten der interdisziplinären Arbeitstagung vom 20./21. Februar 2009 in Mainz / Franz Stephan Pelgen. – Ruhpolding und Mainz : Verlag Franz Philipp Rutzen, 2009. – 148 s. – ISBN 978-3-938646-45-8

Petronela Bulková

Problematika oboch foriem predplatiteľstva – prenumerácie a subskripcie – v 18. storočí sa stala objektom záujmu viacerých humanitných disciplín – literárnej vedy, hudobnej vedy, histórie či sociológie. Z pohľadu dejín knižnej kultúry predstavuje inšpiratívny objekt výskumu zákonitostí historického vývoja európskych knižných trhov, uhorský nevynímajúc.

Publikácia je výstupom z vedeckého seminára, ktorý sa konal 20. – 21. 2. 2009 v Mainzi a organizačne ho zastrelil Forschungsfond der Universität Mainz. Ambíciou zborníka je inciovať diskusiu o tejto téme v kruhoch odbornej verejnosti, formulovať relevantné okruhy budúcich výskumov, vyšpecifikovať možné náhľady na problematiku. V siedmich štúdiách autori úspešne naplňajú náročnú úlohu v zrkadle nových poznatkov o vydavateľskej a kníhkupeckej praxi prezentovať prenumeráciu a subskripciu ako nesmierne zaujímavý „fenomén na trhu“, obchodnú stratégiu a prostriedok propagácie. V kontexte s doterajšími vedomosťami o historickom vývoji knižného obchodu ponúkajú podnetné sondy do histórie formovania potenciálneho recipientského zázemia, konštituovania autorských práv a autorsko-vydavateľských vzťahov, dejín kníhkupectva a rozvoja distribučných sietí. Bohatý sprievodný ilustračný aparát vhodne dopĺňa celú publikáciu. Prináša reprodukcie dobových predplatiteľských oznamov, propagačných letákov, korešpondencie, kvitancií a zoznamov predplatiteľov.

Franz Stephan Pelgen v úvodnej štúdií (*Das Pränumerationswesen des 18. Jahrhunderts – Problemaufriß und Appell zur Neubewertung*) predstavuje počiatky výskumov predplatiteľstva v 70. rokoch 20. storočia a štúdie vypracované v súvislosti s bádáním v oblasti literárnej vedy alebo sociologickými výskumami čitateľstva. Prenumeráciu definuje ako špecifický fenomén na knižnom trhu a v prvej časti štúdie objasňuje okolnosti vzniku predkladaného zborníka.

Chronologicky sa príspevok zameriava na predplatiteľstvo v priestore nemeckého mediálneho trhu v priebehu 18. storočia, resp. najmä v jeho poslednej tretine. V tomto období prekvitalo predplatiteľstvo ako jeden z *modelov financovania a distribúcie* vydavateľských projektov. O jeho dopade a vplyvoch na ďalší vývoj však stále vieme pomerne málo. Napriek tomu, že problematiky predplatiteľstva sa z rôznych aspektov dotkli aj špecialisti z iných vedných disciplín, autor zdôrazňuje, že jej spracovanie je torzovité. Uvažuje o objektoch predplatiteľstva, zamýšľa sa nad trasami knihy smerom k čitateľovi a úlohou periodickej tlače v tomto procese. Zdôrazňuje význam prenumeračnej praxe pre samotný rozvoj trhu s hudobníkmi, predaj grafiky, analyzuje formovanie špecifického obchodného modelu „dotlač na objednávku“. Upozorňuje na predplatiteľské projekty sústredené na špecifickú skupinu recipientov, ako aj predaj neknížneho tovaru ako liekov či potravín, ktorý podliehal kritike už v období jeho aktívneho využívania.

Pelgen zdôrazňuje potrebu interdisciplinárneho výskumu prenumeračnej praxe (dejiny knižnej kultúry, hudobná veda, publicistika, literárna veda, vedy o umení, germanistika, historická sociológia, história a i.). Apeluje na sústredenie a sprístupnenie relevantných pramenných zbierok, pričom sa venuje úvahám o potenciálnych druhoch historických prameňov, ako napr. subskripčné a prenumeračné zoznamy, inzercia, tlačené reklamné letáky a prospekty, samostatné propagačné listy, korešpondencia, pozostalosti atď. Upozorňuje na konkrétne pramenné zbierky v *Hessische Landes – und Universitätsbibliothek* v Darmstadte (pozostalosť Johanna W. K. A. von Hüpscha) a zaujímavú rozsiahlu pozostalosť halského vydavateľstva Gebauer – Schwetschke v *Stadtarchiv Halle*, ktorá chronologicky pokrýva obdobie rokov 1728 – 1945. Je čiastočne zdigitalizovaná, prehľadne zdokumentovaná a prístupná cez internet.¹ Obsahuje aj cennú korešpondenciu relevantnú pre výskum dejín knižného obchodu a literárnej komunikácie v Uhorsku.

Ďalší okruh štúdie autor zameral na vydavateľov, ktorí sa profesionálne venovali prenumerácii vo svojej obchodnej praxi – napr. Friedricha Nicolaia či Johanna Justina Gebauera, a tak predstavuje prenumeráciu ako východiskový *princíp obchodu* (Geschäftsprinzip), na ktorom si doboví kníhkupci založili svoje podnikanie. Štvrtá časť približuje praktický priebeh realizácie predplatiteľského procesu od uvedenia prenumerácie a jej avizovaných atribútov,² cez proces komunikácie s kolektormi, stanovenie časového horizontu trvania prenumeračnej ponuky, zabezpečenia náročnej administratívnej evidencie (vystavenie objednávkových ústrižkov a kvitancií, evidenčných kníh). V piatej časti uvažuje o možnej kategorizácii typov prenumerácie

¹ Dostupné na internete: <<http://www.halle.de/de/Kultur-Tourismus/Stadtgeschichte/Stadtarchiv/Archivdatenbank>>.

² Napr. adresa prihlasovania prenumerácií, sprostredkovatelia a zberatelia predplatiteľských prihlášok – kolektori, adresa, termín, cenové úľavy pri odbere viacerých exemplárov atď.

podľa súdobého autora (J. A. Birnbauma z r. 1733)³ a moderného autora dejín nemeckého knižného obchodu – R. Wittmana⁴. Posledné dva okruhy autor zameral na negatíva systému predplatiteľstva (oneskorenie vydania, náhle zdražovanie, podvody a i.) a jeho právne ukotvenie.

V úvode druhej štúdie približuje autorská dvojica **Axel Beer** a **Gudula Schütz** (*Notendruck und Pränumeration im 18. und beginnenden 19. Jahrhundert*) väzby hudobného života v nemeckom jazykovom prostredí na šľachtický mecenát a jeho centrá. Ústrednú tému príspevku tvoria poznatky o vplyve predplatiteľstva na rozvoj hudobného života v nemeckom jazykovom priestore. Podčiarkujú osobitný význam a miesto vydavateľstiev hudobní na knižnom trhu, jeho spojitost so všeobecným knižným obchodom. Predplatiteľstvo považujú za východiskovú oporu rozvoja takejto typografickej produkcie na konci 18. a počiatku 19. storočia. Po úvode čitateľa do nemeckého hudobného života v 18. storočí približujú postavenie autora a vydavateľa pri publikovaní hudobní (napr. J. S. Bach a iní). Za významný činiteľ rozšírenia nototlačovej produkcie na trhu pokladajú zdokonalenie typografickej technológie a skvalitnenie jej tlačového výstupu významným lipským kníhkupcom, kníhtlačiarom a vydavateľom J. G. I. Breitkopfom. Analyzujú prenumeračné oznamy hudobní a relevantné periodiká *Wöchentliche Nachrichten und Anmerkungen die Musik* (1766, Lipsko), či *Magazin der Musik* (Hamburg 1783 – 1787). Načrtávajú okolnosti rastúcej profesionalizácie vydávania a predaja typografickej produkcie pre potreby trhu s hudobníkmi, ako aj komplikácie a negatíva každodennej praxe. Rekonštruujú procesy prenikania vydavateľských aktivít súvisiacich s produkciou hudobní zo západonemeckého priestoru do Viedne a budovanie celoplošnej siete obchodníkov a komisionárov etablovaných v celom nemeckom jazykovom priestore.

Marcus Conrad (*Zum Pränumerationsvertrieb der Allgemeinen Welthistorie im Verlag Gebauer in Halle (1744 – 1814)*) ilustruje na príklade dlhodobého vydavateľského projektu (1744 – 1814) hallskeho vydavateľstva Johanna Justina Gebauera aplikáciu prenumerácie ako obchodnej stratégie. Zameriava sa na vydávanie encyklopedického viacväzkového korpusu diela *Allgemeine Welthistorie*, ktorý mal svoj predo-

³ Tvoria ju 4 druhy prenumerácií: 1. uskutočnená zaslúžilými vzdelancami legitímnou cestou; 2. ponúkaná samozvanými autormi a nespoľahlivými podnikavcami; 3. prenumerácia realizovaná profesionálnymi a poctivými vydavateľmi; 4. podvodná a klamlivá prenumerácia.

⁴ WITTMANN, R. Subskribenten- und Pranumerantenverzeichnisse als Quellen zur Lesergeschichte. In *Buchmarkt und Lektüre im 18. und 19. Jahrhundert : Beiträge zum literarischen Leben 1750 – 1880*. Tübingen : Niemeyer, 1982. ISBN 3-484-35006-7, s. 46 – 69. Wittman vyčleňuje v tejto štúdií tri ústredné princípy predplatiteľstva: odborné, lokálne a dobročinné predplatiteľstvo, pričom definuje aj skupinu tzv. fingovaných subskripčných zoznamov. Pozri aj BULKOVÁ, P. Kultúrne a ekonomické aspekty prenumerácie. In *Studia Bibliographica Posoniensia*. Bratislava : Univerzitná knižnica, 2010. s. 95. Dokument je dostupný aj na internete: <<http://www.ulib.sk/files/Publikacie/SBP/sbp2010.pdf>>.

braz v anglickom origináli. Na základe širokej pramennej základne z archívu samotného vydavateľstva a dobovej korešpondencie autor rekonštruuje priebeh vydateľského a distribučného procesu, jeho finančné pozadie, sústreďuje sa na praktické otázky získavania predplatiteľov, funkcie kolektorov, stanovovanie cien za jednotlivé zväzky atď. Poukazuje aj na priamy vplyv predplatiteľov na priebeh vydateľského procesu tohto náročného vydateľského počínu. Venuje sa ich geografickému rozptylu a sociálnemu rozvrstveniu, ako aj spolupráci významných osobností historiografie pri príprave tohto diela (A. L. Schlözer, F. D. Häberlin, L. A. Gebhardi a ďalší).

Hans-Joachim Kertscher (*Wer mehr als einen Reichsthaler bezahlt, der wird ein wohlthätiger Pränumerant [...] : Pränumerationsprojekte im Verlag des halleschen Waisenhauses*) spracúva publikačné aktivity, resp. vydateľské projekty vydavateľstva halského sirotinca. To bolo spolu s tamojším kníhkupectvom jednou z hallských fundácií A. H. Franckeho (1663 – 1727). Jeho výnosy putovali na podporu chovancov sirotinca. Autora zaujíma mechanizmus predaja tlačéných médií formou predplatiteľstva – ako rýchleho a nízkorizikového spôsobu financovania diela. Ako inovatívnu stratégiu distribúcie vydaní ju v 90. rokoch 18. storočia začali presadzovať vedúce osobnosti Franckeho dobročinných organizácií – Johann L. Schulze, J. G. Knapp a A. H. Niemeyer. V príspevku sú uverejnené aj znenia predplatiteľských oznamov a autor sa podrobne venuje okolnostiam realizácie predplatiteľských projektov. Prihlasovanie a vybavovanie predplatného realizovala rozsiahla sieť kolektorov nielen v Nemecku, ale aj v Londýne či Zürichu. Často nimi boli samotní bývalí chovanci – absolventi niektorej z Franckeho nadácií, kňazi alebo kníhkupci.

Stephanie Rahmede (*Was nunmehr die Künstler und die Gelehrten zur Beförderung des Debts ihrer Werke thun können, ja thun müssen : Die Buchhandlung der Gelehrten, ihre Überlegungen zur Pränumeration und ihre Beförderer*) sa venuje vývoju autorsko-vydateľských vzťahov v 18. storočí. V kontexte podmienok na knižnom trhu načrtáva formovanie legislatívnej základne upravujúcej práva autora na vlastné dielo. Potreba právneho ukotvenia statusu autora na knižnom trhu vyplynula čiastočne aj z jeho nevýhodného postavenia voči pozícii vydavateľa. Vydanie svojho diela boli autori nútení často vykryť s podporou mecéna. Aby sa naplnilo úsilie o ich vlastnú nezávislosť a rentabilitu, vznikali vlastné nakladateľstvá autorov alebo umelcov (Selbstverlag). Tu mohli získavať práva na súčasné i budúce vydanie diela. Autorka predstavuje projekt vydávania periodika *Deutsche Museum* (Lessing a Bode), dielo kníhkupca F. G. Klopstocka *Die deutsche Gelehrtenrepublik* a periodiká *Der Teutsche Merkur* a *Der neue Teutsche Merkur* Ch. M. Wielanda. Systém predplatiteľstva bol ich významným ekonomickým pilierom. Vydateľské projekty realizované vo vlastnej réžii na princípe predplatného, podporované rozsiahlou skupinou distribútorov a kolektorov umožnili emancipáciu autorov od kníhkupcov. O neľahkej praxi však svedčia aj nepríjemnosti, s ktorými sa zainteresovaní stretávali (nedostatočná re-kompenzácia projektu, náročné a rizikové zhromažďovanie prenumerácií a subskripcií a i.).

V druhej časti štúdie autorka podrobnejšie analyzuje obchodné stratégie (predplatiteľstvo, priamy predaj) a finančné zázemie vydavateľstva „*Buchhandlung der Gelehrten*“ v Dessau. Toto vzniklo v roku 1781 ako organizované vydavateľstvo a kníhkupectvo, zapájajúce sa aj do lipských knižných veľtrhov. Poskytovalo autorom, najmä z radov vzdelancov a umelcov plný servis, pričom autorské práva na dielo zostávali autorovi a kníhkupectvo malo titul iba v komisijnom predaji. Na záver analyzuje predplatiteľské zoznamy relevantných vydaní zo zbierky weimarskej knižnice *Die Anna – Amalia Bibliothek*.

Marie-Kristin Hauke (*Informieren und Verführen : Werbung für Pränumerationsprojekte im 18. Jahrhundert*) objasňuje princípy využívania reklamy a propagovania nových titulov na knižnom trhu v 18. storočí. Ako v súčasnosti, aj v minulosti slúžila ako prostriedok na vzbudenie záujmu potenciálnych klientov a podporu predaja. Autorka sa zamýšľa nad formami za reklamných médií (titulný list, názov knihy, plagát, rôzne druhy katalógov atď.) a prezentuje knižný obchod ako „dynamický, finančne náročný rizikový obchod bez stabilného odbytiska, odkázaný na povzbudzovanie dopytu a podporu odbytu“. Potenciálni zákazníci „museli byť informovaní o novinkách, ktoré by im mohli slúžiť k úžitku.“ Knižný obchod a reklamu vníma ako neoddeliteľne späté „siamské dvojčatá“. Propagáciu predplatiteľských projektov prirovnáva ku „kráľovskej disciplíne“ kníhkupeckej reklamy v 18. storočí a usiluje sa odkryť princípy jej fungovania. Postupne vymedzuje a charakterizuje formálne aj vecné znaky jednotlivých druhov reklamných médií – od publikovaných predplatiteľských schém a návrhov (*Avertissements, Conditions*), cez predplatiteľské zoznamy (najmä v periodikách a veľrých katalógoch) až po samotnú realizáciu reklamnej kampane. Ponúka aj pohľad do praxe súdobého kolektora a jeho vnímanie spoločnosťou.

V záverečnej štúdii vychádza autor **Alexander Sigelen** (*Subskribenten- und Pränumerantenverzeichnisse als Quellen zur Social- und Kulturgeschichte literarischer Kommunikationsverhältnisse im 18. Jahrhundert*) z predošlých výskumov rôznych aspektov predplatiteľstva, uvažuje o možnom teoretickom vymedzení prenumeračných a subskripčných zoznamov 18. storočia a ich spoločenskej a kultúrno-historickej pramennej hodnote. Zameriava sa na samotné princípy subskripcie a jej vývoj, význam a funkcie (ochrana pred dotlačou, regulácia výšky pripravovaného nákladu diela a i.), pričom jej priznáva zásluhu za opätovné priznanie umeleckej hodnoty knihy a zbavenie sa charakteru prostého tovaru. Načrtáva základné metodologické problémy tematiky, ako aj predpoklady, ktoré viedli rozšíreniu fenoménu predplatiteľstva v kontexte knižného trhu. Autor sa zamýšľa nad metodologickým prístupom k rôznym predplatiteľským zoznamom. Predpokladom ich vyhodnotenia a interpretácie je kumulácia rozsiahleho objemu menných, provenienčných a iných dát z týchto zoznamov a ďalších prameňov. Ponúka typológiu predplatiteľských zoznamov vychádzajúc z významnej štúdie R. Wittmanna⁵, usiluje sa poodhaliť skryté sociálne prepojenia a rekonštruovať ich práve zo zoznamov. Kládne si otázky súvisiace s formovaním sociálnych sietí v literárnej komunikácii a sleduje líniu komunikačnej

výmeny medzi autorom a jeho publikom v priestore tzv. „paratextov“ (napr. predplatiteľských návrhov, oznamov či predslovov). Potenciál pri výskumoch formovania čitateľskej verejnosti vidí nielen vo výskumoch vzájomných kultúrnych vzťahov medzi regiónmi, analýzach sociálnej a profesijnej príslušnosti predplatiteľov ako celku alebo jeho špecifických skupín (ženy, študenti), ale aj v sledovaní ich geografických a konfesijných charakteristík. Jedným z možných výsledkov ich sériového vyhodnotenia by mohla byť topografia knižného obchodu v nemeckom jazykovom prostredí. Podčiarkuje význam osobných kontaktov v knižnom obchode v 18. storočí a nezastupiteľnú komunikačnú funkciu písomnej výmeny informácií medzi vzdelancami a účastníkmi predplatiteľského procesu (kolektori, prepravcovia, mecéni). Subskripciu vníma ako tzv. „Sammelpatronage“, teda podporu priateľov a mecénov autora a predplatiteľské zoznamy ako nepriamy reklamný prostriedok.

Na záver autor konštatuje, že presná identifikácia empirickej čitateľskej verejnosti v rámci sociálnych vrstiev a skupín v procese „čitateľskej revolúcie“ končiacoho sa 18. storočia je sotva možná tak, ako by sme dúfali. Perspektívy však autor vidí v rekonštrukcii sietí literárnej komunikácie a patronátu v kontexte výsledkov analýz rôznych paratextov – subskripcných listov, prenumeračných oznamov, predhovorov či dedikácií.

⁵ Už spomínaná štúdia – WITTMANN, R. Subskribenten- und Pr numerantentverzeichnisse als Quellen zur Lesergeschichte. In *Buchmarkt und Lektüre im 18. und 19. Jahrhundert : Beiträge zum literarischen Leben 1750 – 1880*. Tübingen : Niemeyer, 1982. ISBN 3-484-35006-7, s. 46 – 69.

Orbis Helveticorum : Das Schweizer Buch und seine mitteleuropäische Welt

Viliam Čičaj, Jan-Andrea Bernhard. – Bratislava :
Historický ústav Slovenskej akadémie vied, 2011. –
339 s. – ISBN 978-80-970648-2-2.

Lívia Kurucová

Orbis Helveticorum – Švajčiarska kniha a jej stredoeurópsky priestor. Pod týmto názvom sa v Smoleniciach v roku 2007 konala medzinárodná konferencia. Jej hlavným usporiadateľom bol Historický ústav Slovenskej Akadémie vied. Na organizácii sa spolupodieľali Švajčiarske veľvyslanectvo, Univerzitná knižnica v Bratislave, Slovenské národné múzeum – Múzeum Červený kameň a Slovenská historická spoločnosť pri SAV. Podujatia sa zúčastnili a vystúpili na ňom odborníci z oblasti dejín knižnej kultúry zo Slovenska, Čiech, Maďarska, Nemecka, Poľska a Švajčiarska.

Zborník z konferencie sa dostáva do rúk verejnosti tento rok. Jeho zostavovateľmi sú Viliam Čičaj a Jan-Andrea Bernhard. Prispeli do neho pracovníci viacerých slovenských a zahraničných univerzít, knižníc aj archívov, múzea a Slovenskej akadémie vied.

Zámerom zborníka bolo skúmať predovšetkým problematiku a otázky, s akou intenzitou a akou formou ovplyvnila švajčiarska literárna a širšia – vydavateľská, resp. tlačiarenská produkcia spoločenský a kultúrny vývoj v stredoeurópskom priestore v 16. – 18. storočí.

Príspevky sú zaradené do troch tematických okruhov.

V prvom okruhu – **Die Schweiz als europäisches Kultur- und Druckzentrum** (Švajčiarsko ako európske kultúrne a tlačiarenské centrum) – sa autori štúdií zaoberajú predovšetkým významnými vydavateľmi, tlačiarňami, tlačiarňami a osobnosťami, ktoré vo Švajčiarsku pôsobili, venujú sa ich kontaktom so slovenskými humanistami. Objasňujú príviv švajčiarskej knihy na Slovensko. Analyzujú študentské knižnice absolventov bazilejskej univerzity z pohľadu zachovaných rukopisných záznamov a zastúpenie švajčiarskej literatúry v nich.

Ich pozornosti neušiel ani význam švajčiarskych miest v kultúrnom kontexte stredovýchodnej Európy. V časti, ktorá dostala názov – **Das Schweizer Buch im mitteleuropäischer Raum** (Švajčiarska kniha v stredoeurópskom prostredí) – autori

približujú najmä spôsoby šírenia a recepcie kníh švajčiarskej proveniencie v jednotlivých krajinách. Zaujíma ich jazyková, obsahová aj autorská stránka týchto tlačí. Zaoberajú sa tiež ich zastúpením a skladbou v šľachtických, súkromných meštianskych knižniciach a pod. Poukazujú aj na prepojenie švajčiarskej reformácie s uhorským prostredím.

Posledný, tretí tematický okruh – **Schweizer Bücher in historischen Buchbeständen** (Švajčiarske knihy v historických knižných fondoch) – je zameraný hlavne na rozbor zastúpenia helvetík – t. j. kníh nielen švajčiarskych autorov vytlačených v rôznych mestách Švajčiarska – v knižných zbierkach rozličných typov knižníc. Autori príspevkov zaradených do tejto časti sa venujú aj otázke zachovania švajčiarskych vydaní v najstarších knižniciach na našom území, či vplyvu švajčiarskej reformácie v prostredí slovenských banských miest. Zároveň ich tiež zaujímajú špecifické podmienky šírenia reformačných myšlienok v Španielsku a vydávanie španielskych reformačných diel vo Švajčiarsku.

Zborník je doplnený o menný a miestny register, nechýba ani zoznam autorov. Aj keď si uvedomujem, že je určený predovšetkým pre odborníkov, ktorí rozumejú po nemecky, osobne si myslím, že príspevky mohli byť doplnené o resumé, keď už nie v slovenskom, tak aspoň v anglickom jazyku.

Uverejnené štúdie prinášajú veľa zaujímavých a málo známych poznatkov o švajčiarskej literárnej a knižnej produkcii, o jej zastúpení, pôsobení a šírení v stredoeurópskom priestore. Dokazujú, že helvetiká mali v knižnej kultúre uvedeného priestoru značný význam. Od prelomu 15. a 16. storočia tvorili relatívne veľkú časť inštitucionálnych aj súkromných knižníc šľachticov a mešťanov. Zachované tlače vydané v Bazileji, Ženeve či Zürichu zároveň umožnili priniesť určité závery o recepcii humanistických, reformačných a osvietenských kníh.

Kvalita jednotlivých príspevkov kolíše v závislosti od vybranej a spracovávanej témy. Pri čítaní niektorých z nich som sa nedokázala ubrániť pocitu, že nie úplne zapadajú do koncepcie zborníka, a že by bolo lepšie, keby ich autori uverejnili radšej niekde inde. Nepoznám pozadie výberu štúdií, ktoré odznegli na konferencii, resp. sú uverejnené v zborníku, možno by však bolo dobré v budúcnosti uvažovať o prísnejšej selekcii, čo uverejniť.

Vo všeobecnosti je nutné skonštatovať, že Orbis Helveticorum a jeho príspevky predstavujú prínos do skúmania knižnej kultúry u nás, aj v (nielen) susedných krajinách. Zároveň sa ukázalo, že skúmaná problematika je omnoho širšia a zložitejšia, a preto si vyžaduje hlbší a podrobnejší výskum.

Zostáva tiež dúfať, že medzinárodná spolupráca sa bude naďalej rozvíjať a podobné konferencie sa budú konať čo najčastejšie.

Zoznam autorov

Mgr. Mária BÔBOVÁ

Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici

Mgr. Petronela BULKOVÁ

Univerzitná knižnica v Bratislave

Mgr. Erika JURÍKOVÁ, PhD.

Katedra klasických jazykov, Filozofická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Mgr. Luboš KAČÍREK, PhD.

Katedra etnológie a kultúrnej antropológie, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Mgr. Agáta KLIMEKOVÁ, PhD.

Slovenská národná knižnica, Martin

Mgr. Andrea KOREČKOVÁ, ThD.

Slovenská národná knižnica, Martin

Mgr. Lívia KURUCOVÁ

Univerzitná knižnica v Bratislave

Prom. knih. Vlasta OKOLIČÁNYOVÁ

Univerzitná knižnica v Bratislave

PhDr. Ilona PAVERCSIK, PhD.

Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, Maďarská republika

Mgr. Miriam PORIEZOVÁ, PhD.

Univerzitná knižnica v Bratislave

Mgr. Peter SABOV, PhD.

Slovenská národná knižnica, Martin

Mgr. Barbora SKUBACHOVÁ

Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici

Mgr. Michaela SIBYLOVÁ, PhD.
Univerzitná knižnica v Bratislave

Mgr. Bronislava SVOBODOVÁ
Univerzitná knižnica v Bratislave

Prof. PhDr. Daniel ŠKOVIERA, CSc.
Katedra klasických jazykov, Filozofická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

STUDIA
BIBLIOGRAPHICA
POSONIENSIA
2011

Vydala Univerzitná knižnica v Bratislave
Prvé vydanie. Počet strán 160.

Sadzba: Roman Piffel – Global.sk, s.r.o.
Tlač: EXPRESPRINT, s.r.o.

ISBN 978-80-89303-30-4
ISSN 1337-0723